

radar

magazyn literacki literaturmagazin літературний журнал літаратурны часопіс

10
dezember
grudzień
снежань
грудень
2014

Nie tylko *the best of*

„Radar” istnieje piąty rok, żadna to więc okrągła rocznica, ale przecież na podsumowania, choćby częściowe, pora jest zawsze. Niezbędne są one choćby po to, aby uświadomić sobie, co już udało się zrobić i jak pokierować pismem w przyszłości. Dlatego zdecydowaliśmy się, nawiązując do wpisanej w nasze działania otwartości na wszelkie multimedialne formy istnienia tekstów literackich i okołoliterackich, opublikować e-booka zawierającego wybór tekstów, które do tej pory opublikowaliśmy w „Radarze”. Przy czym nie jest to „składanka” rodzaju *the best of*. Poprzez umieszczenie w e-booku tych a nie innych tekstów chcieliśmy zwrócić uwagę na specyfikę naszego pisma – otwartego na rozmaite formy pisarstwa i dialog między literaturami różnych krajów. Dlatego w tej publikacji znalazły się nie tylko teksty *stricte* literackie (choćby Kseni Charczenko, Wiktora Marcinowicza czy Zośki Papużanki), ale również literaturoznawcze (Doreen Daume czy Przemysław Czaplińskiego). Oprócz tradycyjnie publikowanych w naszym piśmie tekstów z obszaru literatur – niemieckiej, polskiej i ukraińskiej umieściliśmy w e-booku jeszcze prezentację innej literatury – białoruskiej.

A jako bonus dodaliśmy w e-booku tekst, który do tej pory nie był publikowany w „Radarze”, ani w jego wersji papierowej, ani internetowej. Który to tekst? Niech pozostanie to dla czytelników zagadką i zachętą do zapoznania się z e-bookiem. Przyjemnej lektury!

Redakcja

Nicht bloß *the best of*

„Radar“ feiert das fünfte Jahr seines Bestehens. Es ist zwar noch kein runder Geburtstag, aber Zeit für ein Resümee, und sei es auch nur ein vorläufiges, allemal. Schon allein, um sich klar zu werden, was bereits erreicht wurde und welchen Kurs unser Magazin in Zukunft einschlagen soll. Wir haben uns daher entschieden, ein E-Book zu publizieren, das eine Auswahl von Texten enthält, die wir in „Radar“ publiziert haben. Wobei es sich nicht bloß um eine Art *the best of radar* handelt. Durch die Aufnahme eben dieser und nicht anderer Texte ins E-Book möchten wir zeigen, was das Besondere unseres Literaturmagazins ist – nämlich die Offenheit für ganz unterschiedliche Formen des Schreibens und der Dialog der Literaturen verschiedener Länder. Deshalb finden sich in dieser Publikation nicht nur literarische Texte (unter anderem von Ksenja Chartschenko, Viktor Marcinovič und Zośka Papużanka), sondern auch literaturwissenschaftliche und essayistische (von Doreen Daume und Przemysław Czapliński). Neben den in „Radar“ traditionell vorgestellten Texten aus der deutschen, polnischen und ukrainischen Literatur veröffentlichen wir im E-Book auch belarussische Literatur.

Als Bonus haben wir einen Text hinzugefügt, der bisher noch nicht in „Radar“ erschienen ist, weder in gedruckter noch in elektronischer Form. Welcher Text das ist? Das soll an dieser Stelle nicht verraten werden. Ein Anreiz, sich mit dem E-Book vertraut zu machen. Angenehme Lektüre!

Die Redaktion

Не лише *the best of*

„Радар” існує вже п'ятий рік, і це ще далеко не кругла дата, але завжди варто підсумувати певний період, принаймні частково. Такі підсумки потрібні хоча би для того, щоб усвідомити, що саме вже вдалося зробити, і у якому напрямку мав би розвиватися журнал надалі. Тому ми вирішили, відповідно до заанонсованої у наших принципах роботи відкритості до різноманітних мультимедійних форм існування літературних і довоколалітературних текстів, опублікувати e-book, який містить тексти, раніше вміщені у „Радар”. Але при цьому ми не використовували принцип вибрати найкраще з кращого, так званий *the best of*. Публікуючи ті, а не інші тексти, ми хотіли звернути увагу на специфіку нашого журналу – відкритого для різноманітних форм літературної діяльності і діалогу між літературами різних країн. Тому тут уміщені не лише суто літературні тексти (як наприклад, Ксенії Харченко, Віктора Марціновича чи Зоськи Папужанки), але і літературознавчі (Дорін Дауме та Пшемислава Чаплінського). Окрім традиційних для нашого часопису текстів із літератур німецького, польського та українського мовних просторів, ми додали також репрезентативні тексти білоруської літератури.

А своєрідним «бонусом» став текст, який ще не був опублікований у „Радар”, ані в його паперовій, ані в інтернет-версії. Який саме це текст? Нехай це наразі залишиться для читачів загадкою і заохоченням ознайомитися з електронним РАДАРом. Приємного читання!

Редакція

Не толькі *the best of*

„Радар” існуе пяты год, так што гэта не зусім круглая гадавіна, але кожная дата – някепская нагода для падсумаванняў, хаця б і няпоўных. Яны неабходныя хаця б для ўсведамлення, чаго ўдалося дасягнуць і як варта распарадзіцца часопісам у будучыні. Таму мы пастанавілі, зважаючы на ўласцівую нам адкрытасць да ўсялякіх мультымедыйных форм існавання літаратурных і калялітаратурных тэкстаў, апублікаваць электронную кнігу з выбранымі тэкстамі, што выйшлі да гэтай пары ў “Радары”. Прычым гэта будзе не “салянка” кшталту *the best of*. Выбраўшы гэтыя, а не іншыя тэксты для электроннай кнігі, мы хацелі звярнуць увагу на спецыфіку нашага часопіса – адкрытага для розных формаў пісьменніцтва і для дыялогу паміж літаратурамі розных краін. Таму ў гэтую публікацыю трапілі не толькі тэксты сцісла літаратурныя (хаця б Ксені Харчанка, Віктара Марціновіча або Зоські Папужанкі), але і літаратуразнаўчыя (аўтарства Дорын Доум або Пшэмыслава Чаплінскага). Апрача традыцыйных для нашага часопіса тэкстаў з абшару нямецкай, польскай і ўкраінскай літаратуры мы змясцілі ў кнізе і прэзентацыю іншай літаратуры – беларускай.

А ў якасці бонуса дадалі ў электронную кнігу тэкст, які дагэтуль не публікаваўся ў “Радары”, ні ў папяровай, ні ў інтэрнэт-версіі. Што за тэкст? Няхай застаецца неспадзяванкай і прынадай да знаёмства з электронным выданнем. Зычым чытацкай асалоды!

Рэдакцыя

{INHALT/TREŚĆ/ЗМІСТ/ЗМЕСТ}

- 6 DER WIRKLICHKEIT DER MYTHISIERUNG RZECZYWISTOŚĆ MITYZACJI
РЕАЛЬНІСТЬ МІФОЛОГІЗАЦІЇ {Doreen Daume Doreen Daume Дорін Дауме}**
tłumaczenie: Alicja Rosenau / переклад: Софія Онуфрив
- 24 DUKLA DUKLA ДУКЛЯ {Tobias Hülswitt Tobias Hülswitt Тобіас Гюльсвіт}**
tłumaczenie: Ryszard Wojnakowski / переклад: Наталка Сняданко
- 45 FAHRT NACH D. ODER: AUF DER SUCHE NACH DEN ZIMTZIGARETTEN
PODRÓŻ DO D. ALBO W POSZUKIWANIU SYNAMONOWYCH PAPIEROSÓW
ПОЇЗДКА ДО Д. АБО: У ПОШУКАХ ЦИНАМОНОВИХ ЦИГАРОК
{Tom Schulz Tom Schulz Том Шульц}** tłumaczenie: Agnieszka Gadzała / переклад: Христина Назаркевич
- 63 PRZEKRACZANIE HORRORU DEN HORROR HINTER SICH LASSEN
ПЕРЕСТУПИТИ ЧЕРЕЗ ЖАХІТТЯ
{Przemysław Czapliński Przemysław Czapliński Пшемислав Чаплінський}**
Übersetzung: Ursula Kiermeier / переклад: Остап Сливинський
- 94 DEMERARA DEMERARA ДЕМЕРАРА {Zośka Papużanka Zośka Papużanka Зоська Папужанка}**
Übersetzung: Andreas Volk / переклад: Наталка Сняданко
- 125 MONORYTMICZNA FUGA Z TRUPEM CO DWA TAKTY MONORYTHMISCHE FUGE
MIT LEICHE ALLE ZWEI TAKTE МОНОРИТМІЧНА ФУГА З ТРУПОМ ЧЕРЕЗ КОЖНІ ДВА ТАКТИ
{Edward Pasewicz Edward Pasewicz Едвард Пасевич}**
Übersetzung: Andreas Volk / переклад: Наталка Сняданко
- 162 ДІМ У БЕЙТІНГ' ГОЛЛОВ DAS HAUS IN BAITING HOLLOW DOM W BAITING HOLLOW
{Василь Махно Vasył' Machno Wasył Machno}**
Übersetzung: Christian Weisse / tłumaczenie: Bohdan Zadura
- 202 ЗАХАРІЯ ZACHARIA ZACHARIA {Ксеня Харченко Ksenja Chartschenko Ksenia Charczenko}**
Übersetzung: Kati Brunner / tłumaczenie: Urszula Pieczek
- 220 ТИСЯЧА ШМАТОЧКІВ TAUSEND TEILE TYSIĄC KAWAŁKÓW
{Галина Ткачук Halyna Tkatschuk Hałyna Tkaczuk}**
Übersetzung: Maria Weissenböck / tłumaczenie: Zofia Bluszcz
- 238 СЯРОД УСЯГО UNTER ALLEDEM WSZYSTKO TO
{Паліна Качаткова Palina Kačatkova Palina Kacatkowa}**
Übersetzung: Thomas Weiler / tłumaczenie: Małgorzata Buchalik
- 248 ПАРАНОІЯ PARANOIA PARANOJA
{Виктор Мартинович Viktor Marcinovič Wiktor Marcinowicz}**
Übersetzung: Thomas Weiler / tłumaczenie: Małgorzata Buchalik
- 272 ПЕЛЯ DER SUMPFTÜMPEL TOPIEL {Андрэй Федарэнка Andrej Fiedarenka Andrej Fiedarenka}**
Übersetzung: Martin Pollack / tłumaczenie: Małgorzata Buchalik

DIE WIRKLICHKEIT DER MYTHISIERUNG RZECZYWISTOŚĆ MITYZACJI REALNYSTŹ МІФОЛОГІЗАЦІЇ

- Seit vielen Jahren bin ich im Geiste fast täglich in Drohobytsch. Ich bin geblendet von gleißenden Frühlingstagen, durch die eine weiß gekleidete Bianka schwebt, und verzweifle an graugelben, von schwarzen Krähenwolken durchwogten Herbsttagen. Ich pflüge mich schwitzend in weißglühenden Mittagsstunden durch wucherndes Unkraut und halte mir in stinkenden, vogeldurchflatterten Dachböden die Nase zu. Ich sehne mich in die Ferne, beim Blick in einen unendlich sich ausstülpenden Himmel, zupfe an den Schlappohren von Nimrod, dem Hündchen, und rümpfe die Nase über Herrn Karol, dessen Abschied mich dann doch zutiefst betrübt. Mit dem Vater bin ich nachsichtig. Ich bewundere Adela, schimpfe mit den Gehilfen und ekle mich vor den Kakerlaken. Verwirrt streife ich durch die Krokodilstraße und erblicke durch ein riesiges Schaufenster verdächtige Szenen. In den Metamorphosen *Des Buches* verliere ich die Orientierung, ich tappe durch das dämmrige Sanatorium, sehe Fellini-Szenen auf dem Theatervorhang und höre Szlomas Niesen über den Marktplatz schallen. Die Heimat von Bruno Schulz ist beim Übersetzen meine Heimat geworden.

Lemberg, November 2004. Ich schlafe noch tief, als das Telefon klingelt. Es ist halb sieben, bestimmt ein Irrtum. „Hallo, hier ist Oxana, ich bin die Assistentin von Professor Roman Mnich, und soll Sie heute nach Drohobytsch abholen.“ Zwei Sekunden, und ich verstehe: Es ist bereits halb neun, und ich habe an der Grenze zur Ukraine meine Uhr in die falsche Richtung verstellt – ohne vorher den Trick von Dr. Gotard ordentlich studiert zu haben. Aber so einfach lässt sich die Zeit nicht überlisten. Vor einigen Wochen habe ich an den Drohobytscher Schulz-Kenner Mnich gemailt, meinen Besuch angekündigt und ihn um ein Treffen gebeten. Doch dann hatte sich seine Telefonnummer geändert, meine Mails kamen zurück, und ich hatte nicht mehr mit ihm gerechnet. Ich war darauf eingestellt, Drohobycz alleine zu erkunden.

— — — — — Doch nun hatte der Professor einfach seine Assistentin geschickt, um mich abzuholen, ohne etwas Genaues über meine Ankunft oder meine weiteren Pläne wissen zu können. Er hatte in Krakau recherchiert. Oxana war um halb sechs aufgestanden, um früh genug in Lemberg zu sein und mich auf jeden Fall noch anzutreffen. Bis heute bin ich überwältigt von diesem Erlebnis. Könnte so etwas einem Gast in Österreich passieren, der, beispielsweise, nach Ohlsdorf reisen möchte, um das Umfeld von Thomas Bernhard zu erkunden, dessen Werke er übersetzt? Ich zweifle. Oxana wartet, bis ich reisebereit bin, und wir brechen auf.

Sie bewahrt mich vor manchem Malheur. Zum Beispiel gleich am Bahnhof, in höllischen Abgaswolken. Hier stehen viele klapprige „Marschrutkas“, alle mit laufendem Motor, als würden sie jeden Moment abfahren. Sie fahren aber nicht, sie warten auf Passagiere und ihr laufender Motor suggeriert: „Steigt schnell ein, es geht los!“. Welche fährt nach Drohobytsch? Oxana weiß es, und sie erklärt mir auch, dass der säuerliche Geruch darin ganz normal sei, sogar noch harmlos. Der Bus wird erst losfahren, wenn auch der kleinste Raum darin mit Menschen und Gepäck besetzt ist. Kein Mensch braucht hier einen Fahrplan. Oxana lacht: „Schließlich schaltet man die Waschmaschine ja auch erst ein, wenn sie voll ist.“

Etwa zwei Stunden dauert die Fahrt. Durch das schmutzige Busfenster sehe ich Pferdewagen, Storchennester und endlose graue Felder, auf denen vereinzelt ein Bauer mit dem Pflug hinter seinem Pferd hergeht. Das milchige, unwirkliche Morgenlicht euphorisiert mich. Wir sind im Schulzland, in dessen imaginiertem Abklatsch ich mich so viele Jahre lang einsam bewegt habe. Heute bin ich endlich wirklich dort. Ich suche mein Taschentuch.

Pferdedroschken haben auch Bruno Schulz fasziniert, er hat einige Droschkenfahrten beschrieben und viele gezeichnet. Die gezeichneten Droschken haben

keine Deichsel, und die Pferde kein Geschirr. Es ist eine reibungslose Anarchie, in der die klugen Pferde einfach frei voraus laufen und die Wagen willenlos hinterher rollen. Beide gehorchen gerne den Eingebungen einer schönen, meist nur mit hochhackigen Schühchen bekleideten Frauengestalt, die sich aus der Tyrannei von vorgegebenen Richtungen und Normen, aus den Fesseln von Fahrplänen und Kalendern befreit hat. Mit dem Zeigefinger fahre ich unter meinen Rollkragenrand und versuche seine Umklammerung zu lockern. Er zieht sich sofort wieder zusammen. Ich ziehe ihn aus. Es wird ein sonniger, warmer Tag, mitten im November. Wir befinden uns in einem echten *falschen Frühling*, oder in einem dieser herbstlichen, von Schulz' Vater systematisierten *chinesischen Sommer*.

Roman wohnt in der Stryjer Straße, der verlängerten Schulz'schen Krokodilstraße, ganz am Stadtrand. Er hat polnischsprachige Artikel über Bruno Schulz für mich gesammelt, und seine Frau Ludmila hat für uns gekocht. Sehr viel Verschiedenes, Köstliches aus Buchweizen, Weißkohl, Sauerrahm, Gurken, Pilzen, Kartoff-

feldn, Fleisch, roten Rüben und Kohlsprossen. Wir können nicht alles aufessen. Und ich werde bei den Mníchs später noch ein Abendessen bekommen, nicht aus aufgewärmten Resten, sondern frisch zubereitete

— — — — —
Endlich gelangten wir an der Ecke der Stryjer Straße in den Schatten der Apotheke. Ein riesiger Ballon mit Himbeersaft im breiten Apothekenfenster symbolisierte die Balsamkühle, womit dort jedes Leiden gelindert werden konnte.
— — — — —

Pfannkuchen mit Apfelmus, Kompotten und Quarkspeisen. Das überwältigt mich ein weiteres Mal, mich, die ich pro Mahlzeit ungern mehr als ein Geschirrtel beschmutze.

Wir beginnen unseren Rundgang am Stadtrand, beim ehemaligen „neuen“ jüdischen Friedhof, der während und nach dem Krieg mehrfach geplündert und devastiert wurde. Das Gelände ist so mit Gras und Gestrüpp überwuchert, dass die wenigen übrig gebliebenen, verwitterten und schief in die Erde gesackten Grabsteine kaum mehr sichtbar sind. Eine herrenlose Kuh grasst auf dem Friedhof und hebt verwundert den Kopf, als wir an ihr vorbeistolpern. Möglich, dass Bruno Schulz hier begraben liegt, nahe der Mauer. Genau weiß man es jedoch nicht.

Der Marktplatz, den ich von hundertjährigen Postkarten kenne, ist durch das zunehmend fettleibige Rathaus stark geschrumpft. Die angrenzenden Häuser sind größtenteils Neubauten, aber die alte Apotheke existiert noch. Schulz: „Endlich gelangten wir an der Ecke der Stryjer Straße in den Schatten der Apotheke. Ein riesiger Ballon mit Himbeersaft im breiten Apothekenfenster symbolisierte die Balsamkühle, womit dort jedes Leiden gelindert werden konnte.“ Mal sehen. Ich betrete die Apotheke, um ein wenig *Elsa-Fluid mit dem Schwan* oder *Anna Csillags*

Haarwuchsmittel zu kaufen. Leider ausverkauft. Es riecht streng nach Schwedenkräutern, Mottenkugeln und Warzentinktur. Aspirin und Viagra liegen auf der Theke, aber den Himbeersaft, der vielleicht das Leiden an dem übergewichtigen Rathaus und der darin wuchernden Bürokratie lindern könnte, suche ich vergebens.

Draußen zittert eine einzige dürre Akazie zaghaft mit den Blättchen, um an das Schulz'sche Filigrangeflimmer zu erinnern: „Der Marktplatz war leer und gelbglühend, heiße Winde hatten ihn vom Staub reingefegt wie eine biblische Einöde. Die dornigen Akazien, die aus der Leere des gelben Platzes wuchsen, flirrten darüber mit hellem Laub, mit Büscheln feingegliederten, grünen Filigrans, wie Bäume auf alten Gobelins. Es schien als spreizten sich die Bäume affektiert vor dem Wind, sie wühlten ihre Kronen theatralisch auf, um in pathetischen Verrenkungen die Vornehmheit der Blattfächer mit ihren silbrigen Bäuchen, wie die Pelze edler Füchsinnen zu zeigen.“ Im Café „Randewu“ ist der Tee mit Himbeersirup gesüßt, und ich vergesse umgehend das Akaziensterben. Wir gehen zur Schule. Das Gymnasium, in dessen Zeichen- und Werksaal Schulz unterrichtet hat, wurde inzwischen zur Universität von Drohobycz umgebaut. Schulz' Schulzimmer, heute ein Einzimmer-„Museum“, ist geschlossen. Doch am Ende des Korridors erblicke ich eine Glastür, die zu einer Art Notausgang führt. Dort! Das müssen die gläsernen Arkaden sein, hinter denen Józef einem Ausweg aus dem Labyrinth des Gebäudes vermutete, nachdem er seine eigentliche Mission, die Brieftasche seines Vaters, schon längst vergessen hatte. Hinter dieser Tür hatte er diese andere, prunkvolle Welt erblickt, die er rasch und verschreckt durch den vorderen Ausgang des Gymnasiums wieder verließ, verfolgt von den schwarzen, sibyllinischen Blicken der Tochter des Direktors. Mit hämmerndem Herzen, das Taschentuch fest in der Hand, öffne ich die Glastür. Ein nüchternes Stiegenhaus. Grauer Beton, weiße Wände, sonst nichts.

Oxana und Roman haben sich den ganzen Tag Zeit für mich genommen. „Wir haben immer Zeit“, sagt Roman, „auch wenn wir überhaupt keine Zeit haben. Die Zeit in der Provinz hat eine andere Dimension als in der Großstadt.“ Heute, *jenseits der Zeitgrenze*, macht sie einen ganz besonderen Schlenker.

Auch die 400 Jahre alte orthodoxe Holzkirche St. Georg ist geschlossen. Roman telefoniert, um sie aufsperrn zu lassen. Kurz darauf kommt uns ein großer, schwerer Mann in tarnfarbener Militärkluft mit festen Schritten entgegen. Er fuchtelt mit den Armen, und zwei schwarze Hunde springen laut bellend um ihn herum. Der Mann trägt eine Pistole am Halfter, und ich bin kurz davor, die Hände in die Luft zu reißen. Doch er begrüßt uns freundlich. Lange rasselt er mit den vielen Schlüsseln, die er an einem großen Ring bei sich trägt, bevor er den Kirchenschlüssel findet. Speziell mir will er gerne „alles zeigen, was er hat“. Es ist sehr dunkel, ich

kann gar nicht erkennen, wie beschädigt die vielen hundert Ikonen hier sind. Über diese Kirche hat Bruno Schulz nichts geschrieben. Vielleicht gab es zu seiner Zeit noch nicht die beiden Astlöcher, durch die man von der Außengalerie wie durch ein Schlüsseloch ins Innere schauen kann.

Später kaufe ich Postkarten in einem mit Laminat getäfelten Bücher-, Zeitschriften-, Noten- und Trödeladen. Für den Trödel, *die billige, schäbige und schnöde Machart eines Materials*, hatte der Schulz'sche Vater eine Schwäche. Im *Traktat über die Schneiderpuppen* gesteht er den Näherinnen Polda und Paulina seine *Leidenschaft für buntscheckiges Papier, für Pappmaché, Lackfarbe, Werg und Sägemehl*.

Trödel ist Trost. Er schenkt blitzkurze Glücksmomente und erweckt glänzende Real-Illusionen. Als Mädchen, in meiner *genialen Epoche*, steckte ich mir einen paillettenbeklebten Reifen ins Haar und war sofort eine Prinzessin. Wenn die Welt finster und kalt erscheint, ist Trödel ein effizientes Antidepressivum, dessen unbestrittene Placebowirkung durch Selbstironie, Augenzwinkern und halb verschämtes Lächeln über das trügerische Glitzern noch verstärkt wird: „Die Buden und Kramläden, zusammengeklebt aus Konfektschachteln, grellbunt mit Schokoladenreklame tapeziert, gefüllt mit Seifenstückchen, fröhlichem Trödel, vergoldetem Krimskrams, Stanniolpapier, Tröten, Waffeln und bunten Pfefferminzbonbons waren die Stationen des Leichtsinns, die Klappern der Sorglosigkeit, die sich über das Gestrüpp der gewaltigen labyrinthartigen, winddurchflatterten Nacht verstreut hatten.“

Zum Schulzkosmos gehört der Trödel ebenso wie die Mythisierung und die wahnwitzige, in einer vierdimensionalen Atmosphäre unendliche Purzelbäume schlagende Übertreibung der Übertreibung. Schulz setzt sie ein, wenn das Grau am trostlosesten und das Detail am unscheinbarsten ist. Dann verwandeln sich Stubenfliegen in Dämonen, das Unkraut feiert heidnische Orgien und ein paar Tauben auf dem Dachboden mausern sich zu schillernden Phantasmen.

Im Heimatmuseum von Drohobytsch fällt mir kaum etwas auf, außer einer großen Bodenvase mit schwankenden gefärbten Trockengräsern und Schilfrohrkolben. Die Sonne schickt schräge Strahlen mit trägen Staubkörnern in den Raum. Außer uns ist niemand hier, es ist still, und wenn keiner etwas sagt oder einen Schritt macht, höre ich meine eigenen Ohrgeräusche. Ich rieche den Staub in der abgestandenen Luft, und dieser Geruch versetzt mich in meine Kindheit, in einen langweiligen Sonntagnachmittag, in das Wohnzimmer meiner Großeltern. Ich fühle wieder das Sofa mit den kratzigen Kissen und mein kneifendes Sonntagkleid, ich höre die Standuhr ticken und rasselnd „Luft holen“, bevor sie die Stunde schlägt. Wieder bin ich so beklommen wie in Anwesenheit meines Großvaters, der fast nicht sprach.

Der Anblick der Trockengräser lässt die Tristesse von damals wieder in mir aufsteigen. Auch bei den Großeltern hatte es Strohlumen gegeben, und eine einzelne Pfauenfeder, von der Schießbude einer jahrzehntelang zurückliegenden Kirmes. Natürlich durfte ich sie nicht anfassen. So war diese räudige, verblichene Pfauenfeder für mich zum Inbild eines klaustrophobischen, von sinnlosen Geboten und Verboten strotzenden Spießermilieus geworden. Damals kannte ich noch nicht die Schulz-Methode, mich gedanklich aus bedrückenden Szenarien hinauszukatapultieren und mich fröhlich über Frust und Mief hinwegzusetzen: „Nur das Büschel Pfauenfedern in der Vase auf der Kommode ließ sich nicht im Zaum halten. Es war ein Element der Willkür, gefährlich und unfaßbar revolutionär, wie eine tobende Klasse von Gymnasiastinnen, unter Aufsicht voll Devotion, doch hinter dem Rücken hemmungslos übermütig. Diese durchdringenden Augen schweiften den ganzen Tag umher und bohrten Löcher in die Wände, zwinkerten und drängelten, wimpernflatternd, mit dem Finger an den Lippen, über- und untereinander, kichernd und schelmisch. Das Zimmer war von ihrem Gezwitscher und Geflüster erfüllt, sie stoben auseinander, gaukelten um den vielarmigen Leuchter herum wie Schmetterlinge, ihre bunte Schar stieß gegen den trüben, alten, Bewegung und Fröhlichkeit nicht mehr gewohnten Spiegel, und spähte durch die Schlüssellöcher.“

Vor der Universität steht ein kleines Mädchen mit Brille und Zopf. Sie trägt einen altmodischen Geigenkasten und schaut in die Krone eines Kastanienbaums, wo ein Vogel zwitschert. Sie kann den Vogel nicht sehen, geht um den Baum herum und schaut von allen Seiten. Kann es denn mitten im November so ein Gezwitscher geben? Der Vogel ist unsichtbar, und das Mädchen wartet und schaut. Noch einmal von hinten, von ganz nah am Stamm. Wo sitzt er denn? Er zwitschert wirklich phänomenal, aber er zeigt sich nicht. Er fliegt auch nicht weg. Das Mädchen wartet, ob er an eine für sie sichtbare Stelle hüpfet. Sie wird zu spät in die Geigenstunde kommen. Wer kann in diesem Moment so etwas Unpassendes denken? Niemand.

Die Zeit in Drohobytsch hat eine andere Dimension.
Zumindest das ist immer noch so wie damals.

RZECZYWISTOŚĆ MITYZACJI

- ▶ Od wielu lat niemal codziennie odwiedzam w myślach Drohobycz. Oślepiają mnie świetliste wiosenne dni, przez które płynie ubrana na biało Bianka, i przygnębiają szarożółte, falujące chmurami wron dni jesieni. W rozżarzone do białości południa przedzieram się spocona przez bujne chwasty i zatykam nos na cuchnących poddaszach pełnych trzepotu ptaków. Tęsknię do dalekich podróży, spoglądając

w nieskończenie wypiętrzające się niebo, tarmoszę oklapnięte uszy Nemroda, pieśka, i marszczę nos na myśl o panu Karolu, którego odejście mimo wszystko bardzo mnie smuci. Dla Ojca mam dużo wyrozumiałości. Podziwiam Adelę, upominam subiektów i brzydzą mnie karaluchy. Zagubiona snuję się po Ulicy Krokodyli i przez ogromne okna wystawowe oglądam podejrzone sceny. Tracę orientację w metamorfozach Księgi, stąпам poprzez ciemne sanatorium, widzę sceny rodem z Felliniego na teatralnej kurtynie i słyszę na rynku echo kichnięć Szlomy. Ojczyzna Bruno Schulza stała się w trakcie tłumaczenia moją ojczyzną.

Lwów, listopad 2004. Śpię jeszcze głębokim snem, kiedy dzwoni telefon. Jest wpół do siódmej, na pewno jakaś pomyłka. „Halo, mówi Oksana, jestem asystentką profesora Romana Mnicha i mam dzisiaj zabrać panią do Drohobycza”. Po dwóch sekundach wszystko staje się jasne: jest już wpół do dziewiątej, na ukraińskiej granicy przesta-wiłam swój zegarek w złą stronę – nie zapoznawszy się uprzednio dogłębnie z trikiem dr. Gotarda. Ale czasu tak łatwo nie da się oszukać.

Kilka tygodni wcześniej napisałam e-mail do drohobyckiego znawcy Schulza, profesora Mnicha, w którym zapowiedziałam swoją wizytę i poprosiłam o spotkanie. Potem zmienił się jego numer telefonu, moje e-maile wracały i nie liczyłam już na ten kontakt. Nastawiałam się na samotne badanie Drohobycza.

Tymczasem okazało się, że profesor wysłał po prostu po mnie swoją asystentkę, nie mając bliższych informacji o moim przyjeździe i dalszych planach. Zasięgnął informacji w Krakowie. Oksana wstała o wpół do szóstej, żeby dotrzeć do Lwowa i mieć pewność, że mnie jeszcze zastanie. Do dzisiaj nie mogę się otrząsnąć z wrażenia, jakie to na mnie zrobiło. Czy coś takiego mogłoby się zdarzyć w Austrii komuś, kto na przykład chce jechać do Ohlsdorfu, żeby poznać otoczenie Thomasa Bernharda, którego dzieła tłumaczy? Wątpię. Oksana czeka, aż będę gotowa do podróży, potem wyruszamy.

Moja towarzyszka ratuje mnie przed niejedną pułapką. Jak choćby już na dworcu, gdzie w piekielnym dymie spalin stoi mnóstwo rozklekotanych „marszrutek”, wszystkie z włączonym silnikiem, jakby w każdej chwili miały odjeżdżać. Ale nie odjeżdżają, czekają na pasażerów, a ich silnik na chodzie sugeruje: „Wsiadaj szybko, bo już ruszamy!”. Która z nich jedzie do Drohobycza? Oksana wie, wyjaśnia mi też, że ten kwaskowaty zapach panujący w środku to coś normalnego, zresztą czasem bywa gorzej. Bus odjedzie dopiero, kiedy ostatni kawałek miejsca zapełni się ludźmi i bagażami. Nikt tutaj nie potrzebuje rozkładu jazdy. Oksana mówi ze śmiechem: „Przecież pralkę też włącza się dopiero, kiedy jest naładowana do pełna.”

Jedziemy mniej więcej dwie godziny. Przez brudne okno busa widzę furmanki, bocianie gniazda i ciągnące się bez końca szare pola, na których czasem widać samotnego chłopa, jak idzie z pługiem za koniem. Mleczne, nierzeczywiste światło poranka wprawia mnie w euforię. Jesteśmy w krainie Schulza, w którego wyimaginowanej wersji samotnie poruszałam się przez tyle lat. Dzisiaj wreszcie jestem tu naprawdę. Sięgam po chusteczkę.

Dorożki konne też fascynowały Schulza, opisał kilka przejażdżek dorożką i wiele ich narysował. Jego rysowane dorożki nie mają dyszla, a koniom brakuje uprzęży. To nie-pohamowana anarchia, w której mądre konie po prostu swobodnie biegają przodem, a wozy bezwolnie turlają się za nimi. Jedno i drugie słucha kaprysów pięknej, przeważnie przyodzianej tylko w buciki na obcasach postaci kobiecej, która wyzwoliła się z tyranii ustalonych kierunków i norm, z więzów rozkładów jazdy i kalendarzy. Wsuwam palec wskazujący pod brzeg mojego golfu i próbuję trochę poluzować jego ucisk.

Zaraz znów ściśle otacza moją szyję. Zdejmuję golf. Dzień robi się ciepły i słoneczny, choć jest środek listopada. Oto znaleźliśmy się w prawdziwej fałszywej wiosnie albo w jednym z jesiennych, usystematyzowanych przez ojca pisarza przykładów chińskiego lata.

Roman mieszka na ulicy Stryjskiej, przedłużeniu schulzowskiej Ulicy Krokodyli, na skraju miasta. Zebrał dla mnie polskojęzyczne artykuły o Schulzu, a jego żona Ludmiła przygotowała jedzenie. Dużo różnych rzeczy, pyszności z kaszy gryczanej, białej kapusty, kwaśnej śmietany, ogórków, grzybów, ziemniaków, mięsa, czerwonych buraków i brukselki. Nie jesteśmy w stanie zjeść wszystkiego. Potem jestem jeszcze Mnichów na kolacji, ale nie z odgrzewanych resztek, jemy świeże naleśniki z przecierem jabłkowym, kompotem i słodkim twarożkiem. Po raz kolejny jestem pod wrażeniem, ja, która staram się nie brudzić więcej niż jedno naczynie na jeden posiłek.

Naszą rundę po mieście zaczynamy na obrzeżach, przy dawnym „nowym” cmentarzu żydowskim, który w czasie wojny i potem był wielokrotnie plądrowany i dewastowany. Teren cmentarza jest tak zarośnięty trawą i krzakami, że nieliczne zachowane, zwietrzałe, krzywo sterczące z ziemi nagrobki są prawie niewidoczne. Bezpańska krowa pasie się na cmentarzu i zdziwiona podnosi głowę, kiedy chwiejnie przechodzimy obok. Możliwe, że gdzieś tu leży pochowany Schulz, blisko muru. Ale dokładnie nie wiadomo.

Rynek, który znam ze stuletnich widokówek, wyraźnie się skurczył, przytłoczony rozrastającym się ratuszem. Sąsiednie domy to przeważnie nowe budynki, ale apteka jeszcze istnieje. Schulz: „Aż wreszcie na rogu ulicy Stryjskiej weszliśmy w cień apteki. Wielka bania z sokiem malinowym w szerokim oknie aptecznym symbolizowała chłód balsamów, którym każde cierpienie mogło się tam ukoić”. Zobaczymy. Wchodzę do apteki, żeby kupić Elsa-fluid z łabędziem albo środek na porost włosów Anny Csillag. Niestety, wyprzedane. Pachnie intensywnie szwedzkiemi ziołami, kulkami na mole i maścią na brodawki. Na ladzie są wyłożone aspiryna i viagra, ale soku malinowego, który mógłby uleczyć ból z powodu opasłego ratusza i kwitnącej w nim biurokracji, szukam na próżno.

Na zewnątrz jedna chuda akacja nieśmiało potrząsa listeczkami, jakby chciała przypomnieć o schulzowskim filigranowym migotaniu: „Rynek był pusty i żółty od żaru, wymieciony z kurzu gorącymi wiatrami, jak biblijna pustynia. Cierniste akacje, wyrosłe z pustki żółtego placu, kipiały nad nim jasnym listowiem, bukietami szlachetnie ucłonkowanych filigranów zielonych, jak drzewa na starych gobelinach. Zdawało się, że te drzewa afektują wicher, wzburzając teatralnie swe korony, ażeby w patetycznych przegięciach ukazać wytworność wachlarzy listnych o srebrzystym podbrzuszu, jak futra szlachetnych lisic”.

W kawiarni „Randewu” herbata jest słodzona sokiem malinowym, więc natychmiast zapominam o umieraniu akacji. Idziemy do szkoły. Gimnazjum, gdzie w pracowni robót ręcznych Schulz uczył rysunku, mieści obecnie Uniwersytet w Drohobyczu. Pokój Schulza, dzisiaj izba pamięci, jest zamknięty. Ale na końcu korytarza dostrzegam przeszklone drzwi, prowadzące do wyjścia awaryjnego. To tam! Tam muszą być te szklane arkady, za którymi Józef szukał wyjścia z labiryntu budynku, kiedy już dawno zapomniał o portfelu ojca, swojej właściwej misji. Za tymi drzwiami zobaczył inny, pełen przepychu świat, który pośpiesznie, z przestachem opuścił przez frontowe drzwi budynku, śledzony sybillińskim spojrzaniem córeczki dyrektora. Z bijącym sercem, ściskając w dłoni chusteczkę, otwieram szklane drzwi. Zwyczajna klatka schodowa. Szary beton, białe ściany, nic więcej.

Oksana i Roman mogli mi poświęcić cały dzień. „My zawsze mamy czas”, mówi Roman, „nawet kiedy zupełnie nie mamy czasu. Czas na prowincji ma inny wymiar niż w wielkim mieście”. Dzisiaj, poza granicą czasu, robi wyjątkowo dużą pętlę.

Zamknięta jest też czterystuletnia drewniana cerkiew św. Jerzego. Roman dzwoni gdzieś z prośbą o otwarcie. Chwilę potem zdecydowanym krokiem podchodzi do nas wielki, ciężki mężczyzna w wojskowej panterce. Wymachuje ramionami, wokół jego nóg uwijają się z głośnym szczekaniem dwa czarne psy. Mężczyzna ma pistolet

w kaburze, na ten widok o mało co nie podnoszę rąk do góry. On jednak wita nas przyjaźnie. Długo pobrzękuje kluczami, które nosi na wielkim kółku, aż w końcu udaje mu się znaleźć ten właściwy. Szczególnie zależy mu, żeby mi pokazać wszystko, co ma. W środku jest bardzo ciemno, nawet nie mogę dostrzec, jak bardzo zniszczone są setki zgromadzonych tu ikon. O tej świątyni Schulz nie pisał. Może za jego czasów nie było jeszcze tych dwóch dziur po sękach, przez które jak przez dziurkę od klucza można z galerii patrzeć do wnętrza.

Potem kupuję widokówki w wyłożonym laminatem sklepiku, w którym sprzedaje się książki, gazety, nuty i tandetne drobiazgi. Tandeta, owa taniość, lichota, tandentność materiału stanowiła wielką słabość ojca autora. W Traktacie o manekinach wyznaje szwaczkom Poldzie i Paulinie swoją pasję do pstrej bibułki, do papier-mâché, do lakowej farby, do kłaków i trociny.

Tandeta to pociecha. Daje krótkie mgnienia szczęścia i budzi migoczące iluzje rzeczywistości. Jako dziewczynka, w mojej genialnej epoce, wkładałam na głowę oklejoną cekinami opaskę i zaraz stawałam się księżniczką. Kiedy świat jawi się jako ponury i zimny, tandeta staje się skutecznym antydepresantem, którego niewątpliwie działanie placebo dodatkowo wzmacnia autoironia, przymrużenie oka i uśmieszek zażenowania z powodu fałszywego blasku: „Te budki i kramiki, sklecone z pudełek po cukrach, wytapetowane jaskrawo reklamami czekolad, pełne mydełek, wesołej tandety, złożonych błahostek, cynfolii, trąbek, andrutów i kolorowych miętówek, były stacjami lekkomyślności, grzechotkami beztroski, rozsianymi na wiszarach ogromnej, labiryntowej, rozłopotanej wiatrami nocy”.

Tandeta należy do wszechświata Schulza tak samo, jak mityzacja czy szalone, czterowymiarowe, wywijające nieskończone ilości fikołków przerysowanie. Schulz zatrzymuje się tam, gdzie szarość jest najbardziej ponura, a szczegól najskromniejszy. Wtedy muchy zmieniają się w demony, zielsko odprawia pogańskie orgie, a kilka gołębi na poddaszu przeradza się w mieniące się kolorami fantazmaty.

W Muzeum Regionalnym w Drohobyczu nic szczególnie nie przykuwa mojej uwagi, poza wielkim wazonem pełnym barwionych suchych traw i kolb pałki wodnej. Słońce rzuca do pomieszczenia ukośne promienie, w których leniwie dryfują drobinki kurzu. Poza nami nikogo tu nie ma, jest cicho, i kiedy nikt się nie odzywa ani nie porusza, słyszę szmer we własnych uszach. Czuję woń kurzu, zastałego powietrza i ten zapach przenosi mnie do czasów dzieciństwa, w nudne niedzielne popołudnie, do salonu moich dziadków. Znów czuję dotyk szorstkich poduszek sofy i przyciasną niedzielną sukienkę, słyszę tykanie stojącego zegara i szmer, kiedy „nabiera powietrza”, żeby wybić godzinę. Znów jestem tak samo onieśmielona,

© Weronika Gęsicka

jak w obecności mojego dziadka, który prawie nigdy się nie odzywał. Widok suchych traw przywołuje tamto poczucie przygnębienia. U moich dziadków też były suszone kwiaty i jedno jedyne pawie pióro, z jarmarcznej strzelnicy sprzed dziesiątków lat. Oczywiście nie wolno mi było go dotykać. Tak więc to przerzedzone, wyblakłe pawie pióro stało się dla mnie symbolem klaustrofobicznego, najeżonego bezsensownymi zakazami i nakazami drobnomieszczaństwa. Wtedy jeszcze nie znałam schulzowskiej metody katapultowania się w myślach z przygnębiających scen, by radośnie wyrwać się ponad frustrację i zaduch: „Tylko pęk piór pawich, stojących w wazie na komodzie, nie dał się utrzymać w ryzach. Był to element swawolny, niebezpieczny, o nieuchwytnej rewolucyjności, jak rozhukana klasa gimnazjalistek, pełna dewocji w oczy, a rozpustnej swawoli poza oczyma. Świdrowały te oczy dzień cały i wierciły dziury w ścianach, mrugały, tłoczyły się, trzepocąc rzęsami, z palcem przy ustach, jedne przez drugie, pełne chichotu i psoty. Napełniały pokój świergotem i szeptem, rozsypywały się, jak motyle, dookoła wieloramiennej lampy, uderzały tłumem barwnym w matowe, starcze zwierciadła odwykłe od ruchu i wesołości, zaglądały przez dziurki od kluczy”.

Przed uniwersytetem stoi mała dziewczynka w okularach i z warkoczem. Trzyma w ręce staroświecki futerał ze skrzypcami i wpatruje się w koronę kasztanowca, gdzie ćwierka jakiś ptak. Nie widzi go, obchodzi drzewo dookoła i patrzy ze wszystkich stron. Czy w połowie listopada może być taki świergot? Ptak jest niewidoczny, dziewczynka czeka i patrzy. Jeszcze raz z daleka, potem całkiem z bliska, tuż przy pniu. Gdzie on może siedzieć? Naprawdę ćwierka fenomenalnie, ale się nie

pokazuje. Nie zamierza też odlatywać. Dziewczynka czeka, aż ptak przemieści się w jakieś widoczne miejsce. Spóźni się na lekcję skrzypiec. Ale kto mógłby w takim momencie myśleć o czymś tak niepasującym? Nikt.

Czas w Drohobyczu ma inny wymiar. Przynajmniej to jest jeszcze takie samo jak wtedy.

[Tłumaczenie: Alicja Rosenau]

РЕАЛЬНОСТІ МІФОЛОГІЗАЦІЇ — — — — —

► Вже багато років я подумки майже щодня буваю у Дрогобичі. Мене засліплюють розжарені весняні дні, крізь які пропливає одягнена у все біле Б'янка, я впадаю у розпач восени, коли дні, збурені чорними воронячими хмарами, стають сіро-жовтими. Я залишаю за собою борозну, спливаючи потом у полудневу спеку, коли виполую розбуялий бур'ян і затуляю носа на смердючих горищах, повних птахів. Я тужу за далекими краями, коли дивлюся на безкрає випукле небо, смикаю Німрода за обвислі вуха, презирливо морщуся на пана Кароля, хоча коли він прощається, мені все ж стає дуже сумно. До батька ставлюся дуже поблажливо. Захоплююся Аделею, лаю помічників, таргани викликають у мене огиду. Розсіяно бреду вулицею Крокодилів і у велетенській вітрині бачу підозрілі сцени. У метаморфозах Книги втрачаю орієнтацію, йду навпомацки коридорами темного санаторію, бачу на театральній завісі сцени з фільмів Фелліні і чую голос Шломи Нізена на площі Ринок. Батьківщина Бруно Шульца стала завдяки перекладу моєю батьківщиною.

Львів, листопад 2004 року. Коли дзвонить телефон, я ще міцно сплю. Пів на сьому, певно, хтось поми-лився. «Доброго дня, мене звати Оксана, я – асистентка професора Романа Мниха. Він доручив мені супроподжувати Вас сьогодні до Дрогобича». Мить, і я розумію: надворі вже пів на дев'яту, перетинаючи кордон, я перевела стрілку годинника не в той бік – треба було краще проштудіювати трюк доктора Готарда. Але так просто час не перехитруєш.

Кілька тижнів тому я написала дрогобицькому знавцеві Шульца панові Мниху електронного листа, в якому повідомляла, що збираюся приїхати і хотіла би з ним зустрітися. Але у нього раптом змінився телефон, мої листи поверталися, і я вже не сподівалася, що зустріч відбудеться. Я була налаштована самотужки пізнавати Дрогобич.

І ось професор просто посилає по мене свою асистентку, не маючи точної

інформації про те, коли я маю приїхати, і які мої подальші плани. Він провадив наукові розвідки в Кракові. Оксана встала пів на шосту, щоб устигнути до Львова і застати мене. Ще й сьогодні я почувуюся приголомшеною цим пережиттям. Чи можна уявити собі щось подібне в Австрії, уявити, що перекладача Томаса Бернгарда, який хоче відвідати околиці Ольсдорфа, зустрінуть, як мене? Сумніваюся. Оксана чекає, поки я збираюся, і ми вирушаємо.

Вона вберігає мене від різних нещасть. Наприклад, на вокзалі, в диявольській хмарі вихлопних газів. Тут стоять роздубані маршрутки, всі з увімкненими двигунами, ніби за мить мають

вирушати. Але вони не їдуть, вони чекають, доки назбирається достатньо пасажирів, увімкнений двигун – це своєрідне запрошення: «Сідай, за мить їдемо!». Яка маршрутка їде до Дрогобича? Оксана знає, яка нам потрібна.

Вона пояснює мені, що кислуватий запах всередині – це нормально і цілком нешкідливо. Автобус вирушає, коли навіть найменший простір у ньому вщерть заповнений людьми та багажем. Тут нікому не потрібен розклад руху. Оксана сміється: «Зрештою, пральну машину ви також запускаєте лише тоді, коли вона вже повна».

Ми їдемо майже дві години. Крізь брудну шибку я бачу вози, запряжені кіньми, гнізда лелек та безкінечні сірі поля, на яких поодинокі селяни йдуть за плугом. Від молочного нереального вранішнього світла я впадаю в ейфорію. Ми – в країні Шульца, в уявній імітації якої я самотою мандрувала так багато років. Сьогодні я перебуваю в ній цілком реально. Я шукаю носову хустинку.

Бруно Шульц також захоплювався фіакрами та кіньми, він писав про них і малював. На його малюнках екіпажі не мають голобель, а коні – упряжі. Це – бездоганна анархія, коли мудрі коні самі біжать уперед, а карета слухняно котиться вслід. Обидва охоче підкоряються задумам, ідеям вродливої оголеної жінки в черевичках на шпильках, яка звільнилася від тиранії усталених поглядів та норм, кайданів розкладів руху та календарів. Я встромляю палець у надто тісну вилогу гольфа і намагаюся її послабити. Вона знову стягується. Скидаю гольф. Сьогодні буде сонячний і теплий день. У листопаді. Ми потрапили у справжню фальшиву весну, або осіннє китайське літо, описане Шульцовим батьком.

То був елемент свавільний, небезпечний, невловно революційний, як розгуканий клас гімназисток, повних удаваного святенництва, а позаочі – розпусних. Сverdлили очима цілий день, вертили діри в стінах, моргали, штовхалися, тріпочучи віями, з пальцем на устах, одні поперед одних, повні хихотіння і псот.

Роман мешкає на вулиці Стрийській, яка є продовженням шульцівської вулиці Крокодилів, майже на околиці міста. Він підібрав для мене польські публікації про Шульца, а його дружина Людмила приготувала для нас обід. На столі дуже багато страв, смаколики з гречки, капусти, сметана, огірки, гриби, картопля, м'ясо, буряк і брюсельська капуста. Ми не можемо це все з'їсти. А пізніше мене ще почастиють вечерею, і це не будуть підігріті залишки обіду, а – налисники з яблучним повидлом, компот і домашній сир. Я знову приголомшена, тим паче, що звикла їсти все з однієї тарілки.

Ми починаємо нашу прогулянку на околиці, там, де був колишній «новий» єврейський цвинтар, знищений і сплюндрований під час і після війни. Тут така густа трава і чагарник, що ті кілька спотворених часом плит, які ще збереглися і криво стирчать із землі, майже непомітні. Корова без господаря пасеться на цвинтарі і здивовано піднімає голову, коли ми її минаємо. Може, і Бруно Шульц тут похований, десь ближче до муру. Але точно цього ніхто не знає.

Площа Ринок, яку я впізнаю з листівок столітньої давності, зменшується в розмірах, в той час як огрядна ратуша розростається. Будинки на площі – переважно новобудови, але стара аптека ще існує. Шульц: «Аж урешті на розі вулиці Стрийської ми ввійшли в затінок аптеки. Велика сулія з малиновим соком у широкому аптечному вікні символізувала прохолоду бальзамів, якою всяке страждання можна було там втолити». Подивимося. Я переступаю поріг аптеки, щоб купити Ельзу-флюїд із лебедем або засіб для пророщення волосся, який рекламує Анна Чілок. Розкупили. У повітрі стійкий запах шведського гіркового бальзаму, нафталінових пігулок проти молів та розчину проти бородавок. На прилавку – аспірин та віагра, але малинового соку, який би міг полегшити страждання від обважнілої ратуші і буйної бюрократії в її стінах, я шукаю марно.

На вулиці самотня суха акація ніжно тремтить своїми листочками, щоб нагадати про шульцівське філігранне мерехтіння: Ринок був порожній і жовтий від спеки, виметений від куряви гарячими вітрами, як біблійна пустеля. Тернисті акації, що вирости з пустки жовтої площі, кипіли над нею ясним листям, букетами шляхетно почленованих зелених філігранів, як дерева на старих гобеленах. Здавалося, що ті дерева афектують вихор, театральню збурюючи свої крони, щоб у патетичних перегибах показати витонченість листяних віял зі сріблястими, як хутра благородних лисиць, животиками.

В кафе «Рандеву» до чаю додають малиновий сироп, і я забуваю про вмираючу акацію. Ми йдемо до школи. В приміщеннях гімназії, де Шульц викладав

рисунок і ручну працю, сьогодні розташувався Дрогобицький педагогічний університет. Клас Шульца – сьогодні кімната-музей – зачинений. Але в кінці коридору я помічаю скляні двері – аварійний вихід. Ось! Там мають бути засклені арки, саме там Юзеф передбачав вихід із лабіринту будівлі, давно забувши про свою основну місію – батьків гаманець. За цими дверима він побачив той інший, розкішний світ, який він швидко і злякано покинув через центральний вихід гімназії. Його супроводжував чорний, як у Сивілли, погляд дочки директора. Серце калатає, я міцно затисла в руці носовичок і відчиняю двері. Звичайний чорний хід. Сірий бетон, білі стіни, більше нічого.

Оксана та Роман присвятили мені цілий день. «Ми завжди маємо час, – каже Роман, – хоча загалом ми зовсім не маємо часу. Час у провінції має цілком інший вимір ніж у великому місті». Сьогодні, по той бік межі, час учинив незвичайний трюк.

Дерев'яна церква св. Юрія, якій вже 400 років, також зачинена. Роман комусь телефонує, домовляється, щоб її відчинили. Невдовзі з'являється великий, огрядний чоловік у військовій куртці, який енергійно крокує в наш бік. Він розмахує руками, коло нього скачуть два пси і голосно гавкають. У чоловіка на поясі – пістолет, і я вже готова підняти руки. Але він вітається з нами. Довго дзвенить ключами, які нанизані на велике металеве кільце, поки знаходить ключ від церкви. Насамперед мені він хоче показати все, що тут є. У церкві досить темно, я не бачу, якими понищеними є старі ікони. Про цю церкву Бруно Шульц не згадував. Можливо, в той час ще не було обох отворів – дірок від сучків, – крізь які, ніби крізь замкову шпарину, можна зазирнути досередини.

Згодом я купую листівки в магазині, стіни якого облицьовані дерев'яними панелями. Тут продають книги, журнали, ноти і лахміття. Батько Шульца мав слабкість до лахміття. Його захоплювала дешевизна, убогість, невибагливість матеріалу. В трактаті «Про манекени» він зізнається швачкам Польді та Пауліні у своїй «пристрасті до різнокольорового паперу, пап'є-маше, лаку, клоччя і трачиння».

Лахміття приносить розраду. Дарує щасливі миті і пробуджує блискучі ілюзії реальності. Дівчинкою, в час моєї геніальної епохи, я одягала на голову обруч із блискітками і відразу ставала принцесою. Коли світ видається холодним і похмурим, то лахміття – дієвий антидепресант, незаперечна ефективність плацебо підсилюється самоіронією, примруженням ока та соромливою посмішкою на адресу оманливого блиску: «Ті, збиті з ящиків від цукру, яскраво обліплені рекламами шоколаду, повні шматочків мила, веселої тандити,

позолочених браслетів, станіолі, трубочок, вафель та кольорових м'ятних цукерків ятки й крамнички були розсіяними по нетрях величезної, порізаної лабіринтами, розкуйовдженої вітрами ночі острівцями легковажності та брязкотельцями безтурботности».

Лахміття – важлива складова шульцівської міфології, так само як божевільні перебільшення перебільшень, які розростаються у чотиривимірному просторі. Шульц вдається до них, коли сіре – максимально безнадійне, а деталь – майже непомітна. Тоді кімнатні мухи перетворюються на демонів, бур'яни святкують язичницьку оргію, а голуби на даху виконують дивовижні фантазмагорії. У краєзнавчому музеї Дрогобича мою увагу привертає хіба що велика ваза на підлозі з пофарбованим сухоцвітом та голівками очерету. У скісних променях сонця видно порошинки, які зависають у повітрі. Ми – єдині відвідувачі, зовсім тихо, і коли всі мовчать, коли ніхто не рухається, я чую шум у власних вухах. Вдихаю пилюку застоюваного повітря, і цей запах повертає мене у дитинство, в нудний недільний пополудень, у вітальню бабусі та дідуся. Я знову сиджу на канапі з подушками, які «кусають», вбрана в недільну сукню, слухаю, як цокає підлоговий годинник, як він «набирає повні груди повітря» перед тим, як ударити повну годину. Я відчуваю пригнічення, як завжди в присутності дідуся, який майже ніколи нічого не казав. Вигляд засушеного букета пробуджує у мені колишній глибокий сум. У бабці з дідусем також стояв сухоцвіт і одне павичеве перо – приз із ярмаркового тиру прадавніх часів. Ясна річ, мені не дозволяли брати його. Те жалюгідне вицвіле перо стало для мене уособленням міщанської родини, яка хворіє на клаустрофобію і вигадує безглузді правила та заборони. Тоді мені ще не був відомий метод Шульца: покинути в думках гнітюче оточення і не зважати на фрустрацію та обмеженість. Тільки жмут павиних пер, що стояв у вазі на комоді, не давав себе втримати в шорах. «То був елемент свавільний, небезпечний, невловно революційний, як розгуканий клас гімназисток, повних удаваного святенництва, а позаочі – розпусних. Свердлили очима цілий день, вертіли діри в стінах, моргали, штовхалися, тріпочучи віями, з пальцем на устах, одні поперед одних, повні хихотіння і псот. Наповнювали покій цвіркотом і шепотом, розсипувалися, як метелики, довкола многораменної лампи, вдаряли барвистим тлумом у матові, старечі дзеркала, відвиклі від руху й веселости, зазирали в дірки від ключів».

Перед університетом стоїть маленька дівчинка в окулярах і з косою. У неї в руках старомодний футляр для скрипки, і вона вдивляється у крону каштана, де щебечуть птахи. Вона їх не бачить, обходить дерево довкола і зазирає з усіх боків. Хіба птахи так щебечуть у листопаді? Птахи невидимі, дівчинка

чекає і вдивляється. Ще раз заходить за дерево, притискається обличчям до стовбура. Де ж ховається ця пташка? Вона щебече просто феноменально, але не показується. І не летить геть. Дівчинка чекає, може, пташка перестрибне на іншу гілку, і вона її нарешті побачить. Вона запізниться на урок музики. Але хто думає про це в такий момент? Ніхто.

Час у Дрогобичі має інший вимір. У цьому сенсі нічого не змінилося.

Усі цитати подано за виданням: *Бруно Шульц. Цинамонові крамниці. Санаторій під Клепсидрою*. – Львів: Просвіта, 2004.

[Переклад: Софія Онуфрів]

DOREEN DAUME (1957–2013, Deutschland) – Übersetzerin, studierte am Konservatorium der Stadt Wien, an der Musik-Universität Wien (Klavier und Musikpädagogik) sowie am Institut für Übersetzer und Dolmetscherausbildung (polnisch und englisch). Seit 1999 übersetzte sie polnische Literatur, Schwerpunkt Lyrik und Dramen, ins Deutsche. Eine ihrer ersten Übersetzungen war Czeslaw Milosz's „Hündchen am Wegesrand“, später „Mein ABC“, sowie „DAS und andere Gedichte“. Sie hat zwei der polnischen Literatur gewidmete Nummern von Literaturzeitschriften herausgegeben (Wespennest und Podium). Unter den von ihr übersetzten Lyrikern befinden sich Ewa Lipska, Piotr Sommer, Mariusz Grzebalski, Jakub Ekier, Andrzej Kopacki, Eugeniusz Tkaczyszyn-Dycki und viele andere. Sie lebte in Wien. Für ihre Neuübersetzung der Erzählungen von Bruno Schulz vielfach ausgezeichnet. Für herausragende Verdienste bei der Popularisierung der polnischen Literatur mit dem Kavalierekreuz des Verdienstordens der Republik Polen ausgezeichnet.

DOREEN DAUME (1957–2013, Niemcy) – tłumaczka, skończyła studia w Konserwatorium oraz na Akademii Muzycznej w Wiedniu (fortepian i pedagogika muzyczna), studiowała w Instytucie Tłumaczy w Wiedniu (polski, angielski). Od 1999 pracowała jako tłumaczka literatury polskiej na język niemiecki. Jednym z jej pierwszych przekładów był *Piesek przydrożny* Czesława Miłosza, potem *Abecadło* Miłosza i *TO*. Obok sztuk teatralnych tłumaczy przede wszystkim polską poezję: Ewy Lipskiej, Piotra Sommera, Mariusza Grzebalskiego, Jakuba Ekiera, Andrzeja Kopackiego, Eugeniusza Tkaczyszyna-Dyckiego i innych. Mieszkała w Wiedniu. Za nowe tłumaczenie *Sklepów cynamonowych* (2008) oraz *Sanatorium pod Klepsydrą* (marzec 2011) Brunona Schulza otrzymała kilka prestiżowych nagród. Za wybitne zasługi w działalności na rzecz popularyzowania polskiej literatury odznaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej.

ДОРІН ДАУМЕ (1957–2013, Німеччина) – перекладачка, закінчила консерваторію та Музичний університет (за фахом фортепіано і музичної педагогіки) у Відні, а також Інститут перекладачів (польська, англійська). Починаючи з 1999 року перекладає польську літературу німецькою, насамперед вірші і драми. Однією з перших книг, яку вона переклала, був *Придорожній песик*, згодом *Абетка* і збірка віршів *Те* Чеслава Мілоша. Вона стала упорядницею двох спеціалізованих чисел, присвячених польській літературі часописів «Веспеннест» і «Подіум». Серед авторів, яких вона перекладала – Ева Ліпська, Пйотр Зоммер, Маріуш Гжебальський, Якуб Екер, Анджей Копацький, Еугеніуш Ткачишин-Дицький і багато інших. Вона мешала у Відні і отримала кілька престижних нагород за свої переклади прози Бруно Шульца. За видатні заслуги у справі популяризації польської літератури нагороджена Кавалерським Хрестом Ордону Заслуги Речі Посполитої Польщі.

ILE STAREJ, MĄDREJ MĘKI
JEST W DEJCOWANYCH SŁOJACH,
ŻYŁACH I FLADRACH NASZYCH
STARYCH, ZAUFANYCH SZAF.
KTO ROZPOZNA W NICH STARE,
ZHEBLOWANE, WYPOLEROWANE
DO NIEPOZNAKI RYSY,
UŚMIECHY, SPOJRZENIA!

BRUNO SCHULZ „Traktat o manekinach”

DUKLA

DUKLA ДУКЛЯ

- Die Kälte knabbert an Nasen und Ohren, aber das passt, es gehört so, man kann es auf den Gesichtern derer, die mit uns an dem vereisten Busbahnhof von Krosno warten, sehen: sinnlos, sich an dieser Kälte zu reiben, man muss sie umarmen wie ein Zenmönch seine Wut. Und als der Bus mit der Aufschrift *Dukla* im Schrittempo auf die Haltestelle zurollt, überkommt mich ein großartiges Glücksgefühl: Unglaublich, dass es sie wirklich gibt, diese Buslinie, die mir ganz unreal scheint, da ihr Ziel doch kein anderer Ort ist als meine eigene Phantasie. Denn ich kenne die Endstation dieser Linie aus einem Buch, dessen Sätze sich in meinem Hirn längst in eigenständige und frei schwebende Bilder aufgelöst haben. *Die Welt hinter Dukla* heißt dieses Buch, Andrzej Stasiuk sein Verfasser. Alle Leere der Welt, sagt er, habe sich auf den Vorplätzen der Kirchen von Dukla gesammelt, die alten Bürgerhäuser stünden wie Ergebnisse eines Konditorwettbewerbs um den Rathausplatz, und das Licht packe das Rathaus an magischen Abenden in Eis. In einer der Kirchen ruhe auf ihrer Grabstätte das äußerst attraktive, aufreizend sinnliche, fast verführerische Abbild der Fürstin Maria Amalia von Brühl, und am Ende des Buches erwacht dieses Abbild zum Leben. Von Dukla ist es nicht weit bis zur slowakischen Grenze, und zur ukrainischen auch nicht. Gleich hinter der Stadt der Nähe erheben sich die Karpaten, wo in mond hellen Nächten, wie man weiß, die Wölfe heulen. „Ein merkwürdiges Städtchen“, schreibt Stasiuk, „von dem aus es nirgendwo mehr hingeht“. Diesen Ort musste ich sehen. Ich hatte einem Freund, dem Besten, davon erzählt, und er hatte sofort eingewilligt, mich zu begleiten.

Wir hatten einen frühen Bus von Krakau nach Krosno genommen, wo wir umsteigen mussten, doch der Bus war liegengeblieben, bevor er die Stadtgrenze von Krakau erreicht hatte, so dass wir um zwei Stunden verspätet in Krosno eingetroffen waren. Als der Bus von Krosno nun – nach einigen Abstechern, die durch weißes Land über hartgefahrene Pisten in winzige Dörfer führten – in Dukla ankam,

war der Himmel im Westen rosa und im Osten stiegen Millionen schwarzer Partikel auf. Wir verließen den Busplatz und stießen auf niemanden mehr, der Englisch sprach. Wir kramten unsere Karte heraus, deren Maßstab kein günstiger war, nahmen sie uns gegenseitig aus den Händen, drehten sie auf den Kopf, sagten: „Also, wir stehen hier!“ und gingen schließlich auf gut Glück nach links. Da schimmerte es zwischen den Häusern, ein Treppengiebel ragte kurz über den Dächern auf, wie um zu winken. Wir folgten dem Zeichen – und standen eine Minute später vor dem Rathaus. Weiß getüncht war es, exotisch, eine alte, spanische Mission mit Turm, so wirkte es. Der Vorplatz war viel kleiner, als ich gedacht hatte, nicht viel größer als ein Sportschwimmbecken. Sonst jedoch war alles so, wie meine Phantasie es sich mit Stasiuks Farben ausgemalt hatte: Die Leere hatte sich hier gesammelt, mehr noch oder umgekehrt, es war, als entstünde sie hier, unsichtbare Würmer webten sie zwischen die Häuser, die den Platz tortenhaft in grünen, blauen, gelben Pastelltönen und mit Fenstergewänden aus Zuckerguss umstanden. Es war, als würde die Leere hier produziert, geerntet, abgepackt und in alle Welt verschickt.

Auf dem Vorplatz kreuzten sich zwischen Schneewällen zwei diagonale Pfade. Wir umrundeten das Rathaus einmal, dann beschlossen wir, das Hotel zu suchen, das an unbestimmter Stelle in unserer Karte vermerkt war, und gingen zurück zur Hauptstraße. Wir wandten uns nach rechts, überquerten ein Flüsschen, kamen an zwei ähnlich gelb gestrichenen Kirchen vorbei, in deren einer ich Amalia vermutete, erreichten eine Kreuzung, der wir nicht trauten, drehten an der Karte, kehrten um. Wir verloren in den folgenden beiden Tagen so oft die Orientierung an der Hauptstraße dieser eigentlich winzigen Stadt, dass ich auch bei größter Anstrengung meine Erinnerung an die Gebäude und Kreuzungen nicht mit der Karte in Übereinstimmung bringen kann. Die Karte stimmte immer nur für Minuten mit der Wirklichkeit überein. Der Ort schien sich beständig zu drehen und vertauschte des Nachts seine Enden, es war, als gingen wir stets in die gleiche Richtung, um immer irgendwo anders herauszukommen. Nach unserer ersten Umkehr passierten wir eine der Kirchen zum zweiten Mal. Ich steuerte auf den Eingang zu. Ich wollte Amalia aufsuchen, bevor es dunkel und die Kirche geschlossen würde. Wir betraten eine Art Windfang, und der Beste wollte gerade die Tür hinter uns zuziehen, da sahen wir, wie ein Geistlicher in langem, schwarzem Gewand hinter einem Baum nahe eines Schuppens an der Kirchenmauer hervortrat. Zügig ging er auf den Windfang zu und, ohne uns zu beachten, in die Kirche hinein. Ihm ausweichend stießen wir mit unseren Rucksäcken aneinander.

„Hat der da gepinkelt?“, fragte ich.

Der Beste lachte. „Quatsch! Meinst du, die Priester pinkeln hier im Kirchhof, du Spinner? Der kam aus dem Schuppen.“

„Na“, sagte ich skeptisch. Dann zog ich die Tür auf, hinter der der Mann

verschwunden war, und lugte hinein. Das kleine Schiff und der Chor waren warm erleuchtet, die Helligkeit hatte die Konsistenz und Tönung von Kerzenlicht, auch wenn ich in meiner Erinnerung weder die Kerzen noch eine andere Quelle dieses Lichtes sehe. In meiner Erinnerung scheint es aus den Wänden strömen.

Im Chor standen Stühle, auf dem mittleren, einem großen, dunklen Stuhl mit Armlehnen, saß ein zweiter Geistlicher, einer Person neben ihm lauschend, ohne sie anzuschauen, die hohe Stirn auf lange Finger gestützt. Einige junge Menschen in Straßenkleidung saßen in seiner Nähe, andere gingen leise umher. Es sah nicht nach Glaubensunterweisung und nicht nach Beichte aus. Es sah nach einem gedämpften, bedächtigen Zwiegespräch aus, wie ich es aus Kirchen nicht kannte. Ich wagte nicht, in diese Atmosphäre hineinzuplatzen, beschloss, den Besuch bei Amalia aufzuschieben, trat zurück und bugsierte den Besten, der mir gefolgt war, mit meinem Rucksack zurück in den Windfang.

„Zuviel los“, sagte ich. „Lass uns morgen wiederkommen.“

Wir fanden das Hotel und bezahlten im Voraus für eine Nacht. Wir brachten die Rucksäcke aufs Zimmer und machten uns sofort wieder auf den Weg. Der kaputte Bus hatte uns Tageslicht gekostet, nun mussten wir die Stadt im Dunkeln erkunden. Wir gingen noch einmal über den Marktplatz. Ein paar Jugendliche standen jetzt dort, mit nichts zu tun. Wir schlugen uns in die Gassen. Wind, der in dieser Nacht nicht blies, hatte den Schnee auf den Mauern zu geschwungenen, wie von Wasser unterspülten Wänden kleiner Canyons geschliffen. Eine graue Katze saß am Weg, stand auf und näherte sich einer weißen Katze, die uns durch die Stäbe eines Gartentürchens betrachtete. Wir stießen auf einen Marktplatz mit fest installierten Ständen, von deren Blechdächern – wieder der Wind – wie Schraubenschlüssel abgeknickte Eiszapfen hingen. Wir gingen durch einen Park. Im Dunkel leuchteten die Striche, mit denen der Schnee die Äste der Bäume nachmalte. Hinter einem See stießen wir wieder auf die Hauptstraße. Rechts von uns lag ein angestrahltes Gebäude, Rauch stieg auf. Ein Fest, dachten wir, es wird gegrillt. Aber von nahem sahen wir, es war eine weitere Kirche, eine gewaltige diesmal, es war die des Bernhardinerklosters von Dukla, und alles war still. Mit dem Bus waren wir daran vorbeigefahren, ich erinnerte mich, dass dahinter ein großer Friedhof lag, den ich jetzt sehen wollte. Denn der Ort, an dem wir uns befanden, liegt inmitten Galiziens, der alten Provinz Österreichs, mich interessierte, ob auf den Friedhöfen der Region noch alte Gräber mit deutschen, österreichischen, ungarischen Namen zu finden seien. Mit dem Handy leuchteten wir einige Steine an, wurden nicht fündig und beschlossen, im Hellen zurückzukommen. Wir warfen einen Blick in den riesigen, dunklen Garten des Klosters. Eine Tierspur führte hinein. Aus dem meterbreiten Schornstein des Wohngebäudes stieg dichter Qualm auf, und wie ein Ozeankreuzer glitt das Kloster durch die Dünung der nächtlichen Stunden. Hinter

der Gartenmauer begannen Felder und Wald. Noch zwei, drei Schritte weiter in diese Dunkelheit, dachte ich, in diese Kälte, und du wirst diese Welt auf die eine oder andere Weise verlassen.

Wir schlitterten auf dem vereisten Weg zurück in den Ort. An dem Flüsschen lag etwas wie ein Sägewerk. Es war noch Licht, es wurde gearbeitet. Hier, dachte ich, zersägen sie nachts die Leere, die am Tage in großen Stücken vom alten Rathaus herunter getragen wird.

Später ging ich noch einmal hinaus, ich wollte sehen, wie der Rathausplatz um Mitternacht dalag. Es war so kalt, dass man fürchtete, die Finger könnten einem zerspringen, wenn die Kälte sie erreichte, und ich saugte alle Wärme, die sie hergab, aus meiner Zigarette. Als sie aufgeraucht war, hatte ich den Platz noch nicht erreicht. Ich blieb stehen. Es war totenstill, kein Mensch und kein Tier waren zu sehen. Und plötzlich – vielleicht, weil ich in den Tagen zuvor immer und immer wieder den „Tag der Toten“ von Tocotronic gehört hatte, vielleicht aber auch nur, weil die Angst in kalten Nächten in der Luft liegt, oder weil die Häuser mich irritierten, die so gestochen scharf im Licht der Laternen standen, so abwartend und voller Bewusstsein – sah ich sie steif um die Ecken kommen: Die Toten des Friedhofs, auf dem wir Stunden zuvor noch so ehrfurchtslos herumgestapft waren. Ich zögerte einen Moment – dann drehte ich um und rannte, bis ich die Hotelzimmertür hinter mir zugesperrt hatte.

Nach dem Frühstück riet uns der Wirt zu bleiben, es gäbe am Abend ein großes Fest im Tanzsaal des Hotels. Wir aber hatten uns eine Tour ausgeguckt: elf Kilometer durch Berge und Wälder zu einer Hütte, in der man übernachten konnte. Wir wollten Bären und Wölfe sehen oder wenigstens einen Luchs. Das einzige Tier, soviel vorweg, dass wir unterwegs durch das Fernglas des Besten zu sehen bekamen, war ein Kleiber, der etwa fünf Meter vor uns kopfüber einen Baumstamm hinabspazierte. Auf dem Weg durch den Ort probierten wir noch einmal, Amalia zu sehen. Doch die Kirche war geschlossen, und im Stillen verabschiedete ich mich von ihr wie von einer möglichen, unmöglichen Liebe.

Wir fanden unseren Pfad in den Feldern am Stadtrand und folgten der Spur eines Nordic Walkers. Eine milchige Sonne stand am Himmel, ihr weißes Licht glitt langsam die gepuderten Berghänge hinab, und es ist schwer zu sagen, was die Wälder und Bäume taten, denn sie waren weder aktiv noch passiv, weder traurig noch fröhlich, nicht stolz und nicht kleinmütig, auch nicht grausam oder gut, und man bräuchte eine unmögliche Sprache, um zu beschreiben, was sie taten. Nach drei Kilometern zweigte die Spur von unserer Route ab. Ohne sie wurde das Gehen schwer. Der Schnee reichte bis zu den Knien. Es war klar, wir würden die elf Kilometer niemals im Hellen bewältigen. Und doch konnte ich nicht stehen

bleiben, etwas zog mich. Was war das? Es waren nicht die Bären und Wölfe, natürlich nicht. Es war die Möglichkeit, zu verschwinden, mich auf eine mir noch unbekannte Weise aufzulösen in dieser Wildnis. Der Drang war so stark, dass der Beste mich nicht zum Umkehren bewegen konnte, und ich wäre nicht umgekehrt, ich wäre alleine weitergegangen, wären in diesem Augenblick nicht sie aufgetaucht: Jacek und Josek. Eine wie für Westtouristen ausgedachte Sensation.

Auf einem zweispännigen Pferdeschlitten kamen sie um die Kurve und blieben direkt vor uns stehen. In der Kälte dampften die Leiber der riesigen Gäule. Ein Gespräch mit Händen und Wörterbuch entspann sich, und schließlich nahmen wir auf dem Schlitten Platz und ließen uns mitnehmen, irgendwohin hin den Wald. Jacek und Josek machten ein Feuer, an dem der Beste seine durchnässten Schuhe trocknete, dann schlugen die beiden Holz, die Pferde zogen die Stämme auf den Weg, Josek zersägte sie, und wir halfen, das Holz auf dem Schlitten zu stapeln. Unser Abenteuer machte ihnen Spaß, und auf dem Rückweg lenkte Josek das schwankende Gefährt die örtliche Skipiste hinab, die heraufsteigenden Freizeitsportler sprangen uns aus dem Weg.

Zurück im Hotel, stellten wir die gefrorenen Jeans neben die Heizung, schliefen eine Weile, gingen am Abend hinunter ins Restaurant und bestellten Piroggen und Tee. Der Tee kam, die Piroggen kamen, und dann kam das Fest. Noch während wir aßen, füllten sich die hinteren Räume des Restaurants. Etwas wie Euphorie verbreitete sich. Wir saßen gegenüber der Bar, jeder, der hereinkam, musste an uns vorbei. Schon bald saßen wir nicht mehr allein. Zwei Außenseiter setzten sich zu uns, der eine, wir hatten ihn schon am Vorabend bei seinem Bier gesehen und nannten ihn Diego, weil er Spanisch mit uns sprach, war Außenseiter, weil er aus einer anderen Stadt kam und nur für ein paar Tage in Dukla war. Der andere, Marcin, war Außenseiter von Natur. Wir luden die beiden zum Wodka ein, und sie revanchierten sich umgehend, indem sie neben unsere eine weitere Flasche stellten. Der Wirt kam mit glänzenden Wangen und erklärte in hausgemachtem Französisch, er habe *deux mademoiselles très jolies* für uns, ob wir nicht tanzen wollten? „Ich nicht, danke“, sagte ich, „aber mein Freund sehr gerne!“ Da war nichts zu machen, der Wirt nahm den Besten mit. Dann beschleunigte sich der Abend, die Gesichter flogen durcheinander, ich redete mit Leuten, ohne zu wissen, worüber. Irgendwann nahm Marcin mich am Arm und führte mich auf die Tanzfläche, die Band spielte den ganzen Abend polnische Schlager, polnische Hits, polnischen Pop. Ich kannte nichts davon wusste, wir hatten ein fremdes Musikuniversum betreten. Marcin zeigte mit ausgestrecktem Arm auf einige junge Frauen und fragte auf Deutsch: „Welche willst du? Die, die oder die?“ – „Ich weiß nicht“, rief ich und tanzte ein Stück von ihm weg, ich hatte da so ein Gefühl, ich achtete darauf, niemand anzurempeln und keines der Mädchen zu lange anzuschauen, und plötzlich sah ich, wie der Beste vor meinen Füßen über den Boden kullerte. Ohne auch nur eine Sekunde nach dem

Angreifer zu schauen, erhob er sich und verließ die Tanzfläche in Richtung Bar. Ich lief ihm nach.

„Einfache Rechnung“, sagte er, „die waren viel mehr als ich, also schnell weg.“

„Was war denn los?“

„Keine Ahnung, ich hab irgendein Mädchen irgendetwas gefragt. Und das hat irgendeinem nicht gepasst. Ich glaub, das ist so eine Art Brautschau hier.“

Er bestellte eine neue Flasche Wodka und lud zwei Jungs, die neben uns standen, zum Trinken ein. Für den Rest des Abends waren sie seine Leibgarde. Als er schlafen ging, war ich noch nicht müde. Durch irgendwelche unterirdischen Ströme versorgte mich Dukla mit Energie. Ich geriet an einen Tisch junger Leute. Ein fortgeschritten Betrunkener rief unentwegt: „You speak english? You love me?“ Man stellte mir ein nach Essig und Bier riechendes Getränk hin, das ich nicht trank. Man gab mir Wodka mit Tabasco, und ich hielt mich, so gut ich konnte, die Kraft von Dukla war mit mir. Eine junge Frau fragte mich auf Englisch, wie um alles in der Welt ich als Deutscher auf die Idee käme, gerade nach Dukla zu kommen – sicher spielte sie auf die Ruine der Synagoge wenige Straßen entfernt vom Hotel an, auf die im Sommer vor 62 Jahren von den Nazis ermordeten Duklaer Juden und auf die Schlacht um den Duklapass nicht weit von hier, bei der die Deutschen zwei Jahre später zwar besiegt wurden, Dukla aber völlig zerstört zurückliessen. Dinge, die ich alle erst später nachlas, zum Glück, sonst wäre ich vielleicht tatsächlich niemals gekommen, jedenfalls nicht einfach so. Sie rang mit den Tränen, während sie mit mir sprach. Sie war nicht mehr nüchtern, ich auch nicht, aber ich meinte es ernst, als ich sie kurz in den Arm nahm, und ich meinte diese Umarmung geschichtlich. Dann wollte ich gehen. Ich trug auf einmal eine Wehrmachtsuniform, deutlich sichtbar für alle.

„Geh nicht“, sagte plötzlich jemand neben mir auf Deutsch und legte seine Hand auf meine. Ich wandte mich um. Erst jetzt nahm ich das Mädchen wahr, das bereits die ganze Zeit neben mir gegessen hatte. Aus braunen Augen sah sie mich unverwandt an. „Keine Angst, es passiert dir nichts.“ Es war, es glitte etwas von mir, eine Spannung, der Schatten einer Gefahr, echt oder eingebildet, ich atmete auf und lehnte mich zurück. Der deutsche Soldat, dachte ich, und das polnische Mädchen. Wenn alles vorbei ist, werden sie ihr die Haare ausreißen. In Wirklichkeit, das merkte ich noch, behandelten alle dieses Mädchen mit besonderem Respekt, ich spürte noch, wie durch ihre Geste jede Feindseligkeit gegen den Deutschen aufhörte, wie alles heller und freundlicher wurde, ich stieß noch einige Male mit allen an, dann fand ich irgendwie den Weg in mein Bett.

Es wurde Mittag, ehe der Beste und ich mit unseren Rucksäcken an der Bushaltestelle standen. Es war Sonntag, die Menschen strömten vom Gottesdienst nachhause. Wir meinten einige der Gesichter zu kennen. Wieder hatte ich ein Lied

von Tocotronic im Kopf: „Hier gibt es keine Angst“, drang es aus meinem inneren iPod, „für niemand / jetzt wo der Morgen kommt ...“ Der Bus kam, wir wollten nicht wirklich fort. Dukla gefiel uns, aber mussten zurück, ich nach Krakau, der Beste nach Deutschland. Der Bus fuhr los, nach Krosno, und wieder hatte sich Dukla gedreht, der Bus verließ den Ort in anderer Richtung als erwartet. Die Sonne schien, die weiß bezogenen Felder vor den Scheiben ließen uns blinzeln, und ich erkannte die Strecke nicht wieder.

An einem Betonbushäuschen, das verloren am Feldrand stand, stieg jemand aus, in einer winzigen Siedlung zwei andere ein. Irgendwo wendete der Bus, ohne dass ich es recht wahrnahm. Ich erzählte dem Besten von der jungen Frau, die mich an dem wilden Tisch gerettet hatte, und beiläufig fragte er, wie sie hieße. Ich dachte nach und erinnerte mich, ich hatte sie noch gefragt, bevor ich gegangen war, und sie hatte „Melcia“ gesagt. Melcia, Melcia, ich schloss die Augen und murmelte den Namen vor mich hin, während der Bus über die Piste holperte und der Beste übers Handy mit Deutschland telefonierte. Es musste die Kurzform eines anderen Namens sein, aber von welchem? Eine Kurzform – etwa für *Amalia*? Ich riss die Augen auf, und just in diesem Moment hielt der Bus genau dort, wo er zwanzig Minuten zuvor abgefahren war: Auf dem Busplatz von Dukla in Eis und Schnee. Es dauerte einen Moment, bis ich begriff.

DUKLA

- ▶ Mróz szczypie w nosy i w uszy, ale tak pasuje, tak wypada, widać to na twarzach tych, którzy czekają razem z nami na pokrytym lodem dworcu autobusowym w Krośnie: nie ma sensu szarpać się z tym chłodem, trzeba go wziąć w objęcia, jak mnisi zen biorą swoją złość. Kiedy autobus z napisem DUKLA podjeżdża wolniutko na przystanek, ogarnia mnie radosne uniesienie: to niewiarygodne, że ona naprawdę istnieje, ta linia autobusowa, która wydaje mi się zupełnie nierealna, ponieważ na jej końcu znajduje się wyłącznie moja własna fantazja. Stację docelową tej linii znam bowiem z książki, której zdania już dawno rozsypały się w moim mózgu na samodzielne, oderwane obrazy. Książka nosi tytuł *Dukla*, a jej autorem jest Andrzej Stasiuk. Według niego cała pustka świata zebrała się na placach przed kościołami w Dukli, stare kamieniczki wokół Rynku przywołują na myśl konkurs cukierników, a w magiczne wieczory światło zapakuje ratusz w blok lodu. W jednym z kościołów spoczywa na sarkofagu nadzwyczaj atrakcyjna, prowokująco zmysłowa, niemal uwodzicielska rzeźba księżnej Marii Amalii z Brühlów, a na końcu książki ta rzeźba budzi się do życia. Z Dukli jest niedaleko do granicy słowackiej, do ukraińskiej zresztą też. Tuż za miastem wznoszą się Karpaty, gdzie w księżycowe noce, jak wiadomo, wyją wilki. „Dziwne miasteczko

– pisze Stasiuk – z którego nie ma już dokąd pojechać”. Właśnie tę miejscowość musiałem zobaczyć. Opowiedziałem o niej przyjacielowi, Najlepszemu, który od razu zgodził się mi towarzyszyć.

Wyjechaliśmy wczesnym autobusem z Krakowa do Krosna, gdzie mieliśmy się przesiąść, ale autobus się rozkraczył, zanim opuściliśmy granice Krakowa, skutkiem czego dotarliśmy do Krosna z dwugodzinnym opóźnieniem. Kiedy autobus z Krosna – kilkakrotnie zboczywszy z głównej szosy, by po drogach wyjeżdżonych przez biały krajobraz zawitać do maleńkich wiosek – przyjechał do Dukli, niebo na zachodzie miało różowy kolor, a na wschodzie wzbijały się w górę miliony czarnych cząstek. Po opuszczeniu przystanku autobusowego nie natknęliśmy się już na nikogo, kto mówiłby po angielsku. Wygrzebawszy swoją mapę o całkiem niezłej skali, wyjmowaliśmy ją sobie nawzajem z rąk, obracaliśmy na wszystkie strony, mówiliśmy: „A więc tu stoimy!” – i w końcu ruszyliśmy na los szczęścia w lewo. Wtem coś zamigotało między budynkami, ponad dachami pojawił się na chwilę szczyt schodkowy, jakby chciał dać nam znak. Podążyliśmy za tym znakiem – i minutę później stanęliśmy przed ratuszem. Otynkowany na biało, egzotyczny, stary budynek, hiszpańska misja z wieżą – takie sprawiał wrażenie. Plac przed ratuszem okazał się znacznie mniejszy, niż sądziliśmy, niewiele większy niż basen. Poza tym jednak wszystko było takie, jak odmalowała to sobie moja fantazja za pomocą farb Stasiuka. Pustka zgromadziła się tutaj, a nawet więcej lub na odwrót, wydawało się, że tutaj powstaje, niewidzialne robaki tkwały ją między domami, które otaczały plac na podobieństwo tortu zielonymi, niebieskimi, żółtymi pastelowymi tonami, a do tego dochodziły utkane z lukru szaty okien. Wydawało się, że pustkę się tutaj produkuje, zbiera, zapakuje i wysyła na cały świat.

Na placu krzyżowały się diagonalnie dwie ścieżki między śnieżnymi wałami. Okrążywszy ratusz, postanowiliśmy poszukać hotelu, zaznaczonego na naszej mapie w nieokreślonym miejscu, i wróciliśmy do głównej ulicy. Skierowaliśmy się w prawo, przeszliśmy na drugą stronę rzeczki, minęliśmy dwa pomalowane na podobny żółty kolor kościoły – w jednym z nich powinna znajdować się Amalia – i dotarliśmy do skrzyżowania, które wydało nam się podejrzane, obracaliśmy mapę tak i siak, w końcu zawróciliśmy. W ciągu dwóch następnych dni tyle razy traciliśmy orientację w stosunku do głównej ulicy tego właściwie maleńkiego miasteczka, że mimo największych wysiłków nie potrafię uzgodnić z mapą swoich wspomnień konkretnych budynków i skrzyżowań. Mapa za każdym razem zgadzała się z rzeczywistością tylko przez pięć minut. Miejscowość bez przerwy wydawała się obracać, a w nocy jej końce zamieniały się miejscami, mieliśmy wrażenie, że zawsze idziemy w tym samym kierunku i za każdym razem wychodzimy gdzie indziej. Zawróciwszy po raz pierwszy, ponownie znaleźliśmy

się przed jednym z kościołów. Skierowałem się w stronę wejścia. Chciałem odwiedzić Amalię, zanim zrobi się ciemno i kościół zostanie zamknięty. Weszliśmy do swego rodzaju przedsionka, Najlepszy chciał właśnie zamknąć za nami drzwi, gdy zza drzewa opodał szopy przy murze kościelnym wyłonił się duchowny w czarnej sutannie. Zdecydowanym krokiem zbliżył się do przedsionka i nie zwracając na nas uwagi, wszedł do kościoła. Robiąc mu przejście, zderzyliśmy się plecakami.

– Odlewał się tam? – zapytałem.

Najlepszy roześmiał się.

– Coś ty, chyba ci odbiło! Myślisz, że księża odlewają się na cmentarzu kościelnym? On wyszedł z szopy.

– Czy ja wiem – zauważyłem sceptycznie.

Otworzyłem drzwi, za którymi zniknął duchowny, i zajrzałem ukradkiem do środka. Mała nawa i chór tonęły w ciepłym świetle, jasność miała konsystencję i odcień światła świec, choć nie mam w pamięci ani świec, ani innego źródła tego światła. W mojej pamięci wypływało ono jakby ze ścian.

W chórze stały krzesła, na środkowym, dużym, ciemnym krześle z poręczami, siedział drugi ksiądz, który słuchał kogoś stojącego obok, ale nie patrzył na tę osobę, wysokie czoło podparł długimi palcami. Blisko niego siedziało kilku młodych ludzi w wierzchnich okryciach, inni kręcili się cicho w pobliżu zajęci jakimiś przygotowaniami. Nie wyglądało to na pouczenie religijne ani na spowiedź, wyglądało na prowadzony półgłosem, spokojny dialog. Nie spotkałem się dotąd z czymś takim w żadnym kościele. Nie ośmieliłem się zakłócić tej atmosfery, wizytę u Amalii postanowiłem odłożyć na później, wycofałem się, plecakiem wypychając z powrotem do przedsionka Najlepszego, który wszedł do kościoła za mną.

– Za dużo się dzieje – oznajmiłem. – Zajrzemy jutro.

Odszukaliśmy hotel i zapłaciliśmy za jedną noc z góry. Tylko zanieśliśmy plecaki do pokoju i od razu wyszliśmy. Awaria autobusu nie pozwoliła nam przeprowadzić rozpoznania miasta za dnia, musieliśmy więc po ciemku. Jeszcze raz poszliśmy na rynek. Stało tam teraz paru młodzieńców, którzy nie mieli nic do roboty. Zagłębiliśmy się w przyległe uliczki. Wiatr, nie dmuchający tego wieczora, uformował ze śniegu na murach budynków wygięte łukowato, jakby podmyte przez wodę ściany małego kanionu. Przy drodze siedział szary kot, który wstał i zbliżył się do białego kota, przyglądającego się nam przez kraty furtki ogrodowej. Natknęliśmy się na plac targowy z zainstalowanymi na stałe kramami, z blaszanych dachów – znowu robota wiatru – zwisały ułamane sople niczym klucze płaskie. Kiedy przechodziliśmy przez park, w ciemności błyszcząły na drzewach białe kreski, którymi śnieg obrysowywał kształty gałęzi. Za stawem dotarliśmy z powrotem do głównej ulicy. Na prawo znajdował się oświetlony z zewnątrz

budynek, nad którym unosił się dym. Jakaś impreza, pomyśleliśmy, grillują. Ale z bliska okazało się, że to kolejny kościół, tym razem potężny, należący do zakonu bernardynów z Dukli i pogrążony w zupełnej ciszy. Przejeżdżaliśmy obok niego autobusem, przypomniałem sobie, że za kościołem był duży cmentarz, który zapragnąłem teraz zobaczyć. Miejscowość, w której się znajdowaliśmy, leży bowiem pośrodku Galicji, dawnej prowincji austriackiej, ciekaw byłem, czy na cmentarzach w tym regionie zachowały się jeszcze stare groby z niemieckimi, austriackimi, węgierskimi nazwiskami. Poświeciliśmy sobie komórką, żeby obejrzeć kilka nagrobków, nie odkryliśmy jednak żadnych napisów i postanowiliśmy przyjść jeszcze raz, kiedy będzie jasno. Zapusciliśmy oko do olbrzymiego, ciemnego przykasztorowego ogrodu, do którego prowadziły ślady jakiegoś zwierzęcia. Z szerokiego na metr komina budynku mieszkalnego wznosił się gęsty dym, klasztor sunął przez falujący mrok nocnych godzin niczym transatlantyk. Za murem ogrodu zaczynały się pola i las. Jeszcze dwa, trzy kroki w głąb tej ciemności, pomyślałem, w głąb tego chłodu, a opuścisz ten świat w jeden czy drugi sposób.

Ślizgając się na oblodzonej drodze, wróciliśmy do miejscowości. Nad rzeczką mieścił się zakład przypominający tartak. Paliło się w nim jeszcze światło, pewnie pracowano. To tutaj, pomyślałem, piłują po nocach pustkę, która za dnia znoszona jest ze starego ratusza w wielkich kawałkach.

Później wyszedłem jeszcze raz, chciałem zobaczyć, jak wygląda plac ratuszowy o północy. Było tak zimno, że bałem się, iż palce mogą mi popękać, gdy dotrze do nich chłód, wyciągałem więc z papierosa całe ciepło, jakie oddawał podczas palenia. Skończyłem palić, ale nie doszedłem jeszcze do placu. Zatrzymałem się. Panowała grobowa cisza, w pobliżu żywej duszy, ani człowieka, ani zwierzęcia. I wtedy nagle – może dlatego, że w poprzednich dniach słuchałem bez przerwy „Dnia Zmarłych” Tocotronic, ale może tylko dlatego, że w zimne noce strach wisi w powietrzu albo że irytowały mnie domy, rysujące się tak ostro w świetle latarni, tak wyczekująco i z pełną świadomością – nagle ich ujrzałem, jak wychodzą zza węglów na sztywnych nogach: zmarli z zasypanego śniegiem cmentarza, po którym łąziliśmy przed kilkoma godzinami bez żadnego szacunku dla tego miejsca. Zawahałem się chwilę – po czym odwróciłem się i zacząłem biec, biegłem, dopóki w hotelu nie zamknąłem za sobą na klucz drzwi pokoju.

Po śniadaniu właściciel hotelu poradził nam, żebyśmy zostali, wieczorem w hotelowej sali tanecznej miała się odbyć wielka zabawa. My jednak wybraliśmy już trasę wędrówki: jedenaście kilometrów przez góry i lasy do chaty, w której można było przenocować. Chcieliśmy zobaczyć niedźwiedzie i wilki lub przynajmniej rysia. Jedyнным zwierzęciem – tyle uprzedzając tytułem wyjaśnienia – które wypatrzyliśmy przez lornetkę Najlepszego, był kowalik, spacerujący

łebkiem w dół po pniu w odległości mniej więcej pięciu metrów. Przechodząc przez miejscowość, spróbowaliśmy jeszcze raz zobaczyć Amalię, ale kościół był zamknięty, w skrytości ducha pożegnałem się więc z nią jak z możliwą-nieemożliwą miłością.

Odnaleźliśmy swoją ścieżkę wśród pól na skraju miasteczka i ruszyliśmy po śladach jakiegoś nordyckiego wędrowca¹. Na niebie stało mlecznobiałe słońce, jego światło ześlizgiwało się powoli po przyprószonych stokach, ale trudno powiedzieć, co robiły lasy i drzewa, nie były bowiem aktywne ani bierne, smutne ani radosne, nie były dumne ani małoduszne, nie były też okrutne ani dobre, żeby opisać, co robiły, potrzebny byłby jakiś nieistniejący język.

Po trzech kilometrach ślady odgałęziały się od naszej trasy. Bez nich chodzenie stało się trudne. Śnieg sięgał do kolan. Nie ulegało wątpliwości, że za dnia nigdy nie pokonamy tych jedenastu kilometrów. A mimo to nie potrafiłem się zatrzymać, coś mnie przyciągało. Co to było? Nie były to niedźwiedzie i wilki, jasne, że nie. Była to możliwość zniknięcia, roztopienia się w tej dziczy w nieznanym mi dotąd sposób. Popęd był tak silny, że Najlepszemu nie udało się skłonić mnie do zawrócenia. I pewnie bym nie zawrócił, sam poszedłbym dalej, gdyby w tym momencie nie pojawili się oni: Jacek i Józek. Niczym sensacja wymyślona dla zachodnich turystów.

Wyjechali zza zakrętu saniami zaprzężonymi w dwa konie i zatrzymali się dokładnie przed nami. Cielska potężnych perszeronów parowały w chłodnym powietrzu. Rozwinęła się rozmowa za pomocą rąk i słownika, w końcu usiedliśmy na saniach i daliśmy się zabrać gdzieś, w głąb lasu. Jacek i Józek rozpalili ognisko, przy którym Najlepszy wysuszył swoje przemoczone buty. Potem obaj ścinali drzewa, a konie ciągnęły pnie na drogę. Kiedy Józek pociął je piłą na części, pomogliśmy ułożyć drewno na saniach. Bawiła ich nasza przygoda i w drodze powrotnej Józek skierował kołyszący się pojazd na miejscową narciśnię i urządził sobie zjazd. Wspinający się pod górę amatorzy narciarstwa uskakiwali przed nami na boki.

Po powrocie do hotelu postawiliśmy zeszywniałe na mrozie džinsy obok kaloryfera i przespaliśmy się chwilę, a wieczorem zeszliśmy do restauracji, gdzie zamówiliśmy pierogi i herbatę. Podano nam herbatę, podano pierogi, a potem zaczęła się zabawa. Jeszcze nie skończyliśmy jeść, gdy zapełniły się tylne pomieszczenia restauracji. Szerzyło się coś w rodzaju euforii. Siedzieliśmy naprzeciwko baru, każdy, kto wchodził, musiał mijać nasz stolik. Nie upłynęło dużo czasu, a nie siedzieliśmy już sami. Przysiadło się do nas dwóch autsajderów, jeden – widzieliśmy go już poprzedniego wieczora, jak pił piwo, i nazywaliśmy go Diego, bo rozmawiał z nami po hiszpańsku – był autsajderem, bo przyjechał do Dukli z innego miasta tylko na kilka dni. Drugi, Marcin, był autsajderem z natury. Zaprosiliśmy obu na wódkę, a oni od razu się zrewanżowali, stawiając obok

naszej drugą butelkę. Do stolika podszedł z rozpalonymi policzkami właściciel i francuszczyzną stworzoną na domowy użytek oświadczył, że ma dla nas *deux mademoiselles très jolies*², czy nie mielibyśmy ochoty zatańczyć?

– Ja nie, dziękuję – odpowiedziałem – ale mój przyjaciel bardzo chętnie!

Nie pomogły protesty, zabrał ze sobą Najlepszego. Potem wieczór nabrał tempa, twarze mieszały się, rozmawiałem z ludźmi, nie wiedząc, o czym. W pewnym momencie Marcin wziął mnie pod ramię i zaprowadził na parkiet, zespół grał przez cały wieczór polskie szlagiery, polskie przeboje, disco polo. Nie znałem żadnego kawałka, wiedziałem, że wkroczyliśmy w obcy wszechświat muzyczny. Marcin wyciągnął rękę, pokazał kilka młodych kobiet i zapytał po niemiecku:

– Którą chcesz? Tę, tę czy tę?

– Nie wiem – zawołałem w odpowiedzi i tańcząc oddaliłem się trochę od niego. Miałem przeczucie i zwracałem uwagę na to, żeby nikogo nie potrącić i nie patrzeć za długo na żadną z dziewczyn. Nagle ujrzałem przed sobą Najlepszego, który upadł i toczył się po podłodze. Nawet przez chwilę nie rozglądał się za napastnikiem, tylko podniósł się i opuścił parkiet w stronę baru. Pobiegłem za nim.

– Prosty rachunek – powiedział – ja sam, a ich wielu, no to szybko w nogi.

– A co się stało?

– Nie mam pojęcia, spytałem o coś jakąś dziewczynę. I to nie pasowało któremuś z nich. Wygląda na to, że odbywa się tutaj coś w rodzaju przeglądu kandydatek na żonę. Zamówił kolejną butelkę i zaprosił na wódkę dwóch stojących obok młodzieńców. Przez resztę wieczoru stanowili jego gwardię przyboczną. Kiedy poszedł spać, ja nie byłem jeszcze zmęczony. Dukla dostarczała mi energii z jakichś podziemnych prądów. Trafiłem do stolika, przy którym siedzieli młodzi ludzie. Jeden z nich, mocno podпиты, wołał bez przerwy:

– You speak english? You love me?

Postawiono przede mną jakiś napój o zapachu octu i piwa, ale go nie tknąłem. Podano mi wódkę z tabasco i trzymałem się jakoś, moc Dukli była ze mną. Młoda kobieta zapytała mnie po angielsku, skąd przyszło mi do głowy przyjeżdżać akurat do Dukli, jako Niemiec nie powinienem tego robić za nic w świecie – na pewno była to aluzja do zrujnowanej synagogi w odległości paru przecznic od hotelu, do dukielskich Żydów zamordowanych przez nazistów 62 lata temu i do bitwy o Przełęcz Dukielską niedaleko stąd, podczas której Niemcy zostali wprawdzie pokonani, ale wycofując się, doszczętnie zniszczyli miasteczko. Wszystko to były rzeczy, o których przeczytałem dopiero później, na szczęście, w przeciwnym razie może rzeczywiście nigdy bym tu nie przyjechał, a na pewno nie tak po prostu. Rozmawiając ze mną, dziewczyna próbowała powstrzymać się od płaczu. Nie była już trzeźwa, ja zresztą też, ale wcale nie dla żartu wziąłem ją na chwilę w objęcia, rozumiałem ten uścisk jako gest historyczny. A potem chciałem już tylko odejść. Nagle miałem na sobie mundur Wehrmachtu, wyraźnie widoczny dla wszystkich.

– Nie odchodź – odezwał się nagle po niemiecku ktoś obok mnie i położył swoją dłoń na mojej. Odwróciłem się. Dopiero wtedy przyjrzałem się dziewczynie, która siedziała przy mnie przez cały ten czas. Popatrzyła na mnie przez dłuższą chwilę brązowymi oczyma. – Nie bój się, nic ci się nie stanie.

Poczułem się, jakby coś ze mnie spłynęło, jakieś napięcie, cień zagrożenia, autentycznego lub urojonego, odetchnąłem z ulgą i oparłem się wygodnie na krześle. Niemiecki żołnierz, pomyślałem, i polska dziewczyna. Kiedy będzie po wszystkim, ogolą ją do skóry. W rzeczywistości, tyle zdążyłem jeszcze zauważyć, wszyscy traktowali tę dziewczynę ze szczególnym poważaniem, poczułem jeszcze, jak dzięki jej gestowi ustała wszelka wrogość wobec Niemca, jak wszystko stało się jaśniejsze i życzliwsze, kilka razy trąciłem się jeszcze ze wszystkimi, a potem jakoś znalazłem drogę do swojego łóżka.

Zanim Najlepszy i ja stanęliśmy z plecakami na przystanku autobusowym, zrobiło się południe. Była niedziela, po mszy ludzie tłumnie rozchodzili się do domów. Wydawało nam się, że rozpoznajemy niektóre twarze. Znowu chodziła mi po głowie piosenka Tocotronic: „Tu nie ma strachu” – dobiegało z mojego wewnętrznego iPod’a – „dla nikogo/teraz gdy nastał dzień...”. Przyjechał autobus, tak naprawdę nie chcieliśmy wyjeżdżać. Dukla się nam podobała, ale musieliśmy wracać, ja do Krakowa, Najlepszy do Niemiec. Autobus do Krosna ruszył i Dukla znowu się obróciła, autobus opuścił jednak miejscowość w innym kierunku, niż się spodziewaliśmy. Świeciło słońce, pokryte białą płachtą śniegu pola za szybami razily w oczy, przestałem poznawać trasę.

Na przystanku przykrytym betonową wiatą, która stała samotnie na skraju pól, ktoś wysiadł, w małej osadzie dosiadły dwie inne osoby. W pewnym miejscu autobus zawrócił, lecz właściwie nie dotarło to do mojej świadomości. Opowiedziałem Najlepszemu o młodej kobiecie, która uratowała mnie z opresji przy niebezpiecznym stoliku, a on zapytał mnie mimochodem, jak miała na imię. Po zastanowieniu przypomniałem sobie, że zanim wyszedłem, zdążyłem ją o to zapytać, a ona odpowiedziała „Melcia”. Melcia, Melcia, zamknąłem oczy i mruzczałem pod nosem to imię, a tymczasem autobus trząsł się na nierównej drodze, a Najlepszy dzwonił z komórki do Niemiec. Musiała to być skrócona forma imienia, ale jakiego? Krótka forma – może od Amalia? Otworzyłem oczy i akurat w tym momencie autobus zatrzymał się dokładnie tam, skąd odjechał dwadzieścia minut wcześniej: na pokrytym śniegiem i lodem przystanku autobusowym w Dukli. Dotarło to do mnie dopiero po jakiejś chwili.

¹ Nawiązanie do nazwy firmy Nordic Walker produkującej kijki trekkingowe (przyp. tłum.)

² (franc.) – dwie bardzo ładne panienki

[Tłumaczenie: Ryszard Wojnakowski]

► Холод дряпає по носах і вухах, але це не страшно, бо так має бути, і це можна побачити на обличчях тих, які чекають разом із нами на промерзлому автовокзалі Кросна: безглуздо опиратися цій холоднечі, її треба обійняти, як дзен-буддистський монах обіймає свою лють. І коли автобус із написом *Дукля* на крейсерській швидкості в'їздить на зупинку, мене охоплює неймовірне почуття щастя: важко повірити, що цей автобусний маршрут справді існує, він здається мені цілковито нереальним, адже його пунктом призначення є не що інше, як моя власна фантазія. Бо я знаю кінцеву станцію цього маршруту з однієї книги, речення з якої давно розчинилися у моєму мозку і перетворилися на самостійні картини, які перебувають у вільному плаванні. *Дукля* називається ця книга, її написав Анджей Стасюк. «Уся порожнеча світу», – пише він, – «зібралася на площах перед церквами Дуклі, старі будинки міщан стоять довкола Ратуші, наче кондитерські вироби, виготовлені на конкурс, і світло замурує в лід ратушу в особливо магічні вечори».

В одній із церков є гробівець, де спочиває надзвичайно привабливе, збудливо чуттєве, майже спокусливе зображення княгині Марії Амалії фон Брюль, а в кінці книги це зображення прокидається до життя. Від Дуклі недалеко до словацького кордону, і до українського також. Відразу за містом, зовсім поряд, височіють Карпати, де місячними ночами, як відомо, виють вовки. «Це дивне містечко», – пише Стасюк, – «з якого не існує шляхів нікуди». Це місце я повинен був побачити. Я розповів про це своєму найкращому другові, і він відразу ж погодився поїхати зі мною.

Ми сіли у доволі ранній автобус із Кракова до Кросна, де нам слід було пересісти, але автобус зламався ще до того, як встиг виїхати за межі Кракова, тож до Кросна ми запізнилися на дві години.

Коли автобус із Кросна після подорожі манівцями через білі простори рівнин, через кам'яні схили і крихітні села прибув нарешті до Дуклі, небо на заході було рожевим, а на сході від землі підіймалися мільйони чорних дрібних часточок. Ми вийшли за межі площі, де зупинився автобус, і не зустріли більше жодної людини, яка розмовляла б англійською. Ми витягли нашу карту, масштаб якої був не надто зручним, і, вириваючи її одне одному з рук, перевернули дороги ногами, а потім сказали: «Отже, ми стоїмо ось тут!» А тоді пішли навмання, тобто просто наліво. Поміж будинками щось замерехтіло, один із фронтових коротко метнувся вище за дах, ніби для того, щоб помахати нам звідти. Ми послушалися знаку – і через хвилину стояли перед ратушею. Вона була пофарбована білим, екзотична, стара іспанська міській будівля з вежею, принаймні таке вона справляла враження. Площа перед ратушею була значно менша, ніж я собі уявляв, не набагато більша

за спортивний басейн. Зате все решта виглядало точнісінько так, як намалювала мені моя фантазія фарбами Стасюка: порожнеча збиралася тут і множилася, або навпаки, здавалося, ніби вона тут народжується, невидимі хробаки вповзали поміж будинки, які стояли довкола площі, ніби торттики – зелені, сині, жовті пастельні тони, вікна з цукрової глазури. Здавалося, порожнечу продукують саме тут, тут її і збирають, пакують, а потім розсилають по всьому світу.

На площі перед ратушею поміж сніговими кучугурами перехрещувалися дві стежки, мов діагоналі. Ми раз обійшли ратушу, а потім вирішили пошукати готель, який був позначений в одному з місць нашої карти, тож ми рушили назад, на головну вулицю. Повернули праворуч, перейшли річечку, проминули дві схожі між собою, пофарбовані жовтим церкви, в одній із яких я припускав побачити Амалію, дійшли до перехрестя, яке не викликало у нас довіри, знову покрутили карту, повернули назад. Протягом кількох наступних днів ми так часто втрачати мемо орієнтацію на головній вулиці цього крихітного містечка, що я навіть не намагатимусь допасувати мої спогади про будівлі та перехрестя із зображеннями на карті. Карта погоджувалася з реальністю завжди лише на лічені хвилини. Місто, здається, безперервно оберталося довкола власної осі і вночі міняло місцями свої полюси, тож нам здавалося, що ми постійно ідемо в одному і тому ж напрямку, але опиняємося у зовсім різних місцях. Після нашого першого повернення ми вдруге пройшли повз одну з двох схожих церков. Я рушив до входу. Я хотів побачити Амалію ще до того, як стемніє і церкву зачинять. Ми підійшли до дверей, але Найкращий ще не встиг зачинити їх за нами, як ми побачили священика у довгій чорній сутані, він вийшов із-за дерева біля церковного муру і зайшов у церковні двері раніше за нас, не звертаючи на нас уваги. Щоб не зіткнутися з ним, ми відступили і стукнулися своїми наплечниками.

– Він там що, пісяв? – спитав я.

Найкращий засміявся.

– Дурниці! Невже ти справді думаєш, що священики тут пісяють просто у церковному дворі? Ну ти і фантазер. Він вийшов зі стодоли.

– Ну-ну, – скептично сказав я.

Потім відчинив двері, за якими зник священик, і зайшов досередини. Невеличкий корабель і хори були освітлені теплим світлом, яке скидалося на світло свічок, хоча я і не можу пригадати, щоб бачив свічки чи якийсь інше джерело цього світла. У моїх спогадах світло струменіло просто зі стін.

На хорах стояли стільці, на середньому, великому і темному стільці з бильцями сидів другий священик, дослухався до чоловіка поряд із собою, але не дивився на нього, спер високе чоло на довгі пальці. Кілька юнаків і дівчат у вуличному вбранні сиділи поряд із ним, інші – тихенько переходили з місця

на місце неподалік. Це не було схоже на урок катехизису чи на сповідь. Це радше скидалося на тихеньку довірливу розмову удвох, такого я раніше у церквах не бачив. Я не наважився вриватися зненацька у цю атмосферу і вирішив відкласти відвідини Амалії, ступив крок назад і відтягнув за собою Найкращого, який зробив те саме, що і я. Ми стали у дверях, не знімаючи наших наплечників.

– Тут забагато людей, – сказав я. – Давай завтра прийдемо ще раз.

Ми знайшли готель і заплатили наперед за одну ніч. Занесли наплечники до кімнати і знову рушили в дорогу. Поламаний автобус украв у нас денне світло, тож тепер нам доведеться пізнавати місто у темряві. Ми ще раз обійшли ринкову площу. Там стояли без діла кілька підлітків. Ми повернули у маленькі вулички. Вітер, якого цієї ночі не було, відшліфував невеличкі снігові каньйони на мурах, які ніби хтось облив водою. Сірий кіт сидів у нас на дорозі, він підвівся і наблизився до білого kota, який спостерігав за нами крізь штахети паркану довкола саду. Ми наштовхнулися на базар зі стаціонарними будками під бляшаними дахами, з яких звисали зігнуті вітром бурульки, схожі на викрутки. Ми пройшли крізь парк. У темряві світилися лінії, якими сніг малював на землі відбитки гілок дерев. За озером ми знову вийшли на головну вулицю. Праворуч від нас яскраво світила вікнами будівля, з якої підіймався догори дим. Ми подумали собі, що там відбувається якесь свято, смажать шашлики. Але зблизька побачили, що це ще одна церква, цього разу велетенська, це був монастир бернардинів із Дуклі, і всередині було тихо. Ми проїздили тут автобусом, і я собі згадав, що за церквою є цвинтар, який я хотів побачити. Бо місце, до якого ми приїхали, розташоване у самому серці Галичини, колишньої австрійської провінції, і мене цікавило, чи на тутешніх цвинтарях можна ще знайти старі могили з німецькими, австрійськими, угорськими іменами. Телефонами ми освітили кілька могил, не знайшли того, що шукали, і вирішили повернутися сюди вдень. Ми зазирнули у велетенський темний монастирський сад. Туди вів слід якоїсь тварини. З димаря будівлі, що був завширшки не менше метра, вгору здіймався густий дим, і монастир плив крізь темряву нічних годин, ніби океанський лайнер. За мурами саду почалися поля і ліс. Ще дватри кроки у цю темряву, – подумав я, – у цю холоднечу, і ти залишишся у цьому світі назавжди. Слизькими стежками ми доковзали назад до місця своєї ночівлі. На річці побачили щось на зразок тартаку. Там ще світилося і тривала робота. Тут, – подумав я, – вночі розпилюють порожнечу, яку вдень великими шматками зносять зі старої ратуші вниз. Згодом я ще раз вийшов надвір, хотів побачити, як виглядає площа перед ратушею вночі. Було так холодно, що здавалося, пальці розвалюються на

шматки, якщо мороз добереться до них, і я висмоктував зі своєї цигарки усе тепло, яке там було. Але я раніше докурив, ніж дійшов до площі.

Я зупинився. Довкола була мертва тиша, не видно було ні душі, ні людини, ні тварини. І раптом – можливо, через те, що я перед тим кілька днів підряд слухав *День мерців групи Tocotronic*, а може, лише через те, що у холодні ночі страх висить у повітрі, або через те, що мене збивали з пантелику будівлі, які так надмірно виструнчувалися своїми дахами у світлі ліхтарів, були такі наповнені очікуванням і такі осмислені, але раптом я побачив, як вони збираються по кутках: мерці з цвинтаря, на якому ми ще кілька годин тому так безстрашно прогулювалися. Я повагався мить, а потім повернувся назад і побіг, зупинившись аж у готельному номері, двері якого щільно зачинив за спиною. Після сніданку власник готелю порадив нам залишитися ще на одну ніч, бо ввечері у банкетному залі готелю відбудеться велике свято. Але ми запланували собі мандрівку: одинадцять кілометрів через гори і ліси до хатинки, де можна буде переночувати. Ми хотіли побачити ведмедів і вовків, або хоча би рись. Але єдиний звір, якого ми змогли розгледіти у бінокль, виявився птахом – повзиком звичайним, він стрибав із гілки на гілку на відстані приблизно п'яти метрів від нас. Дорогою із готелю ми знову зробили спробу побачити Амалію. Але церква була зачинена, і я у тиші попросився із нею, як із близькою і водночас недосяжною любов'ю. Ми знайшли свою стежку в полі на околиці міста і пішли слідом палиці для спортивної ходьби. Молочне сонце високо стояло в небі, його біле світло повільно спускалося напудреними гірськими ущелинами, і важко було сказати, чим займалися дерева і ліси, бо вони не були ані активними, ні пасивними, не сумними і не веселими, не гордими і не приниженими, не страхітливими і не доброзичливими, і щоб описати, що вони робили, потрібна була якась неможлива мова.

Через три кілометри слід відділився від нашої стежки. Без нього іти було важче. Сніг по коліна. Стало ясно, що завидна одинадцять кілометрів нам не пройти. Але зупинитися я не міг, щось мене тягнуло вперед. Що це було?

Це були не ведмеді і не вовки, звичайно що ні. Це була можливість зникнути, якимось мені ще невідомим чином розчинитися у цій пустці. Бажання було настільки сильним, що Найкращий не зміг переконати мене повернутися, бо я би не повернувся, я би пішов далі сам, якби у цей момент не з'явилися вони: Яцек і Йосек. Ніби придумана спеціально для західних туристів сенсація.

На бричці, запряженій двома кіньми, вони виїхали з-за повороту і зупинилися просто перед нами. Тіла велетенських коней парували на холоді. Відбулася розмова за допомогою жестів та словника, потім ми сіли на сани, і вони взяли нас із собою, кудись у ліс. Яцек і Йосек розвели багаття, біля якого

Найкращий висушив свої промоклі наскрізь черевики, тоді вони нарубали дров, коні витягнули стовбури на дорогу, Йосек порізав їх, і ми допомогли поскладати дрова на сани. Наша пригода їм сподобалася, і на зворотньому шляху Йосек скерував сани на лижню, тож місцеві лижники змушені були тікати нам із дороги.

Повернувшись до готелю, ми поклали задубілі джинси на батарею, поспали трохи, потім спустилися в ресторан і замовили вареники і чай. Чай принесли, вареники теж принесли, а потім почалося свято. Задні приміщення ресторану заповнилися ще під час нашої вечері. У повітрі відчувалося щось на зразок ейфорії. Ми сиділи навпроти бару і кожен, хто заходив у двері, змушений був пройти повз нас. Уже незабаром у нас з'явилося товариство. Двоє чоловіків підсіли до нас, одного ми вже бачили попереднього вечора за пивом, ми назвали його Дієго, бо він розмовляв із нами іспанською. Він був чужинцем, приїхав із іншого міста до Дуклі всього на кілька днів. Інший, Марцін, був білою вороною серед місцевих, таким він був від природи. Ми запросили обох випити горілки, і вони віддячили нам, поставивши поряд із нашою пляшкою наступну. Господар підійшов до нас, щоки його блищали і шкільною французькою сказав, що має для нас двох чудових дівчат, *deux mademoiselles très jolies* і спитав, чи не хотіли би ми потанцювати. «Я не хочу, дякую», – сказав я. – «Але мій друг залюбки!». Господареві не залишалося нічого іншого, ніж взяти з собою Найкращого. Далі темп вечора прискорився, усі обличчя перемішалися, я говорив із людьми сам не знаю про що. У якийсь момент Марцін взяв мене за лікоть і вивів на танцювальний майданчик, музиканти весь вечір грали польські поп-хіти. Я не знав жодної композиції, тож опинився у чужому музичному всесвіті. Марцін показав витягнутою рукою на кількох дівчат і спитав мене німецькою: «Котру ти хочеш? Ту чи цю?». «Не знаю», – прокричав я у відповідь і відійшов у танці трохи далі від нього, у мене було якесь передчуття, тож я дуже старався не стати нікому на ногу і не дивитися на жодну з дівчат надто довго, і ось раптом на моїх очах Найкращий покотився по підлозі. Він ні секунди не озирався за нападником, а відразу ж підвівся і пішов із танцювального майданчика до бару. Я – за ним.

– Все дуже просто, – сказав він. – Їх було більше, тож треба було тікати.

– А що трапалося?

– Не знаю. Я запитав про щось якусь дівчину. А це комусь не сподобалося.

Мені здається, що тут якийсь парад наречених чи щось таке. Він замовив ще одну пляшку горілки і запросив двох хлопців, які стояли біля нас, випити з нами. На весь подальший вечір вони стали його охоронцями.

Коли він пішов спати, я ще не був утомлений. Якимись підземними каналами Дукля наповнювала мене енергією. Я підсів за столик до кількох юнаків.

Один із них уже добряче напідпитку крикнув: „You speak english? You love me?“.

Мені запропонували випити якийсь дивний напій, який пахнув оцтом і пивом. Я не пив. Потім мені дали горілку з соусом табаско, і я тримався, як міг, сила Дуклі допомагала мені. Одна дівчина запитала мене англійською, як мені, німцеві, спало на думку приїхати саме до Дуклі – мабуть, вона мала на увазі руїну синагоги, яка була розташована на відстані кількох вулиць від готелю, мала на увазі літо, яке трапилося шістдесят два роки тому, коли нацисти убили у Дуклі євреїв, мала на увазі битву на перевалі неподалік звідси, під час цієї битви на два роки пізніше німців перемогли, але Дуклю при цьому цілковито зруйнували. Про все це я прочитав уже згодом, на щастя, бо якби я знав про це раніше, то, мабуть, справді ніколи б не приїхав, принаймні точно не приїхав би просто так. Вона мало не плакала, коли розмовляла зі мною. Вона вже була не дуже твереза, я – теж, але я не мав на думці нічого поганого, коли просто вирішив обійняти її, по-дружньому потішити. А потім я хотів піти. Раптом на мені опинилася уніформа Вермахту, і всі її бачили.

– Стей, – несподівано сказав хтось поряд зі мною німецькою і поклав руку на мою. Я озирнувся. Щойно тепер я зауважив дівчину, яка вже давно сиділа біля мене. Вона спокійно дивилася на мене своїми карими очима.

– Не бійся, нічого тобі не буде.

Я випромінював якусь напругу, тінь небезпеки, справжньої чи вигаданої, я зітхнув і відкинувся на стільці назад. Німецький солдат, – подумав я собі, – і польська дівчина. Коли все буде позаду, вони тягатимуть її за волосся. Насправді, це я ще встиг помітити, усі ставилися до цієї дівчини з якоюсь особливою повагою, я відчув, як завдяки її жестові раптом зникла ворожість проти німців, як усі стали доброзичливішими, я ще кілька разів випив разом із усіма, а потім якимось дивом знайшов дорогу до свого ліжка.

Ми з Найкращим, навантажені наплечниками, дісталися до автобусної зупинки десь аж в обід. Це була неділя, і люди вертілася з церкви додому. Нам здавалося, що ми впізнаємо деякі обличчя. У мене в голові знову лунала пісня *Tocotronic*: „Тут немає страху”, – звучало з мого внутрішнього айпода, – «ні для кого, там, де надходить ранок...» Приїхав автобус, але ми не надто квапилися їхати. Дукля нам подобалася, але ми повинні були повертатися, я – до Кракова, Найкращий – до Німеччини. Автобус рушив до Кросна, і Дукля знову закрутилася, автобус рушив у напрямку, протилежному від сподіваного. Сонце світило, відблискували засипані білим поля, і я не впізнавав дорогу. Біля будівлі, яка стояла скраю поля, хтось вийшов із автобуса, на крихтньому хуторі трохи далі – ще двоє. Автобус повертав, але я не зауважував це як слід. Я розповідав Найкращому про дівчину, яка врятувала мене за столом із п`яними, і він запитав, як її звати. Я подумав і згадав, що запитав її про це перед тим, як піти спати, і вона відповіла: «Мельця». Мельця, Мельця,

– я заплющив очі і повторював ім'я раз за разом, поки автобус вистрибував на вибоїнах, а Найкращий дзвонив до Німеччини з мобільного. Мабуть, це скорочення від якогось іншого імені, але від якого? Скорочення від *Амалія*? Я розплющив очі, і в цей момент автобус зупинився точнісінько у тому ж місці, звідки ми виїхали двадцять хвилин тому: на автобусній зупинці Дуклі був лід і сніг. Я збагнув усе не відразу, а лише через кілька хвилин.

[Переклад: Наталка Сняданко]

TOBIAS HÜLSWITT (1973, Deutschland) – Schriftsteller und Journalist. 1997 begann er ein Studium am Deutschen Literaturinstitut Leipzig. Während seiner Studienzeit veröffentlichte er den Roman *Saga* und war ein Jahr lang als Herausgeber der Literaturzeitschrift „Edit“ tätig. Im Sommersemester 2005 war er Gastprofessor am Deutschen Literaturinstitut Leipzig sowie 2008 an der Akademie der Bildenden Künste München tätig. Tobias Hüls Witt schreibt Romane, gelegentlich Beiträge für Zeitungen und Zeitschriften (u.a. „Standard“, „jetzt-Magazin“, „taz“, FAZ, „Zeit“, „Kursbuch“) und ist als Ko-Autor von Drehbüchern tätig. Zusammen mit Florian Thalhofer organisierte er die Veranstaltungsreihen „Hilfe, Freiheit!“ an den Münchner Kammerspielen, „Woran glaubst du, Europa?“ mit dem Goethe-Institut Prag, sowie „Werden wir die Erde retten?“ – Gespräche über die Zukunft von Technologie und Planet im Format der sogenannten Korsakowshow. Die beiden gründeten 2008 zusammen mit Matt Soar das Korsakow Institut. Tobias Hüls Witt war 2004 Stipendiat des Projektes „Homines Urbani“ in der Villa Decius Krakau.

TOBIAS HÜLSWITT (1973, Niemcy) – pisarz i dziennikarz. W 1997 roku rozpoczął studia w Niemieckim Instytucie Literatury w Lipsku. Podczas studiów opublikował powieść *Saga* i przez rok był wydawcą czasopisma literackiego „Edit”. W semestrze letnim 2005 był wykładowcą w Niemieckim Instytucie Literatury w Lipsku, a w 2008 roku na Akademii Sztuk Pięknych w Monachium. Tobias Hüls Witt pisze powieści, publikuje też w gazetach i czasopismach (m.in. „Standard”, „jetzt-Magazin”, „taz”, FAZ, „Zeit”, „Kursbuch”), jest współautorem scenariuszy. Wspólnie z Florianem Thalhoferem zorganizował cykl przedsięwzięć „Hilfe, Freiheit!” w Münchner Kammerspiele, „Woran glaubst du, Europa?” z Instytutem Goethego w Pradze, oraz „Werden wir die Erde retten?” – rozmowy o przyszłości technologii i planety w formacie tzw. „Korsakow-Show”. Obaj, we współpracy z Mattem Soarem, założyli w 2008 roku Instytut Korsakowa. Tobias Hüls Witt był w 2004 roku stypendystą projektu „Homines Urbani” w Willi Decjusza w Krakowie.

ТОБІАС ГЮЛЬСВІТ (1973, Німеччина) – письменник і журналіст. У 1997 році розпочав навчання в Німецькому інституті літератури в Ляйпцигу. Під час навчання опублікував роман «Сага» і протягом року був видавцем літературного часопису «Edit». У другому семестрі 2005 року викладав у Німецькому інституті літератури в Ляйпцигу, а в 2008 році в Художній академії в Мюнхені. Тобіас Гюльсвітт пише романи, публікується в газетах і журналах (зокрема, в «Standard», «jetzt-Magazin», «taz», «FAZ», «Zeit», «Kursbuch»), виступає співавтором сценаріїв. Разом із Флоріаном Тальгофером організував цикл заходів «Hilfe, Freiheit!» в мюнхенському театрі «Каммершпіле», «Woran glaubst du, Europa?» з Інститутом Гете у Празі, а також «Werden wir die Erderetten?» – розмови про майбутнє технологій і планети в форматі т.зв. «Корсаков-шоу». Також разом, у співпраці з Маттом Соаром, у 2008 році заснували Інститут Корсакова. Тобіас Гюльсвіт у 2004 році був стипендіатом проекту «Homines Urbani» на Віллі Деціуша у Кракові.

**FAHRT NACH D. ODER:
AUF DER SUCHE NACH DEN
ZIMTZIGARETTEN. PODRÓŻ
DO D. ALBO W POSZUKI-
WANIU CYNAMONOWYCH
PAPIEROSÓW ПОЇЗДКА
ДО Д. АБО: В ПОШУКАХ
ЦИНАМОНОВИХ ЦИГАРОК**

D.

► Dem Abenteuerrummelplatz Osteuropa, wie er gern von Auswärtigen genannt wird, mit Gleisanschluss nach Walhalla, via Satellit verbunden mit der Beitrittszone; wo begegnet man ihm am ersten besten? Auf dem zentralen Busbahnhof. Hier kommen die Illusionen an und fahren zumeist als handfeste Enttäuschungen wieder ab. Aus einer Kleinstadt, einem paar Hundert Seelen-Städtchen. Oder aus jenem Dorf unter dem Hemdkragen kommen sie, heraus geputzt, sehr jung oder noch nicht alt, um in der großen Stadt das Glück zu suchen. Das Glück heißt eine Arbeit finden, die bezahlt wird. Längst ist die Krise immanent, allgegenwärtig. Jeder vierte oder fünfte arbeitslos. Es gibt die Schwarzarbeit, davon wollen wir nicht reden.

Die Realität ist eine komplexe teils abgehalfterte Plattenbausiedlung, die in die Jahre gekommen ist. Weltsicht bietet das Kabel-TV. Einen Ausblick die großen Reklameschilder für Waren, die aus dem Westen stammen und Geld kosten, das man zuhauf nicht hat. Ein irdisches Paradies, das für viele verschlossen bleibt. Glaubenssätze hingegen liefert die Orthodoxe-Katholische Kirche. Nicht unentgeltlich versteht sich. Die neue Welt ist keine Glanzstrumpfhose von H&M. Die Kuppeln der Gotteshäuser jedoch sind reichlich mit Blattgold versehen. Jedes Dorf hat eine Kirche, oftmals neu gebaut oder frisch renoviert in den letzten Jahren. Gottesfürchtigkeit kennt keinen Sparzwang. Die Kirche ist reich wie seit Jahrhunderten und nimmt von den Armen gern. Sie gibt auch, ganz gewiss, Verklärung und Seelenfrieden, wie seit Jahrhunderten. Über den Plattenbausiedlungen, die weit an den Stadtrand reichen, Zeugen der sowjetischen Republiken, hängt an manchen Tagen der Nebel tief; ein industrieller Nebel meint man, vom nahen Ende der Industrien. Verlässt man die herrliche alte Stadt Lemberg auf einer Magistrale durch die Arbeiter- und Angestelltenbezirke, begreift man, wie jeder Entwurf von Zukunft automatisch zum Ende hin gedacht ist. Eine Zukunft, die nie stattgefunden hat. Daran hat sich nichts geändert, auch wenn nicht mehr der Genosse Generalsekretär im Fernsehen spricht, sondern der Herr Präsident. Die Hoffnung ist eine weit verbreitete Sumpfbüchse, die nicht aussterben, sondern blühen wird! Lassen wir die Gläser dazu klingen, der Wodka ist billig und die Nacht zu kurz für Trauer; trinken wir auf das Leben, denn es gibt keine Alternative zu ihm! Meine Großmutter sagte immer, häng dich rechtzeitig auf, wenn dir vor dem Altwerden graut. Sie wurde fast 88 Jahre. Für meinen komischen Kopf gibt es keinen Strick, der passt. Also lebe ich und trinke auf das Leben bei nächster Gelegenheit; denn die Nacht ist zu kurz für jede Art von Trauer! Ich will tanzen um den Dorfplatz herum, und alle meine Freunde sollen bei mir sein und das Gleiche tun! Sie sollen die Braut küssen und mit mir trinken auf das Leben, denn es ist schön! Darum schreibe ich hier, an dieser Stelle, nichts mehr von Krise und Kapitalismus, Verwahrlosung und Depression. Nur nicht gleich den Mut verlieren, sagt sich die Ameise, bevor sie zum Wettlauf antritt. Einen Wettlauf gegen sich, gegen die Zeit? Die Gesetze der Natur

sind stärker. Nur nicht gleich den Mut verlieren, denkt sich die Schnecke, als sie ihr Haus verlässt. Im Wettlauf miteinander, gegen sich selbst und die Zeit, wird wer gewinnen? Ich weiß es nicht und möchte es nicht wissen. Ich bin nur ein Gast auf diesem Flecken Erde zwischen dem alten Polen und der jungen Ukraine.

Ich seh die Ackerschollen mit den Kopftuchfrauen, um die sich pickende Hühnerscharen. Ich seh das Antlitz dieser Dörfer: eine Greisin, zahnlos. Ich blicke in das Gesicht eines jungen Mädchens, es ist hell und schön.

Ich seh den Mais hoch im Feld stehen gegen die Verdammnis. Ich hör die Laubbäume sacht atmen gegen die Ödnis. Es gibt die Rabenvögel auf den Drähten der Strommasten. Es gibt den Pflug gezogen von zwei Rappen. Verendet eins, kauf ich keins, und trete selber ins Geschirr und zieh den Pflug nach Hause und das Pferd, eins von den beiden, das plötzlich lahmt und hinkt.

Eins ist verendet, das andere lahmt und hinkt; ich kauf mir keins, ich spann mich selber vor, hui hott!

Auf dem Fußballfeld brüten die Kälber und kauen Gras. Auf der Krume hinterm Haus schnattern Gänse und manchmal gesellt sich eine Kuh unter die Alltagsphilosophen. Auf einer Weide hocken sie wie die Versammlung eines Parlaments.

An einem Dorfrain in Galizien: aufgereiht die Kürbisse, orangegelbgrün. Der Storch hat sie gebracht. Schwarzweißes Kälbchen, lieblicher Ziegenbart!

Ich fahr in mein Dorf. Da steht ein verrostetes Tor. Da liegen die Gänse und Enten am Anger. Da steht ein hölzernes Kreuz. Da sitzen die Männer auf Begrenzungssteinen. Da spannt sich eine Wäscheleine durch das ganze Universum. Da grüßt mich die Schlaglochliebe. Ich fahr in mein Dorf und dresch Stroh. Ich hole das Korn ein, ich wachse nicht mehr empor! Ich fahr in mein Dorf und küss meine Schwester drei Mal. Von meiner Liebsten stell ich ein Bild an den Straßenhang und leg frisch geschnittene Blumen dazu! Ich fahr in mein Dorf. In meinem Herzen ist Jahrmarkt. Ich bind eine Ziege vor die Haustür der Schwägerin. Da sitzen die Hühner auf der Stange.

Da läuft der Hahn über den Hof wie der Alterspräsident. Ich fahr in mein Dorf. Ich ruf Petro, den Hirtenhund: wo steckst Du? Eine Wildkatze kenn ich, und noch eine.

Ich fahr in mein Dorf. Mascha, Dascha! Maschenka, Daschenka! Tantchen, meine Tantchen! Ich bring euch einen Eimer voll Saubohnen direkt vom Feld. Wascht mir mein blondes Haar bei Mondlicht; ich will der Schönste sein, weit und breit!

Ich fahr in mein Dorf. Nur wegen der einen. Natalja, sie ist erst vierzehn. Doch in ein paar Jahren heirate ich sie! Sie ist wie der Tau am Morgen auf den Blättern im ersten Licht. Ihr solltet sie sehen! In ein paar Jahren heirate ich sie ganz bestimmt!

Ich fahr in mein Dorf. Ich schlag ein Rad vor dem Schwan. Ich schlag ein Rad vor dem Pfau, der seine Frau Gemahlin von den Lumpen befreit. Ich zünd eine Kerze an für Mutter, und eine für Großmutter; ich leg einen Stein auf das Grab.

Ich fahr in mein Dorf.

Als ich nach vier oder fünf Stunden aus Drohobytsch wegzufahren gedachte, in dem ich einen Bus besteigen wollte, bot ich einem mittelalten Mann, der freundlich aussah, eine Zigarette an, der mit den Worten ablehnte: Ich rauche nicht, denn Jesus hat auch nicht geraucht.

Ich verstand gut und konnte ihm nicht antworten in seiner Sprache, fragen: woher er dies wisse. Dieses geschah auf dem Gehsteig vor dem Bahnhof von Drohobytsch und ließ mich staunend schauen, wie überhaupt diese paar Stunden mich staunen haben lassen. Ich muss gestehen, ich hatte lange Zeit nichts von Drohobytsch gewusst, weder von Georg (Juri) von Drohobytsch, einem Lehrer von Kopernikus, noch von der Existenz der Stadt im Allgemeinen. Kennen Sie, geneigter Leser und verehrte Leserin, Drohobytsch? Sie müssen sich nicht schämen, dies eventuell mit nein beantworten zu müssen, denn ich werde Ihnen erzählen von Drohobytsch! Wie fange ich am besten an? Wie war ich auf Drohobytsch gekommen? Hätte ich nicht die phantasmagorischen Erzählungen von Bruno Schulz gelesen und später etwas über sein Leben, ich wüsste nichts von Drohobytsch! Dies ist das eine; doch hätte mir eine liebenswerte Bekannte nicht von jenem Ort erzählt, den sie vor einigen Jahren besucht hatte, ich wäre vielleicht niemals nach Drohobytsch gereist! Was wäre dies für ein Verlust gewesen! Aber von Anfang an. Ich entkam den Verstopfungen von Lemberg in einem Taxi, das mich direkt zum Zentralen Bahnhof karrte, in Gestalt eines Mannes, etwa mein Älter, nur äußerlich stärker gezeichnet. Wir sprachen über Staus, schlechte Straßen und ebensolche Autofahrer. Er sagte mir, dass ich für zwanzig oder vierzig Euro viel Spaß haben könne mit einer ukrainischen Frau. Ich lächelte vielsagend und antwortete etwas Bemühtes. Er fragte, wohin ich weiter fahren würde. Er könne mich gegen ein überschaubares Entgelt überallhin kutschieren. Soweit, so gut, das kennt man ja ... Ich fragte ihn nach seinem Namen: Piotr. Tom. In Osteuropa neige ich zu Verbrüderungen, denn gleich nach seiner Rede auf die käufliche Liebe erzählte er mir von seiner Frau und den beiden Kindern. Er zeigte mir den Bussteig durch sein Fenster, ich fand ein Gefährt und knappe zwanzig Minuten später drehten sich die Räder unter mir. Ein Bus von mittlerer Größe mit den üblichen Fahrgästen: Studenten, schnauzbärtige Herren, ein paar mittelalterliche Damen. Eine Mutter und ihre adoleszente Tochter, die sich an jedem Gotteshaus von ihrem Sitzplatz aus im Vorbeifahren vehement bekreuzigten. ... Es war Markttag in Drohobytsch. Eiertomaten und Zwiebeln, das Kilo für so gut wie nichts, Rüben und Mais zum halben Preis für Discountdeutsche! Auf den Marktständen das Schabefleisch, der Hackepeter und das Gewiegte, das Suppenfleisch und die Schweinelende; wer waren die Elenden, die kaufen und verkaufen mussten bei sommerlichen 25 Grad. Alles roh auf Holzbrettern, für den Augenblick die ganze Rosigkeit des Hausgeschlachteten ohne Kühlpunkt. Alles gut in Kunst- oder Originaldärme gestopft und zugenäht! Wer waren die, den unser

konsumkritischer Fadenkreuzblick zu treffen meinte?

Sie waren genauso wenig elend wie das Gegenteil davon: Sie waren kauende und widerkäuende Teile einer Nahrungskette; ach hätte doch die arme Karen Duve ihnen beistehen können, dachte ich bei mir ...

Wie kommt der Faden in die Roulade? Es scheint, ich hatte den meinen verloren, denn ich suchte nach der Gedenktafel für Bruno Schulz an seinem ehemaligen Geburtshaus. Wie weiter vorgehen? Eine Notiz, in welche Straße ich zu gehen hätte, gab es nicht. Ich fragte drei junge Frauen, die ich mir als klug und englisch sprechend vorstellte. Alle drei taten weder das eine, noch wussten sie etwas über die Gedenktafel oder Bruno Schulz.

Ich änderte die Taktik, sprach ältere Herrschaften an, die kaum etwas zwischen den Zähnen hervorbrachten. Zudem fing mein Magen deutlicher zu knurren an. Ich hatte durch ein Auge schon länger nach einem Imbiss oder Snack geschielt, jedoch erfolglos. Bierstände sah ich, denen ich mich nicht anheim geben wollte ... Ich will nicht sagen, dass ich der Verzweiflung nah kam, denn damit soll man nicht hausieren gehen; zumindest stellte sich in mir eine leichte Resignation ein, was mein Vorhaben betraf, von Schulzen zu Schulzen zu treten!

Das Loch im Magen tat sein übriges, ich umkreiste den Marktplatz wie ein Pharisäer; hatte den Abgesang schon auf den Lippen. Ich formulierte in mir erste Sätze, die darauf zielten ohne jede Form von Kulturpessimismus anderen die Schuld zu geben; alsdann ich in ein Ladengeschäft einbrach und auf eine Frau, die wievielte, zu steuerte. Alles lief plötzlich sehr schnell ab, denn ich war mittlerweile in eine mir nicht unübliche Art von Hektik und Nervosität verfallen. Kennen Sie Bruno Schulz und die Gedenktafel, hier in Drohobytsch? Das Unvorstellbare geschah. Eine Frau, ich hatte mir keine größeren Hoffnungen mehr gemacht, erwiderte: Ja, sicher. Man muss wissen, dass Bruno Schulz auf Polnisch geschrieben hat und affin der deutschen Sprache gegenüber war.

Er konnte nicht ahnen, dass er nur drei Jahre nach seinem gewaltsamen Tod offiziell zur Sowjetrepublik der Ukraine gehören würde. Können Sie mir sagen, wo die Straße ist oder wie sie heißt, antwortete ich leicht bewusstlos. Gehen Sie da entlang und dann nach links. Ich ruderte mit den Armen, denn mein Orientierungssinn war noch nie der beste ... Warten Sie, sagte die Frau, die ich erst jetzt genauer ausmachen konnte, schätzungsweise Mitte Vierzig, korpulent, wenn man das in diesem Fall als Kompliment versteht. Warten Sie, ich zeige es Ihnen!

Was hatte ich für großes Glück, ein verirrter Deutscher in Drohobytsch! Wir gingen keine fünfhundert Meter vom Marktplatz aus, als sie stehen blieb und auf den Boden zeigte. Ich war verwundert, denn von dieser Gedenktafel wusste ich nichts. Dies ist die Stelle, an der Bruno Schulz von einem Gestapo-Mann erschossen wurde im November 1942. Ich nickte und machte ein Foto im Sonnenschein. Ich muss Dir etwas anderes zeigen, sagte sie, und wir schritten durch eine frühherbstliche Allee.

Dort hinten auf der rechten Seite, das ist die geisteswissenschaftliche Fakultät der Universität.

Wir stiegen ein Treppenhaus hinauf in den zweiten Stock. Das Polnische Zentrum. Neben der Bürotür eine Tafel mit dem Konterfei von Bruno Schulz und einem Text auf Ukrainisch, vermeintlich dass er hier von 1924 bis 1939 gelehrt hat und als Schriftsteller in Drohobycz gelebt hat.

Luba, zeigst Du mir bitte noch das Geburtshaus?

Ein paar Straßen weiter standen wir plötzlich vor einem Einfamilienhaus, Bauart der 1960er oder 70er Jahre, an dem eine Schrifftafel mit dem Abbild von ihm hing. Wir schritten zurück zum Marktplatz. Es war ein später Sommertag, deren folgende Stunden ich an einem Bierlokal direkt am Markt verbrachte. Ich hatte eine Frau in Kittelschürze an einem Grill ausgemacht, mein Magen hing bereits in den Knien. Ich bestellte Schaschlik mit Brot und eingelegte Gurken. Drei einheimische Männer riefen mich zu ihrem Tisch und boten mir Wodka an und ich sollte von ihrem Essen probieren. Ich nahm dankend an und sie fragten mich, woher ich käme und was ich hier mache. Ich schriebe ein Buch, in dem auch Drohobytsch vorkommt. Sie staunten, ihre Münder standen sehr weit offen. Dann kippten sie Wodka nach. Wir stießen an, ein Mal, zwei Mal... Sie wollten es nicht wahrhaben und waren doch stolz, dass endlich jemand ein Sterbenswort über ihre Region schreiben wird. Sie staunten und kippten Wodka nach. Fragten nach diesem und jenem. Riefen ihre Frauen und sagten: Hier sitzt einer, der schreibt über Drohobytsch, kannst Du dir das vorstellen?! Ich musste mit einer der Angetrauten sprechen und versicherte ihr die Richtigkeit meines Unterfangens. Die Männer bestellten eine neue Flasche. Ich fragte sie nach diesen und jenem. Nicht Bedeutendes täten sie. Eine Firma für diesunddas. Ich sagte, ich täte nichts anderes als sie: ein bedeutungsloses Leben führen. Sie wollten widersprechen, sagten: Du schreibst über Drohobytsch! Und kippten Wodka nach. Wir stießen an, ein Mal, zwei Mal... Es wurde Nachmittag und mir fiel mein Bus ein, der mich zurück nach Lemberg bringen sollte. Ich dankte. Zahlen musste ich nichts und betrunken war ich nur ein ganz wenig...

[Auszug aus: *Polnische Reise*]

► Jarmark „Europa Wschodnia”, mówią o nim przyjezdni. Ma bezpośrednie połączenie z Walhallą, a przez satelitę także ze strefą państw oczekujących na przystąpienie do UE... Gdzie najszybciej go doświadczyć? Gdzie go szukać? Dworzec Główny: to tutaj z całej okolicy przyjeżdżają złudzenia, stąd też jak niepyszne odjeżdżają, przemienione w wielkie rozczarowania. Przyjeżdżają z małych miasteczek, liczących kilkaset dusz, albo ze wsi, w koszulach pod krawatem, odpicowani, bardzo młodzi albo jeszcze nie starzy, żeby szukać szczęścia w wielkim mieście.

A szczęście oznacza znalezienie pracy. Płatnej pracy.

W kraju od dawna trwa wszechobecny kryzys. Co czwarty lub co piąty bezrobotny. Jest praca na czarno, ale nie o niej tu będzie. Tutejsza rzeczywistość to osiedla z wielkiej płyty, częściowo już wyludnione i dożywające swoich dni. Światopogląd z kablówki. Wielkie reklamy zachodnich towarów, za które trzeba płacić pieniędzmi, a tych nikt tu w nadmiarze nie ma. Raj na ziemi, dla wielu niestety niedostępny. Natomiast Kościół przekazuje prawdy wiary, też oczywiście nie za darmo. Zawsze tak było. Nowy świat nie lśni jak błyszczące rajstopy z H&M, ale wystarcza obfitych złocen na kopuły świątyń. Każda wieś ma swój kościół, często zupełnie nowy albo świeżo odrestaurowany: bogobojność nie zna zaciskania pasa. Kościół jest bogaty jak był zawsze i jak zawsze chętnie przyjmuje od biednych. Oczywiście nie tylko bierze, również daje – komunię, spokój ducha. Jak zawsze. Nad osiedlami z wielkiej płyty, świadkami radzieckich republik, ciągnącymi się daleko aż po obrzeża miasta, w niektóre dni unosi się nisko mgła. Przemysłowy smog, ludzie to wiedzą, ale myślą o bliskim końcu przemysłu. Kiedy wyjeżdża się magistralą z cudownego starego Lwowa przez dzielnice zamieszkałe przez robotników i urzędników, widać jak na dłoni, że każdy projekt skierowany w przyszłość ma automatycznie wyznaczony koniec. Tu widać przyszłość, która nigdy się nie dokończyła. Pod tym względem nic się nie zmieniło, choć w telewizji nie przemawia już towarzysz pierwszy sekretarz, tylko pan prezydent. Nadzieja jest zaraźliwą chorobą, która się nie cofa, tylko szerzy coraz powszechniej! Wypijmy za nią, wódka jest tania, a noc zbyt krótka na smutki; wypijmy za życie, bo nie mamy innego wyjścia, jak tylko żyć! Moja babcia mówiła zawsze: kto się boi starości, powinien się w stosownym momencie powiesić. Dożyła niemal 88 lat. Do mojej śmiesznej głowy nie pasuje żaden sznur, żyję więc i przy każdej okazji piję za życie, bo noc jest zbyt krótka na smutki! Chcę tańczyć pośrodku wsi, niech zatańczą ze mną wszyscy moi przyjaciele! Niech ucałują pannę młodą i piją ze mną za życie, bo jest pięknie! Dlatego tutaj, w tym miejscu nie piszę o kryzysie i kapitalizmie, zaniedbaniu i depresji. Najważniejsze to nie tracić odwagi, mówi do siebie mrówka przed przystąpieniem do wyścigu. Wyścig przeciwko sobie, przeciwko czasowi? Prawa natury są silniejsze. Najważniejsze to nie tracić odwagi, myśli ślimak, wychodząc

ze swojego domku. W tym wspólnym wyścigu przeciwko sobie i przeciw czasowi kto będzie zwycięzcą? Nie wiem i nie chcę wiedzieć. Jestem tylko gościem na tym skrawku ziemi między dawną Polską a młodą Ukrainą.

Patrzę na zaorane pola z kobietami w chustkach na głowach, otoczone gromadami dziobiących ziarno kur. Oblicze tych wsi: bezzębna staruszka. Zaglądam w twarz młodej dziewczynie: jest jasna i piękna. Wysoko na polu stoi na potępienie wysoka kukurydza. Słyszę, jak w pustce delikatnie oddychają liśćmi drzewa.

Na drutach linii elektrycznych siedzą kruki. Dwa kare konie ciągną pług. Zabraknie jednego, nie kupię drugiego – sam zakładam uprząż i ciągnę do domu ten pług i tego konia, jednegoz dwóch, który nagle słabnie i zaczyna utykać. Jeden padł, drugi kuleje i utyka; nie kupię konia, sam się zaprzęgnę, wiśta wio!

Na boisku piłki nożnej snują cię cielaki i żują trawę. Na poletku za domem gęgają gęsi, filozofowie dnia powszedniego; czasami dołącza do nich jakaś krowa. Łażą po łące jak jakieś zgromadzenie parlamentu. Na miedzy w którejś z galicyjskich wsi leżą rzędem pomarańczowo-zielone dynie. Bocian je przyniósł. Biało-czarne cielątko, urocza kozia bródka!

Pojadę do swojej wsi. Tu stoi zardzewiała brama. Tam na pastwisku leżą gęsi i kaczki. Tu drewniany krzyż. Mężczyźni siedzą na granicznych kamieniach. Sznur na bieliznę rozciąga się przez cały świat. A tu wita mnie moja wyszczerbiona miłość. Pojadę do swojej wsi i będę młócił słomę. Kupię ziarno, już nie wyrosnę! Pojadę do swojej wsi i trzykrotnie ucałuję siostrę. Na zboczu drogi postawię zdjęcie ukochanej, a obok położę świeże kwiaty! Pojadę do swojej wsi. W sercu mam jarmark. Jedną kozę przywiążę przy drzwiach szwagierki. Tu na drągu siedzą kury. Po podwórzu, niczym senior parlamentu, biega kogut. Pojadę do swojej wsi. Zawołam Petra, psa-stróża zwierząt: gdzie się skryłeś? Znam pewną dziką kaczkę, i drugą. Pojadę do swojej wsi. Masza, Dasza! Maszeńka, Daszeńka! Ciocie, moje cioteczki! Przyniosę wam wiaderko bobu prosto z pola. Umyjcie moje jasne włosy przy świetle księżyca; chcę być najpiękniejszy na całym świecie! Pojadę do swojej wsi. Tylko dla niej jednej. Natalia, ma dopiero czternaście lat. Ale za kilka lat się z nią ożenię! Jest jak rosa na liściach w pierwszym świetle poranka. Gdybyście ją zobaczyli! Za kilka lat na pewno się z nią ożenię! Pojadę do swojej wsi. Z radości fiknę koziołka przed łabędziem. Przekoziołkuję przed pawiem, który uwalnia swoją żonę z rąk łotrów. Zapalę świeczkę mamie i babci; na grobie położę kamień. Pojadę do swojej wsi.

Kiedy cztery czy pięć godzin później chciałem wyjechać z Drohobycza autobusem, poczęstowałem papierosem sympatycznie wyglądającego mężczyznę w średnim wieku, który odmówił: „Nie palę, bo Jezus też nie pali!”. Dobrze go rozumiałem, ale nie potrafiłem zapytać w jego języku, skąd to wie. Działo się to na chodniku przed dworcem w Drohobyczu i wprawiło mnie w zdumienie, ale te godziny

w Drohobyczu w ogóle były zdumiewające. Muszę przyznać, że przez długi czas nie wiedziałem o Drohobyczu, ani o Juriju Drohobyczu, nauczycielu Kopernika, ani w ogóle o istnieniu tego miasta. A czy wy, miły Czytelniku i szanowna Czytelniczko, znacie Drohobycz? Nie musicie się wstydzić, jeśli przyjdzie Wam odpowiedzieć, że nie, bo ja Wam o tym Drohobyczu opowiem! Jak by tu zacząć?

W jaki sposób zetknąłem się z Drohobyczem? Nie miałbym o nim pojęcia, gdybym nie przeczytał fantasmagorycznych opowiadań Brunona Schulza, a później nie poczytał trochę o jego życiu. To jedno; poza tym nie pojechałbym do Drohobycza, gdyby mi pewna sympatyczna znajoma nie opowiedziała o tym mieście, które poznała przed kilkoma laty. Jakaż by to była strata! Ale od początku. Ominąłem lwowskie korki taksówką, którą kierował mężczyzna w moim mniej więcej wieku, choć wyglądający nieco poważniej. Dowiozła mnie wprost na Dworzec Główny. Rozmawialiśmy o korkach, złych jezdniach i równie złych kierowcach. Kierowca powiedział, że za dwadzieścia lub czterdzieści euro mogę się dobrze zabawić z jakąś Ukrainką. Uśmiechnąłem się tajemniczo i odpowiedziałem coś nienaturalnie. Zapytał, dokąd teraz jadę, bo za rozsądne pieniądze to on może mnie zawieźć, dokąd tylko zechcę. Dobrze, dobrze, znamy to... Zapytałem, jak mu na imię – Piotr. Tom. W Europie Wschodniej mam skłonność do bratania się z nieznanymi. Taksówkarz zaraz po propozycji płatnej miłości opowiada mi o swojej żonie i dwojgu dzieciach. Przez szybę taksówki pokazał mi przystanek autobusowy, odnalazłem właściwy wehikuł i w niespełna dwadzieścia minut byłem już w drodze. Średniej wielkości autobus i typowi pasażerowie: studenci, wąsaci panowie i kilka pań w średnim wieku. Jakaś matka z dorastającą córką, które w czasie jazdy gorliwie się żegnały na widok każdego mijanego kościoła.

... W Drohobyczu był właśnie dzień targowy. Podłużne pomidory z cebulą, kilogram niemal za darmo, buraki i kukurydza kosztują połowę tego, co oszczędny Niemiec płaci w dyskoncie! Na straganach mielone wołowe, mielone wieprzowe i wszelkie mielone, rosółowe i biodrówka – któż tam sprzedawał i kupował to mięso przy dwudziestopięciostopniowym letnim upale. Wszystko wprost na drewnianych blatach, cała ta różowość zwierzęcia z domowego uboju na wierzchu, bez jakiegokolwiek chłodni. Wszystko porządnie pozaszywane w sztuczne lub naturalne jelita! Kim byli ludzie, ku którym kierowałem swój krytyczny, niechętny konsumpcjonizmowi wzrok? Nie byli nędzni, nie: byli żującymi i przeżuwanymi częściami łańcucha pokarmowego. Ach, pomyślałem sobie, biedna Karin Duve na pewno by ich wsparła...

Po jakiej nitce dojść do kłębka? Ja swoją nić chyba zgubiłem: szukałem tablicy poświęconej Brunonowi Schulzowi na domu, w którym się urodził. Dokąd iść? Nigdzie ani śladu wskazówki, w którą kierować się ulicę. Spytałem trzy młode kobiety, które po wyglądzie oceniłem, że muszą być mądre i mówić po angielsku. Nie mówiły, a o tablicy pamiątkowej ani o Schulzu nic nie wiedziały. Zmieniłem

taktykę, zagadnąłem jakichś starszych państwa, którzy ledwo mi coś odburknęli. Burczeć zaczął też mój żołądek. Już od jakiegoś czasu rozglądałem się za jakimś barem, ale bez rezultatu. Mijałem budki z piwem, których nie chciałem dziś bliżej poznawać... Nie powiem, że byłem bliski rozpaczy, bo z tym się obnosić nie należy, ale ogarniała mnie już lekka rezygnacja: miałżeby Schulz nie odnaleźć Schulza?!

Żołądek domagał się swoich praw. Obszedłem rynek jak faryzeusz i już miałem na ustach pożegnalną pieśń; ułożyłem sobie pierwsze zdania, mające wyrazić odwrót i bez jakiegokolwiek formy pesymizmu kulturowego zrzucić winę na innych. Wszedłem więc do sklepu spożywczego i skierowałem się do kobiety – której już z kolei! – i nagle wszystko potoczyło się bardzo szybko, gdyż popadłem we właściwy sobie czasami rodzaj pośpiechu i nerwowości. Czy pani zna Brunona Schulza i poświęconą mu tablicę, tutaj w Drohobyczu? I stała się rzecz niesłychana. Ta kobieta, po której już wiele sobie nie obiecywałem, odpowiedziała: oczywiście. Trzeba wiedzieć, że Bruno Schulz pisał po polsku i był przyjaźnie nastawiony wobec Niemczyzny. Nie mógł przypuszczać, że zaledwie trzy lata po jego nieoczekiwanej gwałtownej śmierci będzie oficjalnie należał do sowieckiej republiki – Ukrainy. Czy może mi pani powiedzieć, gdzie jest ta ulica albo jak się nazywa, odparłem lekko otumaniony. Proszę iść najpierw tutaj, tą ulicą, a potem skrócić w lewo. Zawiosłowałem rękami, bo mój zmysł orientacji nigdy nie był wybitny... Proszę poczekać, powiedziała kobieta, której dopiero teraz mogłem się dokładniej przyjrzeć, na oko czterdziestokilkuletnia, korpulentna, co w tym przypadku należy uznać za komplement. Proszę zaczekać, pokażę panu. Jakie szczęście dla mnie, Niemca zagubionego w Drohobyczu! Przeszliśmy niespełna pół kilometra od rynku, kiedy przystanęła i wskazała na ziemię. Byłem zdumiony, nic bowiem o tej tablicy nie wiedziałem. To jest miejsce, w którym w listopadzie 1942 roku Bruno Schulz został zastrzelony przez gestapowca. Przytaknąłem i zrobiłem zdjęcie w słońcu. Muszę pokazać ci coś innego, rzekła kobieta i poprowadziła mnie wczesnojesienną aleją. Tam dalej po prawej stronie znajduje się wydział humanistyczny Uniwersytetu. Weszliśmy na drugie piętro. Ośrodek Polski. Obok drzwi biura tablica z konterfektem Brunona Schulza i tekstem po ukraińsku, że to tutaj w latach 1924-1939 nauczał i mieszkał jako pisarz w Drohobyczu. Pokażesz mi jeszcze dom, w którym się urodził, Luba? Kilka ulic dalej stanęliśmy nagle przed domkiem jednorodzinny, zbudowanym w stylu lat 60. lub 70., na którym wisiała tablica z jego wizerunkiem. Wróciliśmy do rynku. Był jeden z dni późnego lata, którego kolejne godziny spędziłem w barze piwnym przy rynku. Dostrzegłem jakąś kobietę w podomce przy grillu. Żołądek nie mógł już dłużej czekać: zamówiłem szaszłyk z chlebem i ogórkami kiszonymi. Trzej miejscowi mężczyźni przywołali mnie do swojego stolika i zaproponowali wódkę. Chcieli też, żebym spróbował po trochu z ich porcji. Przyjąłem to z wdzięcznością,

a oni spytali, skąd jestem i co tutaj robię. Piszę książkę, w której mowa jest również o Drohobyczu. Zdziwili się, szeroko otworzywszy usta. Potem dolali wódki. Stuknęliśmy się – raz, drugi... Nie chcieli uwierzyć, a zarazem byli dumni, że wreszcie ktoś napisze jakieś słówko o ich regionie. Dziwili się i napełnili kieliszki. Pytali o to i o tamto. Zawołali swoje żony i mówili: tu siedzi taki, co pisze o Drohobyczu, wyobrażasz sobie?! Musiałem porozmawiać z jedną z nich i zapewnić ją o prawdziwości swojego przedsięwzięcia. Mężczyźni zamówili następną butelkę. Pytałem ich o to i tamto. Nie zajmują się niczym szczególnym. Taka tam firma z tym i owym. Powiedziałem, że robię dokładnie to samo, co oni: wiodę pozbawione znaczenia życie. Zaprzeczyli mówiąc: ty piszesz o Drohobyczu!

I napełnili kieliszki. Stuknęliśmy się – raz, potem drugi... Było popołudnie; przypomniałem sobie o autobusie, który miał mnie zawieźć z powrotem do Lwowa. Podziękowałem. Nie musiałem za nic płacić, a pijany też byłem tylko troszeczkę...

(fragment z *Podróży polskiej*)

[Tłumaczenie: Agnieszka Gadzała]

► Звідки можна навмання відразу потрапити на атракціон „Східна Європа” (так його полюбляють називати чужинці)? Там ще можна перейти на перон до Валгалли, а також існує сателітарне поєднання зі зоною вступу до ЄС? З головного вокзалу. Саме туди прибувають ілюзії, щоб потім знову від'їхати, переважно непохитними розчаруваннями. Поїхати з маленького містечка, в якому живе кілька сотень душ. Або ж вони з'являються з-під комірця сорочки отого села, вифранчені, молоденькі або іще не старі, і вирушають шукати щастя у великому місті. Щастя – це знайти роботу, оплачувану роботу. Криза давно вже стала іманентною, всюдисущою. Безробітний кожен четвертий чи кожен п'ятий. Є ще нелегальна робота, але ми про це тут не говоритимемо. Дійсність – це заплутане, частково зашорене і далеко не молоде поселення в панельних будинках. Побачити світ дозволяє кабельне телебачення. Широту погляду забезпечують великі рекламні щити західних товарів, за ці товари просять суми, яких у людей немає. Рай на землі, зачинений для багатьох. Але православно-католицька церква постачає тези віри. Цей новий світ – аж ніяк не блискучі панчохи від Н&М. Зате куполи церков щедро позолочені. У кожному селі церква, часто нова або свіжо відремонтована. Побожність не знає ощадливості. Церква, як і сотні років тому, багата, і збирає гроші від бідняків. Але вона і дає, з певністю дає душі мир і просвітлення. Як і сотні років тому. У глибині передмість, над панельними будинками, які є свідками республік СРСР, буває, нависає мряка, така промислова мряка, вона куриться, провіщаючи близький кінець цієї промисловості. Якщо виїхати з чудового старовинного міста Львова, проїхати крізь робітничі й офісні квартали, стає зрозумілим, що кожний футуристичний проект автоматично розрахований на його завершення. Майбутнє, яке так ніколи й не відбулося. І нічого тут не змінилося, навіть якщо з екрану телевізора промовляє не товариш генеральний секретар, а пан президент. Надія – ось загально розповсюджена квітка боліт, вона не вимре, вона цвістиме! І за це ми вип'ємо, водка дешева, а ніч надто коротка, щоб сумувати; вип'ємо за життя, адже життя не має альтернатив! Моя бабуня завжди казали, якщо боїшся старості, то мусиш вчасно повіситися. Вона дожила до 88 років. Немає петлі, яка пасувала б до моєї дурної голови. От я й живу і п'ю за життя при кожній нагоді, тому що ніч надто коротка, щоб сумувати! Я танцюватиму на сільському майдані, а поруч нехай будуть усі мої друзі і нехай вони й собі танцюють! Нехай цілують наречену і п'ють зі мною за життя, бо воно гарне! Тому я в цьому місці нічого більше не писатиму про кризи й капіталізм, запустіння і депресію. Головне – не втрачати мужності, – каже собі мурашка, перш ніж встає до перегонів. Перегонів зі собою, з часом? Закони природи сильніші. Тільки

не втрачати мужності, думає собі равлик, коли виповзає з хатки. У перегонах з іншими, з самим собою, з часом, хто переможе? Не знаю і знати не хочу. Я всього лиш гість на цьому клаптику землі міждавньою Польщею і молодою Україною.

Я бачу переорану землю, а на ній замотаних хустинами жінок, навколо них порпаються кури. Я бачу обличчя цих сіл: обличчя беззубої старої баби. Я дивлюся на обличчя юної дівчини, воно світле й гарне. Я бачу в полі високі кукурудзи як захист від прокляття. Я чую тихий подих листя дерев як захист від пустки. На електричних дротах сидять ворони. Дві конячки тягнуть плуга. Здохне одна – не біда, нової не купуватиму, сам впряжусь і потягну плуга додому, а з ним коня, одного з двох, який раптом почне шкутильгати, я не купуватиму нової конячки, я ліпше сам упряжусь, гого!

На футбольному полі залягли телята і ремигають траву. На моріжку позаду будинку гелгочуть гуси, а іноді до цих філософів щоденності долучається і котрась із корів. На пасовиську вони засідають, ніби парламент. На межі чийогось поля в Галичині вишикувалися гарбузи, помаранчево-жовто-зелені. Їх приніс лелека. Чорно-біле телятко, зворушлива козяча борідка!

Їду до свого села. Там стоять іржаві ворота. Там біля ставка гуси і качки. Там стоїть дерев'яний хрест. Там порозсідалися на придорожному камінні чоловіки. Там шнур для білизни тягнеться через усенький всесвіт. Там зі мною вітається моя пощерблена любов. Їду до свого села молотити солому. Видобуваю зерно, вище я вже не расту! Їду до свого села і тричі цілую сестру. Ставлю фотографію коханої на придорожному схилі, а перед нею кладу свіжо зрізані квіти! Я їду до свого села. У моєму серці ярмарок. Прив'язую козу надворі перед хатою братової. Там на бантах сидять кури. Там подвір'ям гасає півень, немов президент у літах. Їду до свого села. Кличу Петика, пса-пастуха: ти куди завіявся? Я тут знаю одну здичілу кицьку, і ще одну. Їду до свого села. Маша, Даша! Маруся, Даруся! Тето, теточко моя! Я теті несучу відерко квасолі просто з поля. А змиєте мені мого білявого чуба при місячному світлі, хочу бути найкраснішим, на всі усюди! Їду до свого села. Заради неї, єдиної. Наталії тільки чотирнадцять. Але за пару років ми поберемося! Вона як вранішня роса на листочках у перших променях сонця. Побачили б ви її! За кілька років ми обов'язково поберемося! Їду до свого села. Нетямлюся від радості, побачивши лебедя. Нетямлюся від радості на вигляд павича, який розпускає хвоста перед своєю непоказною дружиною. Запалюю свічку за Маму, а одну – за Бабуню, кладу на могилку камінець. Їду до свого села.

Побувши з чотири чи п'ять годин у Дрогобичі, я вирішив їхати звідти, і перед автобусом запропонував цигарку чоловікові середніх літ привітної зовнішності.

Він відмовився зі словами: «Не курю, адже Ісус Христос також не курив».

Я добре його зрозумів, але відповіді йому його мовою не зміг, не зміг запитати, звідки він про таке знає. Це відбувалося на тротуарі перед Дрогобицьким вокзалом, де я стояв і здивовано роздивлявся, бо й узагалі цих пару годин все мене дивувало. Мушу зізнатися, що я довгий час нічого не знав про Дрогобич, ані про Юрія з Дрогобича, Копернікового вчителя, ані взагалі про саме існування міста. А Ви, шановні читачі, знаєте Дрогобич? Не соромтеся, якщо Вам доведеться відповідати заперечно, адже я розповім Вам про Дрогобич! Як би мені найліпше розпочати? Може, про те, звідки я дізнався про Дрогобич? Якщо б я не читав фантазмагоричних оповідань Бруно Шульца, а згодом не дізнався трохи про його життя, то не знав би про Дрогобич нічого! Це по-перше; проте якщо б одна мила знайома не розповіла мені про місце, куди їздила кілька років тому, я, певно, ніколи не поїхав би до Дрогобича! Яка це була би втрата! Але про все по порядку. Я зумів уникнути дорожніх корків у Львові на таксі, яке довезло мене просто до Центрального вокзалу, тобто довів мене чоловік, приблизно мого віку, тільки більш характерної зовнішності. Дорогою ми розмовляли про затори, погані дороги і таких самих водіїв. Він сказав, що за двадцять чи сорок євро я добре міг би розважитися з українкою. Я багатозначно усміхнувся і щось промимрив. Він запитав, куди я прямую. Бо за добрі гроші міг би завезти мене, куди завгодно. Ага, зрозуміло, так-так... Я запитав, як його звати: Петро. Том. У Східній Європі я схильний брататися, тому відразу ж після розмови про продажну любов він розповів про свою дружину і двох дітей. Він вказав мені крізь вікно на перон, я побачив свій автобус, і вже за двадцять хвилин піді мною завертілися колеса. Звичайний, не надто просторий автобус зі звичайними пасажирами: студентами, вусатими дядьками, кількома літніми жінками. Мама з донькою на виданні рєвно хрестилися на своїх сидіннях перед кожною церквою.

... У Дрогобичі був базарний день. Помідори-сливочки і цибуля, кілограм практично задарма, буряки і кукурудза, для німців – за півціни! На прилавках куски розрубаного м'яса, фарш і дрібні шматочки, м'ясо на бульйон, свинячі ратиці; хто ж ті нещасні, змушені продавати й купувати в літню спеку. Все лежало на дерев'яних дошках – сире, поки ще рожеве, зарізане вдома і не охолоджене. Все гарненько напхане в штучні й натуральні кишки і позашиване! Хто ж були ті, на кому спочивали наші критичні споживацькі погляди? Вони були такими ж нужденними, як і їхній товар: вони були частинами харчової мережі, вони жували і їх заховувала система; ой, подумав я собі, де ж захисниця тварин і вегетаріанка Карін Дуве...

Куди поділася нитка зі зшитка? Бо свою я, здається, згубив, тому що шукав меморіальну дошку на будинку, в якому народився Бруно Шульц. Що робити далі? Я не мав у своїх записах, в яку вулицю мені треба було звертати. Я запи-

тав трьох дівчат, яких уявив собі розумними і англійською не розмовляли, а про дошку та Бруно Шульца взагалі нічого не знали. Я змінив тактику, звернувся до старших чоловіків, але й ті щось невиразне процідили крізь зуби. Ще й мій живіт розбурчався. Я вже давно скошував погляд за якоюсь будкою з перекусками, однак безуспішно. Видно було тільки пивні ларки, але іти туди я не наважувався... Не скажу, що я вже був на дні розпачу, бо ж з таким не ходять від одних дверей до наступних; та все ж у мені зросло легке збайдужіння до моїх планів: Шульц шукає Шульца і знаходить! Порожнеча в шлунку добилася свого, я обійшов Ринок, немов фарисей якийсь, а на вустах у мене вже блукало відречення. Я формулював у душі перші фрази, спрямовані на те, щоб, без тіні культурного песимізму, перекласти вину за невдачу на інших; аж тут зайшов до крамниці і рушив до, котрої вже за порядком, жінки. І раптом усе почало відбуватися дуже швидко, тому що я до цього часу вже потрапив у стан непритаманної собі хаотичності й нервозності. Ви не знаєте часом нічого про Бруно Шульца і його меморіальну дошку тут, у Дрогобичі? І трапилося неймовірне. Жінка, а я ж уже не робив собі ніяких ілюзій, відповіла: «Так, звісно. Важливо, що Шульц писав польською мовою, а німецька була для нього спорідненою. Звідки йому було знати, що всього через три роки після насильницької смерті він офіційно став би громадянином Української Радянської республіки». «А Ви не сказали б, де ця вулиця і як вона називається?» – відказав я дещо непритомно. – «Ідіть сюдою, а тоді поверніть ліворуч». Я замахав руками, намагаючись привести до тями свою не найкращу здатність орієнтації в просторі... «Заждіть», – сказала жінка, до якої я щойно зараз придивився уважніше, років так сорок п'ять, тілиста, якщо це могло б послужити компліментом. «Заждіть, я Вам покажу, де це!» Як же мені пощастило, мені, заблуканому в Дрогобичі німцеві! Ми відійшли заледве якихось п'ятсот метрів від Ринкової площі, як вона зупинилася і показала вниз. Я здивувався, тому що про цю меморіальну плиту мені нічого не було відомо. На цьому місці Бруно Шульца застрелив у листопаді 1942 року гестапівець. Я кивнув і клацнув фотоапаратом у сонячні промені. А зараз покажу Тобі ще щось, сказала вона, і ми рушили алеєю з деревами, які почала золотити осінь. Он там, праворуч, – філологічний факультет університету. Ми піднялися на другий поверх. Центр полоністики. Поруч із дверима дошка зі зображенням Бруно Шульца і текстом українською мовою, мабуть, про те, що він тут був учителем від 1924 по 1939, і що був письменником. – Любо, а будинок, у якому він народився, покажеш мені?

Ми минули кілька вулиць і раптом опинилися перед осібняком, у стилі 1860-х чи 70-х, на будинку висіла дошка з написом і зображенням Шульца. Ми повернули в бік Ринку. Був кінець літа, і цей день я завершив у пивбарі просто на Ринковій площі. Я вибрав собі жінку в фартушку біля грилю, мій

живіт уже прилип до хребта. Замовив собі шашлик, кусень хліба і квашені огірки. Троє місцевих чоловіків запросили мене до свого столу і налили мені горілки, запропонували почастиватися стравами на їхньому столі. Я з удячністю прийняв запрошення, а вони допитувалися, звідки я і що тут роблю. Я розповів, що пишу книжку, в якій ітиметься, зокрема, про Дрогобич. Вони від здивування аж роти пороззявляли. Тоді долили горілки. Ми цокнулися, раз, удруге... Їм не вірилося, і все ж вони пишалися, що ось врешті хтось напише таки епітафію про їхній регіон. Вони дивувалися й доливали горілки. Запитували про те, про се. Покликали своїх жінок, кажучи: «ось дивися, він пише про Дрогобич, можеш собі таке уявити?!» З однією з них я змушений був поговорити і запевнити її, що вони все правильно зрозуміли. Чоловіки замовили нову пляшку. Я запитував їх про те, про се. Нічим особливим вони не займалися. Фірма для різних потреб. Я сказав, що у мене, по суті, те саме: веду непримітне життя. Вони взялися заперечувати, сказали: «Але ж ти пишеш про Дрогобич! І долили горілки». Ми цокнулися, раз, удруге... Вечір був недалеко, і я згадав про автобус, який мав мене відвезти назад до Львова. Я подякував. Платити мені не треба було, а захмелів я тільки трішки...

(фрагмент з книжки: *Польська подорож*)

[Переклад: Христина Назаркевич]

TOM SCHULZ (1970, Deutschland) – Dichter, Herausgeber, Übersetzer. Autor von u.a. folgenden Gedichtbänden: *Vergeuden, den Tag* (2006), *Kanon vor dem Verschwinden* (2009), *Innere Musik* (2012) und des Prosabandes *Liebe die Stare* (2011). Dozent für Kreatives Schreiben. Herausgeber der Anthologie *alles außer Tiernahrung – Neue Politische Gedichte* (2009). Übersetzt spanischsprachige, amerikanische, arabische und niederländische Lyrik u.a. von German Carrasco, Rocio Ceron, Anna Botero, Rafael Zayas, John Ashery und Mohammed el Nabhan. 2010 erhielt er den Bayrischen Kunstförderpreis für Literatur und das Stipendium DAGNY der Villa Decius, 2012 Stadtschreiber von Rheinsberg, 2013 das Heinrich-Heine-Stipendium Lüneburg mit aufgenommen.

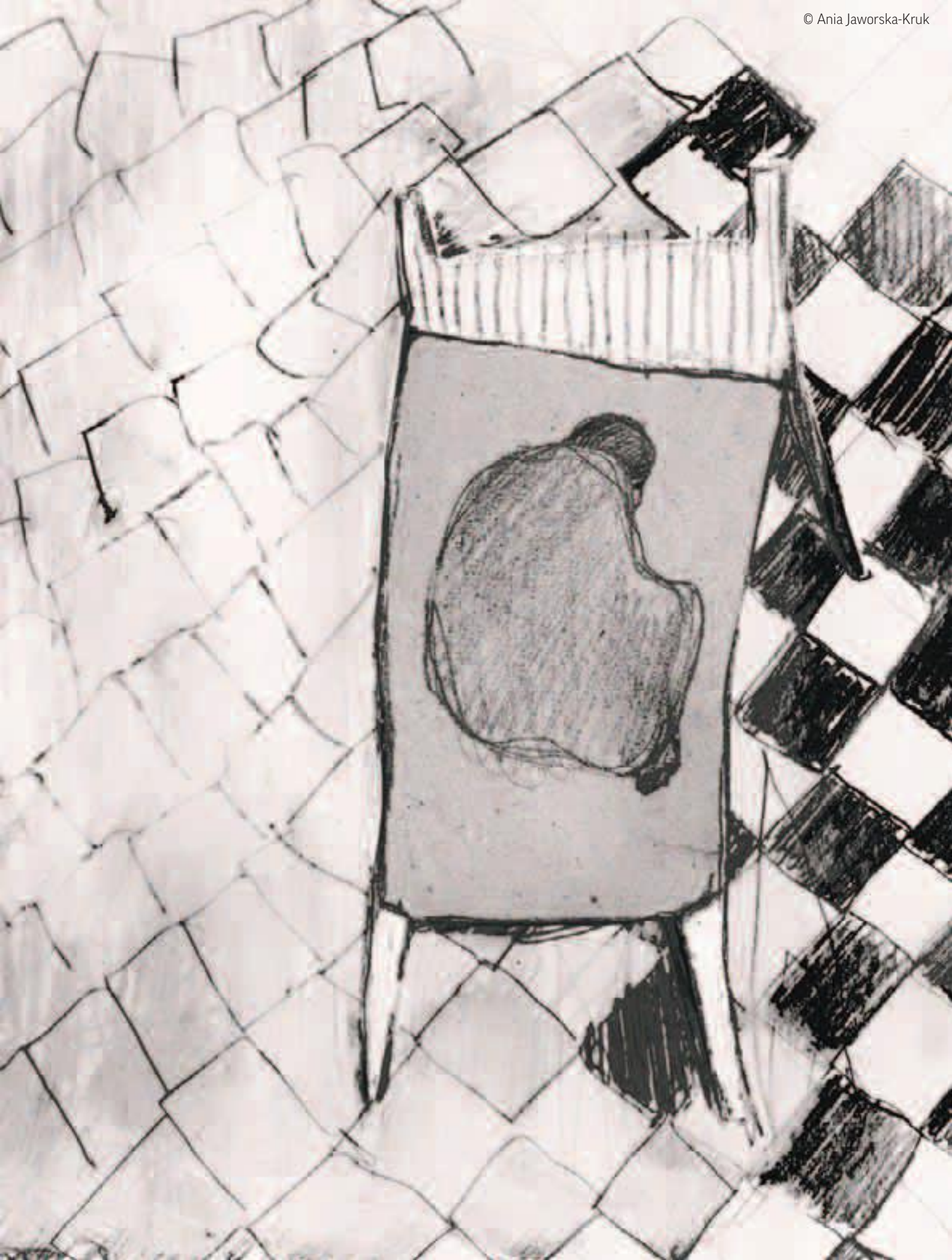
TOM SCHULZ (1970, Niemcy) – poeta, redaktor, tłumacz. Opublikował między innymi następujące tomiki poezji: *Marnować, dzień* (2006), *Kanon przed zniknięciem* (2009), *Wewnętrzna muzyka* (2012) i tomu prozy *Kocham Stare* (2011). Wykłada kreatywne pisanie. Redaktor antologii *wszystko poza karmą dla zwierząt – Nowe*

Wiersze Polityczne (2009). Tłumaczy z języka hiszpańskiego, angielskiego, arabskiego oraz holenderskiego. W 2010 roku otrzymał bawarską Nagrodę Promocji Sztuki w zakresie literatury oraz stypendium DAGNY Stowarzyszenia Willa Decjusza, w 2012 r. stypendium „Stadtschreiber w Rheinsbergu”, w 2013 r. przyznano mu stypendium Heinricha Heinego w Lüneburgu.

ТОМ ШУЛЬЦ (1970, Німеччина) – поет, редактор, перекладач. Видав, зокрема, такі збірки *Марнувати, день* (2006), *Канон перед зникненням* (2009), *Внутрішня музика* (2012). Викладач творчого письма та ведучий поетичних семінарів. Редактор антології *все, крім їжі для тварин – Нові Політичні Вірші* (2009). Перекладач із іспанської, англійської, арабської, голландської мов. У 2010 році отримав баварську Премію сприяння мистецтву у сфері літератури та стипендію ДАГНИ на Віллі Деціуша, у 2012 – стипендію літописця міста у Райнсберзі, у 2013 стипендію Гайнріха Гайне у Люнебурзі.

© Weronika Gęsicka

PRZEKRACZANIE HORRORU DEN HORROR HINTER SICH LASSEN ПЕРЕСТУПИТИ ЧЕРЕЗ ЖАХИТТЯ

- ▶ Polska to ani kraina Drakuli, ani ojczyzna Frankensteina, ani środkowoeuropejska wytwórnia filmowych przerażaczy. A jednak trudno oprzeć się wrażeniu, że dzisiejsza Polska ma wiele wspólnego z horrorem.

Związek ten najkrócej można ująć w stwierdzeniu, że naszym życiem publicznym rządzą afekty, afektami steruje odraza, a odraza popycha ku przemocy. Dlatego komunikacja społeczna utkwiała w horrorze. Stan ten ma w sobie coś z wyzwolicielskiej ekstazy i dręczącej pułapki. Jest jak przebudzenie ze snu nie dające pewności jawy; jak normalność, która uparła się, by naśladować koszmar. Niejasne reguły owego dziwnego stanu podyktowała polskiemu życiu literatura, na niej więc się skupię, stawiając trzy proste pytania: jak doszło do tego, że literatura zainfekowała horrorem polską wyobraźnię? Jakie objawy przybiera życie w horrorze? Jak z tego wyjść?

Horror biały

Dla wyjaśnienia genezy procesu owładnięcia komunikacji społecznej przez horror należy na krótko cofnąć się do momentu inicjalnego nowego okresu, czyli do połowy lat 80. Między rokiem 1985 i 1989 – a więc przed implozją sytemu sowieckiego,

przed odzyskaniem niepodległości przez Polskę, przed upadkiem Muru Berlińskiego i przed końcem zimnej wojny – ukazały się w Polsce książki, które wymyśliły nowe społeczeństwo. Najważniejsze spośród nich – *Weiser Dawidek* Pawła Huellego, *Sublokator*ka Hanny Krall, *Początek* Andrzeja Szczypiorskiego, *Umschlagplatz* Jarosław Marka Rymkiewicza, *Kadysz* Henryka Grynberga, *Zagłada* Piotra Szewca, *Cyganie na polskich drogach* Jerzego Ficowskiego, *Kronika z Mazur* Erwina Kruka, *W ptaszarni* Grzegorza Musiała – wcale nie przedstawiały demokracji parlamentarnej i nie były instrukcjami obsługi systemu demokratycznego. Wręcz przeciwnie. Ewokowały one świat różnic etnicznych, religijnych, regionalnych czy seksualnych, konfrontując owo zróżnicowanie z Polską lat 80. Znaczenie tego przypomnienia polegało na tym, że społeczeństwo polskie lat 80. skonstruowało wizerunek tożsamości zbiorowej oparty na identyczności: w symbolicznej wojnie z władzami PRL-u i socjalizmem posługiwano się narzędziami negacji, co znaczy, że najważniejsze składniki tożsamości zbiorowej powstawały nie w wyniku pracy nad tożsamością, lecz w ramach zaprzeczenia wizerunku narzucanego przez państwo. Skoro władza była uważana za komunistyczną, ateistyczną, „azjatycką”, sowiecką i totalitarną, wobec tego społeczeństwo przeciwstawiające się reżimowi uznawało siebie automatycznie za demokratyczne, europejskie, polskie, religijne, tolerancyjne.

W rezultacie owej pracy negacji tożsamość zbiorowa obejmowała cechy identyczne. Wspólnota wyobrażona, która funkcjonowała w latach 80., była jednojęzykowa, monoideowa, jednowyznaniowa, monopłciowa i monoseksualna. Logika przeczeń jest silna, lecz nie sprzyja samopoznaniu. Społeczeństwo, które wie, czego nie chce, nie jest jeszcze społeczeństwem, które wie, czego chce.

Dlatego tak istotne było przywołanie różnic. Literatura sięgała do wieku XIX, do okresu międzywojennego, do czasów okupacji, do czasów tuż po II wojnie, za każdym razem odsłaniając inną część zróżnicowania należącego do społeczności zamieszkującej Polskę. Pojawiały się więc w tych dziełach przede wszystkim różnice etniczne (Żydzi, Białorusini, Ukraińcy, Litwini, Cyganie) czy religijne (judaizm, prawosławie, mahometanizm), lecz także światopoglądowe czy seksualne. Pisarze wciągali zatem czytelników w proces anamnezy – odpominania różnic, które zniknęły w różnych momentach XX wieku.

Była w tym złudna lekcja historii i łagodna lekcja polityczności. Winą za zniknięcie różnic – społeczności żydowskiej czy ukraińskiej, białoruskiej czy kaszubskiej – obarczono przede wszystkim totalitaryzm w jego różnych wcieleniach: rewolucja bolszewicka w Rosji zakończyła istnienie polskich kresów, czyli obszarów obejmujących zachodnią Białoruś i zachodnią Ukrainę, na których Polacy rzekomo zgodnie współżyli z lokalną ludnością; Zagłada dokonana rękoma hitlerowców usunęła

z Polski Żydów; stalinizm i późniejsze łagodniejsze wcielenia komunizmu wypłukały z Polski zróżnicowanie regionalne, likwidując Mazurów, Kaszubów i Ślązaków. Reszty dokonał stan wojenny, przeciw któremu społeczeństwo polskie zjednoczyło się pod względem światopoglądowym, samodzielnie niejako domykając proces ujednolicenia.

Ten proces pojawiał się w literaturze jako przestroga przed powtórką historii. Literatura mówiła bowiem, że utrata zróżnicowania jest największą klęską społeczną, pogrążającą życie zbiorowe w stanie melancholijnego znieruchomienia. Wkraczając w nowy okres historyczny należało zatem stworzyć tożsamość zbiorową uwzględniającą i szanującą różnice. Pisarze proponowali w tym względzie jeden tylko fundament nowego społeczeństwa – etykę Innego, czyli zasadę wyrzeczenia się przemocy wobec tożsamości odmiennych niż większościowa.

To właśnie – przywołanie różnic i etykę Innego – miałem na myśli, pisząc, że literatura wymyśliła nowe społeczeństwo. Nie oznaczało to, że proza wykreowała różnice, lecz że wymyśliła reguły egzystencji zbiorowej, czyli pluralizm i demokrację, zaszczipiając owej demokracji troskę o mniejszości.

W tym jednak tkwił załazek późniejszych kłopotów. Kiedy patrzymy dziś, z perspektywy dwudziestu lat na literaturę schyłku lat 80. i początku 90., zauważamy, że była ona zaludniona widmami. Na scenie powieści i opowiadań, dramatów i filmów powracały do nas łagodne zjawy, senne i przyjazne istoty, które swoją widmową ontologią zaświadczały o krzywdzącej niesprawiedliwości dziejów. Mieszkańcy przeszłości przychodzili do nas i prosili jedynie o pamięć – nie przeprowadzali rachunku krzywd, nie żądali zwrotu zagrabionego mienia, nie wskazywali na winowajców. W rezultacie polska literatura schyłku lat 80. stworzyła jedyny w skali europejskiej biały horror – czyli zbiór opowieści o dobrych duchach, które resztką ontologicznych sił docierają do nas i przekazują nam przesłanie na nowy wiek. Były to postaci bez skazy. Jeśli Niemiec, to przyzwoity, uczynny, moralny, melancholijny i trzymający się – jak Hanemann – z dala od wojny. Jeśli Żydówka, to – jak Irma Seidenman z powieści Szczypiorskiego *Początek* – piękna i fascynująca; jeśli Żyd, to – jak Weiser Dawidek z powieści Pawła Huellego – obdarzony ponadnaturalnymi zdolnościami.

Niezwykłość tych przybyszów z przeszłości była dlatego problematyczna, że oni sami niczego nie chcieli od mieszkańców teraźniejszości, do których za sprawą książek docierali. Niesamowity spektakl, którego byliśmy świadkami, zmierzał w jedną stronę – ku poszerzeniu dziadów, czyli najważniejszego w polskiej kulturze symbolicznej obrządku upamiętniającego zmarłych. Odtąd mieliśmy wspominać

i oplakiwać nie tylko „swoich”, lecz także „obcych”, nie tylko Polaków, lecz także Żydów, nie tylko uczestników Powstania Warszawskiego, lecz także uczestników Powstania w Getcie Warszawskim, nie tylko polską ludność cywilną, lecz także Białorusinów, Ukraińców, Cyganów czy Kaszubów.

Tkwił w tym niedostrzegany, acz poważny paradoks: polska demokracja pluralistyczna wyłaniała się z żyznej ziemi cmentarnej, przygotowując się do budowania systemu reprezentacji w oparciu o różnice, które już nie istniały. Jeśli dobre duchy przeszłości miały na trwałe zostać z nami, jeśli miały pełnić funkcję strażników pluralizmu, musiały zmienić swój status ontologiczny i nauczyć się wkraczania między żywych.

Przemiana ta nastąpiła później. Zanim ją omówię, wskażę na kolejny aspekt białego horroru. Tkwił on w kreślonej przez literaturę relacji między dawnymi mieszkańcami Rzeczypospolitej. Podstawowym rysem niemal wszystkich wymienionych książek była w tym względzie niewinność żywych: Polacy jawili się jako bezbronni i bezsilni świadkowie niegdysiejszego odejścia dawnych mieszkańców. Dlatego kluczową figurą fabularną, jaką posługiwali się pisarze, było zniknięcie – raptowne przejście od społeczeństwa zróżnicowanego do społeczeństwa jednolitego. Zniknięcie Żydów z całego obszaru Polski nabierało charakteru metafizycznego wydarzenia, w którym Polacy nie mieli udziału. Podobnie zniknięcie Niemców z obszaru dawnych Prus Wschodnich i ze Śląska, zniknięcie Łemków z południowo-wschodniego zakątka Polski, zniknięcie Kaszubów... Motyw raptownej nieobecności, motyw wytworzonej przez historię pustki powracał w tych powieściach i tłumaczył melancholię osamotnionych Polaków. Jeśli duchy chciały, by społeczeństwo polskie uznało widma za strażników pluralizmu, musiały od tej pory pilnować opowieści o zniknięciu, w którym Polacy nie brali udziału. W ten sposób biały horror stawał się swoistym zakładem, w którym obie strony przymuszały się do wzajemnego milczenia. Warunkiem pluralizmu okazywało się niewypowiadalne.

Oto przyczyny owładnięcia polskiej wyobraźni przez biały horror: fascynujące widma, reprezentacja nieistniejących różnic, niewinność Polaków. Gwarancją dla wycofania przemocy z życia społecznego i dla respektowania mniejszości miała odtąd być pamięć o duchach, które nie mówią i niepamięć o tym, co duchy mogłyby powiedzieć.

Horror krwawy

Polska scena publiczna i polityczna jest podzielona i skonfliktowana. Liberałowie sądzą, że respektowanie praw rynku doprowadzi nas do dobrobytu, co samo z siebie podniesie tolerancję, a potem upodmiotowi mniejszości (zwłaszcza seksualne).

Nacjoniści marzą o rzeczywistości, w której państwo pozostanie suwerenem kontrolującym kapitalizm i dostosowującym prawo do aktualnych potrzeb większości.

Obie strony posługują się niespójną argumentacją, która zmierza do zawłaszczenia idei nowoczesnych: państwo, prawo, wolność, równość i solidarność okazują się racjami, które każdy dowolnie definiuje. Zwycięstwo w wojnie retorycznej odnosi jednak nie ten, kto dostarcza przekonujących argumentów, ani ten, kto wykazuje, że działanie strony przeciwnej przynosi szkody. Dzisiejsze zadanie polega na tym, by przeciwnika zohydzić. Wczorajsza mowa nienawiści zmieniła się w mowę obrzydzenia.

Ale przedstawienie oponenta obnażonego przez odrazę to sukces czysto rytualny, który niczego nie zmienia w podziałach społecznych i w dyskursach rządzących społeczeństwem. Odraza raczej podziały wzmacnia, łącząc przeciwników toksyczną więzią. W tej sytuacji na scenę społecznej wyobraźni wkracza przemoc. Skoro większość uważa, że „tak dłużej być nie może”, a jednocześnie nikt nie potrafi drogą parlamentarną zmienić status quo, wobec tego imaginacja podpowiada środki radykalnego zerwania istniejącego układu i wytworzenia przyszłości przy użyciu siły.

Dokonajmy krótkiego przeglądu. Bohater powieści *Czwarte niebo* Mariusza Sieniewicza (2003), mieszkaniec niewielkiego miasteczka, podkłada bombę w sali gimnastycznej, w której miejscowe kobiety – zbyt biedne, by odmówić przybyłemu z zewnątrz kapitaliście – paradują po wybiegu, prezentując coraz bardziej zaniedbany wygląd; w powieści *Zwał* (2004) Sławomira Shutego główny bohater, pracownik banku upokarzany przez przełożoną i zmuszany przez nią do rozmaitych nieuczciwości, kupuje broń i (na jawie lub we śnie) zabija swoją prześladowczynię; w powieści *Nic* (2005) Dawida Bieńkowskiego agent restauracji, pozbawiony pracy przez sieciową firmę, strzela do korporacyjnego kontrolera odpowiedzialnego za zwolnienia; w dramacie Pawła Demirskiego *Kiedy przyjdą podpalić dom, to się nie zdziw* (2006) robotnik gnębiony w pracy przez dyrektora namawia swoich kolegów, by dokonali linczu.

W utworach tych dokonała się pierwsza od dwustu lat w polskiej kulturze etyczna przymiarka do legitymizacji przemocy. Pisarze jeszcze nie formułowali pełnej pochwały zamachów: relatywizowali przemoc, pokazując, że jest ona raczej dziełem rozpaczki niż pragmatyki, raczej straceńczym aktem moralnej niezgody niż działaniem w imię konkretnego interesu.

Rychło jednak dokonano kroku następnego. Mariusz Sieniewicz w powieści *Rebelia* (2007) przedstawił współczesną cywilizację jako juvenokrację, czyli system zarządzany przez młodość; w świecie takim osoby „starsze” – nieatrakcyjne,

obrzydliwe, wypychane na margines życia zbiorowego i zmuszane do pracy na rzecz „młodości” – wszczynają bunt i ruszają do regularnych walk ulicznych przeciw juvenokratom. Olga Tokarczuk w powieści *Prowadź swój pług przez kości umarłych* (2009) opowiedziała o starzejącej się kobiecie, która przystępuje do metodycznego zabijania mężczyzn winnych szczególnie okrutnego traktowania zwierząt; bohaterka sprzeciwia się w ten sposób systemowi pełnego dysponowania życiem zwierzęcia, odsłaniając przy okazji obojętność prawa, obyczaju i religii, które uwzględniają wyłącznie interes ludzki. W powieści *Cwaniary* Sylwii Chutnik (2012) młode kobiety, mieszkanki warszawskiej dzielnicy Mokotów, podczas regularnych wypraw „na miasto” biją mężczyzn, wymierzając w ten sposób karę za krzywdy własne i cudze; w końcu, chcąc w jednym akcie przemocy zniszczyć to, co „męskie” i to, co „kapitalistyczne”, wysadzają blok mieszkalny, budowany przez nieuczciwego dewelopera, który wyeksmitował starszych mieszkańców...

Listę bez trudu można wydłużyć, a możliwość ta oznacza, że tendencja rośnie. Ważniejsze jednak wydaje się omówienie cech owej fali przemocy w polskiej literaturze. Po pierwsze – jest powszechna; o przemocy fantazjują i piszą wszyscy – katolicy i liberałowie, nacjonaliści i kosmopolici, ekolodzy i konserwatyści, feministki i prawicowcy. A skoro żadna wyobraźnia polityczna nie jest dziś wolna od fantazmatów przemocy, to znaczy, że dotychczasowe podziały okazują się śmieszne, pozorne i iluzoryczne. Po wtóre, powieściowe obrazy przemocy to już nie czysto moralny protest, lecz poważne poszukiwanie legitymizacji: fabuły opisują zagrożenia i uzasadniają zastosowanie siły poprzez wskazanie jej pozytywnego sprawstwa. Przemoc stała się wyobraźniową metodą wytwarzania nowej rzeczywistości i nadawania jej pożądanego kształtu. Aby siła osiągnęła postać legitymizowaną, konieczne było, po trzecie, wyposażenie wyobraźni społecznej w przekonujące obrazy; oczywistym wsparciem dla przemocy jest zohydzenie przeciwnika, jednakże w polskiej literaturze niepomernie istotniejsze wydaje się estetyczne oswojenie z ciałem ludzkim poddawanych aktowi przemocy. W powieściach społecznie i politycznie zaangażowanych napotykamy więc na opisy łamanych kości, pękających czaszek, krwi wypływającej z ran, charkotu i rżenia dobywającego się z ust pokonanego przeciwnika...

Stanowienie demokracji połączyło się zatem z estetyką horroru w kilku etapach: najpierw w stan kryzysu weszły idee nowoczesne, co osłabiło wiarę w parlamentarne mechanizmy wprowadzania zmian; potem mowa nienawiści przemieniła się w język odrazy, a przemoc została uprawomocniona; wreszcie przemoc nabrała charakteru grozy założycielskiej. Literatura zbudowała więc pułapkę dla wyobraźni społecznej. Wyrwać się z niej można już tylko środkami przemocowymi, co jednak wymaga przejścia do innej estetyki – tej mianowicie, w której widok niszczenia ludzkiego ciała będzie odrażający, a zarazem pociągający. Do tego właśnie potrzebny

okazał się horror, czyli konwencja, która konfrontując człowieka z tym, co obrzydliwe, pozwala mu równocześnie wkomponować grozę w horyzont własnych doświadczeń. Horror, mówiąc inaczej, ukazuje przerażające doświadczenie przemocy jako warunek samopoznania i wejścia w sferę polityczną.

Granice poetyki

Dominacja estetyki horroru nie oznacza oczywiście, że wszystkie książki i filmy są komponowane w zgodzie z jej regułami. Oznacza natomiast, że wszystko, co w debatach publicznych i w sztuce ma przekroczyć próg ważności i zauważalności społecznej jest wyrażane przy użyciu grozy i obrzydzenia. Problemy życia zbiorowego sprawiają więc dziś takie wrażenie, jakby powracały po wcześniejszym wyparciu: pojawiają się od razu w postaci wyolbrzymionej i spotworniałej, jako niesamowite (*das Unheimliche, uncanny*) polskiej wyobraźni społecznej.

Najwyraźniej przemianę tę zauważyć można na przykładzie wątków polsko-żydowskich. Łagodne zjawy, dobre duchy, widma z białego horroru opuściły scenę, a ich miejsce zajmują żydowskie zombie wstające z grobów i wychodzące z piwnic. Nieumarli są formą życia, którego nie można zabić i formą śmierci, która nie chce odejść; są jak wyrzuty sumienia, które oblekły się w gnijące ciała, jak koszmar, który się urealnia, jak początek historii, która będzie odtąd toczyła się wstecz. Wkroczenie nieumarłych Żydów pomiędzy Polaków oznacza, że estetyka wzniosłości służąca wyrażaniu Zagłady przemieniła się w estetykę obrzydliwego. Nieumarłych widzimy w spektaklu Krzysztofa Warlikowskiego (*Apollonia* (2009)), w sztukach teatralnych *Księżę Niezłom* Mateusza Pakuły (2011) oraz *III Furie* Sylwii Chutnik, Magdy Fertacz i Małgorzaty Sikorskiej-Miszczyk (2011), a także w powieści Igora Ostachowicza *Noc żywych Żydów* (2012). Ale horror rządzi także wyobraźnią dotyczącą innych problemów. Edward Pasewicz w powieści *Śmierć w darkroomie* (2007) – mówiącej o śledztwie w sprawie zabójstwa dokonanego na homoseksualiście – ukazuje wstręt do homoseksualizmu jako fundament „normalnego” społeczeństwa. Bartosz Żurawiecki w powieści *Nieobecni* (2011) przedstawia historię 40-letniego geja, przeżywającego kryzys po rozstaniu z partnerem; pewnego dnia bohater zauważa, że jest niewidzialny, a jedyną osobą, która go widzi, okazuje się – równie niezauważalna – matka byłego partnera; oboje (gej i starsza pani) postanawiają skorzystać ze swojej przezroczystości i zaczynają od wymordowania polskiego episkopatu, potem zaś przechodzą do metodycznej akcji zniszczenia całego świata. W filmie Wojciecha Smarzowskiego *Dom zły* (2009) uczestniczymy w śledztwie mającym wyjaśnić potrójne morderstwo dokonane na dalekiej prowincji, a równocześnie widzimy, że tytułowy „dom zły” (w angielskiej wersji film nosił gotycki tytuł *The Dark House*) jest metaforą PRL-u – zamkniętej przestrzeni porządkowanej przez państwową i indywidualną, lecz nieodmiennie irracjonalną

przemoc. W powieści Andrzeja Pilipiuka *Wampir z MO* (2013) poznajemy czasy PRL-u z perspektywy wampirów. W powieści Patrycji Pustkowiak *Nocne zwierzęta* (2013) wędrujemy przez nocną Warszawę z kobietą, która chciałaby kontrolować swoje ciało – zachowując atrakcyjność, lecz nie udzielając się seksualnie – za co, niejako w ramach kary, zostaje zgwałcona (w odwecie bohaterka morduje koleżankę, która pomagała gwałcielowi).

Wszystko zatem, co jeszcze w latach 90. istniało w postaci pozornie oswojonej, wraca jako odrażające: kobieca seksualność, rodzina, PRL, homoseksualizm, Żydzi. Nowoczesne uzasadnienia dla ideałów równościowych znalazły się w głębokim kryzysie, więc miejsce racji politycznych zajmują obrazy estetyczne, które służą dystrybucji odrazy: horror może przypisywać cechy odrażające mniejszościom seksualnym bądź odsłaniać obrzydzenie jako faktyczną (a więc pozbawioną racji) podstawę wykluczeń mniejszości seksualnych. To samo dzieje się z PRL-em: niemożność precyzyjnego określenia roli socjalizmu w procesie modernizacji powoduje, że PRL powraca jako horror. Podobnie sprawa żydowska: wszystko, co spoczywało w sferze niewypowiadalnego – fakt, że Żydzi nie zostali upamiętnieni i opłakani, że nigdy nie byli pełnoprawnymi obywatelami Polski, że byli mordowani przez Polaków – zostaje zmaterializowane i przybiera postać Żydów powracających między Polaków w postaci półtrupów.

Wszystko to oznacza, że problemy polskiego życia publicznego – związane z teraźniejszym kapitalizmem i dawnym socjalizmem, z kobiecością i męskością, z dawnymi mniejszościami etnicznymi i dzisiejszymi mniejszościami seksualnymi – przestały być problemami, a stały się nierozwiązywalnymi splotami wyobraźni i emocjonalności zbiorowej. Problemem jest bowiem to, co daje się rozwiązać, a przynajmniej nazwać, zdefiniować, określić. Groza natomiast, groza towarzysząca obrzydliwości zjawisk połączonych z przemocą, oznacza, że dane zjawisko nie podlega debacie i nie ma szans na konsensualne rozstrzygnięcie; uznać istnienie takiego zjawiska, to godzić się, by istniało coś, co narusza nasze najgłębsze odczucia ładu społecznego.

Ani logika chrześcijańska, ani logika świecka nie podpowiadają dziś, co począć z wartościami i postawami, które raptownie przechodzą od stanu niewidzialności do spotwornienia. Wyjście zaproponowane przez sztukę jest więc ważne, ale i niebezpieczne. Jest ważne, ponieważ obrazuje doniosłość zjawisk i grozę tkwiącą w ich nierozwiązywalności; jest ważne, ponieważ dopuszcza do głosu język obrzydzenia i pokazuje, jak dzisiejszymi wspólnotami rządzą nie ideologie, lecz odruchy odrazy. Niebezpieczeństwo horroru polega zaś na tym, że wprowadza on społeczeństwo w stan afektywnej paniki, dla której wszystko jawi się jako mniej lub bardziej odrażające. Mówiąc inaczej, horror przekształcił się z wersji białej w krwawą

wtedy, gdy treści niewypowiadalne zamieniły się w treści obrzydliwe. Stoi za tym nie przyrost precyzji, lecz wtargnięcie afektów do społecznej komunikacji.

Dlatego horror trzeba przekroczyć. Pierwsze sygnały owego przekroczenia dają się już zauważyć tam, gdzie estetyka grozy zostaje przez autorów wykorzystana przeciw paraliżującemu działaniu grozy. W powieści Joanny Bator *Ciemno, prawie noc* poznajemy dziennikarkę, która bada sprawę pedofilii i która – w zakończeniu akcji – zabiera ze sobą dziecko seksualnie molestowane. W powieści Olgi Tokarczuk *Prowadź swój pług przez kości umarłych* przemoc zastosowana przez morderczynię wskazuje na konieczność redefinicji prawa i uwzględnienia zwierząt w stanowieniu republiki. W powieści Igora Ostachowicza *Noc żywych Żydów* główny bohater ginie w obronie nieumarłych Żydów.

Kluczowa w tych utworach wydaje się zmiana optyki w patrzeniu na społeczne rytuały oczyszczenia. W konwencjonalnym horrorze bohater zostaje skonfrontowany z grozą po to, by doświadczył paraliżującego strachu, a zarazem by zdołał się od niego uwolnić w akcie obrony swojego życia. Ekonomia gatunku obiecuje zatem możliwość odzyskania czystego życia, czyli odizolowania się od źródła odrazy. Natomiast w utworach wymienionych przed chwilą bohater staje przed możliwością utworzenia więzi pomimo odrazy. Horrory Bator, Ostachowicza czy Olgi Tokarczuk mówią zatem, że przemoc, choć legitymizowana przez odrazę, nie oczyszcza relacji społecznych. A skoro obrzydliwość nie zniknie z życia zbiorowego, wobec tego wytwarzanie więzi musi polegać na przewyciężaniu obrzydzenia. Przywrócenie nieczystości do imaginarij społecznych wydaje się szczególnie ważne w kulturze polskiej, która od czasów romantyzmu jest zafiksowana na niewinności zbiorowej. W takiej kulturze nieczystości własne – na przykład taka, jak mordowanie Żydów czy dyskryminowanie rozmaitych mniejszości – są wypierane, zaś obrzydliwość cudza zostaje utrzymana w odległym getcie.

Horror pojawił się w polskiej kulturze początków XXI wieku właśnie dlatego, jak sądzę, że pisarze zaczęli wypowiadać treści wyparte. Musieli zejść poniżej poziomu ideologicznych deklaracji, aby sięgnąć do gramatyki polskiej obrzydliwości. Wszyscy musieli zatem wkroczyć w sferę horroru, aby dostrzec, że odraza istnieje i że odgrywa współcześnie o wiele silniejszą rolę niż idee. Ale sam horror potrafi konserwować istniejące podziały, przedstawiając ocaloną czystość własną po konfrontacji z obrzydliwością cudzą. Dlatego tak ważni wydają mi się ci pisarze, którzy dostrzegli pułapkę, naruszyli ekonomię afektów horroru. A ponieważ dwadzieścia lat temu literatura polska wymyśliła demokrację pluralistyczną, więc wierzę, że i tym razem rozwiązania literackie wskazują drogę wyjścia z impasu. Bez tego będziemy trwać przy swoich odrazach, zamknięci w horrorach, które sami skonstruowaliśmy.

- ▶ Polen ist weder die Heimat Graf Draculas noch das Vaterland Frankenstein's noch ein mitteleuropäisches Babelsberg für Horrorfilme. Dennoch drängt sich der Eindruck auf, das heutige Polen habe viel mit dem Horror gemein.

Der logische Zusammenhang lässt sich auf folgende knappe Formel bringen: Unser öffentliches Leben wird von Affekten beherrscht, die Affekte werden vom Abscheu gesteuert, der Abscheu ist Anstoß zur Gewalt. Deshalb verharrt die gesellschaftliche Kommunikation im Horror. Dieser Status quo trägt Züge befreiender Ekstase und quälender Ausweglosigkeit. Er gleicht einem Erwachen, das keine luzide Sicherheit gewährt, einer Normalität, die starrköpfig einen Albtraum nachhüllt. Die verschwommenen Regeln jenes befremdlichen Zustands diktierte der polnischen Wirklichkeit die Literatur, daher konzentriere ich mich auf sie und stelle drei schlichte Fragen: Wie kam es dazu, dass die Literatur die polnische Vorstellungswelt mit dem Horrorvirus infizierte? Welche Erscheinungsformen nimmt das Leben im Horror an? Und wie kann man ihn hinter sich lassen?

Der weiße Horror

Um den Prozess der Übernahme der gesellschaftlichen Kommunikation durch den Horror nachzuvollziehen, müssen wir uns kurz in den Moment seiner Entstehung zurückversetzen, d.h. in die Mitte der 1980er Jahre. In den Jahren 1985 bis 1989 – also noch vor der Implosion des Sowjetsystems, noch vor der Wiedererlangung der Unabhängigkeit Polens, noch vor dem Fall der Berliner Mauer und noch vor Ende des Kalten Kriegs – erschienen in Polen Bücher, die eine neue Wirklichkeit entwarfen. Die wichtigsten – Paweł Huelle's *Weiser Dawidek*, Hanna Krall's *Die Untermieterin*, Andrzej Szczypiorski's *Die schöne Frau Seidenman*, Jarosław Marek Rymkiewicz' *Umschlagplatz*, Henryk Grynberg's *Kalifornisches Kaddisch*, Piotr Szewc' *Vernichtung*, Jerzy Ficowski's *Cyganie na polskich drogach (Zigeuner auf polnischen Straßen)*, Erwin Kruks *Kronika z Mazur (Chronik aus Masuren)*, Grzegorz Musiał's *W ptaszarni (Im Vogelhaus)* – zeigten nicht die parlamentarische Demokratie und waren keine Gebrauchsanleitungen für das demokratische System. Ganz im Gegenteil. Sie entwarfen eine Welt voller ethnischer, religiöser, regionaler und sexueller Differenz und kontrastierten die Vielfalt mit dem Polen der 1980er Jahre. Relevanz bekam dieser Rückbezug deshalb, weil die polnische Gesellschaft der 1980er Jahre ein Identitätsbild konstruiert hatte, das auf Gleichförmigkeit basierte: Im symbolischen Krieg gegen die Machthaber der Volksrepublik Polen und den Sozialismus nutzte man das Instrument der Negation. Das heißt, die wichtigsten Identitätskonstituenten entstanden nicht aus einer Arbeit an der Identität, sondern im Zuge des Widerspruchs gegen das staatlich aufgezwungene Bild. Da die Machthaber

als kommunistisch, atheistisch, "asiatisch", sowjetisch und totalitär galten, sah sich die Gesellschaft, die sich dem Regime widersetzte, automatisch als demokratisch, europäisch, polnisch, religiös und tolerant.

Infolge der Negationsarbeit nahm die kollektive Identität identische Züge an. Die imaginierte Gemeinschaft war in den 1980ern einsprachig, monoideell, monokonfessionell, eingeschlechtlich und monosexuell. Eine Widerspruchslogik ist stark, allerdings der Selbsterkenntnis wenig zuträglich. Eine Gesellschaft, die weiß, was sie nicht will, ist noch keine Gesellschaft, die weiß, was sie will.

Deshalb war es von zentraler Bedeutung, Vielfalt aufzuzeigen. Die Literatur ging dafür bis ins 19. Jahrhundert zurück, in die Zwischenkriegszeit, in die Besatzungszeit, in die unmittelbare Nachkriegszeit und legte jedes Mal einen weiteren Mosaikstein der einstigen Vielfalt von Polens Wohnbevölkerung frei. In jenen Werken traten vor allem ethnische (Juden, Weißrussen, Ukrainer, Litauer, Roma) oder religiöse (Judentum, Orthodoxie, Islam) Unterschiede zutage, aber auch weltanschauliche und sexuelle. Die Schriftsteller banden die Leser also in ihre Anamnese ein, in die Rückerinnerung an eine Differenz, die zu verschiedenen Zeiten des 20. Jahrhunderts verloren ging.

Das barg eine trügerische historische und eine leichte politische Lektion. Angekollert wurde das Verschwinden des Andersseins der jüdischen oder ukrainischen, belarussischen oder kaschubischen Bevölkerungsgruppen in erster Linie dem Totalitarismus in seinen verschiedenen Spielarten: Die bolschewistische Revolution in Russland hatte den Fortbestand der Kresy beendet, des einstigen ostpolnischen Grenzlands im westlichen Belarus und der Westukraine, in dem die Polen vermeintlich einträchtig mit der einheimischen Bevölkerung zusammengelebt hatten; der von deutscher Hand begangene Holocaust hatte die Juden aus Polen entfernt; der Stalinismus und die späteren, weicheren Kommunismusvarianten hatten aus Polen die regionale Vielfalt herausgespült, indem sie Masuren, Kaschuben und Schlesier abschafften. Den Rest erledigte der Kriegszustand, gegen den die polnische Gesellschaft sich weltanschaulich einte und somit selbsttätig den Uniformierungsprozess zu seinem Ende brachte.

Dieser Vorgang erschien in der Literatur als Warnung vor einer Wiederholung der Geschichte. Denn die Literatur sah im Verlust der Vielfalt unsere größte gesellschaftliche Niederlage, die das kollektive Leben in einen Zustand melancholischer Apathie versinken ließ. Beim Übergang in eine neue historische Epoche gelte es daher, eine kollektive Identität zu schaffen, die die Vielfalt achte. Die Schriftsteller schlugen ein einziges Fundament der neuen Gesellschaft vor – eine Ethik des

Anderen, d.h. das Prinzip des Gewaltverzichts gegenüber den Identitäten, die von der Mehrheitsidentität abweichen.

Genau das, den Rückbezug auf die einstige Vielfalt und die Ethik des Anderen, hatte ich im Sinn, als ich schrieb, die Literatur habe eine neue Gesellschaft entworfen. Das soll nicht heißen, die Prosa hätte die Vielfalt erst geschaffen, sondern sie ersann die Regeln für eine kollektive Existenz, d.h. Pluralismus und Demokratie, wobei sie die Minderheiten unter die Obhut dieser Demokratie stellte.

Hier lag jedoch der Keim späterer Konflikte verborgen. Wenn wir heute, gut zwanzig Jahre danach, auf die Literatur Ende der 1980er und Anfang der 1990er Jahre zurückschauen, fällt auf, dass sie von Geistern bevölkert war. In den Romanen und Erzählungen, Dramen und Spielfilmen begegneten wir sanften Erscheinungen wieder, träumerischen und freundlichen Wesen, die in ihrem Geistsein das erlittene historische Unrecht illustrierten. Die Bewohner der Vergangenheit kamen zu uns und baten uns lediglich um unser Gedenken – sie rechneten nicht mit dem Unrecht ab, forderten kein Raubgut zurück und nannten keine Schuldigen beim Namen. So erschuf die polnische Literatur Ende der 1980er Jahre den einzigen weißen Horror im europäischen Kontext – eine Erzählsammlung über gute Geister, die uns mit ihrer verbliebenen Seinskraft erreichten und uns eine Botschaft für das neue Zeitalter mitgaben. Es waren makellose Figuren. War es ein Deutscher, dann ein anständiger, hilfsbereiter, moralischer, melancholischer und kriegsferner Deutscher wie Hanemann. War es eine Jüdin – wie Irma Seidenman bei Szczypiorski – so war sie schön und faszinierend; war es ein Jude, dann war er – wie Weiser Dawidek in Paweł Huelles Roman – mit übernatürlichen Kräften begabt.

Das Außergewöhnliche dieser Heimkehrer aus der Vergangenheit war deshalb problematisch, weil sie den Gegenwartsbewohnern, zu denen sie über Bücher gelangten, nichts abforderten. Das unerhörte Schauspiel, dessen Zeugen wir wurden, kannte nur eine Richtung – die Ausweitung der Ahnenfeier, des wichtigsten symbolischen Rituals zum Totengedenken in der polnischen Kultur. Von nun an sollen wir nicht nur der "eigenen" Toten gedenken und sie beweinen, sondern auch der "fremden", nicht nur der Polen, sondern auch der Juden, nicht nur der Teilnehmer des Warschauer Aufstands, sondern auch der Teilnehmer des Aufstands im Warschauer Ghetto, nicht nur der polnischen Zivilbevölkerung, sondern auch der Weißrussen, Ukrainer, Roma und Kaschuben.

Darin lag ein unbemerktes, aber wichtiges Paradoxon: Die polnische Demokratie gedieh auf fruchtbarer Friedhofserde, sie bereitete den Aufbau eines repräsentativen Systems auf der Basis einer Differenz vor, die es längst nicht mehr gab. Wenn die guten Geister der Vergangenheit auf Dauer bei uns heimisch werden, die Aufgabe

der Pluralismushüter wahrnehmen sollten, dann mussten sie ihren Seinsstatus ändern und lernen, sich unter Lebenden zu bewegen.

Zu diesem Wandel kam es später. Ehe ich auf ihn zu sprechen komme, möchte ich auf einen weiteren Aspekt des weißen Horrors eingehen. Er bestand in dem in der Literatur dargestellten Verhältnis der einstigen Bewohner der Republik Polen zu einander. Eine Grundkonstante fast aller hier genannten Bücher war die Unschuld der Lebenden: Die Polen erschienen als wehr- und hilflose Zeugen des Scheidens der einstigen Nachbarn. Deshalb war die Schlüsselerzählfigur, die die Schriftsteller nutzten, der plötzliche Übergang von der vielfältigen zur uniformen Gesellschaft. Das Verschwinden der Juden aus ganz Polen gewann Züge eines metaphysischen Phänomens, an dem die Polen unbeteiligt waren. Ebenso das Verschwinden der Deutschen aus dem ehemaligen Ostpreußen und aus Schlesien, das Verschwinden der Lemken aus dem südöstlichen Winkel Polens, das Verschwinden der Kaschuben... Das Motiv der plötzlichen Abwesenheit, das Motiv geschichtsbedingter Leere kehrte in diesen Romanen immer wieder und erklärte die Melancholie der vereinsamten Polen. Wenn nach dem Willen der Geister die Gesellschaft sie als Pluralismushüter anerkennen sollte, so mussten sie fortan Geschichten vom Verschwinden hüten, an dem die Polen unbeteiligt gewesen waren. So wurde der weiße Horror eine Art Übereinkunft, bei der beide Seiten sich gegenseitig zum Schweigen zwangen. Bedingung des Pluralismus wurde das Unsagbare.

Das also waren die Ursachen der Beherrschung der polnischen Vorstellungswelt durch den weißen Horror: faszinierende Gespenster, die Repräsentation nicht mehr existenter Differenz, die Unschuld der Polen. Garantie für das Weichen der Gewalt aus dem öffentlichen Leben und die Achtung der Minderheiten sollte fortan das Gedenken an Geister sein, die nicht sprachen, und das Nichtgedenken an das, was sie hätten sagen können.

Der blutige Horror

Polens öffentliche und politische Landschaft ist geteilt und zerstritten. Die Liberalen meinen, allein die Achtung der Gesetze des Marktes führe uns zum Wohlstand, der die Toleranz von ganz allein erhöhe und (insbesondere sexuelle) Minderheiten per se gleichberechtigt. Die Nationalisten träumen von einer Wirklichkeit, in der der Staat zum Souverän wird, der den Kapitalismus kontrolliert und das Recht an die aktuellen Mehrheitsbedürfnisse anpasst.

Beide Seiten bedienen sich einer inkohärenten Argumentation, die darauf abzielt, sich die modernen Ideen zu eigen zu machen: Staat, Recht, Freiheit, Gleichheit und Solidarität erweisen sich als Argumente, die jeder nach Belieben definiert. Den Sieg im rhetorischen Streit trägt aber nicht derjenige davon, wer überzeugende

Argumente hat, auch nicht wer die Schädlichkeit des Agierens der anderen Seite nachweist. Heute besteht die Aufgabe darin, den Gegner zu vergrätzen. Die Sprache des Hasses von gestern ist heute die Sprache des Ekels.

Die Zurschaustellung des durch den Ekel bloßgestellten Widersachers ist jedoch ein rein ritueller Erfolg, der nichts an den sozialen Trennlinien oder gesellschaftsbestimmenden Diskursen ändert. Der Ekel intensiviert die Trennlinien eher, bindet die Widersacher durch ein giftiges Band aneinander. In dieser Situation tritt die Gewalt auf den Plan der gesellschaftlichen Vorstellungswelt. Da die Mehrheit der Ansicht ist, es könnte "nicht länger so bleiben", und gleichzeitig niemand imstande ist, den Status quo auf parlamentarischem Wege zu ändern, flüstert die Imagination Mittel eines radikalen Bruchs mit der bestehenden Ordnung und die gewaltsame Formung der Zukunft ein.

Verschaffen wir uns einen kurzen Überblick. Der Protagonist des Romans *Czwarte niebo* (Der vierte Himmel, 2003) von Mariusz Sieniewicz, Bürger einer Kleinstadt, legt eine Bombe in eine Sporthalle, in der die einheimischen Frauen, die zu arm sind, um das Ansinnen des auswärtigen Kapitalisten auszuschlagen, über den Laufsteg paradieren und ihre immer weiter entblößten Körper zur Schau stellen; in Sławomir Shutys Roman *Zwał* (Kippe, 2004) kauft die Hauptfigur, ein Banker, der von seiner Vorgesetzten erniedrigt und zu diversen Unehrllichkeiten gezwungen wird, eine Waffe und tötet (in Wirklichkeit oder im Traum) seine Peinigerin; in Dawid Bienkowskis Roman *Nic* (Nichts, 2005) schießt ein Restaurantlizenznehmer, dem die Firmenkette seine Arbeit entzieht, auf den Konzerncontroller, sich für seine Entlassung verantwortlich zeichnet; in Paweł Demirskis Drama *Kiedy przyjdą podpalić dom, to się nie zdziw* (Wundere dich nicht, wenn sie dein Haus niederbrennen kommen, 2006) überredet ein Arbeiter, dem der Direktor bei der Arbeit übel mitspielt, seine Kollegen zur Lynchjustiz.

In diesen Werken wurde zum ersten Mal seit zweihundert Jahren in der polnischen Kultur der moralische Versuch unternommen, Gewalt zu rechtfertigen. Noch stimmten die Schriftsteller keine Lobeshymnen auf Attentate an: Sie relativierten die Gewalt und zeigten sie eher als Verzweiflungstat denn als Pragmatismus, eher als wahnwitzigen Akt moralischen Aufbegehrens denn als Handeln im Namen eines konkreten Anliegens.

Doch schon bald wurde der nächste Schritt vollzogen. Mariusz Sieniewicz stellt in seinem Roman *Rebelia* (Die Rebellion, 2007) die moderne Zivilisation als Juvenokratie dar, d.h. als jugendbeherrschtes Politsystem. In einer solchen Welt zetteln die "älteren", unattraktiven, widerwärtigen, an den Rand des gesellschaftlichen

Lebens gedrängten und zur Arbeit für die Jugend gezwungenen Menschen einen Aufstand an und führen regelrechte Straßenkriege gegen die Juvenokraten. Olga Tokarczuk erzählt im Roman *Der Gesang der Fledermäuse* (2009) von einer alternativen Frau, die sich methodisch an die Ermordung von Männern macht, die Tiere besonders grausam quälen; die Hauptfigur widersetzt sich so dem System der völligen Verfügungsgewalt des Menschen über das Tierleben und entlarvt dabei die Gleichgültigkeit des Rechts, des Brauchtums und der Religion, die nur den Rechten von Menschen Bedeutung beimessen. Im Sylwia Chutniks Roman *Cwaniary* (Die Früchtchen, 2012) schlagen junge Frauen, die im Warschauer Stadtviertel Mokotów leben, während ihrer regelmäßigen Züge "gegen die Stadt" Männer, bestrafen so eigenes und fremdes Leid, bis sie schließlich durch einen Akt der Gewalt alles Männliche und alles Kapitalistische zerstören wollen und einen Wohnblock in die Luft gehen lassen, den ein Grundstückspekulant errichtet hat, der ältere Hausbewohner vor die Tür setzte...

Diese Liste ließe sich beliebig fortführen, und schon das allein verdeutlicht, dass die Tendenz zunimmt. Wichtiger scheint jedoch die Diskussion über die Merkmale jener Gewaltwelle in der polnischen Literatur. Erstens ist sie allumfassend; alle phantasieren oder schreiben über Gewalt – Katholiken und Liberale, Nationalisten und Weltbürger, Ökologen und Konservative, Feministinnen und Rechtsnationale. Und da heute keine politische Vorstellungswelt mehr frei ist von Gewaltphantasien, bedeutet das, dass sich die bisherigen Trennlinien als lächerlich, imaginär und illusorisch erweisen. Zweitens sind die Gewaltbilder in den Romanen heute kein rein moralischer Protest mehr, sondern eine ernsthafte Suche nach einer Rechtfertigung von Gewalt: Die Romanhandlungen zeigen die Gefahren auf und begründen die Gewaltanwendung mit Hinweis auf ihre positive Macht. Die Gewalt wird zur vorstellbaren Methode der Schaffung einer neuen Wirklichkeit und ihrer angestrebten Ausgestaltung. Um der Gewalt eine legitime Form zu geben, war es drittens notwendig, die gesellschaftliche Vorstellungswelt mit überzeugenden Bildern zu füllen; eine selbstverständliche Unterstützung der Gewalt ist die Vergrätzung des Gegners. In der polnischen Literatur erscheint jedoch die ästhetische Gewöhnung an den menschlichen Körper als Gewaltopfer bedeutend wesentlicher zu sein. In sozial und politisch engagierten Romanen finden wir daher Beschreibungen gebrochener Knochen, berstender Schädel, blutüberströmter Wunden, das Röcheln und Ächzen, das dem Mund des besiegten Gegners entströmt...

Die Schaffung der Demokratie knüpfte sich also in mehreren Stufen an die Horrorästhetik: Zuerst gerieten die modernen Ideen in die Krise, was den Glauben an die parlamentarischen Mechanismen zur Durchsetzung von Veränderungen minderte; dann schlug die Sprache des Hasses in eine Sprache des Ekels um, und die

Gewalt sah sich gerechtfertigt; schließlich nahm die Gewalt die Form eines Gründungsgrauens an. Die Literatur lockte die gesellschaftliche Vorstellungswelt also in eine ausweglose Falle. Ihr entkommen kann man nur mit Gewalt, was jedoch den Übergang in eine andere Ästhetik bedingt – nämlich die, bei der der Anblick eines entstellten menschlichen Körpers zugleich abstoßend und anziehend ist. Genau dafür war der Horror erforderlich, eine Konvention, die den Menschen mit Ekelerregendem konfrontiert und es ihm gleichzeitig erlaubt, das Grauen in den Horizont der eigenen Lebenswelt einzufügen. Der Horror erweist sich mit anderen Worten als entsetzliche Erfahrung der Gewalt als einer Voraussetzung der Selbsterfahrung und des politischen Seins.

Die Grenzen der Poetik

Die Dominanz der Horrorästhetik bedeutet natürlich nicht, dass alle Bücher und Filme nach ihren Regeln konstruiert wären. Sie bedeutet hingegen, dass alles, was in der öffentlichen Debatte und Kunst die gesellschaftliche Aufmerksamkeits- und Bedeutungsschwelle überschreiten soll, seinen Ausdruck im Grauen und Ekel sucht. Die Probleme des Zusammenlebens erwecken heute den Eindruck, als kehren sie nach einer Zeit ihrer Verdrängung zurück: Sofort erscheinen sie in einer ins Riesenhafte und Furchterregende übersteigerten Gestalt, als das *Unheimliche*, *uncanny* in der polnischen Vorstellungswelt.

Am deutlichsten lässt sich dieser Wandel am Beispiel der polnisch-jüdischen Beziehungen nachvollziehen. Die sanften Erscheinungen, die guten Geister, die Gespenster aus dem weißen Horror gaben die Bühne frei, an ihre Stelle traten jüdische Zombies, die aus ihren Gräbern auferstanden und ihre Keller verließen. Die Untoten sind eine Lebensform, die sich nicht töten lässt, und eine Todesform, die nicht abtreten kann; sie sind wie Gewissensbisse, die sich in faule Leiber gewandeln, wie ein Alb, der wahr wird, wie der Beginn einer rückwärts laufenden Geschichte. Das Erscheinen untoter Juden unter den Polen lässt die Relevanzästhetik, die den Holocaust früher in Worte fasste, in die Ästhetik des Ekelerregenden umschlagen. Untote sehen wir in Krzysztof Warlikowskis Stück *(A)polonia* (2009), in den Dramen *Książę Niezłom* von Mateusz Pakuła (Fürst Unschrott, 2011) und *III Furien* von Sylwia Chutnik, Magda Fertacz und Małgorzata Sikorska-Miszczuk (2011), wie auch in Igor Ostachowicz' Roman *Noc żywych Żydów* (Die Nacht der lebenden Juden, 2012). Doch der Horror beherrscht auch die Vorstellungswelt anderer Problemfelder. Edward Pasewicz zeigt in seinem Roman *Śmierć w darkroomie* (Tod im Darkroom, 2007), der über die Ermittlung bei einem Mord erzählt, der an einem Homosexuellen begangen wurde, den Abscheu gegen die Homosexualität als Fundament der „normalen“ Gesellschaft. Bartosz Żurawiecki beschreibt in seinem Roman *Nieobecni* (Die Abwesenden, 2011) die Geschichte eines 40-jährigen

Schwulen, der nach der Trennung von seinem Partner eine Krise durchlebt; eines Tages bemerkt er, dass er unsichtbar geworden ist, und die einzige Person, die ihn sehen kann, ist die ebenfalls unsichtbare Mutter seines Ex. Der Schwule und die ältere Dame beschließen ihre Unsichtbarkeit auszunutzen und ermorden nach und nach das polnische Episkopat, dann gehen sie zu einer methodisch geplanten Vernichtungsaktion der ganzen Welt über. In Wojciech Smarzowskis Film *Dom zły* (Das böse Haus, 2009) werden wir Zeuge einer Ermittlung, die drei Morde in der Provinz aufklären soll, und gleichzeitig sehen wir, dass das „böse Haus“ (in der englischen Fassung trug der Film den Gothic-Titel *The Dark House*) eine Metapher für die Volksrepublik Polen ist – einen verschlossenen Raum, den staatliche und individuelle, aber auch eine unbeirrt irrationale Gewalt ordnen. In Andrzej Pilipiuks Roman *Wampir z MO* (Der Vampir von der Miliz, 2013) lernen wir die Zeiten der Volksrepublik Polen aus der Perspektive von Vampiren kennen. In Patrycja Pustkowiaks Roman *Nocne zwierzęta* (Nachttiere, 2013) wandern wir durchs nächtliche Warschau und folgen einer Frau, die ihren Körper beherrschen will, indem sie seine Attraktivität erhält, sich jedoch sexuell verweigert – weswegen sie, fast schon als Strafaktion, vergewaltigt wird (als Rache ermordet die Heldin die Bekannte, die dem Vergewaltiger geholfen hat).

All das, was es in den 1990er Jahren noch in einer scheinbar zahmen Form gab, kehrt in einer abstoßenden Form wieder: weibliche Sexualität, Familie, die Volksrepublik Polen (VRP), Homosexualität, Juden. Die modernen Begründungen der Gleichheitsideale befanden sich in einer tiefen Krise, also treten ästhetische Bilder, die der Verbreitung des Abscheus dienen, an die Stelle politischer Begründungen: Der Horror kann sexuellen Minderheiten abstoßende Eigenschaften zuschreiben oder den Ekel als tatsächliche (also grundlose) Basis der Ausgrenzung sexueller Minderheiten offenlegen. Dasselbe geschieht mit der VRP: Die Unfähigkeit, die Rolle des Sozialismus im Modernisierungsprozess auszuloten, führt dazu, dass die VRP als Horror wiederkehrt. Ähnlich verhält es sich bei den Juden: All das, was in der Sphäre des Unausprechlichen vor sich hindämmerte – die Tatsache, dass der Juden nicht gedacht und nicht um sie getrauert wurde, dass sie nie gleichberechtigte Staatsbürger Polens waren, dass sie auch von Polen ermordet wurden – materialisiert sich in Gestalt von jüdischen Wiedergängern unter den Polen.

All das bedeutet, dass die Probleme des öffentlichen Lebens mit dem heutigen Kapitalismus wie dem einstigen Sozialismus, mit Weiblichkeit und Männlichkeit, mit früheren ethnischen und heutigen sexuellen Minderheiten keine Probleme mehr sind, sondern unentwirrbare Geflechte in der kollektiven Vorstellungs- und Gefühlswelt. Ein Problem kann gelöst oder zumindest benannt werden, definiert, beschrieben. Das Grauen jedoch, das Grauen, das sich an die Abscheu vor Gewalt-

phänomenen knüpft, enthebt das Einzelphänomen der Debatte und vernichtet so die Hoffnung auf eine Lösung im Konsens; die Existenz eines Phänomens anzuerkennen, heißt zuzugestehen, dass es etwas gibt, das unsere tiefsten Gefühle sozialer Ordnung antastet.

Weder die christliche noch die laizistische Logik können uns sagen, was wir mit Werten und Haltungen anfangen sollen, die von der Unsichtbarkeit ins Monströse umschlagen. Der Ausweg, den die Kunst vorgibt, ist wichtig, birgt aber auch Gefahren. Er ist wichtig, weil er die Relevanz des Phänomens und das Grauen, das ihre Unlösbarkeit birgt, veranschaulicht; er ist wichtig, weil er die Sprache des Ekels zu Wort kommen lässt und zeigt, dass die heutigen Gemeinschaften nicht ideologie-, sondern ekelgesteuert sind. Die Gefahr des Horrors besteht jedoch darin, dass er die Gesellschaft in einen Zustand aktiver Panik versetzt, in der alles mehr oder weniger abstoßend erscheint. Anders gesagt, der Horror verwandelte sich von seiner weißen in seine blutige Spielart, als die unaussprechlichen Inhalte sich in widerwärtige Inhalte verwandelten. Dahinter verbarg sich kein Anstieg der Präzision, sondern das Vordringen der Affekte in die gesellschaftliche Kommunikation.

Deshalb muss man den Horror hinter sich lassen. Die ersten Signale jenes Hinterlassens treten bereits dort zutage, wo die Ästhetik des Grauens von den Autoren gegen die lähmende Wirkung des Grauens gewendet wird. In Joanna Bators Roman *Ciemno, prawie noc* (Dunkel, fast schon Nacht, 2012) lernen wir eine Journalistin kennen, die einen Fall von Pädophilie untersucht und die – am Ende der Romanhandlung – ein sexuell missbrauchtes Kind mitnimmt. In Olga Tokarczuks Roman *Der Gesang der Fledermäuse* verweist die Gewalt, die die Mörderin ausübt, auf die Notwendigkeit einer Neudefinition des Rechts und die Einbeziehung der Tiere in die Republikbildung. In Igor Ostachowicz' Roman *Die Nacht der lebenden Juden* stirbt die Hauptfigur bei der Verteidigung der jüdischen Wiedergänger.

Von zentraler Bedeutung erscheint in diesen Werken der Perspektivwechsel in Bezug auf die gesellschaftlichen Reinigungsrituale. In einem konventionellen Horror wird der Held mit dem Grauen konfrontiert, um ihn lähmender Angst auszusetzen, von der er sich unter Verteidigung seines Lebens wieder befreien kann. Die innere Logik des Genres verheißt also die Möglichkeit, ein reines Leben wiederzuerlangen, d.h. sich vom Ursprung des Ekels zu isolieren. In den gerade genannten Werken erhält die Hauptfigur die Möglichkeit, dem Ekel zum Trotz Bindungen einzugehen. Der Horror Bators, Ostachowicz' oder Olga Tokarczuks besagt demnach, dass die Gewalt, auch wenn sie vom Ekel legitimiert wird, die sozialen Beziehungen nicht reinigt. Und da das Widerwärtige nicht aus dem kollektiven Leben verschwindet, muss die Schaffung von Bindungen also auf dem Sieg über den Ekel beruhen.

Die Wiederaufnahme des Unreinen ins gesellschaftliche Imaginarium erscheint als besonders wichtig innerhalb der polnischen Kultur, die seit der Romantik auf die kollektive Unschuld fixiert ist. In einer solchen Unschuldskultur werden die eigenen Unreinheiten – etwa das Ermorden von Juden oder die Diskriminierung diverser Minderheiten – verdrängt, das fremde Widerwärtige wird in ein fernes Ghetto gepfercht.

Der Horror kam zu Beginn des 21. Jahrhunderts genau deshalb auf, weil, wie ich meine, die Schriftsteller begonnen haben, verdrängte Inhalte laut auszusprechen. Sie mussten unter das Niveau ideologischer Deklarationen gehen, um die Grammatik des polnischen Ekels zu erreichen. Also mussten alle in die Sphäre des Horrors hinabsteigen, um wahrzunehmen, dass der Ekel existiert und dass er heute eine bedeutend größere Rolle spielt als Ideen. Der Horror allein kann jedoch die bestehenden Trennlinien nur bestätigen, da er die bewahrte eigene Reinheit in der Konfrontation mit der fremden Widerwärtigkeit erlebt. Deshalb erscheinen mir die Schriftsteller als bedeutsam, die diese Falle wahrnehmen und die innere Affektlogik des Horrors antasten. Und weil die polnische Literatur vor zwanzig Jahren die pluralistische Demokratie ersann, glaube ich auch daran, dass auch dieses Mal literarische Lösungen den Weg aus dieser Pattsituation heraus weisen werden. Sonst werden wir in unseren Ekeln verharren, in unseren Horror verstrickt bleiben, den wir selbst konstruiert haben.

[Übersetzung: Ursula Kiermeier]

PERESTUPITI CHEREZ JAHITTA

- ▶ Польща не є ні краєм Дракули, ні батьківщиною Франкенштайна, ні країною-виробником європейських фільмів жахів. А проте важко позбутися враження, що сучасна Польща має багато спільного з кіношним горором.

Цю спільність найлаконічніше можна висловити так: нашим життям керують афекти, афекти спричинює відраза, а та, своєю чергою, підштовхує до насильства. Тому суспільна комунікація занурилася в жахіття. Цей стан має в собі щось від екстазу визволення і щось – від нав'язливої пастки. Він – неначе прокидання зі сну в непевну яву; неначе нормальність, яка вперто наслідуює кіножахи. Неясні правила цього дивного стану польському існуванню продиктувала література, тому на ній я й зосереджуся, почавши з трьох простих запитань: як сталося так, що література інфікувала жахіттям польську уяву?

Яких симптомів набуває життя, інфіковане горором? Як вийти з цього становища?

«Білий горор»

Аби з'ясувати генезу процесу заволодіння суспільної комунікації жахіттям, варто трохи повернутися до самих початків того етапу, на якому ми зараз перебуваємо, себто до середини 80-х років. Між 1985 і 1989 роком – тобто перед колапсом радянської системи, перед крахом соціалізму в Польщі, перед падінням Берлінської стіни і закінченням холодної війни, – в Польщі вийшли книжки, які вигадали нове суспільство. Найважливіші з них – а це «Вайзер Давідек» Павела Хілле, «Квартирантка» Ганни Кралль, «Початок» Анджея Щипьорського, «Umschlagplatz» Ярослава Марека Римкевича, «Кадіш» Генрика Гринберга, «Загибель» Пьотра Шевца, «Цигани на польських шляхах» Єжи Фіцовського, «Хроніка з Мазур» Ервіна Крука, «У птаховні» Гжегожа Мусяла – аж ніяк не представляли парламентської демократії і не були інструкціями з користування демократичною системою. Вони показували світ етнічних, релігійних, регіональних чи сексуальних відмінностей, протиставляючи це розмаїття реальності Польщі 80-х років. Це протиставлення було тим більше важливим, що польське суспільство 80-х спиралося на ідентичність: у символічній війні з владою ПНР і соціалізмом воно користувалося знаряддями неґації, тобто найважливіші складові колективної ідентичності поставали не в результаті роботи над власною тотожністю, а в рамках заперечення взірця, накинутаго державою. Якщо влада

вважалася комуністичною, атеїстичною, «азіатською», советською і тоталітарною, то суспільство, яке протиставляло себе державі, автоматично називало себе демократичним, європейським, польським, релігійним, толерантним.

В результаті цієї роботи негачії колективна тотожність набувала ідентичних рис. Уявлена спільнота, яка функціонувала у 80-х роках, була одномовною, моноідейною, одноконфесійною, одностатевою і моносексуальною. Логіка заперечення є потужною, але не сприяє самопізнанню. Суспільство, яке знає, чого воно не хоче, ще не є суспільством, яке пізнало свої справжні бажання.

Тому так важливо було наголошувати на різницях. Література зверталася до XIX століття, до міжвоєнного періоду, до часів окупації, до перших повоєнних років, щоразу відхиляючи інший край полотна відмінностей, яким була спільнота, що населяла Польщу. Тому в цих історіях виринали насамперед різниці етнічні (євреї, білоруси, українці, литовці, цигани), релігійні (юдаїзм, православ'я, мусульманство), світоглядні чи сексуальні. Письменники, так би мовити, втягали читачів у процес анамнезису – пригадування відмінностей, які зникли в різні моменти XX століття.

Був у цьому ілюзорний урок історії і ненав'язливий урок політики. Провину за зникнення відмінностей – єврейської, української, білоруської чи кашубської спільнот – покладено насамперед на тоталітаризм у різних його втіленнях: більшовицька революція в Росії підвела ризик під існуванням польських «кресів», тобто територій західної Білорусі і західної України, де начебто мирно співіснували поляки й місцеве населення. Гітлерівці, заініціювавши і здійснивши Голокост, знищили польських євреїв, згодом комуністи більш м'яко і поступово усунули регіональне розмаїття, ліквідувавши мазурів, кашубів і сілезців. Довершив справу воєнний стан, перед лицем якого польське суспільство об'єдналося під знаменом одного світогляду, неначе добровільно завершуючи процес уодноманітнення.

Цей процес був представлений у літературі як засторога перед повторенням історії. Адже література говорила, що втрата відмінностей є найбільшим соціальним лихом, яке занурює суспільне життя у стан меланхолійної стагнації. Тож, входячи в новий історичний період, потрібно було створити колективну ідентичність, яка поважала б і культивувала б різниці. Письменники пропонували тут лише один фундамент нового суспільства – етику Іншого, тобто принцип відмови від насильства щодо цінностей інших, ніж ті, що їх сповідує більшість.

Саме це – наголошування на різницях і етиці Іншого – я мав на увазі, коли писав, що література вигадала нове суспільство. Це не означало, що проза витворила різниці, – вона натомість увела в дію правила колективного співіснування, тобто плюралізм і демократію, прищеплюючи цій демократії турботу про меншини.

Але саме в цьому крився зародок майбутніх проблем. Коли зараз, із перспективи двадцяти років, ми дивимося на літературу кінця 80-х і початку 90-х, бачимо, що її заселяли привиди. Зі сцен романів і оповідань, п'єс і фільмів до нас приходили доброзичливі тіні, сонні й лагідні істоти, які своєю примарною онтологією свідчили про кричущу несправедливість історії. Мешканці проминутих часів приходили до нас і просили лише про пам'ять – вони не домагалися вибачень і покарань, повернення награвованого, не вказували на винних. Отож польська література наприкінці 80-х створила єдиний в європейській культурі «білий горор», тобто оповідь про добрих духів, які, зібравши рештки онтологічних сил, приходять до нас, аби залишити нам послання на новий вік. Це були постаті бездоганні. Якщо німець, то пристойний, відповідальний, високоморальний, меланхолійний і достойний, який тримається здаля від війни, – як Ганеман із однойменного роману Стефана Хвіна. Якщо єврейка, то красива й заворожлива – як Ірма Зайденман із роману Щипьорського «Початок»; якщо єврей, то обдарований надприродними здібностями – як Вайзер Давідек із роману Павела Хіллі.

Незвичайність цих прибульців із минулого була проблематичною остільки, оскільки самі вони нічого не хотіли від мешканців теперішності, до яких промовляли через книжки. Несамовитий спектакль, свідками якого ми були, мав на меті лише одне – розширити, розбудувати «дзяди», найважливіший у польській культурі обряд поминання померлих. Відтепер оплакуваними мали стати не лише «свої», але й «чужі», не лише поляки, але і євреї, не лише учасники Варшавського повстання, але й учасники повстання у варшавському гетто, не лише польське мирне населення, але й білоруси, українці, цигани й кашуби.

У цьому був не надто очевидний, але серйозний парадокс: польська плюралістична демократія виростала на родючому цвинтарному ґрунті, готуючись будувати соціальну систему, оперту на відмінностях, які більше не існували. Якщо добрі духи минулого мали надовго залишитися з нами, якщо вони мали перебрати на себе функцію стражів плюралізму, вони мусили змінити свій онтологічний статус і навчитися жити серед живих.

Ця зміна відбулася згодом. Але перш ніж перейти до неї, я б хотів вказати на ще один аспект «білого горору». Полягав він у змальовуваних літературою стосунках між мешканцями колишньої Речі Посполитої. Головною рисою майже всіх перелічених книжок була невинність живих: поляки в них поставали беззахисними й безсилими свідками відходу колишніх мешканців. Тому ключовою сюжетною фігурою, якою послуговувалися письменники, було зникнення – раптовий перехід від суспільства розмаїття до суспільства одноманіття. Зникнення євреїв по цілій Польщі набувало характеру метафізичної події, в якій поляки не брали участі. Схоже виглядало й зникнення німців із території східної Пруссії та Сілезії, зникнення лемків із південно-східного закутка Польщі, зникнення кашубів... Мотив раптової неприсутності, мотив витвореної історією пустки раз-по-раз повертається в цих романах, аби пояснити меланхолію поляків, що лишилися на самоті. Якщо духи хотіли, аби польське суспільство визнало привиди за стражів плюралізму, мусили бути патронами оповідей про зникнення, в яких самі поляки участі не брали. Умовою плюралізму виявлялася недовомка.

Причинами того, що польською уявою заволодів «білий горор», були, по-перше, сама захопливість, таємничість примар, по-друге, представлення неіснуючих відмінностей, по-третє, невинність поляків. Гарантією усунення насильства з суспільного життя та пошанування прав меншостей мала стати пам'ять про безмовні духи і непам'ять того, що ці духи могли б сказати.

Кривавий горор

Польська політична сцена – розділена й посварена. Ліберали вважають, що повага до законів ринку приведе нас до добробуту, який сам собою сприятиме толерантності, а згодом поверне суб'єктність меншинам (зокрема, сексуальним). Націоналісти мріють про дійсність, у якій держава залишиться сувереном, що контролює рух капіталу і пристосовує закон до актуальних потреб більшості.

Обидві сторони послуговуються алогічною аргументацією, яка маніпулює модерними ідеями; держава, закон, свобода, рівність і солідарність виявляються поняттями, які кожен визначає на свій розсуд. Проте перемагає у риторичній війні не той, хто наводить переконливіші аргументи, і не той, хто доводить шкідливість дій іншої сторони. Сьогодні завдання полягає в тому, щоб викликати відразу до свого опонента. Вчорашня мова ненависті перетворилася на мову огиди.

Але представлення опонента оголеним через відразу – це успіх суто ритуальний, він нічого не змінює в розподілі суспільних ролей та дискурсах, що керують

суспільством. Огида радше посилює поділи, пов'язуючи супротивників токсичними зв'язками. В цій ситуації на сцену колективної уяви виходить насильство. Оскільки більшість вважає, що «більше так бути не може», а водночас ніхто не може змінити статус-кво парламентськими методами, уява підказує радикальніші засоби боротьби з існуючою системою – засоби, що передбачають використання сили.

Зробимо короткий огляд. Герой роману Маріуша Сеневича «Четверте небо» (2003), мешканець невеликого містечка, підкладає бомбу в спортзалі, де місцеві жінки – надто бідні, аби відмовити прибульцеві-капіталісту, – проходжаються біговою доріжкою, демонструючи йому дедалі оголеніші тіла; в романі Славоміра Схути «Кучугура» (2004) головний герой, працівник банку, якого принижує і змушує до різних непристойностей начальниця, купує зброю і (невідомо, наяву чи вві сні) вбиває свою мучительку; в романі Давіда Беньковського «Ніщо» (2005) працівник мережевого ресторану, звільнений з роботи, стріляє в перевіряльника з центрального офісу, який відповідає за звільнення; в п'єсі Павела Демірського «Коли прийдуть підпалити дім» (2006) працівник, якого утискає директор, підбурює своїх колег влаштувати суд Лінча.

В цих творах уперше за останні двісті років історії польської культури відбулося етичне прицінювання до легітимації насильства. Письменники ще не вдаються до відкритої апології замахів, їхній підхід до насильства – релятивістський, вони показують його радше як результат розпачу, а не тверезого розрахунку, радше як самогубний акт моральної незгоди, ніж дію, спрямовану на конкретну ціль.

Утім, наступний крок було зроблено доволі швидко. Той-таки Маріуш Сеневич у романі «Бунт» (2007) представив сучасну цивілізацію як «ювенократію», тобто систему, якою керує молодість. У цьому світі люди «старші» – непривабливі, відразливі, яких виштовхують на маргінес суспільного життя і змушують працювати на благо «молодості», – вчиняють бунт і розпочинають вуличні бої з ювенократами. Ольга Токарчук у романі «Веди свій плуг понад кістками мертвих» (2009) розповідає історію старіючої жінки, яка береться методично вбивати чоловіків, котрі особливо жорстоко поведуться з тваринами. У такий спосіб героїня намагається протистояти традиції цілковитого володіння життям тварини, водночас демонструючи байдужість права, етики і релігії, зосереджених лише на людині та її благу. В романі Сильвії Хутнік «Батярки» (2012) молоді жінки, мешканки варшавського району Мокотув, під час регулярних виходів «у місто» б'ють чоловіків, караючи їх таким чином за свої й чужі кривди; врешті-решт вирішують одним махом знищити те,

що «чоловіче», і те, що «капіталістичне», і підривають житловий будинок, споруджений забудовником-шахраєм, який вижив літніх мешканців...

Цей список можна легко продовжити, а це означає, що тенденція розвивається. Проте важливішим здається дискусія довкола хвилі насильства в польській літературі. По-перше, це насильство – повсюдне; про нього фантазують і пишуть усі – католики й ліберали, націоналісти і космополіти, екологи й консерватори, феміністки і праві. А оскільки жоден різновид політичної уяви сьогодні не є вільним від фантазмів насильства, то це означає, що всі актуальні поділи – смішні, поверхові та ілюзорні. По-друге, літературні образи насильства – це вже не просто моральний протест, а серйозний пошук виправдання: сюжети описують загрози і обґрунтовують застосування сили через демонстрування її ефективності. Насильство стало уявленим методом творення нової дійсності і надавання їй бажаних форм. По-третє: аби насильство набуло легітимного вигляду, потрібно було запропонувати суспільній уяві переконливі образи. Очевидним виправданням насильства є представлення супротивника огидним, відразливим, а проте в польській літературі непорівнянно важливішим здається естетичне примирення з тілом, над яким здійснюється акт насильства. В соціально і політично заангажованих романах натрапляємо на описи поламаних кісток, крові, що тече з ран, харчання і зойків, що чуються з вуст поверженого супротивника...

Можна сказати, що процес сполучення демократії з естетикою жакіття відбувався в кілька етапів: спершу в стан кризи ввійшли модерні ідеї, що ослабило віру в парламентські механізми здійснення реформ; згодом мова ненависті перетворилася на мову відрази, а насильство стало легітимним; нарешті насильство набуло форми онтологічного жаху. Таким чином література збудувала пастку для колективної уяви. Вирватися з неї можна лише засобами самого ж насильства, що, втім, вимагає переходу до іншої естетики – такої, в якій картина розпаду людського тіла буде відразливою і водночас – притягальною. Саме для цього виявився необхідним горор, тобто конвенція, яка, зіштовхуючи людину з огидним, водночас дозволяє їй ввести жах у горизонт власного досвіду. Іншими словами, жакіття представляє досвід насильства як умову самопізнання і входження у сферу політичного.

Межі поетики

Домінування естетики горору, ясна річ, не означає, що всі книжки і фільми творяться згідно з її правилами. Це натомість означає: все, що в публічних дебатах і мистецтві прагне бути важливим і суспільно поміченим, вдається до мови жаху і огиди. Тож здається, ніби проблеми соціального співіснування сьогодні повертаються після того, як були витіснені: вони постають одразу

перебільшеними, спотвореними; вони – зловісне (*das Unheimliche, uncanny*) польської колективної уяви.

Найвиразніше ця зміна помітна на прикладі польсько-єврейської тематики. Лагідні примари, добрі духи, привиди з «білого горору» пішли зі сцени, поступившись місцем єврейським зомбі, що встають із могил і виходять із підвалів. Живі мерці є формою життя, яку неможливо вбити, і яка не хоче піти; вони – наче докори сумління, зодягнуті в гнилі тіла, наче кошмар, що стає реальністю, наче початок історії, яка чомусь починає розгортатися в минуле. Поява євреїв як живих мерців серед поляків означає, що естетика піднесеного, досі використовувана для мовлення про Голокост, перетворилася на естетику огидного. Живих мерців бачимо в спектаклі Кшиштофа Варліковського «(А)полонія» (2009), в п'єсах «Князь Незлам» Матеуша Пакули (2011) та «III фурії» Сильвії Хутнік, Магди Фертач і Малгожати Сікорської-Міщук (2011), а також у романі Ігора Остаховича «Ніч живих євреїв» (2012). Але жахіття панує і в літературі, присвяченій іншим проблемам. Едвард Пасевич у романі «Смерть у даркрузі» (2007), де розповідається про справу вбивства гомосексуаліста, – відразу до гомосексуалізму тут показана як фундамент «нормального» суспільства. Бартош Журавецький в романі «Неприсутні» (2011) оповідає історію сорокалітнього гея, який переживає кризу після розлучення з парт-нером; одного дня герой помічає, що він невидимий, а єдиною особою, яка його бачить, є така сама невидима, як і він, мати його колишнього партнера. Обое – гей і літня пані – вирішують скористатися зі своєї прозорості і розпочинають винищувати польських єпископів, а далі переходять до нищення цілого світу. У фільмі Войцеха Смажовського «Темний дім» (*Dom zły*, 2009) ми беремо участь у слідстві, яке має з'ясувати обставини потрійного вбивства, вчиненого в глухій провінції, а водночас розуміємо, що «темний дім» із назви фільму – це метафора комуністичної Польщі, замкнутого простору, в якому панує ірраціональне – незалежно від того, державне чи індивідуальне, – насильство. В романі Анджея Піліп'юка «Вампір із міліції» (2013) бачимо часи Польської Народної Республіки очима вампіра. В романі Патриції Пустков'як «Нічні тварини» (2013) мандруємо нічною Варшавою з жінкою, яка прагне контролювати своє тіло – залишаючись привабливою, уникати будь-якого сексуального зближення, – за що її неначе покарано: вона стає жертвою гвалтівника. (В жесті помсти жінка вбиває приятельку, яка допомагала злочинцеві).

Отож усе, що ще в дев'яностих роках здавалося освоєним, зараз повертається у відразливих формах: жіноча сексуальність, сім'я, комуністична Польща, гомосексуалізм, євреї. Модерні аргументи на користь ідеалів рівності опини-

лися в глибокій кризі, тож місце політичних резонів посіли чуттєві образи, що покликані ширити огиду: горор може приписувати відразливі риси сексуальним меншинам, точніше, представляти відразу фактичною (а водночас ірраціональною) причиною суспільного виключення сексуальних меншин. Те саме відбувається з комуністичною Польщею: неможливість точного визначення ролі соціалізму в процесі модернізації веде до того, що ПНР повертається як жахіття. Не є винятком і єврейська справа: все, що перебувало у сфері невисловного (факт, що пам'ять євреїв не було належно вшановано, що вони ніколи не були повноправними громадянами Польщі, що їх убивали поляки) тепер матеріалізується в постатях євреїв, що сновигають поміж поляками, як живі трупи.

Все це означає, що проблеми польського публічного життя (пов'язані з нинішнім капіталізмом і колишнім соціалізмом, з жіночістю і чоловічістю, з колишніми етнічними меншинами і сьогоднішніми меншинами сексуальними) перестали бути проблемами і перетворилися на нерозв'язні вузли уяви та колективної чуттєвості. Адже проблемою є те, що можна розв'язати чи хоча б назвати, означити, кристалізувати. Натомість жахіття, яке супроводжує огиду насильства, означає, що це явище не підлягає дискусії, його неможливо розв'язати шляхом консенсусу; визнати існування такого явища означає погодитися з чимось, що руйнує найглибші підвалини нашого відчуття суспільного ладу.

Ні християнська, ні світська логіка не підказують нам сьогодні, що робити з вартостями й позиціями, які раптово стають невидними чи спотвореними до невпізнання. Вихід, який пропонує мистецтво, важливий, але водночас і небезпечний. Важливий, бо показує масштаб проблем і жах, який випливає з їхньої нерозв'язності; важливий, бо дозволяє почути голос відрази і доводить, що сучасними спільнотами керують не ідеології, а жести огиди. Небезпека ж горору полягає в тому, що він уводить суспільство в стан афективної паніки, з погляду якої все є більшою чи меншою мірою відразливим. Іншими словами, горор перейшов із «білої» фази в криваву в мить, коли те, що невисловне, перетворилося на відразливе. Це свідчить не про більшу точність вираження, а про вторгнення афектів у царину суспільної комунікації.

Тому через жахіття потрібно переступити. Перші сигнали цього переступу помітні там, де естетика жаху використовується авторами якраз проти паралізуючої дії жаху. В романі Йоанни Батор «Темно, майже ніч» знайомимося з журналісткою, яка досліджує проблему педофільії і наприкінці роману бере до себе дитину, яка стала жертвою педофіла. В романі Ольги Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих» насильство, до якого вдається героїня-

убивця, вказує на необхідність перегляду законів і врахування тварин у процесі творення модерної республіки. В романі Ігора Остаховича «Ніч живих євреїв» головний герой гине, захищаючи євреїв-півмерців.

Ключовою в цих романах здається зміна оптики в показі суспільних ритуалів очищення. В традиційному горорі героя зіштовхують із жахіттям, аби він пережив невимовний страх, а водночас – звільнився від нього в акті захисту власного життя. Отже, механіка жанру обіцяє можливість повернення до чистого життя, ізольованого від джерела відрази. Натомість у щойно згаданих творах герой опиняється перед можливістю утворення зв'язків, незважаючи на огиду. Жахіття Батор, Остаховича чи Ольги Токарчук показують, що насильство, хай і легітимоване відразою, не очищує суспільних зв'язків. А якщо огида не зникне з обиду суспільного життя, то творення зв'язків мусить полягати в доланні відрази. Повернення нечистот до сфери колективної уяви здається особливо важливим у польській культурі, яка з часів романтизму лишається зафіксованою на ідеї суспільної цноти. В такій культурі саме нечистоти – скажімо, така, як убивства євреїв чи дискримінування різних меншин – витісняються зі свідомості, чужа ж відразливість утримується в замкненому гетто.

Жахіття, на мою думку, виринуло в польській культурі початку ХХІ століття саме тому, що письменники почали ословлювати раніше витіснені смисли. Вони мусили зійти дещо нижче за рівень ідеологічних декларацій, аби звернутися до граматики польської відрази. Так чи так, усі мусили ввійти у сферу горору, щоб переконатися, що відраза існує і відіграє сьогодні набагато помітнішу роль, ніж ідеї. Але саме жахіття здатне консервувати наявні поділи, представляючи власну чистоту, врятовану після конфронтації з чужою огидністю. Саме тому мені здаються такими важливими письменники, які помітили пастку і порушили механіку афектів жахіття. А оскільки двадцять років тому польська література вигадала плюралістичну демократію, я вірю, що й цього разу саме вона вкаже шлях виходу з тупика. Інакше ми й далі лишатимемося заручниками власної відрази, ув'язнені в жахіттях, які самі ж сконструювали.

[Переклад: Остап Сливинський]

PRZEMYSŁAW CZAPLIŃSKI (1962, Polen) – Ordentlicher Professor für polnische Literaturgeschichte des 20. und 21. Jahrhunderts, Essayist, Übersetzer, Literaturkritiker, Mitbegründer des Lehrstuhls für Literaturanthropologie an der Adam Mickiewicz-Universität Poznań. Verfasser von mehr als zehn Monographien, zuletzt: *Polen zur Runderneuerung. Zwei Studien über Literatur und Leben*, Kraków 2011. Herausgeber zahlreicher Sammelbände – vor kurzem erschien der Aufsatzband *Moderne und Sarmatismus* Poznań 2011 und die Anthologie fremdsprachiger Übersetzungen *Literatura ustna (Orale Literatur)* Gdańsk 2011). Gemeinsam mit Łukasz Zaremba übersetzte er das Buch von James F. English *The economy of prestige*, Warszawa 2012. Unlängst erschien das gemeinsam mit Anna Mizerka herausgegebene Buch *Das Camp. Übersetzungsanthologie* Universitas, 2013. Mitglied der Jury des Nike-Literaturpreises (1997-2000; 2010-2013). Er wurde ausgezeichnet mit der Medaille für Junge Kunst (1996), dem Ludwik Fryde-Preis (1997), dem Kościelski-Preis (1998), dem Preis des Vorsitzenden des Ministerra.

PRZEMYSŁAW CZAPLIŃSKI (1962, Polska) – profesor zwyczajny; historyk literatury XX i XXI wieku, eseista, tłumacz, krytyk literacki; współtwórca Zakładu Antropologii Literatury (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu). Autor ponad dziesięciu książek autorskich – ostatnio: *Polska do wymiany. Późna nowoczesność i nasze wielkie narracje* (Warszawa 2009) oraz *Resztki nowoczesności. Dwa studia o literaturze i życiu* (Kraków 2011). Redaktor wielu książek zbiorowych – ostatnio ukazały się: zbiór studiów *Nowoczesność i sarmatyzm* (Poznań 2011) oraz antologia obcojęzycznych przekładów *Literatura ustna* (Gdańsk 2011). Razem z Łukaszem Zarembą przetłumaczył książkę Jamesa Englisha *Ekonomia prestiżu* (NCK, Warszawa 2012). Ostatnio ukazała się – przygotowana razem z Anną Mizerką – książka *Kamp. Antologia przekładów* (Universitas, 2013). Juror Nagrody Nike (1997-2000; 2010-2013). Laureat Medalu Młodej Sztuki (1996), Nagrody im. Ludwika Frydego (1997), Nagrody Kościelskich (1998), Nagrody Prezesa Rady Ministrów (1999) oraz Nagrody im. Kazimierza Wyki (2004).

ПШЕМИСЛАВ ЧАПЛІНСЬКИЙ (1962) – професор; історик літератури XX і XXI століть, есеїст, перекладач, літературний критик; співзасновник кафедри антропології літератури (Університет ім. Адама Міцкевича в Познані). Автор більш, ніж десяти книжок – останні: «Польща на обмін. Пізня сучасність і наші великі нарації» (Варшава, 2009) і «Рештки сучасності. Два дослідження про літературу й життя» (Краків, 2011). Редактор багатьох колективних видань – нещодавно вийшли: збірник статей «Сучасність і сарматизм» (Познань, 2011), а також антологія перекладів з інших мов «Усна література» (Гданськ, 2011).

Разом із Лукашем Зарембою він переклав книжку Джеймса Інґліша «Економіка престижу» (NSK, Варшава, 2012). Останньою вийшла книжка, над якою Чаплінський працював разом із Анною Мізерською – «Камп. Антологія перекладів» (Universitas, 2013) Член журі премії «Ніка» (1997-2000; 2010-2013). Лауреат Медалі молодого мистецтва (1996), Премії ім. Людвіка Фриде (1997), премії Костельських (1998), нагороди голови Ради міністрів (1999), а також премії ім. Казимира Вікі (2004).

D E M E R A R A
D E M E R A R A
D E M E P A P A

▶ Zapachniało. Mogłam iść po ciemku, kierując się tylko nosem. Nos wiódł. Pachniała cała klatka schodowa.

– Wejdz. Napijesz się czegoś? To jest Ania, to jest Beata, to jest druga Ania, chyba się znacie, to jest Karolina. Iwonka jeszcze przyjdzie. Aniu, Beato, Aniu, Karolino, poznajcie się. Czego się napijesz?

– Herbaty, chętnie.

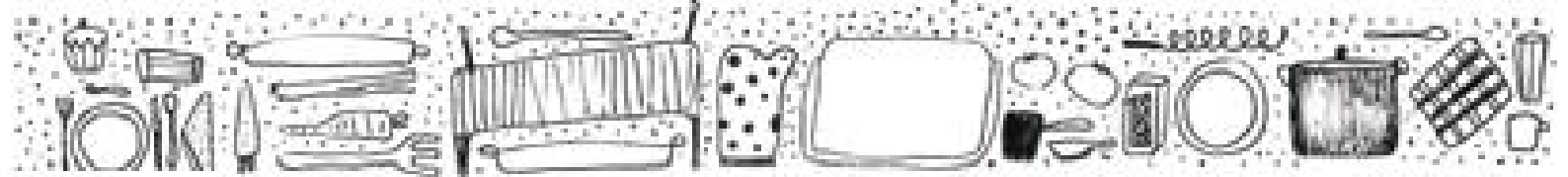
– Herbaty? – zapięła Ania, którą chyba znałam, drapiąc się w łydkę. Miała niebywale długie paznokcie, mogła się podrapać we wszystko bez dotykania wszystkiego tego dłonią, samymi paznokciami tylko, pięciokrotny czerwony dystans wobec ciała. – Mamy wódkę, wino. Wino ja przyniosłam, hiszpańskie. Najlepsze jest hiszpańskie.

– Najlepsze jest francuskie. Francuskie wino to jest wino. Reszta wina to nie jest wino – stwierdziła Karolina. To chyba była Karolina, a może ta druga Ania, trochę za szybko i bez podania ręki, gdy człowiek podaje rękę i patrzy w oczy, zapamiętuje jego imię. Jak nie podaje, może Ania, może Karolina. Na pewno nie Iwonka, Iwonka jeszcze przyjdzie.

– Ja dzisiaj robię kurczaka, do kurczaka jest najlepsze hiszpańskie. Albo kalifornijskie, ale nie mamy. – Magda, gospodyni, założyła kuchenną rękawicę w gąski i otworzyła uzbrojoną dłonią sezam piekarnika. – Udka. Mogą być udka?

– Wszystko jedno – powiedziała druga Ania, jeśli nie Karolina.

– I tak pakują w te kurczaki różne gówno, żrą to całe gówno

kurczaki, nie tylko udka, cały kurczak gównem napchany, udko nie udko. Moja znajoma dawała dziecku same kurczaki, dziewczynce, i piersi jej zaczęły rosnać.

– No to chyba dobrze. Dziewczynkom rosną piersi raczej.

– Ale nie pięcioletnim, Karolina, no! – Ania, tak, to na pewno Ania, skoro powiedziała do Karoliny Karolina, to ona jest Ania.

– My już mamy piersi, możemy sobie pozwolić na kurczaka. – Zaśmiała się Magda z czułością dotykając złotej skórki opinającej udka, złoto w skarbcu piekarnika, królowa Midasowa będzie jadła złoto. – Najwyżej nam większe urosną.

– Ja to już bym nie chciała, żeby mi większe urosły – stwierdziła ta, co jeszcze niczego nie stwierdziła, Beata, czekała chyba na te cycki, żeby się odezwać, bo złapała się dumnie za D, za cycki się złapała, bo dookoła cycków złapać by się nie mogła, 85 D co najmniej. – Wszystko mi się rozpina, zawsze mi się rozpina w prac na zebraniu, ja coś referuję, że podaź, że popyt, a tu mi się rozpina taka podaź!

– Wstrząsnęła bufetem z dumną nostalgią.

– Herbaty chciałaś, prawda? To herbaty czy wina?

– Herbaty.

– A może wina jednak? Albo najpierw lepiej herbatę, bo zimno. Jaką chcesz? Cytrynową, liczi, waniliową, zieloną?

– Tak się utarło, że jak zimno, to się pije herbatę, nie? A herbata wcale ciepła nie trzyma, orzechy trzeba jeść. Najlepiej laskowe. Karolina, sałatę umyj, dobrze? Albo ja umyję, a ty pokrój arbuza.

– Z arbuzem zrobisz? Mniam.

– A raz to zrobiłaś z takimi kulkami żółtymi, co to było?

– Melon.

– Melon, mniam.

– Ale nie mieli ładnych melonów, musiałam kupić arbuza.

– Już nie mogę. Już nie mogę, jestem taka głodna – załkała Beata. – Idę do pokoju nie mogę w tej kuchni wytrzymać. Za bardzo pachnie. Kiedy ten kurczak będzie? Weź sobie herbatę i chodź.

Wreszcie zbawienie. Kulinarium koniec. Odkrycia techniczne. Heidegger, najlepsze kremy do rąk, literatura skandynawska, co ostatnio widziałas w kinie, czy dzieci zdrowe, teraz podobno epidemia ospy, a gdzie posyłacie Małego do szkoły, urlop to chyba w Bułgarii, pięknie i niedrogo, no i morze, ciepłe morze.

Beata siadła na sofie. Sofa włąbiła się posłusznie. 85 D, dwie sztuki, ułożyły się wygodnie na naturalnej półce brzucha Beaty, przestało im być zwisająco, rozluźni się i rozłożyły na boki.

– Dobrze mi w tej bluzce? – Beata złapała się ponownie za biust i poukladała go nieco foremniej. – Bo mam za dwa dni randkę i nie wiem, czy w niej iść, czy nie. Nie zwija mi się za bardzo? – Spojrzałam analitycznie na udowe bochny w płótno zawinięte, na swojskie mięcho, które Beata uparła się ubierać, z trudem i niepotrzebnie, zamiast się poobkrawać i zostawić na stoisku z wędlinami. Źle pływasz chyba, Beata, skoro ci trzy koła ratunkowe potrzebne. Ale mnie wyciągnęłaś kołami z kulinarnego bagna, chwała ci, Beato spożywcza, Heidegger i najnowszy film Allena, i gdzie posyłacie Małego do szkoły.

– Dobrze. Nie zwija się. Tylko...

– Już się nie mogę doczekać, kiedy to jedzenie będzie. Ty wiesz, czego ja dzisiaj nie zjadłam, żeby tu przyjść? Obiady nie zjadłam, kolacji nie zjadłam, na śniadanie tylko jogurt zjadłam. I nic więcej nie zjadłam. Właśnie po to, żeby tutaj coś zjeść. Magda gotuje najlepiej na świecie, te kurczaki od rana w soku pomarańczowym się moczyły, wiem, bo dzwoniłam wcześniej i pytałam, jak tam kurczaki, a Magda mi powiedziała, że od rana w soku pomarańczowym się moczą. Raz coś przygotowała z kminkiem, a ja lubię kminek, bo dobrze robi na trawienie, i powiedziałam, że dobre, bo z kminkiem, a Magda mówi, że to nie jest kimnek, tylko kumin. Kumin! Takie cuda.

A potem sobie zrobimy brownies. Lubisz brownies?

No kto nie lubi brownies? Oraz owoce pod kruszonką.

Z lodami.

Beata wsadziła parówki palców do stojących na stole miseczek. Do miseczki z zieloną zawartością. Do miseczki z pomarańczową. Do miseczki z białą w jakiejś kropki. Potrzymała parówki w miseczkach, aż biała masa podeszła jej pod pierścionek na serdecznym palcu. Potem każdą palcową parówkę wsadziła sobie do ust, rozdzielając je i oblizując się krowim obliznięciem, zamaszycie. Herbata przestała mi smakować. I wystygła.

– Dipy do kurczaka. – Parówka złapała białą, gęstą kroplę, próbującą spłynąć ku depresji między 85 D Beaty.

– Najlepszy ten zielony. Spróbuj. To chyba z bazylią.

– Magda! – wrzasnęła Beata, unosząc nieco ponad sofę swoje kiełbasiane kolekcje.

– Ten zielony to z bazylią?

– Z bazylią i z pietruszką! – odwrzasnęła Magda, opierając się o framugę rękawicą kuchenną w gąski. – I z oliwą, trochę tak jak pesto, ale nie do końca. I z orzeszkami pinii.

– Ja cię, orzeszki pinii – stęknęła Beata. – Człowiek wie, że żyje, nie?

Poprzedzony smagającym sufitem zapachem wszedł wreszcie kurczak, weszły uda na talerzu, uda złociste, wydepilowane i zapieczone, zapiekłe w zapieczeniu. Za udami weszła Magda, na udach własnych się unosząc, ale gdzie tym udom do ud talerzowych, nie tak złote, nie tak wydepilowane, nie tak zapiekłe, ich zapach

nie niesie w niebo złotej melodii. Nikt ich nie pożąda.

Weszły wreszcie na udach swoich nieudolnych bachantki ud kurzych, aby się w złocie kurzym zapieczonym unurzać, aby go ssać, całować, językiem pieścić, rozrywać czerwonymi paznokciami. Tylko uda na języku mieć. Panegirykiem śpiewnym uda uczcić. Nieskończony potok soczystych przymiotników, smacznych metafor, uda złociste, jakże wam się udało. Uwielbiam cię, udo złote, uwielbiam cię, soku pomarańczowy, który udo topiłeś godzinami długimi, uwielbiam cię, mieszanko przypraw do kurczaka, co w sprawie doprawiania najważniejszy masz głos. Pokłon ci niosę, piekło piekarnika, iześ uda tak nasze na złoto wyłociło.

Weszły, siadły, udami własnymi zajęły sofę, uda kurze w ręce wzięły i dalej ssać, i uda wysławiać. A uda kurze w uda im szły. W uda niewyzłoczone, nieprzyieczone, których nikt językiem nie gładzi, nikt soku z nich nie wyciska, nikomu te uda blade, spodniowe, do głowy nawet nie przyjdą, nikt o nich wiersza nie napisze, nikt ich jeść nie zechce. Powinnyście się zdać na kulinarne strategie Magdy i do piekarnika pozwolić się powsadzać, przypiec na złoto.

Nad stołem wisały ich paznokcie, jak sople lodu pod samochodami w zimie, paznokcie unurzane w dipie pomarańczowym, zielonym (orzeszki pinii), białym z kropkami, lśniące tłuszczem kurczęcym. Wszystkie równocześnie sięgały po nowe udo, nowe udo, nowe, jeszcze jedno. Pstrykały palcami nad talerzem, jakby to miało im pomóc w wybraniu uda najpiękniejszego, zaklinanie-czarowanie. I schowaj się, Juliuszu Cezarze, ile one kości tam rzuciły. Zaplotły paznokcie na kieliszkach, i wstydz się, Diogenesie, beczkę twoją opróżniły, przewróciły na bok, sturlały się w beczkach z sofy.

- Chyba muszę sobie beknąć. Przepraszam – powiedziała na wdechu Beata.
- Uooooeee. No.
- Bekaj, bekaj, Beata, na zdrowie!
- Przyjęło się!
- W niektórych krajach jak się po jedzeniu nie beknie, to jest wyraz braku kultury.
- Zresztą zdrowo beknąć. Uooooeee. Przepraszam.
- Albo trzeba na talerzu zostawić. W Turcji chyba, jak cię zaczną karmić, to nie przestają, dopóki na talerzu nie zostawisz.
- Mnie by chyba trzy dni karmili, ja nigdy nie zostawiam.
- Możecie otworzyć? – spytała sennie Ania, palcem tłustym wskazując drzwi.
- Ktoś chyba dzwoni.
- Ja otworzę. – Wstałam, podniosłam kubek z herbatą, żeby mi do herbaty udami nie nakapały. To Iwonka. Iwonka, co się spóźniła, kto późno przychodzi, temu ud ostatki.

- Nie poczekałyście na mnie? Musiałam dłużej w pracy zostać. Wszystko zeżarłyście? Jestem Iwonka – powiedziała Iwonka. – Zostało coś dla mnie? – Przesunęła pasek w spodniach o jedno ogniwo. – Specjalnie dzisiaj na siłowni byłam, jak pójde na siłownię, to nie mam potem wyrzutów sumienia, że się najem. – Płasnęła umięśnionymi udami o sofę. – O czym rozmawiałyście?
- Boże, Iwonko, o czym rozmawiałyśmy. O mlaskaniu, bekaniu, o wyższości papieru do pieczenia nad folią aluminiową, o naczyniach żaroodpornych, o majeranku, widelcu, o winie.
- O tym i owym. Co u ciebie? Jak tam z Maćkiem?
- Z Maćkiem dobrze. – Uśmiechnęła się Iwonka. Może wreszcie coś innego, może nie o udach, widelcach.
- Mieliśmy przedwczoraj rocznicę, zaprosił mnie do tej restauracji na Sławkowskiej, gdzie mają świeże małże. – Nie, jednak nie, mój błąd. – Macie pojęcie, świeże małże, tylko raz w tygodniu są świeże, potem są już nieświeże, zjadłam chyba ze czterdzieści i cztery. Nie wiem, jak się do taksówki potem dotoczyłam.
- Ja też miałam niedawno rocznicę i wiecie co? – Magda omiotła słuchaczki miodowym spojrzeniem. – Mój facet pozwolił mi sobie wybrać prezent, co chcę, cokolwiek.
- No i co wybrałaś?
- Wybrałam palnik do crème brûlée.
- Palnik do crème brûlée?
- Palnik do crème brûlée!!!
- Uwielbiam crème brûlée! Zawsze chciałam taki palnik.
- O właśnie! Brownies! Przecież miałyśmy robić brownies!

Próba. Trzeba podjąć próbę, nie można bez walki się poddać i ugrzęznąć w roztopionym maśle. Teraz je wziąć. Na widelec.

- Co najbardziej niezwykłego robiłyście w swoim życiu?

Pauza. Może zaskoczy. Może zaraz opowiedzą o skoku na bungee, wejściu na Kilimandżaro, przejściu na islam, adopcji pięciu kociąt, wolontariacie w szpitalu dziecięcym, nauce greki, żeby czytać Homera w tramwaju w oryginale. Punkt.

- Ja jadłam w Peru świnki morskie.

Strata punktu.

- Świnki morskie?
- No, takie nadziane na patyk.
- Jak to smakuje?
- Ja bym nie zjadła świnki morskiej za nic w świecie.
- Trochę jak kurczak smakują, dobre.
- Świnki morskie, mniam.

– A ja jadłam osy. Raz u nas w programie – Ania się zamyśliła – był taki facet, który jadł tylko robale. Normalnie jak Timon i Pumba. I przyniósł pieczone osy. I zjadłam taką pieczoną osę.

No i jestem na minusie.

– A ty czemu nie jesz?

Czemu nie jem. Nie wiem, czemu nie jem, właściwie czemu ja nie jem, może nie jem, bo najnowszy film Allena, bo adoptowałam kocięta, może nie jem, bo chętnie znałabym grekę, żeby Homera w tramwaju w oryginale poczytać. Nie jem, bo patrzę na was, Rubensówny, a kto na was patrzy, ten jeść nie może, temu uda w gardle kością stanęły, temu sól na rany masło maślane, temu pieczone gołąbki, kraj mlekiem i miodem płynący, gdzie bez pracy nie ma kołaczy, temu chleba naszego powszedniego, niebieskich migdałów i pierwszego jajka lub kury, temu gruszki na wierzbie i oliwa sprawiedliwa.

– Nie masz apetytu?

– Jak to apetytu nie masz? Ja mam zawsze apetyt.

– Herbata ci się skończyła.

– Może ci rumianku zaparzyć? Albo melisy?

– Kminek sobie pogryź. Kminek apetyt pobudza.

Może chcesz coś słodkiego?

– Brownies! Miałyśmy robić brownies! Kto idzie ze mną robić brownies? – zaapelowała Magda. Wszystkie żołądki się uniosły.

– Ja mogę stopić czekoladę. Uwielbiam patrzeć, jak czekolada się topi.

– Bo zawsze podjadasz!

– Podjadam. A od czego jest życie?

Właśnie. Otóż i wnioski. Życie jest od podjadania. Popędziły do kuchni. I już jedna mąkę przesiewa, druga mikserem miksuje, trzecia czekoladę topi i podjada.

I paluchy wkłada na dno, i czeka, aż jej brązowe rękawiczki zastygną, a potem oblizuje. Trzecia piekarnik ustawia, czwarta w jajku trzyma świata początek, rozbi-ja skorupkę i wdziera się do żółtka. Trą, ubijają, podjadają. Wino piją. Hiszpańskie.

– Ale się najadłam tymi udkami. Nie wiem, czy mi się browniesy zmieszczą.

– Powinnaś mieć piórko.

– Po co piórko?

– Jak się Rzymianie nażarli, a żarli na leżąco, tak na półleżąco, żeby im wchodziło lepiej, to potem brali takie piórko specjalne, szli na stronę, piórkiem pogmerali w gardle i znowu mogli jeść.

– Szczęśliwi ci Rzymianie – wzdycha Karolina.

– Mogę ci pomóc, chcesz? – Ania wyciąga w jej stronę palce, czerwony paznokieć

z brązową, czekoladową obwódką. – Cudzym palcem najlepiej. Podobno.

– Dziewczyny, przestańcie! – woła Magda, chichocząc w misę z masą. Brownies.

– Przestańcie, bo się posikam ze śmiechu! Cudzym palcem, o rany, muszę iść do kibla, bo się posikam! – Przekazuje misę wyciągniętym rękoma i biegnie, żeby ze swoim winem dolecieć zdążyła. Nie domknęła drzwi, regularne obroty miksera mieszają się ze zdrowym, uczciwym strumieniem, z czerwonego żółte, kulinarna mistrzyni metamorfozy.

– A jajka to gdzie kupujesz? Takie piękne jajka. Podwójne żółtko w moim było

– mówi jedna kumoszka. No wiadomo, że nie w markecie, nigdy bym w markecie jajek nie kupiła, mówi gospodyni. Dobra gospodyni smaczne jadło czyni. Ani ja! Ani ja, jajkom z marketu wszystkie mówimy nie! Wrzeszczą wszystkie i oczami wywracają na samą myśl o jajkach z marketu. Wspólnota. Cudnie. Mam taką babę znajomą na Kleparzu, zawsze tylko od niej jajka kupuję, stwierdza dobra gospodyni. Raz kupiłam w markecie, w takim niebieskim pudełku, nigdy tego nie róbcie, nigdy w niebieskim pudełku, okropnie śmierdziały. Trzymają te kury nie wiadomo gdzie, do jedzenia im dają nie wiadomo co, potem jajka śmierdzą. Na to się zgodzić nie możemy, wołają dobre gospodynie. Soli i chleba w domu potrzeba. Świeża woda najlepsza ochłoda, mówi młoda kuchareczka, zwinna jak laleczka. Wkładajcie już te brownies, od razu trzeba włożyć, jak temperatura jest odpowiednia.

– Może coś zjesz? – przypomina sobie o mnie Magda. Przypomina sobie i matczynym gestem przygarnia mnie dłonią uzbrojoną jeszcze w berło mikserowego mieszadła, z którego czekolada płynie na podłogę. – Nic nie jesz w ogóle. Coś się stało? Nie smakuje ci? Jak ja gotuję, każdemu smakuje. Rozciągające żołądek napisy z babcinych makatek. Kolorowe fartuchy z powcieranymi, zapomnianymi wałeczkami ciasta, z wypaloną dziurą po gorącej blasze z sernikiem, w serniku rodzynki.

– Jak masz jakieś zmartwienie – pociesza mnie życzliwie Beata – to najlepsza jest czekolada. Zostało tu trochę roztopionej, chcesz? – I garnek mi podsuwa pod oczy, brązowy od środka, materiał dla policji, wszystkie linie papilarne wszystkich palców garnkowi pozostawiła.

– Nie mam żadnego zmartwienia.

– To też coś zjedz. Zdrowy człowiek ma apetyt. Są takie krople pobudzające apetyt, mój bratanek nie chciał jeść, jak był mały, to mu dawali i je normalnie. Albo rennie? Chcesz rennie już w porządku mój żołądku? Właśnie dlatego nie chcę mieć dzieci – powiedziała filozoficznie Iwonka – że pamiętam, ile się moja mama musiała namordować, żebym coś zjadła. Boję się, żeby moje dzieci tego po mnie nie odziedziczyły. Są takie dzieci, które w ogóle nie jedzą warzyw. I nie można ich przekonać. Albo takie, co jedzą tylko dwie rzeczy, na przykład chleb i parówki.

– Parówki? Przecież w parówkach jest okropne gówno, za nic bym dziecku nie dała parówek. Jak byłam mała – rozmarzyła się Ania – babcia mnie zabierała na długie

spacery. Bo byłam chuda okropnie, a babcią miałam ambitną. Babcia ugniatała w słoiku biały ser ze śmietaną i cukrem, dodawała do tego owoce, i pokazywała mi świat. Zobacz, Aniu, kwiatuszek, zobacz, Aniu, motylek. Otwierałam buzię szeroko, bo mi się świat podobał, a babcia buch do buzi łyżkę z serem ze śmietaną. Babcie są najgorsze. Ale najlepsze do karmienia. Moja bacia dawała mi wodę z sokiem malinowym, i potem nie chciałam ani mleka, ani grysiku. Ojciec mi musiał butelkę obwijać czerwonym papierem. Rozumiecie, czerwonym papierem.

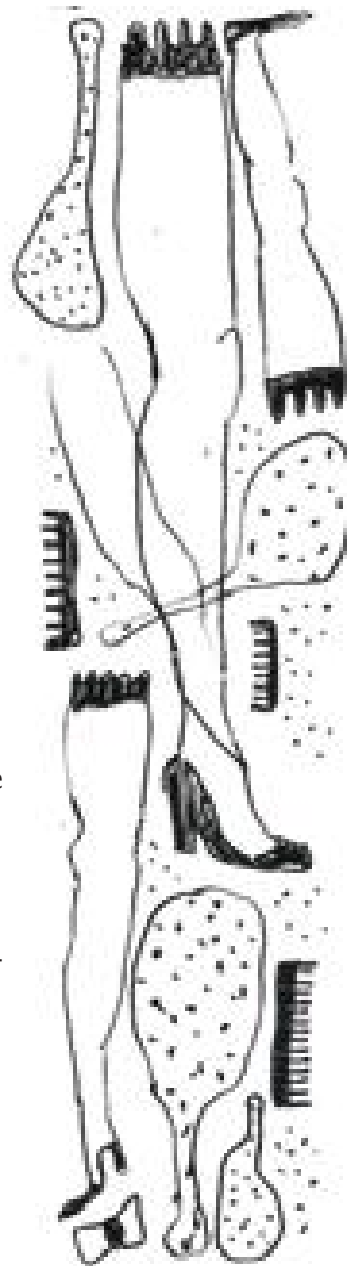
I tak się nie dawałam nabrać. Dziewczyny, na te browniesy trzeba będzie trochę zaczekać. To co teraz robimy?

Scrabble. Zwierzenia łóżkowe. Użalanie się nad sobą chociaż. Gry salonowe.

Co ostatnio czytałam. Nawet o pracy, niech tam. Mój szef to gnojek, moja szefowa to krowa. Spotkałam się niedawno z... Byłam na spektaklu o... Widziałam wystawę tego... Kupiłam sobie nowe buty. Może w buty chociaż pójdą. Trza być w butach na weselu.

– Przecież miałyśmy robić owoce pod kruszonką jeszcze. Przypomniały sobie, święty Jacku z pierogami. Owoce pod kruszonką, owoce pod kruszonką, zaśpiewała Ania lub Ania. Kruszonkę już wcześniej zrobiłam, owoce tylko musicie przygotować, rozdaje zadania dobra gospodyni, dobra żona tem się chlubi, że gotuje co mąż lubi. Owoce pod kruszonką, owoce przygotować! I rzuciły się paluchami, jęzorami do owoców. Czerwone porzeczkki z maleńkimi, czarnymi pomponikami pękały w ich paznokciach. Chciwie zbierały wargami różowe sutki malin, odkręcały korony szypulek truskawkom. Przebierały koralami owoców jak różańcem, szepcząc słodkie modlitwy jadalnego staropanieństwa. Nikt was między placami nie przebiera, nikt z waszego powodu mniam nie robi, nikomu wasza czerwień warg i paznokci.

– To może jeszcze jedną herbatę ci zrobić? Jaką teraz, liczikarmelowawaniliowącytrynową? Poproszę. Ty się chyba naprawdę źle czujesz, nic nie zjadłaś. Jak ktoś nic nie je, źle się czuje, wiadomo. Karolina, herbaty zrób jeszcze, koralami malin na chwilę nie przebieraj. Aniu i Aniu, herbatki dla naszej chorej, dla naszego pacjenta bez apetytu. Brownies zaraz będą, chcesz brownies? Musisz spróbować brownies, jak Magda robi brownies, to żadne brownies do jej brownies się nie umywają. Nie wypuszczę cię bez moich brownies.

Chociaż spróbujesz. Albo zjedz owoce pod kruszonką. Z lodami będą. Z czekoladowymi waniliowymi malinowymi. Lody najlepsze są na poprawę humoru. Bo ty chyba jesteś newsosie. Przyznaj się, jesteś newsosie? Gdzie ta herbata, dziewczyno, no? Newsosie jesteś od początku, tak, newsosie?

Chyba już pójdę. Chyba już czas na mnie, mówię oblepionym palcom, unurzonym widelcom, szypułkom niezawiazanym w owoc, czekoladowym językiem nie umiem. Jakoś tak mi nie w smak. Jestem chyba newsosie. Muszę rennie czy coś. Melisę może.

– Chyba już pójdę.

– Dlaczego chcesz iść? – Magda się wyraźnie martwi, nawet od piekarnika wstała, browniesów rośnięcie przestała podglądać. – Przecież dopiero przyszedłaś. I nic nie zjadłaś. Zaraz będą owoce pod kruszonką. Z lodami. Chociaż na owoce pod kruszonką poczekać.

– Nie mogę. Naprawdę muszę już iść.

– To chociaż przepis ci dam w domu sobie zrobisz z lodami czekoladowaniliomalinowymi przepis weź przepis weź jakże to tak nieładnie to tak bez przepisu wychodzić nic nie jadła nic nie piła bez przepisu chce wyjść chociaż przepis weź chociaż przepis z tego życia miej przepis przepis bo życie jest krótkie i do dupy ouueeee przepis weź w domu zrobisz soli i chleba w domu potrzeba i owoców pod kruszonką wiadomo owoce pod kruszonką z lodami tylko pamiętaj trzeba mieć cukier demerara do owoców pod kruszonką coż to za owoce pod kruszonką bez cukru demerara takie owoce jak życie do dupy naprawdę nie chcesz może jednak daj się namówić gdzie jest długopis dajcie długopis w domu sobie zrobisz owoce pod kruszonką bo życie jest do dupy napiszę ci przepis.

Długopisem. Widelcem się nie da napisać. Ani mikserowym mieszadłem. Pisakiem lukrowym na torcie da się napisać, ale nie będę prowokować. Długopis. Gdzie jest długopis?

Wysłałam. Zaczepnęłam powietrza. Pod bramą obok wymiotował jakiś szczęśliwy Rzymianin.

Przepis na owoce pod kruszonką. Pod pierzynką kruszonki. Kruszonkę robisz z mąki. Pół łyżeczki proszku do pieczenia, do pieczenia, do pieczenia. Masło pokrój w kostkę, w kubiki, równusieńkie, geometria przestrzenna ozdobą każdej kuchni. I cukier demerara, nikt nie wie, co to jest, ale jak brzmi. Słodki cukier demerara. Zagnieć i do lodówki. Tam mu będzie zimno, zamieni się w kruszonkę. Trzeba zmarznąć, żeby skruszeć.

A teraz owoce. Policz fioletowe paciorki jagód, czerwone korale porzeczek. Pocałuj maliny, pocałuj, bo szybko spadają i nie są na zawsze. Wiesz, że kiedyś słowo jagody oznaczało policzki? Przytul wiśnię do policzka, jest gładka jak policzek. Ułóż obraz z owoców. Możesz ułożyć strach, jeśli się boisz, albo radość, jeśli masz powód. Albo niczego nie układaj, gdy nie masz nic owocami do powiedzenia. Posyp owoce cukrem waniliowym. Będą słodsze niż na krzaku, niż na drzewie. Człowiek ma ulepszać świat.

Piekarnik rozgrzej mocno, mocno, 220 stopni, jakby ciebie tak włożyć, to minuta i po robocie, a owocom pod kruszonką nic się nie stanie. Wnioski wyciągnij. Smacznego!

© Matthieu Gafsou

DEMERARA

Es duftet. Ich hätte den Weg im Dunkeln gefunden, immer der Nase nach. Es duftet im ganzen Treppenhaus.

„Komm rein. Möchtest Du etwas trinken? Das ist Ania, Beata, die zweite Ania – ich glaube, ihr kennt euch – das ist Karolina. Iwonka kommt später. Ania, Beata, Ania, Karolina, macht euch miteinander bekannt. Was trinkst du?“

„Gerne einen Tee.“

„Tee?“, kräht Ania, die ich vermutlich kenne, und kratzt sich an der Wade. Sie hat unwahrscheinlich lange Fingernägel, sie kann sich alles kratzen, ohne alles mit der Hand zu berühren, nur mit den Fingernägeln, in fünffacher roter Entfernung zum Körper. „Wir haben Wodka, Wein. Den Wein habe ich mitgebracht, spanischen. Spanischer ist der beste.“

„Französischer ist der beste. Französischer Wein, das nenne ich Wein. Die restlichen Weine sind keine Weine“, behauptet Karolina. Vermutlich ist es Karolina, vielleicht aber auch die zweite Ania, es ist ein bisschen zu schnell gegangen und ohne Händedruck, wenn man jemandem die Hand gibt und ihm in die Augen schaut, merkt man sich den Namen. Ohne Händedruck, vielleicht Ania, vielleicht Karolina. Bestimmt nicht Iwonka, Iwonka kommt später.

„Ich mache heute Hähnchen, zu Hähnchen passt am besten spanischer. Oder kalifornischer, aber wir haben keinen.“ Magda, die Gastgeberin, schlüpft in einen Topfhandschuh mit Gänschenmuster und öffnet so behandschuht die Schatzhöhle des Ofens. „Schenkel. Darf es ein Schenkel sein?“

„Egal“, sagt die zweite Ania, falls es nicht Karolina ist. „Sie stopfen sowieso allen möglichen Scheiß in die Hähnchen, die Hähnchen fressen diesen ganzen Scheiß, nicht nur die Schenkel, das ganze Hähnchen ist mit dem Scheiß vollgestopft, Schenkel hin, Schenkel her, das bleibt sich gleich. Meine Freundin hat ihrem Kind nur Hähnchen zu essen gegeben, einem Mädchen, dem dann Brüste zu wachsen begannen.“

„Was ist daran schlimm? Mädchen wachsen nun mal eher Brüste.“

„Aber doch nicht einer Fünfjährigen, Karolina, Mensch!“, Ania, ja, das ist bestimmt Ania, sonst hätte sie nicht zu Karolina Karolina gesagt, das muss Ania sein.

„Wir haben schon Brüste, wir können uns also ein Hähnchen erlauben“, lacht Magda und berührt zärtlich das goldene Häutchen, das die Schenkel umspannt, das Gold in der Schatzkammer des Backofens, Midas' Frau wird Gold essen.

„Schlimmstenfalls werden sie größer“.

„Ich möchte nicht, dass meine noch größer werden“, stellt die fest, die bisher noch nichts festgestellt hat, Beata, sie hat vermutlich nur auf die Titten gewartet,

um sich zu Wort zu melden, denn sie fasst sich stolz ans Körbchen Größe D, fasst sich an die Titten, denn umfassen lassen sich die Titten nicht, mindestens 85D. „Bei mir geht alles auf, bei Meetings in der Arbeit, immer geht der Verschluss auf, ich referiere etwas, das Angebot, die Nachfrage, und schwups geht das Angebot auf!“, sie schüttelt ihre Melonen mit stolzer Nostalgie.

„Du wolltest Tee, nicht wahr? Also Tee oder Wein?“

„Tee.“

„Vielleicht doch Wein? Oder lieber erst einen Tee bei der Kälte. Was für einen willst du? Zitrone, Litschi, Vanille oder grünen Tee?“

„Es ist üblich geworden, Tee zu trinken, wenn es kalt ist, oder? Tee hält aber keineswegs die Wärme, Nüsse sollte man essen. Am besten Haselnüsse. Karolina, wasch den Salat, ja? Oder ich wasche ihn, und du schneidest die Wassermelone.“

„Du machst es mit Wassermelone? Jam.“

„Einmal hast du es mit so gelben Kugeln gemacht, was war das?“

„Honigmelone.“

„Honigmelone, jam.“

„Aber sie hatten keine schönen Honigmelonen, da musste ich eine Wassermelone kaufen.“

„Ich kann nicht mehr. Ich kann nicht mehr, ich bin so hungrig“, schluchzt Beata.

„Ich gehe ins Wohnzimmer, ich halte es hier in der Küche nicht aus. Es riecht zu gut. Wann ist das Hähnchen fertig? Nimm deinen Tee und komm.“

Endlich die Erlösung. Schluss mit Kulinarieren. Technische Erfindungen. Heidegger, die besten Handcremes, skandinavische Literatur, was hast du zuletzt im Kino gesehen, sind die Kinder gesund, angeblich gehen jetzt die Windpocken um, und wohin schickt ihr den Kleinen in die Schule, Ferien macht ihr sicher in Bulgarien, schön und preisgünstig, na und das Meer, warmes Meer.

Beata setzt sich aufs Sofa. Das Sofa wölbt sich gehorsam. 85D, zwei Stück, sie machen es sich auf der natürlichen Ablage von Beatas Bauch bequem, sie hören auf rumzuhängen, entspannen sich und legen sich auf die Seite.

„Steht mir die Bluse?“, Beata fasst sich erneut an den Busen und bringt ihn etwas besser in Stellung. „Ich habe nämlich in zwei Tagen ein Date und weiß nicht, ob ich sie tragen soll oder nicht. Wirke ich darin nicht zu eingeschnürt?“ Ich richte meinen analytischen Blick auf die in Tuch gewickelten laibförmigen Oberschenkel, auf das hausgemachte Fleisch, das Beata sich in den Kopf gesetzt hat anzukleiden, mühevoll und vollkommen überflüssigerweise, statt Scheiben abzuschneiden und an der Wursttheke zu lassen. Du bist wohl eine schlechte Schwimmerin, Beata, wenn du gleich drei Rettungsringe brauchst. Aber mich hast du mit den Ringen aus dem kulinarischen Sumpf gezogen, Lob sei dir, essbare Beata, Heidegger und Woody Allens neuester Film, und wohin schickt ihr den Kleinen in die Schule.

„Gut. Schnürt nicht ein. Nur ...“

„Ich kann es kaum erwarten, bis das Essen fertig ist. Weißt du, was ich alles heute nicht gegessen habe, um hierherzukommen? Ich habe kein Mittagessen gegessen, kein Abendessen und zum Frühstück habe ich nur einen Joghurt gegessen. Sonst habe ich nichts gegessen. Eben damit ich hier etwas essen kann. Magda ist die beste Köchin der Welt, die Hähnchen liegen seit heute früh in Orangensaft, ich weiß das, weil ich früher schon angerufen und gefragt habe, was die Hähnchen machen, und Magda mir gesagt hat, dass sie seit heute früh in Orangensaft liegen. Einmal hat sie was mit Kümmel gekocht, ich liebe Kümmel, weil der gut für die Verdauung ist, und ich sage, es schmecke gut, weil es mit Kümmel sei, Magda aber sagt, das sei kein Kümmel, sondern Kumin. Kumin! Unglaublich. Und später machen wir dann Brownies. Magst du Brownies? Oder kennst du jemanden, der keine Brownies mag? Und Obst-Crumble. Mit Eis.“

Beata steckt ihre Würstchenfinger in die Schälchen auf dem Tisch. In das Schälchen mit grünem Inhalt. In das Schälchen mit orangefarbener Tunke. In das Schälchen mit weißer, gepunkteter Sauce. Sie hält ihre Würstchen im Schälchen bis die weiße Masse sich auch unter dem Ring am Ringfinger verteilt hat. Dann steckt sie sich jedes Fingerwürstchen in den weit aufgerissenen Mund und leckt es mit einem Kuhschlecken ab, schwungvoll. Der Tee will mir nicht mehr schmecken. Und wird kalt.

„Dips fürs Hähnchen.“ Das Würstchen bekommt einen weißen, dickflüssigen Tropfen zu fassen, der gerade dabei ist, in der Depression zwischen Beatas 85D-Körbchen zu verschwinden. „Der grüne ist am besten. Probier mal.

Ich glaube mit Basilikum. Magda!“, brüllt Beata und hebt ihre Wurstkollektion ein wenig über das Sofa.

„Der grüne, ist der mit Basilikum?“

„Mit Basilikum und Petersilie!“, brüllt Magda zurück, mit dem Topfhandschuh gegen den Türrahmen gelehnt. „Und mit Olivenöl, ein bisschen wie Pesto, aber nicht ganz. Und mit Pinienkernen.“

„Das gibt's ja nicht, Pinienkerne“, stöhnt Beata. „Da weiß man wenigstens, dass man lebt, nicht wahr?“

Im Schlepptau einer an die Decke peitschenden Duftwelle erscheinen endlich die Hähnchen, erscheinen auf den Tellern Schenkel, goldfarbene, epilierte und gebackene, vom Backen fertige Schenkel. Hinter den Schenkeln erscheint Magda, von den eigenen Schenkeln getragen, aber was sind diese Schenkel schon gegen die Schenkel auf den Tellern, nicht so golden, nicht so epiliert, nicht so backfertig, ihr Duft steigt nicht als goldene Melodie in den Himmel auf. Niemand begehrt sie. Und schließlich erscheinen auf ihren plumpen Schenkeln die Bacchantinnen der Hähnchenschenkel, um sich im gebackenen Hühnergold zu suhlen, es zu lutschen, zu küssen, mit der Zunge zu liebkosen und mit roten Fingernägeln zu zerreißen.

Um nur Schenkel auf der Zunge zu haben. Den Schenkeln mit einer Lobeshymne zu huldigen. Eine unendliche Flut saftiger Adjektive, schmackhafter Metaphern, goldfarbene Schenkel, ihr seid ein Geschenk des Himmels! Ich verehere dich, goldener Schenkel, ich verehere dich, Orangensaft, der du den Schenkel stundenlang eingeweicht hast, ich verehere dich, Hähnchengewürzmischung, die du beim Abschmecken das letzte Wort hast. Ich verneige mich vor dir, Hölle des Backofens, der du unsere Schenkel so gülden vergoldet hast.

Sie erscheinen, setzen sich, besetzen mit ihren Schenkeln das Sofa, nehmen die Hähnchenschenkel in die Hand, und das Gelutsche und der Schenkellobgesang geht weiter. Die Hähnchenschenkel polstern ihre eigenen Schenkel aus. Die nicht vergoldeten, nicht goldbraun gebratenen Schenkel, die niemand mit der Zunge streichelt, niemand auspresst, niemand verschwendet auch nur einen Gedanken an diese blassen, behosten Schenkel, niemand schreibt ein Gedicht über sie, niemand will sie essen. Ihr solltet Magdas kulinarischen Strategien vertrauen und gestatten, dass man euch in den Backofen schiebt und goldbraun brät.

Ihre Fingernägel hängen über dem Tisch wie die Eiszapfen unter den Autos im Winter, in orangefarbenen, grünen (Pinienkerne) und weißen, gepunkteten Dip getauchte, hähnchenfettglänzende Fingernägel. Alle greifen wie auf Kommando nach einem neuen Schenkel, neuen Schenkel, einem neuen, noch einem. Sie schnippen mit den Fingern über dem Teller, als würde das ihnen helfen, den schönsten Schenkel auszuwählen, Zauberschwur-Beschwörung. Versteck dich, Julius Cäsar, die Würfel sind gefallen, die Knochen fallen munter weiter. Sie falten die Fingernägel um die Gläser, schäm dich, Diogenes, sie haben deine Tonne geleert, sie umgeworfen und sind in Tonnen vom Sofa gerollt.

„Ich glaube, ich muss rülpsen. Entschuldigung“, sagt beim Einatmen Beata.

„Ööäh. Na.“

„Rülps, rülps, Beata, wohl bekomm's!“

„Das ist jetzt allgemein üblich.“

„In manchen Ländern gilt es als Ausdruck fehlender Kultur, wenn man nach dem Essen nicht rülps.“

„Außerdem ist rülpsen gesund. Ööäh. Entschuldigung.“

„Oder man muss etwas auf dem Teller lassen. Ich glaube in der Türkei hören sie erst dann auf dich zu füttern, wenn du einen Rest auf dem Teller lässt.“

„Mich würden sie wahrscheinlich drei Tage füttern müssen, ich lasse nie etwas auf dem Teller.“

„Macht ihr auf?“, fragt Ania schläfrig und zeigt mit dem fettigen Finger auf die Tür.

„Ich glaube, jemand klingelt.“

„Ich mach auf.“ Ich stehe auf, nehme die Tasse in die Hand, damit sie mir nicht mit

den Schenkeln in den Tee tropfen. Das ist Iwonka. Iwonka, die sich verspätet hat, wer zu spät kommt, der bekommt den letzten Schenkel.

„Ihr habt nicht auf mich gewartet? Ich musste länger in der Arbeit bleiben. Ihr habt alles aufgefressen? Ich bin Iwonka“, sagt Iwonka. „Habt ihr mir nichts übrig gelassen?“ Sie schnallt den Gürtel ein Loch weiter. „Ich war heute extra im Fitnessstudio, wenn ich ins Fitnessstudio gehe, habe ich später kein schlechtes Gewissen, dass ich mir die Wampe vollschlage.“ Sie plumpst mit ihren muskulösen Schenkeln aufs Sofa. „Worüber habt ihr gesprochen?“

„O Gott, Iwonka, worüber wir alles gesprochen haben. Über das Schmatzen, das Rülpsen, die Überlegenheit des Backpapiers über die Alufolie, über hitzebeständiges Geschirr, über Majoran, Gabeln, Wein.“

„Über dies und jenes. Was gibt's Neues bei dir? Wie läuft's mit Maciek?“

„Mit Maciek läuft's gut.“ Iwonka lächelt. Vielleicht endlich ein anderes Thema, vielleicht mal nicht über Schenkel und Gabeln. „Wir hatten vorgestern Jahrestag, er hat mich in das Restaurant auf der Sławkowska-Straße eingeladen, wo sie frische Muscheln haben.“ Nein, doch nicht, meine Schuld. „Wisst ihr, was das heißt, frische Muscheln, es gibt nur einmal in der Woche frische Muscheln, danach sind sie nicht mehr frisch, ich habe etwa vierundvierzig Stück gegessen. Ich weiß nicht, wie ich später zum Taxi gerollt bin.“

„Ich hatte auch vor kurzem Jahrestag, und wisst ihr was?“, Magda streift die Zuhörerinnen flüchtig mit einem honigsüßen Blick. „Mein Kerl hat mir erlaubt, mir selbst ein Geschenk auszusuchen, was ich will, egal was.“

„Und was hast du dir ausgesucht?“

„Ich habe mir einen Brenner für Crème brûlée ausgesucht.“

„Einen Brenner für Crème brûlée?“

„Einen Brenner für Crème brûlée!!!“

„Ich liebe Crème brûlée! Ich wollte immer so einen Brenner haben.“

„Ja genau! Brownies! Wir wollten doch Brownies machen!“

Ein Versuch. Man muss einen Versuch machen, man kann sich nicht kampflös ergeben und in zerlassener Butter versacken. Jetzt muss man sie packen. Auf die Gabel speißen.

„Was war das Außergewöhnlichste, was ihr je in eurem Leben gemacht habt?“
Pause. Vielleicht macht es klick. Vielleicht erzählen sie gleich von einem Bungeesprung, von der Besteigung des Kilimandscharo, ihrem Übertritt zum Islam, der Adoption von fünf Kätzchen, von der ehrenamtlichen Arbeit im Kinderkrankenhaus, vom Griechischlernen, um in der Straßenbahn Homer im Original lesen zu können. Ein Punkt für mich.

„Ich habe in Peru Meerschweinchen gegessen.“

Punktabzug.

„Meerschweinchen?“

„Ja, auf einen Stock aufgespießte Meerschweinchen.“

„Wie schmecken die?“

„Ich würde um nichts in der Welt Meerschweinchen essen.“

„Ein bisschen wie Hähnchen, gut.“

„Meerschweinchen, jam.“

„Ich habe Wespen gegessen. Bei uns im Programm“, Ania versinkt in Gedanken, „war einmal ein Typ, der nur Würmer aß. Ganz normal wie Timon und Pumbaa. Er brachte gebratene Wespen mit. Und eine von diesen gebratenen Wespen habe ich gegessen.“

Und schon bin ich im Minus.

„Warum isst du nichts?“

Warum esse ich nichts. Ich weiß nicht, warum ich nichts esse, warum esse ich eigentlich nichts, vielleicht esse ich nichts wegen dem neuesten Film von Woody Allen, weil ich Kätzchen adoptiert habe, vielleicht esse ich nichts, weil ich gerne Griechisch können würde, um Homer in der Straßenbahn im Original zu lesen. Ich esse nichts, weil ich euch betrachte, ihr Rubensweiber, und wer euch betrachtet, dem vergeht die Lust am Essen, dem bleiben die Schenkel im Halse stecken, der muss in den sauren Apfel beißen, dem fliegen gebratene Tauben zu, im Land, wo Milch und Honig fließen, wo er sich seine Brötchen hart verdienen muss, unser tägliches Brot, für den hängen die Trauben zu hoch, dem schenkt man reinen Wein ein, wer war zuerst da, das Huhn oder das Ei, das Ei des Kolumbus.

„Hast du keinen Appetit?“

„Was, du hast keinen Appetit? Ich habe immer Appetit.“

„Dein Tee ist alle.“

„Soll ich dir einen Kamillentee machen? Oder Melisse?“

„Kau ein paar Kümmelsamen. Kümmel regt den Appetit an. Vielleicht willst du etwas Süßes?“

„Brownies! Wir wollten doch Brownies machen! Wer kommt mit Brownies machen?“, appelliert Magda an die Runde. Alle Mägen erheben sich.

„Ich kann die Schokolade zergehen lassen. Ich liebe es zuzusehen, wie die Schokolade zerfließt.“

„Weil du immer naschst!“

„Klar nasche ich. Wozu ist das Leben sonst da?“

Genau. Da sind auch schon die Schlussfolgerungen. Das Leben ist zum Naschen da.

Sie eilen in die Küche. Eine fängt gleich an Mehl zu sieben, eine zweite mixt mit dem Mixer, eine dritte lässt die Schokolade zergehen und nascht. Und tunkt die dicken Finger bis auf den Grund und wartet bis ihnen braune Handschuhe ankleben und leckt sie dann ab. Eine vierte stellt den Backofen ein, eine fünfte hält den Anfang der Welt im Ei in der Hand, sie zerschlägt die Schale und kämpft sich zum Eidotter vor. Sie rühren, quirlen, naschen. Sie trinken Wein. Spanischen.

„Ich bin so satt von diesen Schenkeln. Ich weiß nicht, ob ich noch Platz für die Brownies finde.“

„Du bräuchtest eine Feder.“

„Wozu eine Feder?“

„Waren die Römer vollgefressen, sie fraßen im Liegen, halb liegend, damit es besser runterrutschte, dann nahmen sie eine spezielle Feder, gingen austreten, stocherten mit der Feder in der Kehle herum, und schon konnten sie wieder etwas essen.“

„Glückliche Römer“, seufzt Karolina.

„Ich kann dir helfen, soll ich?“, Ania streckt ihr die Finger hin, rote schokoladenumrahmte Fingernägel. „Am besten geht es mit einem fremden Finger. Angeblich.“

„Hört auf, Mädchen!“, ruft Magda, die in die Schüssel mit dem Teig kichert. Brownies. „Hört auf, sonst mach ich mir vor Lachen noch in die Hose! Mit einem fremden Finger, du liebes bisschen, ich muss aufs Klo, ich bepiss mich gleich!“ Sie übergibt die Schüssel den ausgestreckten Händen und läuft, um mit ihrem Wein das Ziel noch rechtzeitig zu erreichen. Sie hat die Tür nicht ganz zugemacht, die gleichmäßigen Umdrehungen des Mixers vermischen sich mit dem gesunden, kräftigen Strahl, aus rot wird gelb, kulinarische Meisterin der Metamorphose.

„Und wo kaufst du die Eier? Solche schönen Eier. In meinem war ein doppeltes Eigelb“, sagt eine der Tratschtanten. „Natürlich nicht im Supermarkt, ich würde nie im Supermarkt Eier kaufen“, sagt die Dame des Hauses. Eine gute Hausfrau ist der beste Hausrat. „Ich auch nicht! Ich auch nicht, den Supermarkteiern sagen wir alle nein!“, brüllen alle und verdrehen die Augen beim bloßen Gedanken an Supermarkteier. Eine Gemeinschaft. Wundervoll. „Ich habe eine Marktfrau, bei der ich immer meine Eier kaufe“, behauptet die gute Hausfrau. „Einmal habe ich Eier im Supermarkt gekauft, in einer blauen Schachtel, macht das nie, nie in einer blauen Schachtel, sie haben furchtbar gestunken. Sie halten die Hühner wer weiß wo, sie geben ihnen wer weiß was zu essen, und dann stinken die Eier. Das können wir nicht akzeptieren“, rufen die guten Hausfrauen. Salz und Brot tun stets Not. Ein kühler Trunk macht Alte jung, sagt das junge Küchenhäschen, das behänd wie ein Püppchen ist. „Schiebt die Brownies schon rein, man muss sie sofort reinschieben, wenn der Ofen die richtige Temperatur hat. Vielleicht isst du was?“, Magda hat sich an mich erinnert. Sie hat sich erinnert und nimmt mich mit einer mütterlichen Geste in den Arm, in der Hand hält sie immer noch einem Zepter gleich den Rührstab, von dem die Schokolade auf den Boden tropft. „Du isst überhaupt nichts. Ist was

passiert? Schmeckt es dir nicht? Wenn ich koche, schmeckt es allen.“ Den Magen weitende Aufschriften auf den großmütterlichen Küchentüchern. Bunte Schürzen mit eingeriebenen, übersehenen Teigrollchen, mit eingebranntem Loch von einem heißen Blech mit Käsekuchen, im Käsekuchen Rosinen. „Wenn dich etwas bedrückt“, muntert mich Beata auf, „dann hilft am besten Schokolade. Es ist noch ein bisschen von der geschmolzenen Schokolade übrig, möchtest du?“ Und sie schiebt mir den Topf unter die Nase, innen braun, Beweismaterial für die Polizei, sie hat im Topf von allen Fingern Abdrücke hinterlassen.

„Mich bedrückt nichts.“

„Iss trotzdem was. Ein gesunder Mensch hat Appetit. Es gibt solche Tropfen, die den Appetit anregen, mein Neffe wollte nicht essen, als er klein war, da haben sie ihm welche gegeben, und nun isst er normal. Oder Rennie-Tabletten? Rennie räumt den Magen auf. Eben deshalb will ich keine Kinder haben“, sagt Iwonka philosophisch, „weil ich mich erinnere, wie meine Mama sich abmühen musste, damit ich etwas aß. Ich habe Angst, dass meine Kinder das von mir erben. Es gibt Kinder, die überhaupt kein Gemüse essen. Man kann sie nicht davon überzeugen. Oder solche, die nur zwei Sachen essen, zum Beispiel Brot und Würstchen. Würstchen? Dabei ist in den Würstchen ein furchtbarer Scheiß, um nichts in der Welt würde ich meinem Kind Würstchen geben. Als ich klein war“, verliert sich Ania in Träumereien, „nahm meine Oma mich auf lange Spaziergänge mit. Ich war schrecklich dünn, hatte aber eine ehrgeizige Oma. Sie knetete weißen Käse mit Sahne und Zucker in einem Glas, gab Obst dazu und zeigte mir die Welt. Schau, Ania, das Blümchen da, schau, Ania, der kleine Schmetterling. Ich machte den Mund weit auf, weil mir die Welt so gefiel, und ratzfatz landete ein Löffel mit Käse und Sahne im Mund. Großmütter sind die schlimmsten. Aber zum Füttern die besten. Meine Oma gab mir Wasser mit Himbeersaft, und später wollte ich weder Milch noch Grießbrei. Vater musste die Flasche in rotes Papier einwickeln. Versteht ihr, in rotes Papier. Ich bin trotzdem nicht darauf reingefallen. Mädchen, auf die Brownies müssen wir ein bisschen warten. Was machen wir jetzt?“

Scrabble. Bettgeheimnisse. Oder zumindest sich selbst bemitleiden. Arcade-Spiele. Was ich zuletzt gelesen habe. Von mir aus sogar über die Arbeit. Mein Chef, der Drecksack, meine Chefin, die Kuh. Vor kurzem traf ich ... Ich war bei dem Stück über ... Ich habe die Ausstellung gesehen von diesem ... Ich habe mir neue Schuhe gekauft. Vielleicht steigen sie wenigstens auf die Schuhe ein. Hochzeit feiert man in Schuhen.

„Wir wollten doch noch Obst-Crumble machen“, erinnern sie sich, heiliger Hyazinth mit den Teigtaschen. Obst-Crumble, Obst-Crumble“, flötet Ania oder Ania. „Die Streusel habe ich vorher schon gemacht, ihr müsst nur das Obst vorbereiten“,

verteilt die gute Hausfrau die Aufgaben, die gute Ehefrau steht gern am Herd und kocht, was das Männerherz begehrt. Obst-Crumble, das Obst vorbereiten! Und sie stürzen sich mit Fingern und Zungen auf das Obst. Die Johannisbeeren mit ihren klitzekleinen schwarzen Bommeln platzen zwischen ihren Fingernägeln. Gierig pflücken sie mit den Lippen die rosafarbenen Brustwarzen der Himbeeren, sie drehen die Blütenstielkronen von den Erdbeeren ab. Sie lassen die Obstperlen wie einen Rosenkranz durch die Finger gleiten und flüstern dabei die süßen Gebete des zum Verzehr geeigneten Altjungferstands. Niemand lässt euch durch die Finger gleiten, niemand macht euretwegen jam, vergebens das Rot eurer Lippen und Fingernägel.

„Willst du vielleicht noch einen Tee? Was für einen jetzt, Litschikaramellvanillezitrone? Kommt gleich. Du musst dich wirklich schlecht fühlen, du hast nichts gegessen. Wenn jemand nichts isst, fühlt er sich schlecht, das ist allgemein bekannt. Karolina, mach noch einen Tee, lass die Himbeerperlen für einen Augenblick in Ruhe. Ania und Ania, ein Teechen für unsere Kranke, für unsere Patientin ohne Appetit. Die Brownies sind gleich fertig, willst du Brownies? Du musst die Brownies probieren, Magdas Brownies sind unschlagbar. Ich lass dich nicht gehen, ohne dass du wenigstens von meinen Brownies probiert hast. Oder iss Obst-Crumble. Dazu gibt es Eis. Schokoladenvanillehimbeereis. Eis ist das beste Mittel für gute Laune. Ich glaube nämlich, bei dir ist nicht alles in Butter. Gib zu, dass bei dir nicht alles in Butter ist. Wo ist der Tee, Mädchen, was ist? Bei dir ist nicht alles in Butter, stimmt's?“

„Ich glaube, ich muss. Ich glaube, es ist Zeit für mich“, sage ich zu den verklebten Fingern, den eingetauchten Gabeln, den nicht Frucht gewordenen Blütenstielen, ich kann es nicht mit Schokolade auf der Zunge. Das ist irgendwie nicht nach meinem Geschmack. Ich glaube, bei mir ist nicht alles in Butter. Ich brauche Rennie oder etwas. Vielleicht Melisse.

„Ich glaube, ich muss.“

„Warum willst du gehen?“, Magda ist sichtlich besorgt, sie hat sich vom Backofen erhoben, hört auf, die Brownies beim Wachsen zu beobachten. „Du bist doch gerade erst gekommen. Und hast nichts gegessen. Gleich gibt es Obst-Crumble. Mit Eis. Warte wenigstens auf den Obst-Crumble.“

„Ich kann nicht. Ich muss wirklich schon.“

„Dann gebe ich dir wenigstens das Rezept mit du kannst ihn zu Hause machen mit Schokoladenvanillehimbeereis nimm das Rezept nimm das Rezept es gehört sich nicht einfach ohne Rezept zu gehen sie hat nichts gegessen nichts getrunken will ohne Rezept gehen nimm wenigstens das Rezept hab vom Leben wenigstens das Rezept schreib dir das Rezept auf denn das Leben ist kurz und für den Arsch öööäh

nimm das Rezept du kannst ihn zu Hause machen Salz und Brot tun stets Not und Obst-Crumble natürlich Obst-Crumble mit Eis vergiss nur nicht man braucht für Obst-Crumble Demerara-Zucker ohne Demerara-Zucker das ist kein Obst-Crumble solches Obst ist wie das Leben für den Arsch willst du wirklich nicht vielleicht doch lass dich überreden wo ist der Kugelschreiber gebt mir den Kugelschreiber du kannst zu Hause Obst-Crumble machen denn das Leben ist für den Arsch ich schreibe dir das Rezept auf.“

Mit dem Kugelschreiber. Mit der Gabel kann man nicht schreiben. Auch nicht mit dem Rührstab. Mit Zuckerstiften kann man schreiben, aber wozu provozieren. Der Kugelschreiber. Wo ist der Kugelschreiber?

Ich habe die Wohnung verlassen. Ich atme frische Luft. Am Tor des Nachbarhauses kotzt ein glücklicher Römer.

Rezept für Obst-Crumble. Obst unter einer Streuseldecke. Die Streusel machst du aus Mehl. Ein halber Teelöffel Backpulver, zum Backen, zum Backen. Schneide die Butter in Würfel, Kubikwürfel, ganz gleichmäßige Würfel, die räumliche Geometrie ist Zierde jeder Küche. Und Demerara-Zucker, niemand weiß, was das ist, aber wie das klingt. Süßer Demerara-Zucker. Kneten und ab in den Kühlschrank. Dort wird es dem Teig kalt, und er verwandelt sich in Streusel. Man muss ihn einfrieren, damit er mürbe wird.

Und jetzt das Obst. Zähl die violetten Heidelbeerperlen, die roten Johannisbeeren. Küsse die Himbeeren, küsse sie, denn sie fallen schnell vom Strauch und sind nicht für die Ewigkeit bestimmt. Weißt du, dass man früher das Wort Himbeere mit jugendlicher Schönheit verbunden hat? Drücke die Sauerkirsche an die Wange, sie ist glatt wie die Wange. Lege ein Bild aus Obst. Du kannst die Angst legen, wenn du dich fürchtest, oder die Freude, wenn du einen Grund dazu hast. Oder leg kein Bild, wenn du mit Obst nichts zu sagen hast. Bestreue das Obst mit Vanillezucker. Es wird süßer als am Strauch, als auf dem Baum. Der Mensch soll die Welt verbessern.

Erhitze den Backofen kräftig, kräftig, 220 Grad, würde man dich reinschieben, eine Minute und die Arbeit wäre vollbracht, aber dem Obst-Crumble kann die Hitze nichts an. Ziehe die Schlüsse daraus! Guten Appetit!

[Übersetzung: Andreas Volk]

ДЕМЕРАРА

Запахло. Можна було рухатися навпомацки у темряві, довірившись самому лише носові. Він вів. Пахла уся сходова клітка.

– Заходь. Хочеш чогось випити? Це – Аня, то – Беата, а це – друга Аня, ви, здається, знайомі, це – Кароліна. Івонка ще прийде. Аню, Беато, Аню, Кароліно – познайомтеся. Що будеш пити?

– Чай, якщо можна.

– Чай? – здивувалася і почухала собі литку Аня, яку я, здається, знала. У неї були надзвичайно довгі нігті, вона могла почухатися будь-де, не торкаючись тіла долонею, самими лише нігтями, вона перебувала на п`ятикратній червоній дистанції з тілом. – У нас є горілка, вино. Вино принесла я, іспанське. Іспанське – найкраще.

– Найкраще – французьке. Тільки французьке – то справжнє вино. Усе інше вино – це не вино, – сказала Кароліна. Здається, це була Кароліна, а може – та друга Аня, все відбувалося трохи зашвидко, ми навіть не подали одна одній рук, коли людина дивиться в очі іншій і подає руку, то запам`ятовує ім`я. А якщо руку не подавати, то може Аня, а може – Кароліна. Точно не Івонка. Івонка ще прийде.

– Я сьогодні готую курку, до курки найкраще пасує іспанське. Або каліфорнійське, але каліфорнійського ми не маємо. – Магда, господиня, одягнула кухонну рукавицю з намальованими на ній гусками і озброєною таким чином долонею відчинила сезам духовки. – Стегенця. Можуть бути стегенця?

– Яка різниця, – сказала друга Аня, якщо не Кароліна. – І так пхають у тих курей різне гівно, кури це гівно їдять, і не лише стегенця, а вся курка потім напхана гівном, не має значення – стегенця не стегенця. Моя знайома годувала дитину лише куркою, дівчинку, і у тої почали рости груди.

– Та це ніби непогано. У дівчат зазвичай ростуть груди.

– Але не у п`ятирічних, Кароліно! – Аня, тепер ясно, це точно Аня, якщо назвала Кароліну Кароліною, значить, сама вона Аня.

– У нас уже є груди, тож ми можемо дозволити собі курку. – Засміялася Магда, ніжно торкаючись золотистої шкоринки на стегенцях, золото в скарбничці духовки, дружина короля Мідаса їстиме золото. – Найгірше, що може трапитися, – виростуть у нас більші груди.

– Я би вже не хотіла, щоб у мене вирости більші, – заявила та, яка ще нічого не заявляла, Беата, мабуть, вона чекала, поки заговорять про цицьки, щоб вставити слово, бо гордо вхопилася за свої розміру D, схопила себе за цицьки,

бо довкола них не змогла би ні за що вхопитися, у неї був розмір не менше 85 D. – Завжди у мене всі гудзики розстібаються, на роботі, на зборах, я щось записую, про харчування, про попит, а тут у мене раз – і розстібається таке харчування! – вона труснула своїм буфетом з гордою ностальгією.

– Ти хотіла чаю, так? То чаю чи вина?

– Чаю.

– А може все ж таки вина? Або найкраще спершу чаю, бо холодно. Якого хочеш? Лимонного, з ліджи, ванільного, зеленого?

– Так прийнято, що коли холодно, п`ють чай, правда? А насправді чай тепла не тримає, треба їсти горіхи. Найкраще лісові. Кароліно, помий салат, добре? Або я помию, а ти поріж кавун.

– Зробиш салат із кавуном? Ням.

– А колись ти робила з такими жовтими кульками, що це було?

– Диня.

– Диня, ням.

– Але у них не було гарних динь, тож довелося купити кавун.

– Я більше не можу. Вже більше не можу, я така голодна, – застогнала Беата.

– Я піду в кімнату, бо не витримаю вже в цій кухні. Тут занадто апетитно пахне. Коли вже буде готова та курка? Бери свій чай і ходімо.

Нарешті порятунок. Кінець кулінарної теми. Тепер науково-технічний прогрес, Гайдеггер, найкращі креми для рук, скандинавська література, що найновішого бачили в кіно, чи здорові діти, зараз, здається, епідемія віспи, а до якої школи ви записали Малого, відпустка напевно в Болгарії, гарно і недорого, ну і море, тепле море.

Беата сіла на диван. Диван слухняно прогнувся під нею. 85 D, дві штуки, зручно вместилися на натуральній полиці Беатиного живота, їхнє звисання завершилося, і вони розслабилися, розклалися на боки.

– Гарно мені у цій блузці? – Беата знову схопилася за бюст і вклала його трохи акуратніше. – Бо у мене побачення через два дні, і я не знаю, іти в ній чи ні.

Чи не занадто вона морщиться на мені? – Я аналітично поглянула на кругленькі буханці, загорнуті в полотно, які Беата замість повідрізати і залишити на вітрині з шинкою чомусь вперто намагалася вбрати, це було непросто і непотрібно. Мабуть, ти не вмієш плавати, Беато, якщо тобі потрібні аж три рятувні кола. Але мене цими рятувними колами ти витягла з кулінарного болота, тож хвала тобі, Беато, продуктова, Гайдеггер і останній фільм Аллена, і до якої школи ви записали Малого.

– Тобі гарно. Не морщиться. Тільки...

– Не можу дочекатися, коли вже нарешті буде їжа. Чи ти знаєш, скільки всього я не з`їла, щоб сюди прийти? Не їла обіду, не їла вечері, на сніданок

їла тільки йогурт. І нічого більше. Спеціально, щоб з`їсти щось тут. Магда готує найкраще у світі, кури з самого ранку маринувалися у помаранчевому соці, я знаю, бо дзвонила раніше і питала, як там та курка, а Магда мені розказала, що маринується від ранку у помаранчевому соці. Одного разу вона приготувала щось із кмином, а я люблю кмин, він добре впливає на травлення, тож я сказала, що з кмином дуже смачно, а Магда каже, що це не кмин, а кумин! Ось які чудеса. А потім зробимо собі брауні. Ти любиш брауні? Та хто ж не любить брауні? А ще – фрукти, запечені з тертим крихким тістом. І морозиво.

Беата запихнула сосиски пальців до мисочок на столі. До мисочки із зеленим вмістом. До мисочки з помаранчевим. До мисочки з білим у якісь цятки. Потримала сосиски в мисочках, аж поки біла маса не підступила їй під сам перстень на безіменному пальці. Потім кожну пальцеву сосиску запихнула собі до вуст, роззявляючи рота і облизуючись коров`ячим облизуванням, замашисто. Чай перестав мені смакувати. І вистиг.

– Соуси до курки. – Сосиска зловила білу густу краплину, яка намагалася сповзти у депресію між двома Беатиними 85 D. – Найкращий цей зелений. Спробуй. Здається, він із базиліком. Магдо! – верескнула Беата, злегка припіднімаючи над диваном свою ковбасяну колекцію. – Цей зелений із базиліком?

– З базиліком і петрушкою! – верескнула у відповідь Магда, спираючись на двері кухонною рукавицею з гусками. – І з оливковою олією, трохи схоже на песто, але не зовсім таке. І з горішками пінії.

– Ти скажи, горішки пінії, — захоплено скрикнула Беата. – Так можна відчутти, що живеш, ні?

Супроводжуючи запах, який злітав аж попід стелю, до кімнати увійшла курка, увійшли стегенця на таці, золотисті стегенця, старанно депільовані і запечені, запеклі в запіканні. За стегенцями увійшла Магда, несучи себе на власних стегнах, але де там її стегнам до тих, які лежали на таці, вони були далеко не такі золотисті, не такі депільовані, не такі запеклі, їхній запах не несе в небо золотої мелодії. Ніхто їх не прагне.

Увійшли врешті і на своїх нездалих стегнах вакхині курячих стегон, щоб зануритися у золоте запечене куряче золото, щоб смоктати його, цілувати, пестити язиком, розривати червоними нігтями. Щоб мати на язичку самі лише стегна. Щоб ушанувати ці стегна співочим панегіриком. Безкінечний потік соковитих прикметників, смачних метафор, золотисті стегна, як же вам це вдалося. Я кохаю тебе, золоте стегно, кохаю тебе, помаранчевий соку, ти, що маринував це стегно довгими годинами, кохаю тебе, суміш приправ для курки, ти, що маєш найважливіший, вирішальний голос у справі

приправляння. Схиляюся перед тобою в поклони, ти, пекло духовки, яка наші стегна так визолотила золотисто.

Вони увійшли, сіли, зайняли диван своїми власними стегнами, взяли в руки курячі стегна і продовжили смоктати і славити стегенця. А курячі стегенця осідали на їхніх власних стегнах. На стегнах не визолочених, неприпечених, яких ніхто не гладить язиком, ніхто не витискає з них соку, нікому ті бліді стегна, затягнуті в штани, нікому навіть на думку не спадають, ніхто не напише про них вірш, ніхто не схоче з`їсти. Ви повинні покластися на кулінарні стратегії Магди і дозволити їй всадити себе до духовки і припекти до золотистої шкірочки.

Над столом висіли їхні нігті, наче шмарклі льоду під машинами взимку, нігті, занурювані у помаранчевий соус, у соус зелений (горішки пінії), білий із цяточками, нігті, блискучі від курячого жиру. Усі одночасно тягнулися за новим стегенцем, новим стегенцем, новим, ще одним. Хрускотіли пальцями над тацею, ніби це могло допомогти їм вибрати найкрасивіше стегно, таке собі заклинання-чари. А скільки костей вони понакидали, Юлій Цезар сховається. Посплітали пальці на келихах і, посоромся Діогене, спорожнили твою бочку, перевернули на бік, скотилися в бочках з дивану.

– Перепрошую, але я мушу відригнути, – важко дихаючи, сказала Беата.

– Бе-е. Ох.

– Відригуй, Беато, на здоров`я!

– Приймається!

– У деяких країнах якщо після забави гості не відригують, це свідчить про брак культури.

– Зрештою, відригнути – це здорова штука. Бе-е. Перепрошую.

– Або треба залишити трохи їжі на тарілці. Здається, в Туреччині, якщо вже починають тебе годувати, то не зупиняться, поки не залишиш хоч трохи на тарілці.

– Мене би годували зо три дні. Я ніколи не залишаю.

– Можеш відчинити? – сонно запитала Аня, показуючи на двері масним пальцем. – Здається, хтось дзвонить.

– Я відчиню. – Я встала, підняла горнятко з чаєм, щоб не нахляпали мені курячого жиру в чай. Це Івонка. Івонка, яка запізнилася, а хто пізно приходить, їсть самі рештки.

– Ви мене не зачекали? Мені довелося залишитися трохи довше на роботі.

Зжерли все? Я – Івонка, – сказала Івонка. – Щось для мене залишилося? – вона пересунула пояс у штанах на одну дірку. – Я сьогодні спеціально ходила в зал, коли сходжу в зал, то потім не маю докорів сумління, якщо об`їдаюся. Вона гепнулася м`язистими стегнами на диван. – Про що була розмова?

– Боже, Івонко, ну про що ми могли розмовляти. Про плямкання, відригування, про перевагу паперу для запіання над алюмінієвою фольгою, про посуд для запікання, про майоран, виделки, вино.

– Про те і се. А що у тебе нового? Як там Мацей?

– Добре. – Посміхнулася Івонка. Може, нарешті зміниться тема розмови, і буде не про стегенця, не про виделки. – У нас позавчора була річниця, він запросив мене до того ресторану на Славковській, де подають свіжі устриці.

– Ні, таки не буде, я помилилася. – Ви уявляєте, свіжі устриці, тільки раз на тиждень вони бувають свіжі, а потім уже несвіжі. Я з'їла десь сорок чотири. Не пам'ятаю, як потім доповзла до таксі.

– У мене теж нещодавно була річниця, і знаєте що? – Магда обвела слухачок медовим поглядом. – Мій хлопець дозволив мені вибрати собі самій подарунок, що захочу.

– І що ти вибрала?

– Я вибрала кондитерський газовий пальник для приготування крем-брюле.

– Кондитерський газовий пальник для приготування крем-брюле?

– Кондитерський газовий пальник для приготування крем-брюле!!!

– Я обожаю крем-брюле! Завжди мріяла мати такий пальник.

– Власне! Брауні! Ми ж мали робити брауні!

Спроба. Треба спробувати, не можна здаватися без бою і загрузнути у розтопленому маслі. Взяти їх зараз. На виделку.

– Що найбільш незвичного ви зробили у своєму житті?

Пауза. Може, подіє. Може зараз розкажуть про банджі-джампінг, спинання на Кіліманджаро, перехід в іслам, надання притулку п'яти кошенятам, волонтерат у дитячому госпіталі, уроки грецької, щоб у трамваї читати Гомера в оригіналі. Крапка.

– Я їла в Перу морських свинок.

Кінець крапки.

– Морських свинок?

– Так, їх смажать на шампурі.

– І як це смакує?

– Я би ні за що не з'їла морську свинку.

– Смакує схоже на курку. Мені сподобалося.

– Морські свинки, ням.

– А я їла ос. Одного разу у нас у програмі, – Аня замислилася, – був такий хлопець, який їв тільки хробаків. Як Тімон і Пумба. І він приніс печених ос. І я з'їла таку печену осу.

Ну ось і маєш. Я – в меншості.

– А ти чому не їси?

Чому я не їм. Я не знаю, чому не їм, властиво, чому я не їм, може не їм, бо найновіший фільм Аллена, бо дала притулок кошеняткам, бо хотіла би вивчити грецьку, щоб почитати в трамваї Гомера в оригіналі. Не їм, бо дивлюся на вас, мої Рубенсівські, а той, хто дивиться на вас, тому кості стегон застрягають у горлі, тому сіль на рани і масло масляне, тому печені голубці, молочні ріки і медові вуста, де не терши, не м'явши, не їсти калача, тому хліба нашого насущного, манни небесної і поперед батька в пекло, тому грушки на вербі і шило в мішку.

– Не маєш апетиту?

– Як це – не маєш апетиту? У мене завжди є апетит.

– У тебе закінчився чай.

– Може, тобі запарити ромашки? Або меліси?

– Погризи кмину. Кмин покращує апетит. Може, хочеш чогось солодкого?

– Брауні! Ми збиралися робити брауні! Хто піде зі мною робити брауні?

– запитала Магда. Підвелися усі шлунки.

– Я можу топити шоколад. Обожду спостерігати, як топиться шоколад.

– Бо завжди під`їдаєш!

– Під`їдаю. А по-іншому що це за життя?

Власне. Звідси і висновки. Життя, воно для під`їдання. Пішли до кухні. І ось уже одна сіє борошно, інша тримає в руках міксер, третя топить і під`їдає шоколад, а потім пхає пальці на дно горнятка і чекає, аж поки застигнуть її шоколадні рукавички, а тоді облизує їх. Третя ставить тістечка в духовку, четверта тримає в яйці початок світу, розбиває шкаралупу і вдирається до жовтка. Труть, збивають, під`їдають. П`ють вино. Іспанське.

– Я так наїлася тими стегенцями. Не знаю, чи подужаю ще брауні.

– Треба мати перо.

– Навіщо перо?

– Римляни коли нажиралися, а жерли вони лежачи, щоб більше влазило, то потім брали спеціальне перо, відходили убік, пхали перо в горло і знову могли їсти.

– Щасливі були ті римляни, – зітхає Кароліна.

– Якщо хочеш, можу тобі допомогти, – Аня витягає у її бік пальці, червоний ніготь із шоколадною підводкою. – Чужим пальцем, кажуть, найкраще.

– Дівчата, припиніть! – кричить Магда і сміється у миску з масою для тістечок.

Брауні. – Припиніть, бо я зараз впісяюся зі сміху! Чужим пальцем, Боже, я мушу піти в туалет, бо впісяюся! – вона передає миску у витягнуті руки і біжить, щоб встигнути донести все своє вино. Вона нещільно зачиняє двері, і звук рівномірних обертів міксера зміщується зі здоровим сильним струменем, з червоного на жовте, кулінарія майстрині метаморфози.

– А де ти купуєш яйця? Такі гарні яйця. У моєму був подвійний жовток

– каже одна з кумась.

- Ну ясно, що не в супермаркеті, там я ніколи б не купила яєць, – відповідає господиня.
- У справжньої господині їжа завжди смачна. І я – ні! І я – ні, усі скажемо «ні» яйцям із супермаркету, – верещать усі і заковчують очі на саму лише думку про яйця з супермаркету. Спільнота. Чудово.
- У мене є знайома жіночка на ринку, я завжди тільки у неї купую яйця, – стверджує добра господиня. Одного разу тільки купила у супермаркеті, у такій синій коробці, і кажу вам усім – ніколи такого не робіть, ніколи не купуйте яєць у синіх коробках, вони жакливо смерділи. Тримують тих курей невідомо де, дають їм їсти невідомо що, а потім яйця смердять.
- На таке ми погодитися не можемо, – кричать добрі господині. – Солі і хліба вдома потрібно.
- Свіжа вода, найкраща прохолода, – каже молода кухарочка, метка, як лялечка.
- Запихайте вже ті брауні в духовку, їх треба ставити відразу, щойно температура підніметься до потрібного градусу. Може, щось з`їси? – пригадує собі про мене Магда. Пригадує і материнським жестом пригортає мене до себе, все ще озброєна скіпетром мішалки міксера, з якої скрапує на підлогу шоколад. – Ти взагалі нічого не їси. Щось трапилося? Не смакує тобі? Те, що я готую, всім смакує.
- Написи на вишитих бабцею серветках, які розтягують шлунок. Кольорові фартухи з засохлими, забутими валиками з тіста, з випаленою діркою від гарячої бляшки з сирником, а в сирнику – родзинки.
- Якщо тебе щось турбує, то найкраще допомагає шоколад, – доброзичливо втішає мене Беата. – Тут залишилося трохи розтопленого, хочеш? – І підсуває мені під самі очі брунатну всередині миску, речові докази для поліції, у цій мисці вона залишила відбитки всіх своїх пальців, повну дактилоскопічну картину.
- Мене нічого не турбує.
- Тоді тим більше щось з`їж. Здорова людина має апетит. Є такі краплі, які підсилюють апетит. Мій брат, як був малий, не хотів їсти, то йому давали їх, і тепер він їсть нормально. Або «Ренні», хочеш? «Ренні» для шлуні – то найкраще.
- Саме тому я не хочу мати дітей, – філософськи сказала Івонка, – бо пам`ятаю, скільки моїй мамі доводилося намучитися, щоб примусити мене хоча би щось з`їсти. Боюся, щоб мої діти не успадкували цього від мене. Є такі діти, які взагалі не їдять овочів. І нічим їх не переконаєш. Або такі, що їдять тільки якісь дві речі, наприклад, хліб і сосиски.
- Сосиски? Але ж у сосиски кладуть страшно гівно, я нізащо не дала би дитині сосисок.
- Коли я була мала, – замріяно сказала Аня, – бабця брала мене з собою

на довгі прогулянки. Бо я була страшенно худа, а бабця – амбітна. Бабця вимішувала в банці білий сир зі сметаною і цукром, додавала до нього фрукти і показувала мені світ. Подивися, Аню, квітка, а тут, дивися, метелик. Я широко роззявляла рота, бо світ мені подобався, а бабця раз і запихне мені до рота ложку сиру зі сметаною. Бабці – найгірші. Але у годуванні неперевершені. Моя бабця давала мені воду з малиновим соком, і потім я не хотіла ні молока, ні манки. Батько змушений був обгортати мені пляшку червоним папером. Розумієте, червоним папером. Так я дозволяла себе надурити. Дівчата, на брауні доведеться трохи зачекати. То що зараз будемо робити?

Скрабл. Довірливі розмови про секс. Або хоча би самошкодування. Салонні ігри. Що я читала нещодавно. Навіть нехай буде про роботу. Мій шеф – придурок, моя шефова – корова. Я зустріла нещодавно... Була на виставі про... Бачила виставку... Купила собі нові мешти. Може, хоча би мешти. На весілля потрібні мешти.

– Але ж ми збиралися ще готувати фрукти запечені під тертим крихким тістом. Тож треба, зараза, згадали таки.

– Фрукти запечені під тертим крихким тістом, фрукти запечені під тертим крихким тістом, – заспівала одна з Ань.

– Терте тісто я вже зробила, вам залишилося приготувати тільки фрукти, – роздає завдання добра господиня, добра жінка те готує, що коханому смакує. Фрукти запечені під тертим крихким тістом, приготувати фрукти!

І вони кинулися своїми пальцями і язиками до фруктів. Червоні порічки з крихтливими чорними китичками порскали під їхніми нігтями. Вони хтиво збирали губами рожеві пиптики малини, відкручували зелені корони трускавкам. Перебирали кольорами фруктів, наче вервицею, шепчучи солодкі молитви істівного стародівства. Ніхто вас не перебирає пальцями, ніхто не каже «ням», дивлячись на вас, нікому не потрібні ваші червоні уста і нігті.

– То може, зробити тобі ще один чай? Який тепер: з ліджилимоннийванільнийзелений? Прошу. Ти, мабуть, справді погано почувашся, нічого не їла. Якщо хтось нічого не їсть, це означає, що він погано почувашся. Кароліно, зроби ще чаю, на мить зупинися і не перебирай коралі малини. Аню і Аню, чаю для нашої хворої, для нашого пацієнта без апетиту. Зараз будуть готові брауні, хочеш брауні? Брауні ти мусиш спробувати, бо так, як Марта їх готує, ніхто не вміє, жодній іншій господині такі й не снилися. Я тебе звідси не випущу без моїх брауні. Хоча би спробуєш. Або з`їси фрукти під тертим тістом. З морозивом. З шоколаднимванільниммалиновим. Морозиво найкраще піднімає настрій. Бо у тебе, здається, зовсім погано з настроєм. Зізнайся, правда ж? Ну де той чай, дівчата? Ти з самого початку в поганому гуморі, правда?

Мабуть, я піду вже.

– Здається, мені вже час іти, – говорю обліпленим пальцям, зануреним виделкам, зеленим хвостикам від трускавок, шоколадним язиком не вмію. Яюсь мені не смакує. Здається, я не в гуморі. Може, «Ренні» чи щось інше. Меліси, може, вип`ю.

– Мабуть, я вже піду.

– Чому ти вже хочеш іти? – Магда явно стурбована, навіть відійшла від духовки, перестала дивитися, як ростуть брауні. – Ти ж щойно прийшла. І нічого ще не їла. Зараз будуть фрукти під тертим тістом. З морозивом. Зачекай хоча би на фрукти під тертим тістом.

– Не можу. Мені справді треба йти.

– То візьми хоча би рецепт, вдома собі приготуєш з морозивом шоколадним ванільним малиновим візьми рецепт візьми рецепт візьми бо яюсь негарно без рецепта виходити нічого не їла нічого не пила і хоче йти без рецепта хоча би рецепт візьми хоча би рецепт цього життя будеш мати рецепт рецепт бо життя коротке і до дупи оуєє візьми рецепт вдома зробиш солі і хліба і вдома треба і фруктів під тертим тістом ясна річ фрукти під тертим тістом з морозивом тільки пам`ятай що потрібно мати цукор демерара для фруктів під тертим тістом бо що то за фрукти під тертим тістом без цукру демерара такі фрукти як життя до дупи ти справді не хочеш може все ж таки дай себе вмовити де у нас була ручка дайте ручку вдома собі зробиш фрукти під тертим тістом бо життя воно до дупи напишу тобі рецепт.

Ручкою. Виделкою не напишеш. Міксером теж. Паличкою для писання на торті можна написати, але не буду провокувати. Ручка. Де ручка?

Я вийшла надвір. Вдихнула повітря. Під сусідньою брамою рвав якийсь щасливий римлянин.

Рецепт фруктів під тертим тістом. Під перинкою тертого тіста. Терте тісто робиш із борошна. Півложки порошку до печива, до печива, до печива. Масло порізати на шматочки, на шматочки, рівнесенькі кубики, просторова геометрія – це оздоба кожної кухні. І цукор демерара, ніхто не знає, що це таке, але зате як звучить. Солодкий цукор демерара. Заміси і поклади до морозильника. Там тістові буде холодно, і воно стане крихким. Щоб стати крихким, треба змерзнути.

А зараз фрукти. Порахуй фіолетові намистини чорниць, червоні коралі порічок. Поцілуй ягідки малини, бо вони швидко падають додолу і взагалі скороминущі. Чи ти знаєш, що колись слово «ягоди» означало щоки? Притули вишеньку до щоки, вона гладка, як щока. Виклади картинку з фруктів.

Можеш викласти страх, якщо боїшся, або радість, якщо маєш для неї привід. Або нічого не викладай, якщо не маєш що сказати за допомогою фруктів.

Посип фрукти ванільним цукром. Вони стануть солодші, ніж на куці чи на дереві. Людина повинна змінювати світ на краще.

Духовку розігрій сильно, сильно, 220 градусів, якби тебе туди покласти, то через хвилину було би вже готово, а фруктам під тертим тістом нічого не буде. Зроби висновки. Смачного!

[Переклад: Наталка Сняданко]

ZOŚKA PAPUŻANKA (1978, Polen) – Prosaikerin. Sie veröffentlichte den Roman *Krippe* (2012), der von Literaturkritikern und Lesern positiv aufgenommen und für den Preis „Paszport Polityki” nominiert wurde. Autorin von Texten, die in Krakauer Kabaretten, den Spektakeln von Teatr Lalki i Aktora „Parawan” aufgeführt werden. Sie wohnt in Krakau.

ZOŚKA PAPUŻANKA (1978, Polska) – prozaiczka. Opublikowała powieść *Szopka* (2012), dobrze przyjętą przez krytyków literackich i czytelników, która otrzymała nominację do Paszportów „Polityki”. Jest autorką tekstów piosenek wykonywanych w krakowskich kabaretach i spektaklach Teatru Lalki i Aktora „Parawan”. Mieszka w Krakowie.

ЗОСЬКА ПАПУЖАНКА (1978, Польща) – авторка прози. Опублікувала роман «Вертеп» (2012), що здобув гарні відгуки літературних критиків і читачів і був номінований на здобуття Паспорту «Політики». Їй належить авторство текстів пісень, які співають у краківських кабаре і на спектаклях Театру ляльки й актора «Параван». Живе у Кракові.

© Ania Jaworska-Kruk

**MONORYTMICZNA FUGA
Z TRUPEM CO DWA TAKTY
MONORYTHMISCHE FUGE
MIT LEICHE ALLE ZWEI TAKTE
МОНОРИТМІЧНА ФУГА З
ТРУПОМ ЧЕРЕЗ КОЖНІ ДВА ТАКТИ**

© Kostya Smolyaninow

► Co pamiętam? Obrazki, strzepy, smród. Wspinaczkę niedaleko Wolkersdorf. Po to tylko, żeby wykurzyć stamtąd Rumunów. Ścieżki, którymi chadzano raz na dziesięć lat. Sypiące się skałki. Strach i smród butwiejących pni. I terkot karabinów maszynowych, który ustał około północy.

Echo, bo jeden strzał odzywał się natychmiast zwielokrotniony przez odbicia, od doliny do doliny niósł się terkot. Wilgoć i noc. Noc i zbutwiałe pnie. Głosy, obce głosy: „gówno, nic nie widzę”. Tysiąc pięćset metrów pod górę, po stromej skale, z pełnym wyposażeniem na plecach.

A przecież chwilę wcześniej grałem. Siedziałem całymi dniami w pokoju i komponowałem. Gówno wielkie, trupie żalosne gówno. Nie chciałem żadnej wojny. Chciałem pisać. Słuchać.

W chwilę później wspinałem się, przywiązany linką do idącego przede mną Paula Lutzke, który tak jak ja bał się, że zaraz się osuniemy, jeśli tylko ten, który jest z przodu, źle postawi nogę i te cholerne skałki osypią się. Pamiętam Wenera von Tannenrieda, który szedł za mną, łkanie. I ciemność. Nie widziałem nic. Słyszałem tylko ciężkie oddechy. Przekleństwa. I pojedyncze strzały. Co chwila wplątywałem się w jakieś chaszczce i z trudem wyrwałem się z nich. „Rusz to swoje szlacheckie dupsko, Hannenheim do kurwy nędzy”. Było mi na przemian gorąco i zimno. Mrok, gęsty dupiasty mrok.

I wtedy zaczął padać deszcz. Odór pleśni i grzybów. Po oślizgłych skałkach nie dało się wejść. Przynajmniej kilka razy upadłem i tylko przytomność Paula uchroniła nas od ześlizgnięcia się w dół. Postawiłem nogę na ścieżce, ale tam musiało być osypisko skałek, bo nagle poczułem, jak tańczy. Dokładnie jakbym stąpał po żelaznych kulkach. Przechyliłem się w bok i nagle poczułem, jak moja dłoń przebija się przez spróchniały pień. Nie pamiętam jakim cudem, ale wyrwałem rękę i w ułamku sekundy trafiłem na gałąź. Złapałem się jej i tylko dlatego nie spadłem. Ale linka szarpnęła Paula i ten zachwiał się, ale zaparł się nogami i jakoś wytrzymał. „Do chuja Hannenheim, uważaj”. Ledwo udało mi się wstać. „Kurwa, idź ostrożnie. Zabijesz nas”.

Hauptman co kilka minut zarządzał postój. Dyszeliśmy wtedy. Robiło się coraz zimniej. Deszcz się wzmaczał. A na tle bębniącego deszczu strzały. Gdzieś od strony Hermanstadt słychać było pojedyncze kanonady. Jak szorstki akord, suchy.

A w chwilę po nim pasaż karabinów maszynowych i odpowiedź jak w fudze.

Sześć godzin.

Co pamiętam, co? Dzikie wino, w które co chwila się wplątywałem. Miałem poranione dłonie. I gorączkę. Chciało mi się rzygać. Jeśliby wtedy pojawili się przed nami Rumuni, nie mielibyśmy najmniejszych szans. Ale Hauptman specjalnie wybrał nieuczęszczaną ścieżkę. Nikt przy zdrowych zmysłach nie przedzierałby się tędy w nocy. Ale my nie mieliśmy zdrowych zmysłów.

Deszcz wzmógł smród. Nie myśliśmy się od kilku dni. Mundury przesiąkły, grzyby, pot, pleśń i zapach strachu. Po kilkunastu metrach zaczął się koszmar. Zapadaliśmy się po kolana w płataninie spróchniałych korzeni. Jakbyśmy brodzili w bagnie. Aż doszliśmy do kamiennego grzebienia. Las się skończył. Była północ, ale niebo zasnuwały ciężkie chmury.

Rozbiliśmy namioty. Próbowaliśmy spać wtulony w Wenera i Paula, ale nie dało się. Było zbyt zimno. Około trzeciej czy czwartej wyczołgaliśmy się z namiotu. Ktoś rozpałił ognisko i staliśmy tam, grzejąc dłonie. Milcząc. Nie miałem pojęcia, czy Hauptman zwariował. Może wiedział, że Rumuni są za daleko, a może zrezygnował z ostrożności.

Około piątej znowu odezwały się karabiny maszynowe. Trupi marsz. Wspięliśmy się tutaj tylko po to, żeby zaskoczyć Rumunów, jeśliby próbowali przemknąć się doliną. Ale nie pojawili się. Po południu następnego dnia zaczęliśmy przedzierać się w kierunku Hermanstadt. **Ten cholerny las, przez który przedzieraliśmy się w nocy, był całkowicie zasnuty mgłą. Nie pamiętam nawet, na jakiej wysokości byliśmy, ale kręciło mi się w głowie.**

Co pamiętam? Widoki? Lutzkego, który cały czas gadał o pierdoleniu. Strzały. Kanonady? Przepłoszone stadko kozic. Zimno na przemian z ostrym słońcem, które po godzinie zaczynało parzyć. Rannego Rumuna, któremu chcieliśmy pomóc. Miał przestrelone nogi. Ale ten skurwiel, wyciągnął pistolet i wymierzył w nas. Hauptman był szybszy. Co pamiętam? Rzyganie, kiedy kawałki mózgu obryzgały mi buty i spodnie. Hauptmana, który wrzeszczał: „więcej tego nie róbcie skurwiele”. Jego pistolet, przed oczami, i to jak mnie spoliczkował.

Co pamiętam, oprócz terkotu karabinów maszynowych? Sranie na widoku? Ale dalej? Prawie nic. Któryś z ataków na pozycje Rumunów? Przenosiliśmy karabin z Paulem. Po prawej stronie było kilka skałek. Hauptman, Lutzke, ja i jeszcze kilku żołnierzy. Bez myśli, że do nas strzelają. Tak, nie miałem żadnych myśli. Słyszałem monorytmiczną fugę. Trzask zamków. Terkot karabinów. Wybuchy. Chrzęst osypujących się skał. Wrzaski z jednej i drugiej strony. Świsł kuli, która przeleciała obok mojego ucha. Wyraźny. Pamiętam, jak mną szarpnęło osuwające się ciało Paula

Lutzke. Pamiętam Hauptmana, który wyrwał karabin z jego martwej ręki i pomógł mi doczołgać się do skałek. Brakowało tylko pięciu metrów. Wrzaski, czy mamy kontakt z prawą stroną. Atak Rumunów, którzy beznadziejnie wystawili się na nasz ogień. Ich gawota, kiedy spokojnie nuta po nucie padali. Potem nasz atak. Wrzask, strzały. Ich odwrót. Ale okrążenie praktycznie zostało zamknięte. Rondo allegretto.

Chcieli się przebić do Rothenturm. Ale byli już bez szans. Wycofywali się z Hermanstadt w kierunku Talmesh. Osiemnaście kilometrów usłanych trupami. Cały ogień artylerii skierowano tam. Nie mieli szans. 40 batalionów, cała artyleria. Gniazda karabinów maszynowych rozmieszczone w lasach na stokach i na wzgórzach nie dawały im szans. Trupy ludzkie i końskie. Byłem tam. Kiedy okrążeni zostali zepchnięci do rzeki. I konie w uprzęży, ludzie, krowy, żołnierze, spychani przez nasz ogień wpadali do zimnej, bezlitosnej rzeki.

Zamknąłem oczy i myślałem o klawiszach, uderzasz tylko w czarne i białe klawisze, nie, wcale nie słyszysz szcęknięć zamków, nikt nie klnie z powodu zawilgłej śmierdzącej parcianej taśmy. Rumuni to tylko statyści w operze, którą dyryguje niewidzialny Falkenhayn. I kiedy zobaczyłem dyrygencki pulpit, za którym on stanął w nienagannym fraku, ale w pikelhaubie, która lśniła w słońcu, poczułem się lepiej.

Zamknąłem oczy i pociągnąłem za cyngiel, nie słyszałem jednak wystrzałów, słyszałem monorytmiczną fugę z trupem co dwa takty. Falkenhayn dyrygował, precyzyjnie odmierzając wejścia tematów, gniazdo karabinów maszynowych, w kontrapunkcie pojedyncze karabinowe strzały i uśmiechał się zadowolony, że prowadzona lekkim i precyzyjnym gestem orkiestra zgrywa się doskonale z kołysaniem się drzew, pogniecioną ciałami trawą i osypującymi się skałkami.

Najpierw pierwszy głos. Z oczywistym trupim repetycyjnym tematem. Prosto w skłębiony tłum. A potem odpowiedź w drugim głosie, zwykle trrrrrrrrrrrrrrrrr, które zmienia się w roztrzaskane czaszki, żebra, kolana i bryzgającą krew. I znowu dyrygencki delikatny ruch Falkenhayna. Kontrapunkt w działach, oddzielone od siebie krótkimi pauzami, staccato wtórują karabinom maszynowym. I wejście w trzecim głosie. Ten sam temat, kule przebijające grube płaszcze i mundury, obrywające dłonie, rozrywające stopy, łydki, uda. Rżenie koni, ryki krów, które zaczęły spychać żołnierzy do rzeki.

I wzrok Falkenhayna kieruje się na kontrabasy. I znowu ostrzał z dział, teraz odrobinę szybszy, ale utrzymujący doskonały rytm. I dźwięk opadających grud ziemi i spowijające to wszystko wrzaski w miękkim śpiewnym języku, który może i nadać się do wyrażania tęsknoty, ale przekleństwa i strach brzmia w nim za miętko.

I znowu dyrygencka pałeczka wskazuje nową grupę instrumentów. Setki pojedynczych koronkowych wystrzałów na tle trupiego terkotu. I znów ostrzał. Potężne basowe akordy. Tak jakby chór dział został wzmocniony puzonami, tubą basową i echo tych wystrzałów błakające się między skałami, jakby spóźnione o nutę głuche uderzenie w wielki bęben. I terkot, terkot nadbiegający ze wszystkich stron. Pasaże w górę i w dół. Rżenie i jęki.

Falkenhayn uśmiecha się i ponad basowym tematem rozkwita koronkowy ostrzał z lekkich karabinów. *Ostinato cantabile*. Śpiewnie, bo szczęk zamka, strzał i plask kuli wchodzącej w ciało. Od czasu do czasu tryl rykoszetu. Monorytmiczna fuga z trupem co dwa takty. I w końcu pojawiło się to, na co czekałem, nuta pedałowa, bo ostrzał stał się tak intensywny, że wszystko zlało się praktycznie w jedno wielkie buczenie.

I zmiana taktu. Chłopcy delikatnie przesuwają działa i pociski rozrywają wodę, w której kłębią się zwierzęta i ludzie. *Stretto*, teraz to basy podejmują temat, strzały następują jeden po drugim w regularnym szesnastkowym rytmie, bez przerwy. Nad brzegiem rzeki fontanny krwi, wody, mięsa. I ich tabory, którymi próbowali wywieźć z Hermanstadt to, co zrabowali.

Kiedy jeden z pocisków rozerwał wozy, widziałem wyraźnie, jak wysypały się ubrania. Suknie, szale, buty, garnki, patelnie, płaszcze – wszystko to zaczęło wpadać do rzeki, która niosła trupy i halki, buty i płaszcze.

A kiedy echo ostrzału wróciło, nadszedł rozkaz przerwania ognia. Przetarłem spocone czoło wierzchem dłoni i spojrzałem na Wenera, który podawał taśmy. Był błądy i przerażony. Patrzył to na mnie, to na rzekę. Nie mówił nic, ale wiedziałem, co mógłby powiedzieć. Patrzyliśmy, jak nasi żołnierze schodzą z bagnietami nasadzonymi na lufy karabinów. Rumuni stłoczyli się w małych grupkach z podniesionymi rękami.

– Po co im te bagnety? – zapytał. Jego wargi były zakrwawione. Zagryzł je.
– Wytrzymaj sobie krew. – Dotknąłem swoich ust. On nawet nie czuł, że krwawi.
Nasi bardzo powoli zbliżali się do Rumunów.
– Idą tam, jakby mieli wyprężone kutasy.

Błoto w błocie. Słyszę podkowy, stal, wrzask, szczęk zamków, strzały i terkot karabinów maszynowych. Smród parcianych taśm.

Dwanaście świętych dźwięków. Bo chwilę wcześniej (co pamiętam, co?) tłukłem pięścią w klawiaturę i wrzeszczałem, że nie chcę żadnej wojny. Ale nie było wyj-

ścia. Namioty, ćwiczenia, zimne noce i wrzaski. Źle wrosnięte paznokcie u stóp. Kolka od ciągłego padania na ziemię i wstawania.

Oschłe komendy. Piski szczurów, które szły za nami, jakbyśmy byli ich mięsem obiecany. Ale tylko do podnóża gór. Śniło mi się, że zawróciły i rzeczywiście, pisk ustał.

Żeby nie zwariować, uczyłem się ich nazwisk na pamięć. Bernd Schall. Walter Schön, Karl Kartman. Błoto przy błocie. Oderwany guzik. Krople krwi w błocie, na osuwiskach kamieni.

Walter Eisert, tłusty typ, który wciąż śpiewał o dupie.

Co pamiętam, co? Jego krótkie konanie? Kiedy rzeził i nic nie było można zrobić, bo z jego zmasakrowanego ciała tryskały gejzerki krwi i zabarwiały na rubinowo błoto. Obrzydliwie zarumienione błoto.

Oschłe bluzgi Hauptmana, jedno wielkie gównno, nad którym rozbrzmiewały ciężkie akordy haubic i ostinatowe figuracje gniazd schwarzelose.

Werner von Tannenried z którym spałem w namiocie i obsługiwałem karabin, Tanne, mój słodki Tanne, który bał się tak jak ja. Jego włosy. Oddech. Co pamiętam, co? Ostrzał z jakiegoś wzgórza? Szklisty wzrok Tanne, który się boi tak jak ja. Czołganie się w błocie, byleby dotrzeć do lasu. Błoto, kurz, oschłe komendy.

Ból i myśl, żeby tylko dotrzeć do tych drzew, przytulić się do jednego z nich i już tylko brzmieć, żeby nie było tych cholernych wzgórz, skał, tego wszechobecnego smrodu, który przyprawiał mnie o mdłości.

Bluzg. Błady Tanne.

Szklisty wzrok. I mój głos, jakby z innego świata, bo tak się usłyszałem, jakby spoza siebie: „powiedz, że nic ci nie jest”. „Nie wiem”, odpowiedział, „nie wiem”. I zacząłem szukać rany. Głowa, brzuch, nogi, nic. Był cały. Słyszałem pojedyncze strzały. Płakał wtulony we mnie. I kiedy wszystko ucichło, gdzieś z daleka dobiegł mnie wrzask Hauptmana.

„On zwariował Herr Hauptman”.

Tanne ledwo trzymał się na nogach. Volker Neff, którego Tanne nie znosił, śmiał się, że wygląda jak blada różyczka.

„Neff, stul pysk”. Oschły bluzg. „Tannenried, co wam się stało?” Hauptman podszedł bliżej. Tanne zacisnął szczękę i drżał.

Błada różyczka wśród błota i skał. Hauptman uderzył go dwa razy. Tanne jakby otrzeźwiał.

„Zajmie się wami lekarz, jak tylko wrócimy na pozycje”. Nie uspokoił się.

Nie pomogły mu marsze, spanie w zimnym namiocie. Kilka dni później znowu strzelanina. Z czterech facetów w namiocie zostało trzech. Błoto przy błocie.

Paul Lutzke, Tanne i ja.

Trele, trele, dział i ptaków, skał i szczęknięć zamków. Brzęk wypadających, tłustych od oliwy łusek.

Głosy konające między skałami. Głosy wyraźne, bo tylko osiemset metrów. W dolinie samotny dom. Dalej widok na Rosinari. Resztki rumuńskich oddziałów błąkały się w sosnowych lasach gdzieś w pobliżu. „Turnu Rosu, Turnu Rosu”. Nawet za bardzo nie kryli się ze swoją obecnością.

Z tyłu za nami wiły się niemieckie i węgierskie bataliony.

„Turnu Rosu”, ten śpiew wbił się w moją pamięć jak nazwiska. Byleby nie zwariować. Byleby nie zwariować jak Tanne.

Hauptman znał jego rodzinę. „Hannenheim, masz się nim opiekować. Do kurwy nędzy nie może mu się nic stać”. Volker rzucił tylko, że szlacheckie świnię zawsze mają lepiej.

Błoto przy błocie. Ich śpiewne „Turnu Rosu”, jakby to było zaklęcie, które wyrwie ich z okrążenia.

Gorzkawy zapach płynący z tamtej strony wzgórze, który utrzymywała mgła nad doliną. Hauptman wysłał kilku ludzi przodem.

Widziałem ich, jak przemykali w gęstej trawie. Ale nic, żadnej reakcji ze strony Rumunów.

Jakieś pięćset metrów od domu stało kilka stogów siana.

„Tanne, może oni naprawdę nas nie widzą?” „Dupa, dupa, skurwiele czekają tylko, żebyśmy podeszli”, powiedział Neff, który schylony targał razem z nami amunicję. I znowu usłyszałem to miękkie „Turnu Rosu”.

Dobiegliśmy do stogów. Nic. Tylko gorzkawy smród gnijącego siana nasilił się i połączył z absurdalnie rześką nutą sosnowego zapachu.

Zajęliśmy stanowiska. Hauptman rozciągnął oddział na całej linii lasu od stogów z sianem po dom. Ohler i Neff, ja i Tane, po obu stronach stogu.

„A kto to? Kto tam jest w lasku?” Neff podśpiewywał sobie pod nosem. „Dupiaste, chujowate rumuńskie świnię”. Neff stul pysk.

„Litości Neff, oni cię słyszą”.

„Gówno, gówno mnie słyszą Hannenheim”.

Powiedział to głośno. Wolno konający głos odbił się od stromych skał po naszej prawej stronie i powędrował gdzieś w głąb dolinki. Czysty, długi, rozedrgany. Konający głos.

„Sidła”. Miętko powiedział Tanne. „To są jakieś sidła, dlaczego oni nie strzelają?” Chwyciłem go za rękę. „Ciszej Tanne”. Przesunąłem się w jego stronę. Udo przy udzie. Co byłoby, gdyby nie było tej wojny? Grałbym mu jakąś fugę? Preludium? Mówiłbym mu kurewsko romantyczne wiersze? Mlask, mlask, przy lampach ze złocistymi ozdobami, bez tego błota tutaj, grając świergotliwe pasaże prawą ręką a lewą trzymając na jego udzie?

O błada różo, patrz, gwiazdy rozjaśniają mrok! I trył, by poczuć jego ciepły oddech na szyi. Dwadzieścia minut bezruchu. Hauptman wydawał się być zaskoczony brakiem reakcji z ich strony. Ptasie nuty, perliste pasaże.

„Gównno, oni coś kombinują”, powiedział Neff i splunął. W tym samym momencie usłyszeliśmy trzy strzały. Tanne zamarł. Ale strzały dobiegły z głębi lasu, albo nawet jeszcze spoza niego. Pomyślałem o Rosinari.

I nagle brzdęk. Hauptman dał znak do marszu. Brzdęk kubków, bagnetów. Jakby ta mgła, która powoli rzedła, próbowała go roznieść na wszelkie strony. Brzdęk, podobny do odgłosu powozu jadącego przez bruk. Brzdęk monet. Miarowy i rytmiczny.

Jeśli tam byli, to byliśmy dla nich teraz jak tłuste gęsi. Doszliśmy do skraju lasu. Zaczęliśmy przedzierać się przez chaszczce. Miałem wrażenie, że wszędzie czają się jakieś zwierzęta. Ale las nie był głęboki. Okazało się, że to skraj dolinki. W dole widać było stacyjkę, przy której stała lokomotywa z doczepionymi wagonami. Kilkuset Rumunów tłoczyło się przy niej.

Hauptman wysłał gońców z informacjami. Mieliśmy czekać na wsparcie. Słyszałem rżenie koni, które nie były spętane.

Rumuni jakby się nie spieszyli. Spokojnie ładowali wagony. Gdzieś po godzinie usłyszałem z prawej strony charakterystyczne brzęczenie. Niemiecki batalion. Rozlokowali się jakieś 50 metrów od naszych gniazd. Rozglądnałem się, stok od naszej strony był łagodny. Gorzej wyglądało to po rumuńskiej stronie. Będą musieli uciekać w kierunku Hermanstadt, a tam już są nasi.

Brzęczenie monet. Absurdalne i nieznośne. Po chwili pojawiły się jeszcze dwa bataliony niemieckie. Neff przyczołgał się do nas i powiedział, że za godzinę będziemy mieli wsparcie haubic.

I wtedy zauważyliśmy, że zza małego wzniesienia przetaczają działa. Tanne nerwowo oliwił naboje. Hauptman wiedział, że nie ma na co czekać. Rumuni najwyraźniej już wiedzieli, że jesteśmy blisko. Niemcy zaczęli pierwsi. Cały

wściekły ogień skierowali w kierunku dział.

Rumuni zaczęli się wycofywać w stronę gęstego lasu, ostrzeliwując nas bez ustanku.

Biegliśmy z naszymi maszynkami w dół, potykając się co chwila. Tanne zaplątał się w dzikie wino i runęliśmy. Kiedy wybiegliśmy przed linię lasu, było praktycznie po wszystkim.

Hauptman i jeszcze dwóch niemieckich oficerów rozmawiało z rumuńskimi sanitariuszami. Nie rozumieli się, więc Hauptman pytał, czy ktokolwiek z nas zna rumuński. Zgłosił się Ohler. Rozglądałem się po pobojowisku. Trupy. Kilku lekko rannych Niemców.

Neff powiedział: „popatrz, mają austriackie karabinki”. „Kurewsko eleganckie”, rzucił, oglądając jedną sztukę. Były tam jeszcze baranie skóry, kable, kamizelki, buty, wino w aluminiowych butelkach.

Tanne dyszał i chciało mu się pić. Podałem mu wino. Staliśmy przy wagonach. Tanne usiadł na stopniach wagonu. Od strony Hermanstadt pojawili się Niemcy. „Skurwiali sanitariusze”, rzucił Ohler, „mówią, że ich tu nie ma”. Tanne patrzył w stronę Hermanstadt. Niemcy maszerowali spokojnie. Czarno–czerwono–biała flaga.

Rumuńscy sanitariusze zaczęli chodzić wśród trupów.

Niemcy przeczesywali lasy. Hauptman powiedział, że mamy się zbierać i przenocujemy przy domu przed lasem. Zabrałem dwie butelki z winem i dwa baranie kozuchy. Hauptman nie zwracał uwagi na nic. Po czterdziestu minutach zarządził wymarsz.

Dom był nadzwyczaj duży. Była tam też stodoła i dwa duże budynki gospodarskie. Część ludzi rozlokowała się w budynkach, a część rozbiła namioty.

Co pamiętam, co?

Karbidową lampkę, Tanne, który z podciągniętymi pod brodę kolanami siedział w kącie namiotu.

Rozmowę z Hauptmanem. „Trzeba na niego uważać, Hannenheim. On nie jest stabilny emocjonalnie.” „Moim zdaniem jest”, spojrzał na mnie uważnie, „już jest wariatem”. Paul nie żył. My byliśmy kilka razy bliscy śmierci. „Też się boisz?” „Jak każdy.”

Podałem mu butelkę. Dawno nie piłem wina. W świetle lampki był jeszcze przystojniejszy. Przełknąłem ślinę i objąłem go ramieniem. Z sąsiedniego namiotu rozległ się rechot Ohlera i Neffego. Rozpoznawałem ich głosy. Wyznania o pierdoleniu panienek. „Jaką masz pałkę Neff?” „Ogromną jak laska Mojżesza.” Znowu rechot. „Francuskie cipy mówią sonnez. Rozgrzane francuskie cipy. I mówią też, żebyś im zębami rozwiązał podwiązki. I nie opuścisz tej cipy aż do śmierci.”

Przytuliłem się do Tanne. Płakał. Po moim policzku płynęły jego łzy. „Mają płaskie, cudownie płaskie uda”, powiedział Ohler. Brzdęk kubków. Któryś z nich jadł, bo słychać było mlaskanie.

„Co ciebie Neff rozplomienia w boju?” „Myśl o francuskich cipach.” Zaśmiał się Neff. „Dlaczego nie nasze?” „Wyobrażałem sobie ich rozgrzane, opuchłe i tłuste twarze.”

„Nasze to śledzie”, powiedział Neff. Brzdęk. „Ohler, prosiaku odsuń się ode mnie, twój żagiel się wznosi skurwielu.” Znowu rechot. „Do portu wpływ.”

Tanne pił w milczeniu. A mnie na rozmowę Neffego i Ohlera nakładał się terkot karabinów, którego nie mogłem się pozbyć.

Akordy haubic, terkot. Bębenki. „Do boju Ohler”, powiedział Neff. Wiedziałem, co będą robić. Będą walić konia przy świetle karbidówki. Gdybym wyszedł z namiotu, zobaczyłbym potrząsający dłonią cień. Sapali głośno. Zresztą nie tylko oni. Cała Cesarsko-Królewska Armia waliła konia. W okopach, na stanowiskach ogniowych, w siodłach i pociągach pancernych, w każdej twierdzy tego pieprzonego kraju wszyscy się onanizowali. Nawet Cesarz i następca tronu, żony, kochanki, dzieci i starcy, cała kurwa świat.

„Tanne”, powiedziałem cicho, „połóż się”. Nie protestował. Gładził mnie po głowie i drżał, kiedy rozpiąłem guziki i zacząłem ssać. To go uspokajało. A ja nie miałem nic do stracenia. Zakochałem się w nim, ale nie wiedziałem, jak na to zareaguje. Co innego walić wspólnie konia, obciążać czy przytulać, to normalne, ale miłość? Czułem jego zapach. Słyszałem sapanie z sąsiednich namiotów.

Żaglóweczki, taki obraz wyprodukował mój zmęczony mózg. Łodzie, delty rzek, cała masa wody przelewająca się do morza i błoto, ale to inne błoto niż to tutaj, nie tak trupie.

Czułem policzkiem jego pulsującą żyłę. Czy robilibyśmy to w cywilu? Pewnie tak. Romantyczne górskie wycieczki, bez gniazd ckm na każdym wzgórzu. Wspólne kolacje.

Ohler zaryczał jak zarzynany prosiak. Zaraz po nim Neff. „Gdzie trafiłeś?” „Za siebie, kurwa, przeleciała nad moja głową.” „Nieźle, nieźle”, powiedział Neff. I szcęk kubków, do których nalali wina. Tanne lekko się wygiął, wstrzymał oddech, jęknął i spuścił. Sam doszedłem kilka sekund po nim. Gdzieś z daleka padło kilka strzałów. Rzenie koni. Coś się musiało dziać po drugiej stronie doliny. Neff wyszedł przed swój namiot. Odlewał się głośno, prosto w pustą zimną noc.

Tanne powiedział, że też się idzie odeszczać. Wyczołgał się z namiotu.

„Co Tannenried? Nie możesz się odlać? Twój szlachetny kutas nie działa?”

„Neff zostaw go w spokoju”, odezwałem się.

„O, twój gołąbeczek się odzywa.” Z drugiego namiotu rozległ się rechot Ohlera. Wyczołgałem się z namiotu i stanąłem obok Tanne.

„Hannenheim, tfu, przepraszam, wasza wysokość powinienem powiedzieć,

będzie mu trzymał fiuta podczas lania?”

„Stul pysk Neff.”

„Co gołąbeczku?”

„Volker zostaw ich”, odezwał się Ohler.

Stałem za plecami Tanne, twarzą w twarz z podciągającym rękawy Neffem.

„Hannenheim, chyba dawno nie dostałeś po pysku.”

„Volker!”

Ohler stanął przy nim i próbował go zatrzymać, kiedy zbliżał się do mnie.

Warczący pies.

Nie bałem się, że mnie uderzy. Był silniejszy, bardziej krzepki.

„Volker, Hauptman cię zajebie, jeśli im coś zrobisz.”

„Mam w dupie Hauptmana.”

Z kilku namiotów wychyliły się głowy innych. Tanne spokojnie się odlał i odwrócił.

Znowu usłyszeliśmy strzały i rzenie koni. Tym razem zdecydowanie bliżej. Tanne podwinął rękawy.

„O proszę, Ohler popatrz, popatrz, szlachetni siedmiogrodzcy rycerze szykują się do boju.”

Podszedł do mnie i sapnął mi prosto w twarz: „nie będę się z wami bił panienki.”

Tanne drgnął, ale chwyciłem go za dłoń.

Neff był pijany. Dopiero kiedy dotknął swoim czołem mojego czoła, poczułem smród z jego ust i przetrawione wino. Ale ledwo trzymał się na nogach. Popełnił błąd taktyczny. Podszedł za blisko, żeby mnie przestraszyć. Wtedy patrząc mu prosto w oczy, uderzyłem go kolanem w jaja. Momentalnie się zwinął.

Ohler przyskoczył do niego. Warknął: „co mu zrobiłeś świnió?”

„Nic, dostał za swoje”, powiedziałem i odwróciłem się w kierunku namiotu. „Werner chodź.” Po chwili znowu siedzieliśmy w namiocie. Ucichło. Po trzydziestu minutach Hauptmann wezwał do siebie mnie i Wenera. Jego tłuste policzki, niedokończone jedzenie na talerzu, rozpięty mundur. Palił. Staliśmy tam przed nim jak dupki, na baczność, a on spokojnie świdrował nas wzrokiem, w końcu westchnął, położył obie ręce na blacie stołu i zaplótł palce w pięść, na której położył głowę.

Wyglądał jak mały, smutny buldog.

– Meine Herren, proszę bardzo, niech panowie usiądą.

– Tak jest Herr Hauptmann – odkrzyknęliśmy jednocześnie. Jak posłuszne owce. Rzucił swojemu ordynansowi, żeby przyniósł dwa kubki. Nalał nam wina i gestem dłoni pokazał, że mamy wypić.

– Co to była za akcja przed namiotem, Herr Tannenreid?

– Herr Hauptmann, to Volker Neff próbował mnie obrazić, Hannenheim stanął w mojej obronie.

– Próbował, czy obraził, to wielka różnica młody człowieku.

– Próbował, Herr Hauptmann.

– Wiesz, że mógłbym was oddać pod sąd polowy?

Błyszczące oczka buldoga, błyski jak terkot karabinów, rytmiczne i intensywne, ale wiedziałem, że to po prostu płomyk świeczki odbijał się w źrenicy.

– Tak, Herr Hauptmann.

– A Herr Hannenheim też sobie z tego zdaje sprawę?

Przełknąłem ślinę.

– Tak, Herr Hauptmann.

– Znałem pańskiego ojca Hannenheim, znam zresztą kilku innych członków pańskiej rodziny.

Westchnął i zmierzył mnie wzrokiem.

– Panowie, nie życzę sobie więcej takich sytuacji. Zrozumieliście? Z panami Neffem i Ohlerem możecie policzyć się po wojnie, po wojnie, zrozumieliście mnie?

– Tak jest.

Przyglądał się nam chwilę w milczeniu. Słyszałem tylko jego ciężki oddech. Tanne prawie nie oddychał. Tak mi się przynajmniej zdawało.

– Tak, tak, tak – Hauptman powtórzył to jak liturgiczną formułkę – dobrze panowie, możecie odejść.

Próbowałem zasnąć wtulony w Wenera.

MONORHYTHMISCHE FUGE MIT LEICHE ALLE ZWEI TAKTE – – – – –

▶ Woran ich mich erinnere? Bilder, Fetzen, Gestank. Die Kletterei in der Nähe von Wolkersdorf. Nur um die Rumänen von dort rauszuschmeißen. Pfade, auf denen einmal in zehn Jahren jemand ging. Bröckelnde Felsen. Angst und der Geruch moderner Stämme. Und das Rattern der Maschinengewehre, das gegen Mitternacht aufhörte.

Das Echo, denn ein einziger Schuss wurde sofort durch den Widerhall vervielfältigt, von Tal zu Tal pflanzte sich das Geratter fort. Feuchtigkeit und Nacht.

Die Nacht und die modrigen Stämme. Stimmen, fremde Stimmen: Scheiße, ich sehe nichts. Tausendfünfhundert Meter den Berg hinauf, über abschüssige Felsen, mit voller Ausrüstung auf dem Rücken.

Einen Moment vorher hatte ich doch noch gespielt. Hatte tagelang im Zimmer gesessen und komponiert. Große Scheiße, traurige Leichenscheiße. Ich wollte keinen Krieg. Ich wollte schreiben. Hören.

Einen Moment später kletterte ich, an ein Seil gebunden, zu dem vor mir gehenden Paul Lutzke, der wie ich Angst hatte, dass wir gleich abrutschen würden, wenn der, der vorne war, einen falschen Schritt machte und die verfluchten Felsen abbröckeln würden. Ich erinnere mich an Werner von Tannenried, der hinter mir ging, sein Schluchzen. Und die Dunkelheit. Ich sah nichts. Ich hörte nur schweres Atmen. Flüche. Und einzelne Schüsse. Immer wieder verhedderte ich mich in irgendwelchem Gestrüpp und konnte mich nur mit Mühe befreien. Beweg deinen vornehmen Arsch, Hannenheim, verflucht nochmal. Mir war abwechselnd heiß und kalt. Dunkelheit, undurchdringliche, verdammte Dunkelheit.

Und dann begann es zu regnen. Es roch nach Schimmel und Pilzen. Auf den rutschigen Felsen konnte man nicht klettern. Etliche Male fiel ich hin, und nur Pauls Geistesgegenwart bewahrte uns davor, nach unten abzurutschen. Ich setzte meinen Fuß auf den Pfad, aber dort musste eine Geröllhalde sein, denn ich merkte plötzlich, wie ich tanzte. Genau so, als würde ich auf Eisenkugeln laufen. Ich beugte mich zur Seite und merkte plötzlich, wie sich meine Hand durch einen morschen Baumstamm bohrte. Ich weiß nicht mehr, durch welches Wunder, aber ich konnte die Hand herausreißen und fand im Bruchteil einer Sekunde einen Ast. Ich griff zu, und nur deshalb fiel ich nicht. Aber das Seil riss an Paul, und der schwankte, stemmte sich aber auf den Beinen dagegen und schaffte es irgendwie. Verflucht, Hannenheim, pass auf. Ich kam kaum wieder hoch. Verdammt, geh vorsichtig. Du bringst uns um.

Der Hauptmann ließ uns alle paar Minuten anhalten. Dann keuchten wir. Es wurde immer dunkler. Der Regen verstärkte sich. Und durch das Trommeln des Regens hindurch Schüsse. Irgendwo aus Richtung Herrmannstadt waren einzelne Salven zu hören. Wie ein schroffer Akkord, trocken. Und kurz darauf eine Passage Maschinengewehre und die Antwort wie in einer Fuge. Sechs Stunden lang.

Woran erinnere ich mich, an was? Den wilden Wein, in dem ich mich alle paar Momente verhedderte? Ich hatte die Hände aufgerissen. Und Fieber. Mir war speiübel. Wenn damals vor uns die Rumänen aufgetaucht wären, hätten wir nicht die geringste Chance gehabt. Aber der Hauptmann hatte extra einen abgelegenen Pfad gewählt. Niemand, der noch bei Verstand war, hätte sich nachts hier durchgeschlagen. Wir waren aber nicht mehr bei Verstand.

Der Regen verstärkte den Gestank noch. Seit Tagen hatten wir uns nicht gewaschen. Die Uniformen durchnässt, Pilze, Schweiß, Schimmel und der Geruch von Angst. Nach einigen Metern begann der Albtraum. Bis zu den Knien sanken wir ein in ein Gewirr modriger Wurzeln. Als würden wir in einem Sumpf waten. Bis wir

einen steinernen Kamm erreichten. Der Wald endete. Es war Mitternacht, doch der Himmel war mit schweren Wolken verhangen.

Wir schlugen die Zelte auf. Ich versuchte zu schlafen, schmiegte mich an Werner und Paul, aber das half nichts. Es war zu kalt. Gegen drei oder vier Uhr krochen wir aus dem Zelt. Einer machte Feuer, und dann standen wir und wärmten uns die Hände. Schweigend. Ich hatte keine Ahnung, ob der Hauptmann verrückt geworden war. Vielleicht wusste er, dass die Rumänen weit weg waren, vielleicht verzichtete er aber auch auf Vorsichtsmaßnahmen.

Gegen fünf meldeten sich wieder die Maschinengewehre. Ein Leichenmarsch. Wir waren nur deswegen hier hochgestiegen, um die Rumänen zu überraschen, wenn sie versuchen sollten, durch das Tal hindurchzuschlüpfen. Aber sie tauchten nicht auf. Am Nachmittag des folgenden Tages drangen wir in Richtung Hermannstadt vor. Dieser verfluchte Wald, durch den wir uns nachts durchschlugen, war völlig in Nebel gehüllt. Ich weiß nicht einmal mehr, auf welcher Höhe wir waren, aber mir war schwindlig.

Woran ich mich erinnere? Die Aussichten? An Lutzke, der die ganze Zeit übers Bumsen quatschte. Schüsse. Salven? Eine auseinanderstiebende Herde Ziegen. Die Kälte im Wechsel mit der scharfen Sonne, die nach einer Stunde zu brennen begann. An den verwundeten Rumänen, dem wir helfen wollten. Er hatte die Beine durchschossen. Doch dieser Hurensohn zog seine Pistole und zielte auf uns. Aber der Hauptmann war schneller. Woran ich mich erinnere? An die Kotzerei, als Teile von Hirnmasse mir Schuhe und Hosen beschmierten. An den Hauptmann, der brüllte: Macht das nicht noch mal, ihr Hurenöhne. Seine Pistole, die er mir zwischen die Augen hielt und wie er mich ohrfeigte.

Woran erinnere ich mich, außer an das Rattern der Maschinengewehre? Das Scheißen vor allen anderen? Aber sonst? Fast nichts. An einen der Angriffe auf die Stellung der Rumänen? Paul und ich verlegten das Maschinengewehr. Rechts waren ein paar Felsen. Der Hauptmann, Lutzke, ich und noch ein paar Soldaten. Ohne einen Gedanken daran zu verschwenden, dass sie auf uns schossen. Ja, ich hatte keine Gedanken. Ich hörte eine monorhythmische Fuge. Das Klicken der Schlösser. Das Rattern der Maschinengewehre. Explosionen. Das Bröckeln der Felsen. Gebrüll von der einen und von der anderen Seite. Das Pfeifen der Kugel, die an meinem Ohr vorbeiflog. Deutlich. Ich erinnere mich, wie der zu Boden gehende Körper von Paul Lutzke an mir zog. Ich erinnere mich an den Hauptmann, der das Maschinengewehr aus seiner toten Hand riss und mir half, zu den Felsen zu kriechen. Es fehlten nur fünf Meter. Die Schreie, ob wir Verbindung mit der rechten Flanke

haben. Der Angriff der Rumänen, die sich kopflos unserem Feuer aussetzten. Ihre Gavotte, als sie ruhig, Note um Note, fielen. Dann unser Angriff. Gebrüll, Schüsse. Ihr Rückzug. Aber der Kessel war praktisch schon geschlossen. Rondo allegretto.

Sie wollten sich nach Rothenturm durchschlagen. Doch sie hatten keine Chance mehr. Sie zogen sich aus Herrmannstadt in Richtung Talmesh zurück. Achtzehn Kilometer übersät mit Leichen. Das gesamte Artilleriefeuer richtete sich darauf. Sie hatten keine Chance. 40 Bataillone, die gesamte Artillerie. Die in den Wäldern an Hängen und auf Bergen verteilten Maschinengewehrnester ließen ihnen keine Chance. Leichen von Menschen und Pferden. Ich war dort. Als die Eingeschlossenen in den Fluss gedrängt wurden. Und die eingeschrirrten Pferde, die Menschen, Kühe, Soldaten fielen, von unserem Feuer bedrängt, in den kalten unbarmherzigen Fluss. Ich schloss die Augen und dachte an die Tasten, du schlägst nur die schwarzen und weißen Tasten an, nein, du hörst das Klicken der Schlösser gar nicht, niemand flucht wegen eines feuchten, stinkenden Leinentuches. Die Rumänen sind nur Statisten in der Oper, die ein unsichtbarer Falkenhayn dirigiert. Und als ich das Dirigentenpult sah, hinter dem er im tadellosen Frack stand, aber mit Pickelhaube, die in der Sonne glänzte, fühlte ich mich besser.

Ich schloss die Augen, drückte den Abzug, hörte aber keine Schüsse, hörte eine monorhythmische Fuge mit Leiche alle zwei Takte. Falkenhayn dirigierte, maß präzise das Einsetzen der Themata, ein Maschinengewehrnest, als Kontrapunkt einzelne Gewehrschüsse, und lächelte zufrieden, dass das mit leichter und präziser Geste geführte Orchester perfekt zusammenspielte mit dem Wiegen der Bäume, dem von Körpern zerdrückten Gras und den bröckelnden Felsen.

Zuerst die erste Stimme. Mit einem selbstverständlichen, leichenhaften Wiederholungsthema. Direkt in die zusammengedrückte Masse. Dann die Antwort in der zweiten Stimme, ein gewöhnliches trrrrrrrrrrrrrrrrr, das sich verwandelt in zerplatzende Schädel, Rippen, Knie und spritzendes Blut. Und wieder die leichte Dirigentenbewegung von Falkenhayn. Der Kontrapunkt in den Geschützen, mit kurzen Pausen begleiten sie mit ihrem Staccato die Maschinengewehre. Dann der Einsatz in der dritten Stimme. Dasselbe Thema, Kugeln, die dicke Mäntel und Uniformen durchschlagen, Hände abreißen, Füße, Waden, Schenkel zerreißen. Das Wiehern der Pferde, das Brüllen der Kühe, die die Soldaten in den Fluss stießen.

Und der Blick Falkenhayns richtet sich auf die Kontrabässe. Und wieder Geschützfeuer, jetzt eine Nuance schneller, aber glänzend den Rhythmus haltend. Der Klang herabfallender Erdklumpen und das sich über alles legende Gebrüll in einer weichen, melodischen Sprache, die sich vielleicht eignet, um Sehnsucht

auszudrücken, aber die Flüche und die Angst klingen in ihr zu weich.

Und wieder zeigt der Dirigentenstock auf eine neue Gruppe von Instrumenten. Hunderte einzelner fein ziselierter Schüsse vor dem Leichengeratter. Und wieder Beschuss. Mächtige Bassakkorde. Als würde der Chor der Geschütze verstärkt durch Posaunen, eine Basstuba, und das Echo dieser Schüsse irrt zwischen den Felsen umher wie ein um eine Note verspäteter dumpfer Schlag auf die große Trommel. Und das Rattern, das Rattern, das von allen Seiten herbeieilt. Tonleitern nach oben und nach unten. Wiehern und Stöhnen.

Falkenhayn lächelt, und über dem Bassthema erklingt ein feiner Beschuss aus leichten Maschinengewehren. *Ostinato cantabile*. Melodisch das Klicken des Schlosses, ein Schuss und das Klatschen der Kugel, die in den Körper fährt. Von Zeit zu Zeit der Triller eines Querschlägers. Monorhythmische Fuge mit Leiche alle zwei Takte. Und am Ende erschien das, auf das ich gewartet hatte, die Pedalnote, denn der Beschuss wurde so intensiv, dass sich praktisch alles in einem einzigen großen Heulen vereinigte.

Und Taktwechsel. Die Jungs verschieben leicht die Geschütze, und die Einschläge reißen das Wasser auf, in dem sich Tiere und Menschen tummeln. *Stretto*, jetzt nehmen die Bässe das Thema auf, ein Schuss folgt auf den anderen in einem regelmäßigen Sechzehntel-Rhythmus, ohne Pause. Am Ufer des Flusses Fontänen von Blut, Wasser, Fleisch.

Und ihr Tross, mit dem sie das aus Hermannstadt heraus-zuschaffen versuchten, was sie geraubt hatten.

Als eines der Geschosse die Wagen zerriss, sah ich deutlich, wie die Kleidungsstücke herausfielen. Kleider, Schals, Schuhe, Töpfe, Pfannen, Mäntel, all das begann in den Fluss zu fallen, der Leichen und Unterröcke mit sich führte, Schuhe und Mäntel.

Und als das Echo des Beschusses zurückkam, ertönte der Befehl, das Feuer zu einzustellen. Ich wischte mir mit der Handoberfläche die schweißbedeckte Stirn und sah Werner an, der Patronenbänder verteilte. Er war blass und erschrocken.

Abwechselnd sah er mich an und auf den Fluss. Er sagte nichts, aber ich wusste, was er hätte sagen können. Wir sahen zu, wie unsere Soldaten hinuntergingen, die Bajonette auf ihre Gewehrläufe gepflanzt.

Die Rumänen drängten sich in kleinen Gruppen mit erhobenen Händen.

Wozu brauchen sie die Bajonette?, fragte er. Seine Lippen waren blutig. Er hatte sie aufgebissen.

Wisch dir das Blut ab. Ich zeigte auf meinen Mund.

Er merkte nicht einmal, dass er blutete.
Unsere näherten sich sehr langsam den Rumänen.
Sie gehen da, als hätten sie steif gereckte Schwänze.

Überall Schlamm. Ich höre Hufeisen, Stahl, klickende Schlösser, Schüsse und das Rattern der Maschinengewehre. Der Gestank der Leinentücher. Zwölf heilige Klänge. Denn einen Moment vorher (woran erinnere ich mich, an was?) hieb ich mit der Faust auf die Tasten und brüllte, dass ich keinen Krieg wollte. Aber es gab keinen Ausweg. Zelte, Übungen, kalte Nächte und Gebrüll. Eingewachsene Fußnägel. Seitenstiche vom ständigen Sich-zu-Boden-werfen und Aufstehen.

Trockene Kommandos. Das Quieken der Ratten, die hinter uns herliefen, als wären wir ihr gelobtes Fleisch. Aber nur bis zum Fuß der Berge. Ich träumte, sie würden umkehren, und tatsächlich, das Quieken hörte auf.

Um nicht wahnsinnig zu werden, lernte ich ihre Namen auswendig. Bernd Schall. Walter Schön, Karl Kartmann. Überall Schlamm. Ein abgerissener Knopf. Blutstropfen im Schlamm, auf steinernen Inseln.

Walter Eisert, ein feister Typ, der immer nur das Eine im Kopf hatte. Woran erinnere ich mich, an was? An sein kurzes Verrecken? Als er röchelte und nichts mehr zu machen war, weil aus seinem massakrierten Körper Geysire von Blut austraten und den Schlamm rubinrot färbten.

Ekelhaft rötlicher Schlamm.

Die deftigen Flüche des Hauptmanns, eine einzige große Scheiße, über denen die schweren Akkorde der Haubitzen ertönten und das Ostinato der MG-Stellungen. Werner von Tannenried, mit dem ich in einem Zelt schlief und das Maschinengewehr bediente, Tanne, mein süßer Tanne, der genauso viel Angst hatte wie ich. Seine Haare. Sein Atem. Woran erinnere ich mich, an was? An den Beschuss von irgendeinem Hügel? An den glasigen Blick von Tanne, der genau so viel Angst hatte wie ich. Das Kriechen im Schlamm, um nur irgendwie den Wald zu erreichen. Der Schlamm, der Staub, trockene Kommandos.

Ein Schmerz und der Gedanke, nur diese Bäume zu erreichen und sich an ihn anzuschmiegen und nur noch wie ein Ton zu klingen, damit es diese verfluchten Hügel, Felsen, diesen allgegenwärtigen Gestank nicht mehr gibt, von dem mir übel wird. Platsch. Der bleiche Tanne. Sein glasiger Blick. Und meine Stimme, wie aus einer anderen Welt, denn so habe ich mich gehört, wie von außerhalb meiner selbst: sag, dass dir nichts passiert ist. Ich weiß es nicht, antwortete er, ich weiß es nicht. Und ich begann, nach einer Wunde zu suchen. Kopf, Bauch, Beine, nichts. Er war heil. Ich hörte einzelne Schüsse. Er weinte, an mich geklammert.

Und als alles still wurde, drang von ferne das Geschrei des Hauptmanns zu mir.

Er ist durchgedreht, Herr Hauptmann. Tanne konnte sich kaum noch auf den Beinen halten. Volker Neff, den Tanne nicht ausstehen konnte, lachte, er würde aussehen wie ein blasses Röschen. Neff, halt die Fresse. Ein knapper Fluch. Tannenried, was ist bei euch passiert. Der Hauptmann kam näher. Tanne presste die Kiefer zusammen und zitterte. Ein blasses Röschen inmitten von Schlamm und Felsen. Der Hauptmann ohrfeigte ihn zweimal. Tanne schien zur Besinnung zu kommen. Der Arzt kümmert sich um euch, sobald wir in unsere Stellung zurückkommen. Er beruhigte sich nicht. Es halfen ihm keine Märsche, nicht das Schlafen im kalten Zelt. Ein paar Tage später wieder Schusswechsel. Von vier Kerlen im Zelt blieben drei übrig. Überall Schlamm. Paul Lutzke, Tanne und ich.

Triller, Triller der Geschütze und Vögel, der Felsen und der klickenden Schlösser. Das Klacken der herausfallenden Patronenhülsen, von Öl triefend. Ersterbende Stimmen zwischen den Felsen. Deutliche Stimmen, denn es waren nur achthundert Meter. Im Tal ein einsames Haus. In der Ferne die Aussicht auf Rosinari. Reste rumänischer Einheiten irrten in den Kiefernwäldern irgendwo in der Nähe. Turnu Rosu, Turnu Rosu. Sie versuchten, ihre Anwesenheit nicht einmal besonders zu verbergen. In unserem Rücken schlängelten sich deutsche und ungarische Bataillone.

Turnu Rosu, dieser Gesang hat sich in mein Gedächtnis eingegraben wie die Namen. Nur nicht durchdrehen. Nur nicht durchdrehen wie Tanne. Der Hauptmann kannte seine Familie. Hanenheim, du musst dich um ihn kümmern. Es darf ihm verdammt noch mal nichts passieren. Volker schimpfte, die adligen Schweine hätten es immer besser. Überall Schlamm. Ihr singendes Turnu Rosu, wie ein Zauberspruch, der sie aus dem Kessel befreien sollte. Ein scharfer Geruch, der von jener Seite des Hügels strömte, vom Nebel über dem Tal gehalten. Der Hauptmann schickte ein paar Leute voraus.

Ich sah sie, wie sie durchs dichte Gras huschten. Aber nichts, keinerlei Reaktion vonseiten der Rumänen. Etwa fünfhundert Meter vom Haus entfernt standen ein paar Heuschober.

Tanne, vielleicht sehen sie uns wirklich nicht. Scheiße, verdammt, die Schweine warten doch nur, dass wir näher kommen, sagte Neff, der gebückt mit uns zusammen die Munition schleppte. Und wieder hörte ich dieses weiche Turnu Rosu.

Wir erreichten die Heuschober. Nichts. Nur der scharfe Gestank des faulenden Heus wurde stärker und verband sich mit einer absurd frischen Note von Kiefernduft.

Wir nahmen unsere Stellungen ein. Der Hauptmann verteilte die Einheit über die gesamte Linie des Waldes, von den Heuschobern bis zum Haus. Ohler und Neff, ich und Tanne, auf beiden Seiten eines Schobers. Wer ist dort? Wer ist dort im Wäldchen? Neff sang vor sich hin. Verfluchte, beschissene Rumänenschweine. Neff, halt 's Maul. Erbarmen, Neff, sie hören dich doch. Scheiße, einen Quatsch hören sie mich, Hannenheim. Er sagte das laut. Eine langsam ersterbende Stimme hallte wider von den steilen Felsen auf unserer rechten Seite und wanderte irgendwo ins Tal hinein. Rein, lang, leiernd.

Eine sterbende Stimme.

Eine Falle, sagte Tanne weich. Das ist eine Falle, wieso schießen sie nicht? Ich packte ihn an der Hand. Leiser, Tanne. Robbte zu ihm hin. Schenkel an Schenkel. Was, wenn dieser Krieg nicht wäre? Würde ich ihm eine Fuge vorspielen? Ein Präludium? Würde ich ihm schießromantische Gedichte aufsagen? Schmatz, schmatz, bei Lampen mit goldenen Verzierungen, ohne diesen Schlamm hier, würde Triller mit der rechten Hand spielen, während die linke auf seinem Schenkel ruhte?

O blasses Röschen, sieh nur, die Sterne erleuchten das Dunkel! Und der Triller, um seinen warmen Atem auf meinem Nacken zu spüren. Zwanzig Minuten reglos. Der Hauptmann schien überrascht zu sein über die fehlende Reaktion von ihrer Seite. Zwitschernde Noten, perlende Passagen.

Scheiße, sie hecken was aus, sagte Neff und spuckte aus. Im selben Moment hörten wir drei Schüsse. Tanne erstarrte. Aber die Schüsse hallten aus der Tiefe des Waldes oder sogar noch von jenseits von ihm.

Ich dachte an Rosinari.

Und plötzlich das Klappern. Der Hauptmann gab das Zeichen zum Aufbruch. Das Klappern der Becher, der Bajonette. Der Nebel, der sich langsam verzog, schien es nach überall hin verteilen zu wollen. Ein Klappern, ähnlich dem Widerhall einer Kutsche, die übers Pflaster fuhr. Das Klimpern von Münzen. Rhythmisch und im Takt.

Wenn sie dort waren, dann waren wir für sie eine leichte Beute. Wir erreichten den Waldrand. Begannen uns durchs Dickicht zu schlagen. Mir war, als würden überall wilde Tiere lauern. Aber der Wald war nicht tief.

Es stellte sich heraus, dass das der Rand eines kleinen Tales war. Unten sah man einen kleinen Bahnhof, in dem eine Lokomotive mit angehängten Wagen stand.

Ein paar hundert Rumänen drängten sich um sie.

Der Hauptmann schickte Meldegänger los. Wir sollten auf Unterstützung warten. Ich hörte das Wiehern von Pferden, die nicht angebunden waren.

Die Rumänen schienen es nicht eilig zu haben. Ganz in Ruhe beluden sie die Waggons. Etwa nach einer Stunde hörte ich von rechts ein typisches Rasseln. Ein deutsches Bataillon. Sie ließen sich 50 Meter von unseren Stellungen nieder. Ich sah mich um, der Hang auf unserer Seite war nicht steil. Schlechter sah es auf der rumänischen Seite aus. Sie würden in Richtung Hermannstadt flüchten müssen, und dort waren schon Unsere.

Das Klimpern von Münzen. Absurd und unerträglich. Nach einer Weile tauchten zwei weitere deutsche Bataillone auf. Neff kroch zu uns herüber und sagte, in einer Stunde würden wir Unterstützung durch Haubitzen erhalten. Und dann bemerkten wir, dass sie hinter einer kleinen Anhöhe Geschütze heran rollten. Tanne ölte nervös seine Patronen. Der Hauptmann wusste, dass es nichts mehr zu warten gab. Die Rumänen wussten eindeutig schon, dass wir in der Nähe waren. Die Deutschen begannen als Erste. Heftig eröffneten sie das Feuer in Richtung der Geschütze.

Die Rumänen begannen sich in den dichten Wald zurückzuziehen und beschossen uns dabei unaufhörlich.

Wir liefen mit unseren MG's hinunter und stolperten dabei unaufhörlich. Tanne verhedderte sich in wildem Wein, und wir fielen hin. Als wir über die Waldlinie hinaus gelaufen waren, war praktisch alles vorbei.

Der Hauptmann und noch zwei deutsche Offiziere sprachen mit den rumänischen Sanitätern. Sie verstanden einander nicht, also fragte der Hauptmann, ob einer von uns Rumänisch könnte. Ohler meldete sich. Ich sah mich auf dem Kampfplatz um. Leichen. Ein paar leicht verletzte Deutsche.

Neff sagte: sieh mal, die haben österreichische Karabiner. Scheißelegant, sagte er, als er sich einen ansah. Dort waren auch noch Schafspelze, Kabel, Westen, Schuhe, Wein in Aluminiumflaschen. Tanne keuchte und wollte trinken. Ich gab ihm Wein. Wir standen bei den Waggons. Tanne setzte sich auf den Fußtritt eines Waggons. Von Hermannstadt her erschienen die Deutschen. Verdammte Sanitäter, schimpfte Ohler, sie sagen, es gibt sie hier nicht. Tanne schaute in Richtung Hermannstadt. Die Deutschen marschierten ruhig. Eine schwarz-weiß-rote Fahne. Die rumänischen Sanitäter liefen zwischen den Leichen herum.

Die Deutschen durchkämmten die Wälder. Der Hauptmann sagte, wir sollten uns sammeln und würden in einem Haus am Wald übernachten. Ich nahm zwei Flaschen Wein und zwei Schafspelze mit. Der Hauptmann beachtete es nicht. Nach vierzig Minuten befahl er den Abmarsch. Das Haus war ungewöhnlich groß.

Dort waren auch eine Scheune und zwei Wirtschaftsgebäude.

Ein Teil der Leute kam in den Gebäuden unter, die anderen schlugen sich Zelte auf.

Woran erinnere ich mich, an was?

Die Karbidlampe, Tanne, der mit bis unters Kinn hochgezogenen Knien in einer Ecke des Zeltes hockte. An ein Gespräch mit dem Hauptmann. Man muss auf ihn aufpassen, Hannenheim. Er ist emotional instabil. Meiner Meinung nach, er sah mich aufmerksam an, ist er schon verrückt. Paul war tot. Wir waren ein paar Mal dem Tode nah gewesen. Hast du auch Angst? So wie jeder. Ich reichte ihm die Flasche. Ich habe lange keinen Wein getrunken. Im Lampenschein sah er noch besser aus. Ich schluckte und legte den Arm um ihn. Aus dem Nachbarzelt ertönte das Gelächter von Ohler und Neff. Ich erkannte ihre Stimmen. Austausch über das Ficken von Bräuten. Wie groß ist dein Schwanz, Neff. So riesig wie Moses Stock. Wieder Gelächter. Französische Fotzen sagen Sonnez. Geile französische Fotzen. Und sie sagen auch, dass du ihnen mit den Zähnen die Strapse aufmachen sollst. Und diese Fotze wirst du nicht verlassen bis zum Tod. Ich kuschelte mich an Tanne. Er weinte. Seine Tränen flossen über meine Wange. Sie haben schlanke Schenkel, wunderbar schlank, sagte Ohler. Das Klappern der Becher. Einer von ihnen aß, denn man hörte Schmatzen. Was macht dich heiß im Kampf, Neff? Der Gedanke an französische Fotzen. Neff brach in Gelächter aus. Wieso nicht unsere? Ich stellte mir ihre erhitzten, aufgedunsenen und fetten Gesichter vor. Unsere sind Heringe, sagte Neff. Klappern. Ohler, du Ferkel, rück weg von mir, dein Segel bläht sich, du Hurensohn. Wieder Prusten. Ab in den Hafen. Tanne trank schweigend. Und mir legte sich über das Gespräch zwischen Neff und Ohler ein Maschinengewehrrattern, das ich nicht loswurde. Die Akkorde der Haubitzen, Geratter. Trommeln. Auf ins Gefecht, Ohler, sagte Neff. Ich wusste, was sie machen würden. Sie würden im Schein der Karbidlampe wichsen. Wenn ich das Zelt verlassen würde, würde ich den auf und nieder gehenden Schatten ihrer Hände sehen. Sie keuchten laut. Nicht nur sie übrigens. Die gesamte kaiserliche und königliche Armee wichste. In den Schützengraben, den Geschützstellungen, in Sätteln und Panzerzügen, in jeder Festung dieses verfluchten Landes onanierten alle. Selbst der Kaiser und der Thronfolger, die Ehefrauen, Geliebten, Kinder und Alten, die ganze verfluchte Welt. Tanne, sagte ich leise, leg dich hin. Er protestierte nicht. Er streichelte mir über den Kopf und zitterte, als ich die Knöpfe aufmachte und zu saugen begann. Das beruhigte ihn. Und ich hatte nichts zu verlieren. Ich hatte mich in ihn verliebt, wusste aber nicht,

wie er darauf reagieren würde. Es ist etwas anderes, gemeinsam zu wachsen, sich einen zu blasen oder zu kuscheln, das war normal, aber Liebe? Ich spürte seinen Geruch. Ich hörte das Keuchen aus den Nachbarzelten. Kleine Segel, so ein Bild produzierte mein müdes Gehirn. Boote, Flussdeltas, Wassermassen, die sich ins Meer ergossen und Schlamm, aber anderer Schlamm als hier, nicht so voller Leichen. Ich fühlte mit der Wange seine pulsierende Ader. Hätten wir das auch als Zivilisten gemacht? Bestimmt. Romantische Bergtouren, ohne MG-Nester auf jedem Hügel. Gemeinsame Abendessen. Ohler brüllte wie ein Ferkel, das geschlachtet wurde. Nach ihm folgte gleich Neff. Wohin hast du getroffen? Hinter mich, verflucht, es ist über meinen Kopf geflogen. Nicht schlecht, nicht schlecht, sagte Neff. Und das Klirren der Becher, in die sie den Wein gossen. Tanne krümmte sich leicht zusammen, hielt den Atem an, stöhnte und kam. Ich selbst kam ein paar Sekunden nach ihm. Irgendwo von Ferne fielen ein paar Schüsse. Pferdegewieher. Irgendetwas tat sich auf der anderen Seite des Tals. Neff kam aus dem Zelt heraus. Laut pisste er in die leere, kalte Nacht. Tanne sagte, er würde auch pinkeln gehen. Er kroch aus dem Zelt. Was ist los, Tannenried? Kannst du nicht pissen? Macht 's dein edler Schwanz nicht mehr?

Neff, lass ihn in Ruhe, meldete ich mich.

Oh, dein Täubchen meldet sich, prustete Ohler aus dem zweiten Zelt.

Ich kroch aus dem Zelt und stellte mich neben Tanne.

Hannenheim, pfui, Entschuldigen Euer Hoheit, sollte ich sagen, wird er ihm beim Pissen seinen Schwanz halten?

Halt 's Maul, Neff.

Was, mein Täubchen? Volker, lass sie, ließ sich Ohler vernehmen. Ich stand hinter Tanne, von Angesicht zu Angesicht mit Neff, der die Ärmel hochkrempelte. Hannenheim, du hast wohl schon lange nicht mehr auf die Fresse gekriegt. Volker! Ohler stand bei ihm und versuchte ihn festzuhalten, als er sich mir näherte. Wie ein knurrender Köter. Ich hatte keine Angst davor, dass er mich schlug. Er war stärker, robuster. Volker, der Hauptmann macht dich fertig, wenn du ihm was tust.

Der Hauptmann kann mich mal.

Aus ein paar Zelten beugten sich andere Köpfe heraus. Tanne pinkelte ruhig und drehte um. Wieder hörten wir Schüsse und Pferdegewieher. Diesmal wesentlich näher. Tanne krempelte die Ärmel hoch. Oh bitteschön, Ohler, sieh mal, die edlen Siebenbürger Ritter machen sich zum Kampf bereit.

Er trat an mich heran und schnaubte mir direkt ins Gesicht: Ich werde mich nicht mit euch schlagen, ihr Mädchen. Tanne zitterte, aber ich fasste ihn an der Hand. Neff war betrunken. Erst als er mit seiner Stirn meine Stirn berührte, roch ich den Gestank aus seinem Mund und den halbverdauten Wein. Dabei konnte er sich kaum auf den Beinen halten. Er beging einen taktischen Fehler. Er kam zu nahe, wollte mir Angst machen. Ich sah ihm direkt in die Augen und rammte ihm mein

Knie in die Eier. Augenblicklich sackte er zusammen. Ohler sprang ihm bei. Was hast du mit ihm gemacht, du Schwein, blaffte er. Nichts, er hat bekommen, was er verdient hat, sagte ich und machte kehrt Richtung Zelt. Komm, Werner. Einen Moment später saßen wir wieder im Zelt. Es wurde still. Nach dreißig Minuten rief der Hauptmann mich und Werner zu sich.

Sein fettiger Mund, das angefangene Essen auf dem Teller, die aufgeknöpfte Uniform. Er rauchte. Wir standen dort vor ihm wie die letzten Idioten, in Habachtstellung, und er musterte uns ruhig, schließlich seufzte er, legte beide Hände auf den Tisch und verschränkte die Finger zu einer Faust, auf die er den Kopf legte. Er sah aus

wie eine kleine, traurige Bulldogge.

Meine Herren, setzen Sie sich bitte.

Jawohl, Herr Hauptmann, brüllten wir gleichzeitig zurück. Wie gehorsame Schafe. Er befahl seiner Ordonnanz, zwei Becher zu bringen. Er goss uns Wein ein und bedeutete uns mit einer Handbewegung zu trinken.

Was war das für eine Aktion vor dem Zelt, Herr Tannenried?

Herr Hauptmann, Volker Neff hat versucht mich zu beleidigen, und Hannenheim hat mich verteidigt.

Hat er es versucht, oder hat er beleidigt, das ist ein großer Unterschied, junger Mann. Er hat es versucht, Herr Hauptmann.

Weißt du, dass ich euch vors Kriegsgericht bringen könnte?

Die blitzenden Augen der Bulldogge, Blitze wie ein ratterndes Maschinengewehr, rhythmisch und intensiv, aber ich wusste, dass sich einfach der Schein der Kerze in seiner Pupille spiegelte.

Ja, Herr Hauptmann.

Und der Herr Hannenheim ist sich dessen auch bewusst?

Ich schluckte.

Ja, Herr Hauptmann.

Ich kannte Ihren Vater, Hannenheim, und ich kenne auch noch ein paar andere Mitglieder Ihrer Familie.

Er seufzte und musterte mich.

Meine Herren, ich wünsche nicht noch mehr solcher Situationen. Haben Sie verstanden? Mit Neff und Ohler können Sie nach dem Krieg abrechnen, nach dem Krieg, haben Sie mich verstanden?

Jawohl.

Er sah uns eine Weile schweigend an. Ich hörte nur seinen schweren Atem. Tanne atmete fast nicht. So schien es mir zumindest.

Jawohl, jawohl, jawohl, der Hauptmann wiederholte das wie eine liturgische Formel, gut, meine Herren, ihr könnt abtreten.

Angeschmiegt an Werner, versuchte ich einzuschlafen.

[Übersetzung: Ulrich Heisse]

► Що я пам'ятаю? Картинки, уривки, сморід. Ми дерлися вгору неподалік Волькерсдорфа. Тільки задля того, щоб викурити звідти румунів. Стежки, якими ніхто не ходив уже десятиліття. Уламки, що летять згори. Страх і сморід трухлявих пнів. І торохтіння кулеметів, яке вщухло десь близько півночі.

Відлуння: один постріл негайно озивався безліччю відгомонів, тріскотнява перекочувалася з долини в долину. Вогкість і ніч. Ніч, трухляві пні. Голоси, чужі голоси: чорт, нічого не видно. Тисяча п'ятсот метрів угору стрімкою скелею, з повним спорядженням на спині.

А ще ж зовсім недавно я грав. Сидів цілими днями в кімнаті й писав музику. Жахливе гівно, жалюгідне труп'яче гівно. Я не хотів війни. Я хотів писати. Слухати.

І вже небавом я дряпався скелею, прив'язаний канатом до Пауля Люцке, який ішов попереду і боявся не менше, ніж я. Боявся, що ми зараз зірвемося – досить лише, аби той, хто йде першим, погано поставив ногу, і посипалися ті чортові уламки. Пам'ятаю Вернера фон Таненріда, який ішов за мною, пам'ятаю схлипування. І темряву. Я нічого не бачив. Чув лише важке дихання. Лайку. Поодинокі постріли. Щомиті я заплутувався в якихось заростях і насилу виривався. Рухай тією своєю аристократичною дупою, Ганенгайм чортів. Мені було то гаряче, то холодно. Питьма, густа срана питьма.

Потім почав іти дощ. Дух плісняви й грибів. По слизькому каменюччі неможливо було підніматися. **Я щонайменше кілька разів послизнувся, і лише притомний Пауль урятував нас від падіння вниз.**

Я ступив на стежину, але там, вочевидь, густо лежали уламки, бо я зненацька ніби затанцював. Неначе йшов по металевих кульках. Я вихилився вбік і відчув, як моя рука пробиває порохнявий пеня. Не пам'ятаю, яким дивом, але я вирвав руку і тієї ж миті намацав гілку. Лише це врятувало мене від падіння. Канат смикнув Пауля, і він втратив рівновагу. Проте вперся ногами і якось устояв. Ганенгайм, блядь, обережніше. Мені ледь вдалося підвестися. Чорт, ступай уважно. Повбиваєш нас.

Гауптман щокілька хвилин давав команду перепочити. Ми віддихувалися. Ставало дедалі холодніше. Дощ усе сильнішав. Крізь хлюпотіння дощу чути було постріли. Десь із боку Германштадта долинали звуки канонад.

Як шорсткі, сухі акорди.

А відразу після них – пасаж кулеметів, і відповідь, як у фузі. Шість годин.

Що я пам'ятаю, що? Дикий виноград, у якому я щосекунди заплутувався? Я поранив руки. Мене лихоманило. Мені хотілося блювати. Якби тієї миті перед нами виринули румуни, у нас не було б найменшого шансу. Але Гауптман навмисно вибрав цю глуху стежину. Той, у кого є клепка, нізащо не продирався би нею вночі. Але в нас клепки не було.

Під дощем смердіти почало ще більше. Ми не милися вже кілька днів. Намоклі мундири, гриби, піт, пліснява і запах страху. Через кільканадцять метрів почалося жахіття. Ми провалювалися по коліна в плетиво гнилого коріння. Ніби бродили болотом. Аж доки дійшли до наступного хребта. Ліс закінчився. Була північ. На небі висіли важкі хмари.

Ми розбили намети. Я намагався заснути, притулившись до Вернера й Пауля, але не вдавалося. Було надто холодно. Близько третьої чи четвертої ми виповзли з намету. Хтось розпалив багаття, і ми стояли біля нього, гріючи руки. Мовчки.

Я не був певен, чи Гауптман не збожеволів. Може, знав, що румуни далеко, а може, просто плюнув на обережність.

Близько п'ятої знов почулися кулеметні черги. Марш трупів. Ми видерлися сюди лише задля того, щоб застати зненацька румунів, якби ті спробували прослизнути долиною. Але їх не було. Пополудні наступного дня ми почали продиратися в бік Германштадта. Чортів ліс, яким ми пробивалися вночі, був цілком огорнений туманом. Я не пам'ятаю навіть, на якій ми були висоті, але мені паморочилося в голові.

Що я пам'ятаю? Краєвиди? Люцке, який постійно говорив про трахання? Постріли? канонади? Сполохане стадо косуль. Холод, а за мить – яскраве сонце, від якого ставало парко. Пораненого румуна, якому ми хотіли допомогти. В нього були прострелені ноги. Але той мерзотник вийняв пістолет і націлив його на нас. Гауптман виявився швидшим.

Що я пам'ятаю? Блювання, коли краплі мозку оббризкали мені чоботи й штани. Гауптмана, який верещав: щоб такого більше не було, сучі сини. Його пістолет перед самими очима, його ляпаси по обличчі.

Що я пам'ятаю, крім торохтіння кулеметів?

Те, як доводилося срати на видноті? Що ще? Майже нічого. Якусь із атак

на позиції румунів? Ми з Паулем переносили кулемет. Праворуч було кілька каменюк. Гауптман, Люцке, я і ще кілька солдатів. Не було навіть гадки про те, що в нас стріляють. Жодної думки. Я чув моноритмічну фугу. Клацання замків. Торохкотіння кулеметів. Вибухи. Тріск скель, які осипалися вниз. Верески з одного й другого боку. Свист кулі, яка пролетіла в мене біля вуха. Виразний. Пригадую, як мене потягло за собою тіло Пауля Люцке. Пригадую Гауптмана, який вирвав гвинтівку з його мертвої руки і допоміг мені докульгати до каменюччя. Не вистачило лише цих п'яти метрів. Когось, хто голосно питав, чи маємо ми контакт із правою стороною. Атаку румунів, які легкодухо вийшли просто під наші кулі. Їхній гавот, коли вони спокійно, нота за нотою падали. Потім – нашу атаку. Крики, постріли. Їхній відступ. Але кільце оточення, власне, вже майже замкнулося. *Rondo allegretto*.

Вони хотіли пробитися до Ротентурма. Жодних шансів. Відступали з Германштадта в напрямку Тальмеша. Вісімнадцять кілометрів, устелених трупами. Увесь вогонь артилерії було скеровано туди. Вони були приречені. Сорок батальйонів, уся артилерія. Кулеметні позиції, розташовані в лісі на схилах і узгір'ях, довершували справу. Трупи людей і коней. Я був там, де оточених відтіснили до ріки. Коні в упряжі, солдати, корови – всі, рятуючись від нашого вогню, входили в холодну безжальну ріку.

Я заплющив очі й думав про клавіші, б'єш лише по чорних і білих клавішах, не чуєш ніяких прокльонів, ніхто не лає вогкі смердючі онучі. Румуни – лише статисти в опері, якою диригує невидимий Фалькенгайн. І коли я побачив диригентський пульт, за яким він стояв у бездоганному фракі, але з лискучим пікельгельмом на голові, мені стало краще.

Я заплющив очі й натиснув на гачок, але не чув пострілів, лише моноритмічну фугу з трупом через кожні два такти. Фалькенгайн диригував, точно відмірюючи початок кожної теми: кулеметні позиції, у контрапункті – поодинокі постріли; і всміхався, задоволений, що оркестр, керований легким і точним жестом, чудово зливається з похитуванням дерев, із травною, пом'ятою тілами, з уламками, які сиплються довкола.

На початку – перший голос. Добре знайома труп'яча тема. Просто у безладний натопт. Далі – відповідь другого голосу, звичайне «тр-р-р-р-р», яке перетворюється на розтроснені черепи, поламани ребра й коліна, патьоки крові. І знову – стриманий диригентський рух Фалькенгайна. Контрапункт гармат, які вторують кулеметам, їхнє стакато, розділене короткими паузами. І вступає третій голос. Та сама тема, кулі, що пробивають товсті шинелі

й мундири, відривають руки, прошивають стопи, литки, стегна. Іржання коней, ревіння корів, яких солдати почали зіштовхувати в ріку.

Фалькенгайнів погляд мандрує у бік контрабасів.

І знову – обстріл із гармат, тепер дещо швидший, але в досконалому ритмі. Гупотіння грудок землі, що злетіли в повітря, і все сповито вигуками м'якою співучою мовою, що нею, можливо, гарно звучить туга, але прокльони і страх – слабко і непереконливо.

Диригентська паличка вказує на наступну групу інструментів. Сотні поодиноких ажурних пострілів на тлі труп'ячого торохкотіння. Знов обстріл. Потужні басові акорди. Неначе хор гармат підсилили тромбони й басова туба. Відлуння цих пострілів снує між скелями, ніби на мить запізнілий удар великого барабана. І тріскотіння, яке долинає зусібч. Пасажі вгору і вниз. Іржання і зойки.

Фалькенгайн усміхається, і над басовою темою розквітає ажурний ансамбль легких кулеметів. *Ostinato cantabile*. Співуча кода: поклацування замка, постріл і глухий ляпас кулі, що входить у тіло. Час від часу – трель рикошету. Моноритмічна fuga з трупом через кожні два такти. І нарешті з'явилося те, на що я чекав: педаль. Обстріл став таким інтенсивним, що все злилося в один потужний гул.

І міняється такт. Хлопці обережно розвертають гармати, і снаряди розривають воду, в якій кишить від тварин і людей. *Stretto*, тепер уже баци підхоплюють тему, постріли долинають один за одним у рівномірному шістнадцятидольному ритмі, безперервно. Понад берегом – фонтани крові, води, м'яса.

І їхні обози, якими вони намагалися вивезти з Германштадта награбоване.

Коли один зі снарядів влучив у вози, я виразно бачив, як висипався одяг. Сукні, шалики, черевики, каструлі, пательні, плащі – все почало падати в ріку, яка несла трупи і спідниці, черевики і плащі.

А коли відлуння обстрілу повернулося, надійшов наказ припинити вогонь. Я втер спітніле чоло і поглянув на Вернера, який подавав патрони. Він був блідий і приголомшений. Дивився то на мене, то на ріку. Не говорив нічого, але я знав, що він міг би сказати. Ми спостерігали, як наші солдати спускаються вниз із багнетами, приєднаними до дул гвинтівок. Румуни, збившись у маленькі гуртики, стояли з піднятими руками.

– Навіщо їм ті багнети? – запитав Вернер. У нього на губах була кров.
Він їх прикусив.
– Витри собі кров, – я торкнувся своїх губів. Він навіть не відчув, що кривавить.
Наші дуже повільно наближалися до румунів.
– Ідуть так, ніби в них прутні стоять.

Болото в болоті. Чую підкови, сталь, крик, клацання замків, постріли, торохкотіння кулеметів. Сморід онуч.
Дванадцять святих звуків. Адаже за мить до цього (що я пам'ятаю, що?) я періщив рукою по клавіатурі й кричав, що не хочу ніякої війни. Але не було виходу. Намети, муштра, холодні ночі й крики. Врослі нігті на ногах. Кольки від постійного падання на землю і вставання.

Сухі команди.

Пищання пацюків, які йшли за нами так, ніби ми – їхнє м'ясо обітоване.
Але тільки до підніжжя гір. Мені наснилося, що вони завернули, – і справді, пищання вщухло.

Щоб не здуріти, я вчив напам'ять їхні прізвища. Бернд Шалль. Вальтер Шон, Карл Картман. Болото в болоті. Відірваний гудзик. Краплі крові в болоті, на кам'яних обвалах.

Вальтер Айзерт, товстий тип, який безперестанку співав про дупи. Що я пам'ятаю, що? Його коротке конання? Коли він хрипів, і нічого неможливо було зробити, бо з його понівеченого тіла бризкали гейзери крові, забарвлюючи болото в рубіновий колір.

Гидке зарум'яніле болото.

Сухі прокльони Гауптмана, суцільне гівно, над яким лунають важкі акорди гаубиць і бурдонні переливи кулеметів «Шварцельозе».

Вернер фон Таненрід, із яким я спав у наметі й стояв біля одного кулемета, Тане, мій любий Тане – він боявся так само, як я. Його волосся. Подих. Що я пам'ятаю, що? Обстріл із якогось узвишшя? Склянистий погляд Тане, який боїться так само, як я. Бредемо болотом – лише б дістатися лісу. Болото, пилюка, сухі команди.

Біль і думка: лише б дістатись до тих дерев і притулитися до нього, і звучати, щоб не було тих чортових пагорбів, скель, того всюдисущого смороду, від якого нудить і вивертає.

Лайка. Блідий Тане.

Скляний погляд. І мій голос, ніби з іншого світу (я почув себе так, наче не я говорив): скажи, що з тобою все гаразд. Не знаю, – відповів він, – не знаю. І я почав шукати рану. Голова, живіт, ноги, нічого. Він був неушкоджений.

Я чув поодинокі постріли. Він плакав, увіткнувшись у мене обличчям. Коли все затихло, десь здалеку почувся окрик Гауптмана.

Він здурів, пане Гауптман.

Тане ледь тримався на ногах. Фолькер Неф, якого Тане терпіти не міг, глузував з нього, що той виглядає, як бліда трояндочка.

– Нефе, стули пельку. Суха лайка. Таненрід, що з вами? Гауптман підійшов ближче. Тане стиснув щелепи і тремтів.

Бліда троянда серед болота і скель. Гауптман ударив його двічі. Тане ніби протверезів.

– Вас огляне лікар, тільки-но ми повернемося на позиції. Він не заспокоївся. Йому не допомогли марші, сон у холодному наметі. Кількома днями пізніше

– знов стрілянина. Із чотирьох хлопців у наметі лишилося троє. Болото в болоті. Пауль Люцке, Тане і я.

Трелі, трелі гармат і птахів, скель і замків. Дзенькіт масних від оливи гільз, що випадають із кулемета.

Голоси конають між скелями. Виразно чутні, бо туди якісь лише вісімсот метрів. У долині – самотній будинок. Далі – вид на Рашинарі. Рештки румунських підрозділів бродили сосновими лісами десь поблизу. Турну Рошу, Турну Рошу. Вони навіть особливо не ховалися. За нами йшли німецькі й угорські батальйони.

Турну Рошу – цей спів укарбувався в мою пам'ять так само, як прізвища. Лише б не збожеволіти. Лише б не збожеволіти, як Тане.

Гауптман знав його сім'ю. Ганенгайм, ти маєш ним опікуватися. З ним нічого не може статися, трясця твоїй матері. Фолькер докинув тільки, що аристократичній сволоті завжди щастить.

Болото в болоті. Їхнє співуче Турну Рошу – ніби закляття, яке має вирвати їх із оточення.

Гіркуватий запах із протилежного схилу пагорба висів у тумані над долиною.

Гауптман вислав кількох людей уперед.

Я бачив, як вони скрадалися в густій траві.

І нічого, жодної реакції з боку румунів.

Десь за п'ятдесят метрів від будинку стояло кілька копиць сіна.

– Тане, може, вони справді нас не бачать. Хрін, хрін, вони тільки чекають, щоб ми підійшли ближче, – сказав Неф, який, схилившись, разом із нам волік амуніцію. І я знов почув те м'яке Турну Рошу.

Ми добігли до копиць. Нічого. Лише гіркий запах гнилуватого сіна став виразнішим і абсурдно змішався зі свіжістю соснової живиці.
Ми зайняли позиції. Гауптман розтягнув підрозділ уздовж лінії лісу від копиць аж до будинку. Олер і Неф, я і Тане – по обидва боки копиці.
– А хто це? Хто у лісі, озовися. Неф наспівував собі під ніс. Срана, йобана румунська сволота. Неф, закрий пельку.
Неф, заради бога, вони тебе чують.
Хрін там, не чують, Гагенгайм.
Він це сказав уголос. Його голос, повільно конаючи, відбився від стрімких скель праворуч від нас і помандрував кудись углиб видолінка.
Чистий, довгий, тремкий. Голос, що конає.

– Пастка. М'яко сказав Тане. Це якась пастка, чому вони не стріляють? Я схопив його за руку. Тихіше, Тане. Підсунувся до нього. Стегно біля стегна. Що було б, якби не було тієї війни? Я грав би йому якусь фугу? Прелюдію? Декламував би йому блядські романтичні вірші?
Цмок, цмок, під лампами із золоченим оздобленням, без усього цього болота, граючи сюркотливі пасажі правою рукою, а ліву тримаючи на його стегні?

О, бліда трояндо, дивись: зірки пронизують морок!
І трель, аби почути його теплий подих на шиї.
Двадцять хвилин безруху. Гауптман, здавалося, був здивований, що з їхнього боку немає ніякої реакції.
Пташині ноти, бісер пасажів.

– Курва, вони щось задумали, – сказав Неф і сплюнув. Тієї ж миті ми почули три постріли. Тане завмер. Але постріли долинали з глибини лісу або навіть звідкілясь із-за нього. Я подумав про Рашинарі.

І раптом – брязкіт. Гауптман дав команду до маршу. Брязкіт бляшанок, багнетів. Туман, що поволі рідшав, ніби намагався рознести його навсібіч. Брязкіт, схожий на звук воза, що їде бруківкою. Брязкіт монет. Рівномірний, ритмічний.

Якщо вони там, то ми для них зараз – як товсті гусаки. Ми дійшли до краю лісу. Почали продиратися крізь хащі. Мені здавалося, ніби всюди зачалися якісь звірі. Втім, ліс виявився неглибоким. То був край долини. Внизу виднілася невелика станція, біля якої стояв локомотив із вагонами. Біля вагонів крутилося кілька сотень румунів.

Гауптман вислав кур'єрів з інформацією. Ми мали чекати підкріплення.

Я чув іржання коней, які ходили вільно, не стриножені.

Румуни, здавалося, нікуди не поспішали. Спокійно завантажували вагони. Приблизно через годину я почув із правого боку характерне бряжчання. Німецький батальйон. Вони розташувалися десь метрів за п'ятдесят від наших позицій. Я роззирнувся, схил із нашого боку був пологий. У румунів – гірше. Будуть змушені тікати в напрямку Германштадта, а там уже наші.

Бряжчання монет. Абсурдне й нестерпне. Небавом з'явилися ще два німецькі батальйони. Неф приплентався до нас і сказав, що за годину до нас прибуде підкріплення гаубиць.

І тоді ми помітили, що через невеликий пагорб перекочують гармати. Тане нервово наоливлював снаряди. Гауптман розумів, що треба діяти. Румуни, вочевидь, уже знали, що ми близько. Німці почали першими. Весь свій скажений вогонь скерували на гармати.

Румуни почали відступати в бік густого лісу, обстрілюючи нас без угаву.

Ми бігли з нашими машинками в долину, шокроку спотикаючись. Тане заплутався у дикому винограді, і ми впали. Коли вибігли на лінію лісу, вже було, власне, по всьому.

Гауптман і ще двоє німецьких офіцерів розмовляли з румунськими санітарами. Не могли порозумітися, тож Гауптман питав, чи хтось із нас знає румунську. Зголосився Олер.

Я оглядав поле бою. Трупі. Кілька легко поранених німців.

Неф сказав: „Дивись, у них австрійські гвинтівки. Збіса елегантні”, – докинув він, розглядаючи одну з них. Іще там були баранячі шкури, кабелі, жилети, чоботи, вино в алюмінієвих фляжках.

Тане важко дихав, йому хотілося пити. Я подав йому вино. Ми стояли біля вагонів. Тане сів на приступку.

З боку Германштадта з'явилися німці.

– Падлюки санітари, – кинув Олер. – Кажуть, що їх тут нема. Тане дивився у напрямку Германштадта. Німці марширували спокійно. Чорно-червоно-білий прапор.

Румунські санітари почали ходити між трупів.

Німці прочісували ліси. Гауптман сказав, що нам треба збиратися, ми переночуємо біля будинку перед лісом. Я захопив дві фляги з вином

і два баранячі кожухи. Гауптман ні на що не зважав. Через сорок хвилин скомандував стати до маршу.

Дім виявився несподівано просторим. Ще там були стодола і дві великі господарські будівлі. Частина людей розташувалася в приміщеннях, частина – в наметах. Що я пам'ятаю, що?

Карбідову лампу. Мого Тане, який, обхопивши руками коліна, сидів у кутку намету.

Розмову з Гауптманом. Треба вважати на нього, Ганенгайм. Він емоційно нестійкий. Як на мене, – Гауптман уважно подивився на мене, – то він уже збожеволів.

Пауль загинув. Ми кілька разів заглядали смерті в обличчя. Ти теж боїшся? Як і всі. Я подав йому пляшку. Я давно не пив вина. У світлі лампи він виглядав іще гарнішим. Я проковтнув слину і обійняв його однією рукою.

Із сусіднього намету гримнув сміх Олера і Нефа. Я впізнавав їхні голоси.

Сповіді про те, як вони трахали дівчат. Який у тебе прутень, Неф?

Величезний, як патериця Мойсея. І знов – регіт. Французькі шикси кажуть *sonnez*. Гарячі французькі сіднички. А ще кажуть, щоб ти їм зубами розв'язував підв'язки. І що обіцяв, що не кинеш до смерті.

Я притулився до Тане. Він плакав. По моїй щоці текли його сльози. У них пласкі, дивовижно пласкі стегна, – сказав Олер. Калатання бляшаних горнят. Один із них їв, було чути плямкання.

– Що тебе, Неф, окрилює в бою? Думки про французьких дівок. Неф засміявся. А чого не про наших? Я уявляв собі їхні розрум'янені, опухлі, товсті обличчя.

Наші – як оселедці, – сказав Неф. Калатання. Олер, свиня, відсунься від мене, у тебе вітрило піднімається, сучий сину. Знов регіт. Запливай у порт!

– Тане мовчки пив. У моїй уяві на розмову Олера й Нефа накладалося торохкотіння кулеметів, якого я ніяк не міг позбутися.

Акорди гаубиць, тріскотіння. Барабани. До бою, Олер, – сказав Неф. Я знав, що вони робитимуть. Будуть дрочити при світлі карбідної лампи. Якби я вийшов із намету, то побачив би тінь, що смикає рукою.

Вони голосно посапували. Та й не лише вони.

Вся цісарсько-королівська армія дрочила. У шанцях, на вогневих позиціях, у сідлах і бронепотягах, у кожній фортеці цієї довбанної країни всі мастурбували. Навіть цісар і спадкоємець престолу, дружини, коханки, діти й старці, цілий, блядь, світ.

– Тане, сказав я, ляж. Він не пручався. Погладжував мене по голові і тремтів, коли я розстебнув гудзики і почав смоктати. Це його заспокоювало. А мені нічого було втрачати. Я закохався в нього і не знав, як він на це зреагує.

Одна річ – разом дрочити, смикати чи тулитися, це нормально, але любов?

Я відчував його запах. Чув посапування з сусідніх наметів.
Вітрильники, човни під вітрилами – такий образ виринув у моєму втомленому мозку. Човни, дельти рік, маса води, що тече до моря, болото, але інакше болото, ніж тут, не таке пропахле трупом.
Я відчував щогою, як у нього пульсує вена. Чи робили б ми це в час миру? Певно, так. Романтичні гірські мандрівки, без кулеметних позицій на кожному кроці. Спільні вечери.
Олер заверещав, як недорізане поросся. Небавом після нього – Неф. Куди ти влучив? Позад себе, блядь, пролетіла над моєю головою. Непогано, непогано, – сказав Неф. І стукіт горнят із вином. Тане ледь вигнувся, затамував подих, зойкнув і вилився.
Я кінчив на кілька секунд пізніше. Звідкись іздалеку почулися постріли. Іржання коней. Вочевидь, по той бік долини щось відбувалося. Неф вийшов з намету. Відливав голосно, просто в порожню зимову ніч.
Тане сказав, що також іде відлити. Вичовгав з намету.
– Що, Таненрід? Не можеш посцяти? Твій аристократичний член не працює? Неф, дай йому спокій, – гукнув я.
– О, твій любчик озивається. – З другого намету заgrimів регіт Олера.
Я виліз із намету і став біля Тане.
– Ганенгайм тьху, перепрошую, ваша високосте, ви будете йому шланг тримати, поки він випорожнюється?
– Стули пельку, Неф.
– Що, любчику?
– Фолькере, дай їм спокій, – озвався Олер.
Я стояв за спиною Тане, віч-на-віч із Нефом, який заковчував рукави.
Ганенгайм, ти, здається, давно в пику не отримував.
– Фолькере!
Олер підійшов до Нефа і спробував його затримати, коли він рушив у мій бік.
Розлючений пес.
Я не боявся його удару. Він був сильніший, кремезніший.
Фолькер, тебе ж Гауптман закопає, якщо ти їм щось зробиш.
Срав я на Гауптмана.
Із кількох наметів вистромилися голови. Тане спокійно відлив і обернувся.
Ми знов почули постріли й іржання коней. Цього разу набагато ближче. Тане закотив рукави.
– О, диви, Олер, шляхетні семигородські лицарі готуються до бою.
Він підійшов до мене і видихнув мені просто в обличчя: „я з вами, дівахами, битися не буду”.
Тане смикнувся, але я схопив його за руку.
Неф був п’яний. Лише коли він торкнувся своїм чолом мого, я відчув дух

винного перегару. Він ледве тримався на ногах. Припустився тактичної помилки – підійшов занадто близько, аби мене налякати. Тієї миті, дивлячись йому просто в очі, я вдарив його коліном у яйця. Він моментально скрутився. Олер підскочив до нього. Гаркнув: „Що ти йому зробив, падлюко?”

Так йому й треба, – сказав я і повернувся в бік намету”. Вернер, ходімо. Небавом ми знов сиділи в наметі.

Все вщухло. Через тридцять хвилин Гауптман викликав до себе мене і Вернера. Його товсті щоки, недоїдена страва на тарілці, розстібнутий мундир. Він куриє. Ми стояли перед ним струнко, як бовдури, а він спокійно свердлив нас очима, потім зітхнув, поклав обидві руки на стіл, сплівши пальці, і спер на них голову. Скидався на невеликого сумного бульдога.

– *Meine Herren*, сідайте.

– Слухаємось, пане Гауптман, – гавкнули ми водночас, як слухняні цуцики. Кинув своєму ад’ютантові, щоб той приніс два горнятка. Налив нам вина і жестом звелів випити.

– Що то був за інцидент перед наметом, пане Таненрід?

– Пане Гауптман, Фолькер Неф намагався мене образити, Ганенгайм за мене заступився.

– Намагався чи образив? Це дуже різні речі, молодий чоловіче.

– Намагався, пане Гауптман.

– Ти знаєш, що я міг би віддати вас під польовий трибунал?

Лискучі оченята бульдога, поблиски, як торохтіння кулеметів, ритмічні і яскраві. Я знав, що то лише полум’я свічки відбивається в зіниці.

– Так, пане Гауптман.

– А пан Ганенгайм усвідомлює це?

Я проковтнув слину.

– Так, пане Гауптман.

– Я знав вашого батька, Ганенгайм, знаю й кількох інших членів вашої родини. Він зітхнув і зміряв мене поглядом.

– Панове, я сподіваюся, що такі ситуації більше не повторяться. Ясно? З панами Нефом і Олером можете звести порахунки після війни. Після війни, зрозуміло?

– Так точно.

Він дивився на нас мовчки. Я чув лише його важкий подих. Тане майже не дихав. Принаймні так мені здавалося.

– Так, так, так, – Гауптман повторив це кілька разів, ніби ритуальну формулу.

– Гарзд, панове. Можете йти.

Я намагався заснути, притулившись до Вернера.

[Переклад: Остап Сливинський]

EDWARD PASEWICZ (1971, Polska) – pisarz, kompozytor, czasami improwizujący pianista. Współzałożyciel KraKoTeki i Krakowskiego Kolektywu Twórczego, redaktor periodyku antropologicznego „Gadający Pies”, felietonista „Czasu Kultury”. Opublikował tomiki *Dolna Wilda, Th, Drobne! Drobne!, Henry Berryman Pięśni, Muzyka na instrumenty strunowe, perkusje i czelestę*, arkusze poetycki *Nauki dla żebraków*, powieść *Śmierć w darkroomie*, sztuki *Lamentacje Londyńskie* i *Wszystki Pana Lilly*. Autor *Naive Symphony. Bagatel na klarnet i fortepian, Muzyki na wiolonczelę solo* i *38 Klavierstücke*. Mieszka w Krakowie.

EDWARD PASEWICZ (1971, Polen) – Schriftsteller, Komponist, manchmal improvisierender Pianist. Mitgründer der KraKoTeka und des Krakauer Kunstkollektivs, Redakteur des anthropologischen Periodikum „Gadający Pies”, Feuilletonist von „Czas Kultury”. Er veröffentlichte die Sammelbände *Dolna Wilda, Th, Kleingeld! Kleingeld!, Henry Berryman Lieder, Musik auf Saiteninstrumenten, Percussion und Celesta*, den poetischer Bogen *Lehre für Bettler*, den Roman *Tod im Darkroom*, das Stück *Londoner Klagelied* und *Läuse des Herrn Lilly*. Autor von *Naive Symphonie, Bagatelle für Klarinette und Flügel, Musik für ein Solo-Violloncello* sowie *38 Klavierstücke*. Er lebt in Krakau.

ЕДВАРД ПАСЕВИЧ (1971, Польща) – письменник, композитор, іноді – піаніст-імпрровізатор. Співзасновник КраКоТеки та „Краківського творчого колективу”, редактор періодичного видання „Гадаюнци пес”, фейлетоніст часопису „Час культури”. Опублікував збірки віршів *Нижня Вільда, Дрібні! Дрібні!, Генрі Берімен: пісні, Музика для струнних інструментів, перкусії та челести*, поетичний аркуш *Повчання для жебраків*, роман *Смерть у Даркрумі*, п’єси *Лондонські ламентациї* та *Воші пана Ліллі*. Автор *Naive Symphony. Багатель для кларнета й фортепіано, Музика для віолончелі соло* та *38 Клаверштїке*. Живе у Кракові.

Василь Махно Vasył Machno Wasyl Machno

ДІМ У БЕЙТІНГ ГОЛЛОВ

DAS HAUS IN BAITING

HOLLOW DOM W BAITING

HOLLOW

▶ Після кількох років життя в Брукліні – ми з Марією переїхали минулого року до Лонг Айленда. Винайняли будинок у селищі Бейтінг Голлов, яке вчепилося за скелясті виступи над океаном, – і зникли з Нью-Йорка. Так нам хотілося. Оглядати Бейтінг Голлов вибралися при кінці серпня «Доджем». На Лонг Айленд Експрес Вей я побачив перших гусей, які летіли на захід. Задивився, – і проминув свій з'їзд. Дорогу випитав на заправці. До Бейтінг Голлов ми прибули пізніше умовленого з Прейдрагом, господарем будинку, часу. Марія навіть сказала, що цей Прейдрейг має повне право нас не дочекатися. Він власне натякнув під час останньої телефонної розмови зі мною, що протягом жовтня хотів би вирішити усі справи з винаймом свого будинку, і на останок сказав: «Тому, якщо хочете – приїздіть». «Зовсім не американське ім'я», – зробила висновок Марія. «Звідки він?» «Не знаю, говорить як американець. Побачимо». Біля п'ятої вечора ми підїхали до будинку, в якому планували прожити якийсь час. У кількох вікнах першого поверху світилося. «Старий нас дочекався», – сказав я Марії. «Кльово, сюди паритися дві години», – відповіла вона, додавши: «І ми, як завжди, заблудимося». Ми заздзвонили – у дверях з'явився худорлявий неголений чоловік. «Прейдрейг, приємно познайомитися», – усміхнувся він. «І нам приємно», – відповіла Марія. Марія увійшла першою, я протиснувся за нею поміж Прейдрейгом і одвірком. У вітальні стелю підпирав цегляний ватран, а над нашими головами висіла розкішна позолочена люстра. Старий щойно курив: у повітрі висів терпкий запах сигари. Меблі були старі. Шкіряні дивани – із залисинами. Зала переходила у кухню, де столи і підвіконня були захаращені вазонами й усіякими кухонними причандаллями. «Прошу», – показав він рукою і потягнувся за тліючою у попільниці сигарою. І ми з Марією попрямували до сходів, які вели на другий поверх. Позаглядали для годиться по кімнатах. Марія навіть помила руки над тріснутим умивальником і спустила в туалеті воду. «Ну що?» – запитав я. «Годиться! Тішуся, що матимемо ватран» – шепнула вона. «У великому домі над океаном». «Купиш ровер і будеш їздити за хлібом і молоком». «А точно, де тут магазини?». «Запитаємо в старого». І ми почали цілуватися ні з того ні з сього, з дурної радості, між другим і першим поверхом. «Ми беремо цей дім», – радісно випалила Марія, коли ми знову стали перед Прейдрайгом, наче наречені, що просять благословіння. «Якщо маєте хвилину двадцять – то я покажу вам берег океану». Прейдрейг вирішив показати нам околиці, місце, яким можна зійти до океану. Він ішов уперед, а ми – за ним. Дерев'яні сходи з поруччям вели в долину, де з десятків каменів-валунів тяглися вздовж, а за деревами і рудою рослинністю, вигорілою за літо, проступали білі будинки. Валуні і ринь встеляли довгу смугу, наче відкладені пташині яйця велетенських розмірів. Далеко, в тремтливому горизонті, там, де лінії берегів з'єднувалися з лініями океану, на перетині каменю і води, вони втрачали

свої обриси і розмитою плямою тонули у сизому повітрі. А навпроти дерев'яних сходів, якими тільки й можна було вибратися з цієї природної ущелини, сиротливо виднілися чорні палі прогнилого пірсу. Я сказав тоді Марії, що Бейтлінг Голлов місце для самотників. Вона, нагнувшись, назбирала дрібних камінців і жбурнула їх в океан, з якого уже насувалися сутінки. Бейтлінг Голлов від Нью-Йорка справді далеко, але у нас складалося так, що ми могли обійтися протягом року і без Нью-Йорка. Марія вирішила перервати навчання. Знайшла якийсь підробіток із дому. Мені ж пощастило отримати річну стипендію, на яку можна було зводити кінці з кінцями. Ми прикинули, що наших заробітків вистачить, щоби утримати відносно дешеве життя в Бейтлінг Голлов із нечастими відвідинами Нью-Йорка. І дещо залишалося на страхівку авта і бензин. Зима, яку ми хотіли пережити удвох, втікши з Нью-Йорка, була розрахована майже до цента. Про Різдвяну поїздку до Парижа ми уже не згадували. Дорогою назад, до Брукліна, Марія чомусь заговорила про свій приїзд до Америки. «Я б не потрапила ніколи до Америки, прикинь, якби не випадок. Якби не той кретин з Корпусу Миру, який викладав у нашій школі англійську, він сказав, що порадить мені як отримати стипендію американського універсу». Наш «Додж» накрили густі сутінки. «Сказав, що моя англійська добра, якщо я знаю, що дівка – англійською dirk. Прикинь, який ідіот?» Марія відхилила шибу, – і з вулиці увірвалася прохолода разом із шумом автостради. «Коли мені відкрили у Києві візу, – продовжувала Марія, – я напилася в готелі до срачки. Ну, просто думала, все – залишу цих лохів і це бидло. Цю Україну-неньку». Мені було двадцять п'ять років, коли Марія народилася у Кривому Розі. Поки я писав свою дисертацію, а потім розлучався з Танею, то Марія піростала у родині криворізьких шахтарів, у двомісній хрущовці, в місті, в якому запах степових трав перемішався із запахом диму металургійних заводів. «Блін, вони ж крім шахти і рудника, і своєї дачі біля каналу – нічого ж не бачили. А тут я така понтова і красива в Америці», – це вона так згадувала своїх батьків. Вона перекирвляла криворізький говір своєї матері, яка розтягувала слова і тицяла осьо, де завгодно. Її батька у 90-тих на каналі, біля їхньої дачі, пришили якісь друзки, – і Марія виїхала на навчання до Києва, а згодом до Пітсбурга. А з'явившись у Нью-Йорку, поселилася на Коні Айленді, у дешевій квартирі. Вона вважала, що Кривий Ріг зі смертю її батька провалився, наче хтось, хто необережно ступив на територію з табличкою «Вхід заборонено. Місце вибраної породи». Ближче Брукліна, виїхавши на 278 дорогу, я згадав, що, розлучившись із Танею, яка переїхала до своїх батьків у інший район міста, жив у малосімейці, підселившись до знайомого пацана. Що я тоді кутив? Ага, „Bond”.

У мене була звичка залишати на вечір три сигарети, бо за ніч кіоск могли спалити. Спав на книжках, бо другого ліжка у пацана не було, а розклачки стали

великим дефіцитом, їх возили до Польщі. До Брукліна залишалося не більше двадцяти миль і об'їзною дорогою Бруклін Квінс Експрес Вей ми обминали Мангеттан Брідж і Бруклін Брідж, і виїжджали прямо на бруклінську дорогу праворуч нічного Давн Тавна. Не знати для чого я вголос поділився своїми сумнівами: «Не знаю, у мене якесь відчуття провини». «Перед ким?», – запитала Марія. Я й сам не знав, що ця провинка для мене значить, тобто чи вона настільки тонка як повітря, яке ніколи не поясниш, чи це відчуття втрати, яке, можливо, здерте як щиколотки на пальцях від наждачного паперу. Я подумав, що дім, який ми зважилися винайняти у Бейтінг Голлов, спонукає мене і Марію, вчепитися за каміння, на якому він збудований. Загубитися у цьому світі серед лонг айлендських скель. «А я завжди мріяв про власний дім...». «...біля океану?». «Ні, просто про свій дім. У нас не було дачі, але була дідова хата. Восени, коли починали пропалювати грубу, з города приходили миші і жили там до весни». Наступного тижня відбувалася конференція Лері Ріверса у Нью-Йоркському університеті. На кілька доповідей ми прийшли з Марією до корпусу на Бродвеї, до Тіш Артс скул. У перерві я зустрів свого давнього знайомого Джорджа, який давав мені ключі від свого помешкання у Грнвич Вілліджі, туди я вперше привів Марію, коли ми з нею познайомилися. Джордж зголив бороду і виглядав наче відгодований бульдог, з його широко рота вивалювалися передні зуби. Джордж – у нього така звичка – їх прикривав долонею, знаючи про свою ваду. «Привіт, привіт», – усміхнувся Джордж і поплескав мене по плечу. Це була несподіванка. Джордж, як з'ясувалося, був учасником цієї конференції. «Слухай, – продовжував Джордж, – я не знаю, кого ти там приводив до мого помешкання, але деякі жіночі речі у мене висять у лазничці досі». Тоді підійшла Марія з двома бургерами і лимонадом, вона саме поверталася з буфету. «Знайомся, це – Марія». Джордж подивився на неї і знову виставив цілий штахетник своїх зубів. «Чувак, викинь усі ті лахи на сміття». «Мій партнер інколи це одягає для розваги», – весело повідомив Джордж. Цікаво, що там Марія залишила тоді? З початком листопада ми таки переїхали до Бейтінг Голлов. Може тому, що Марія уважала, що її вік наближаться до критичної межі, тобто, це були її мухи із заміжжям, яким вона козирилася, – тому наше трирічне спільне життя нагадувало суцільний безлад, майже її колишню квартиру на Коні Айленді, куди вона мене привела одного разу після прогулянки. Речі й одяг були розкидані по кутах, а в паперових пачках – книжки, журнали, косметика. Я бачив у її зелених очах приховані сліди її внутрішніх демонів. Марія сказала, що їй подобається так жити і це її стиль. Вона показувала своє тату і проколоте срібною шпагою вухо. І сказала, що проколе ще й язик, якщо мені не подобатиметься її шпага. Ідея з черговим переїздом застала нас несподівано, як нью-йоркський дощ, посеред вулиці: минулого літа, на Астор Плейсі. Марія затигнула мене до «Старбаксу»,

і ми замовили два полуничні коктейлі. Сиділи, розвалившись, у м'яких кріслах. Вона любила тростиновий цукор і набирала його цілу гору. Ставила перед собою коричневі паперові пакетики і, розриваючи їх, насипала собі в рот. «Тростиновий цукор не шкідливий», – завжди казала Марія, випереджаючи моє невдоволення таким надмірним вживанням.

«Я знову перестала тебе любити», – засмілася вона. «Невже так?». «Ось так... якось так», – відповідала. «Знайомий агент із нерухомості пропонує Бейтінг Голлов. Каже, що ціна пристойна, усе поруч – океан, пляжі, каміння». «А де це?» «Десь у Лонг Айленді, я ще не дивився». «Ну, що ж, це варіант». П'ючи коктейль, накручувала на палець своє липке від спеки волосся і бавилася дерев'яними коралями з африканського дерева, яке ми купили у вуличного торговця на Бродвеї. Наш будинок у Бейтінг Голлов, збудований у 1927 році, був із трьома колонами, просторою верандою і цегляним комином. Здається, він пережив п'ятьох господарів і якісь незначні перебудови. Ми стали шостими, але не власниками, а квартирантами, діставши у користування п'ять кімнат із піддашшям і великим підвалом. Рипучі сходи, що вели на другий поверх, здається, не змінював ніхто з попередніх хазяїв. Водогін та електрика – справні, у цьому, принаймні, нас запевняв Предрейг, який здав нам цю хату, він мешкав тепер у дочки в Масачусетсі. Як з'ясувалося, дружина Педрейга померла півроку тому і, щоби не чекати смерті тут, вирішив звідси забратися. Так наче, це гарантувало йому втечу від смерті. Старий будинок старому чоловікові. Я побачив у його очах легке здивування, що нам припала до смаку ця місцина і розхитаний вітрами дім. «Звідси усі вижджають», – сказав він нам тоді. І, показавши на сусідське старе «Шевроле», додав, що пам'ятає, коли це авто було ще новим. Саме тоді я зауважив поржавіле авто, яке тепер бачу кожного дня, коли стою під душем. Разом із будинком, гонтовою обшивкою, що нагадувала рибячу луску і місцями повідпадала від зовнішніх стін, у нашу тимчасову власність перейшла й земельна ділянка, позначена на плані. Перед самим в'їздом – дерев'яна огорожа, а далі дерева і зарослі травою та бур'янами простори, які підступали до берегової лінії над природним урвищем. На початку березня Марія заходила поратися в садку, щовечора розповідала мені про свої плани: що вона садитиме і що викорчує, коли потепліє. А я частіше вибирався з дому і бродив удовж берега; їздив у найближчі магазини, купуючи харчі на тиждень. Марія була кепською господинею, у неї усе валилося з рук. Більшість наших речей, які під час переїзду було спаковано у паперові пачки, залишалися в них ціле літо. Потім ми розклалися, заповнивши лише дві з п'яти кімнат. Піддашшя пустувало, а у підвалі гудів старий котел, солодко пахло соляркою, якою опалювався будинок. Велика цистерна для солярки була припасована до підвальної стіни, отвір якої виходив назовні з фундаменту. Туди заливали паливо. Раз на півроку потрібно було зателефо-

нувати до компанії, щоби привезли цистерну солярки. На цьому кілька разів наголошував Предрайг і навіть написав на жовтому папірці телефон компанії і приліпив його на холодильник. Нам надокучали сильні океанічні вітри і часті дощі зі снігом: Атлантика гуркотіла майже перед нашим порогом. Чайки сідали на нашу огорожу, наче кури, по домашньому, не боячись нас. З часом ми звикли до цього гуркоту й вітрів, до почорнілих смуг каміння, і до самотності. Найближчі сусіди були за півмилі. Їхній будинок, щоправда, був висунутий ближче до океану, а на великому подвір'ї стояло те саме заіржавіле «Шевроле», вгрузнувши в землю. Я це помітив, як уже казав, ще першого разу, коли приїжджали роздивлятися сам будинок і околиці, серед яких нам доведеться мешкати. У мене тоді був «Додж», на спідометрі якого добігало до ста тисяч миль; ним, крім телефону й інтенету, ми зв'язувались зі світом з цього, Богом забутого, закапелку. На початку квітня Марія купила кущі смородини, барбарису і два деревця – тюльпанове і червоного клена. Вона полюбила цю велику ділянку, яка перейшла у нашу тимчасову власність. Коли пригрівало сонце, ми поралися в садку. Я копав ямки для дерев і кущів, і мені було видно, як прибережні хвилі, розганяючись, знесилено розбиваються об валуни. Марія в старих джинсах і гумаках, навколішки розрівнювала землю під щойно посадженими деревцями. Вона казала, що дерева приймуться, бо усе зроблено згідно інструкції. Потім ми обідали з Марією на дерев'яній веранді, місцями прогнилій від вологи, і дивилися на океан. На пластиковому столику, який я віднайшов у пивниці, стояло пів пляшки каліфорнійського мерло і підігріта на газовій плитці лазанья з м'ясним фаршем. Неочікуваний вітер встиг порозкидувати одноразові тарілки і прозорі пластикові склянки. Я, зібраши їх, приніс із кухні пляжне каміння і мінерали. Марія підтримала мою винахідливість. Вона сказала, що ця природня декорація схожа на мовчання і японський сад. Ближче літа зелена трава затягнула усі руді латки нашого подвір'я. Вкоренилися молоді кущі і дерева, а кілька канадських кленів, які оточували наш будинок, і яким булоне менше тридцяти років, широкими кронами і міцними стовбурами стримували агресію вітрів. Одного разу Марія сказала, що бачила наших сусідів, але добре їх не розгледіла. «Схоже, що вони пенсіонери». «Значить, ми їх ніколи не побачимо» – відповів я. Наша перша зима біля океану прийшла при кінці листопада, засипавши усі шляхи. І лише шпилі двох церков, католицької та протестантської, зазирали у вікно піддашся. Під дахом я інколи залишався до опівночі, упорядковуючи свої папери і книжки. Тут при вікні бовваніли стіл і вузьке металеве ліжко. Мабуть, ірландець з дружиною купили їх кілька десятків років тому. Такі речі можна було тепер зустріти у антикварних крамницях. Я не думав нічого тут змінювати, зрештою на цих, залишених нам меблях, крім запаху, залишився час. Зранку я прокидався від рипіння сухого столітнього дерева, з якого витесали каркас

нашого будинку і розумів, що вітер знову прийшов із Атлантики, нагнавши сіру млу і крижаний сніг. Я вийшов із хати і пішов шукати пластикову лопату. З-над океану справді дув сильний вітер, пориваючись, наче голодні пси, роздерти сірувату пелену повітря. Атлантика була порожня, жодного корабля, які інколи пропливали вдалині попри наш берег. І лише пробивалося світло далекого маяка, яке, за доброї погоди, вночі освічувало нам кухню. Я відгорнув сніг до свого виїзду і повернувся на піддашся. Марія поралася на кухні, вона слухала радіо і готувала сніданок, тобто каву і смажила хліб. Я чув це, бо вона, дістаючи миски і горнята, різко гупнула дверцятами шафи. Потім запах кави донісся до піддашся, а я лежав на металевому ліжку, грівся, заплющивши очі. За якийсь час Марія мене покликала. «Погода геть зіпсувалася, а ти не заправив авто», – зауважила вона. І продовжила: «А наш індус заправку, мабуть, зачинив на сім замків.

У нього просто паніка перед бурею». Індус, який орендував бензоколонку разом із мотелем, від часу нашого переселення намагався підтримувати наше знайомство. Мабуть, він був пакистанцем або, навіть, бангладешцем, але ми з Марією називали його індусом. Він запопадливо посміхався, коли я приїжджав заправитися або купувати пиво у його крамниці. А коли я набирав бензин, на випадок негоди, у пластикові каністри, то він неодмінно супроводжував мене, теревенячи про свої справи і кепську клієнтуру. У невеличкому приміщенні заправки у нього постійно працював телевізор. Про погоду він знав усе. А поруч із заправкою, у одноповерховому, на дванадцять кімнат, мотелі, цілий день товклися його дружина і двоє старших дочок-школярок. Дочки приходили після школи допомагати: прибирали в кімнатах і міняли постелі. Індус був багатодітним батьком, казав, що його дружина майже кожного року приносить у дім дитину. З нашим життям виходило по різному. Марія казала, що воно не матиме змісту без досвіду тобто якщо спати і їсти, відкидати сніг чи садити кущі, життя перестає приносити задоволення. Я відповів, що досвід дурне слово, яке нічого не означає? Ми переїхали на острів, як я казав, щоби пережити кризу, яка стала нашою супутницею протягом останнього року. Ми були на межі розлуки, шукали слів і виправдання. Марія була молода, і я хапався за всі можливі способи, щоби її втримати біля себе. Нью-Йорк був для нас тимчасовим місцем, принаймні я шукав чогось тривалішого. Тієї зими ми часто згадували нашу першу спільну мандрівку за межі Нью-Йорка до Джорджії. Якби знаття, що в Джорджії пануватиме така ж спека, як у Нью-Йорку, то ні за які гроші не поїхали б туди саме в серпні. Але в серпні в Нью-Йорку, окрім спеки – тяжка задуха і висока вологість. Навіть, дощі не можуть допомогти містові, ані його мешканцям.

Я пригадую, що ми винайняли готель із басейном і десять годин їхали до Саванни. Їхали цим «Доджем», яким я їжджу й сьогодні. Ми доїхали до готелю

біля третьої вночі. Південне повітря дрижало. Воно було настільки тепле, що ми одразу, тільки отримавши електронні картки від нашого номера, пішли до басейну. Чергова на рецепції сказала, що взагалі-то купатися вночі не дозволяється, але якщо ми недовго... За пів години ми повернулись мокрі й задоволені від нічного купання. З холодильника дістали пиво і чіпси. Сиділи голі за столом навпроти одне одного, – і пили пиво. Марія швидко захмеліла і почала ставила бляшанку з-під пива собі між груди і дивилася як вона сповзає. Пиво розлилося на її живіт, стегна і килим. «Генрі Міллер любив фотографуватися з голими жінками», – кричала Марія, шукаючи поглядом фотоапарат. «Генрі любив жінок», – відповів я. – «Але я люблю його любов до велосипедів».

«Не можна любити чийсь любов», – заперечила мені Марія. «Ну, я мав на увазі...». «Проїхали». Фільм «Henry and June» ми передивлялися кілька разів. Ну, тому, що Генрі і тому що Париж. Крізь вікно, яке ми не зачинили у поспіху, й торохтіння старого кондиціонера, до нас проникали співи нічних птахів. Птахи не спали цілу ніч. І ми з Марією не спали. Я розсував її литки. Я шукав її солоні губи, я ловив своїм язиком шерехатість її язика, щоби втягнути в себе його солодкий плід. Я глушив своїм ротом її і мої схлипування. Марія казала, що люди, коли кохаються, уподібнюються до ангелів і звірів. Я заперечував їй, кажучи, що ангели взагалі безстатеві. Вона казала, що коли я її кохаю, то голос мій уподібнюється до крику павича. Чому павича? У Марії було одне для мене пояснення: ще колись у Польщі вона відвідала свою подругу в Познані. Та мешкала в гуртожитку, який переробили із жіночої в'язниці. В першу ж ніч Марія прокинулася від криків, які нагадували наждачний папір. Павичі мешкали за загорожею у приватному будинку місцевого дивака. У Саванні були лише чотири дні. Кожного ранку, виїжджаючи з нашого готелю, долали тридцять миль. У місті столітні дерева зашивали вулиці, фонтани зволожували сухе повітря. По вулиці Рівер бродили туристи і можна було перекусити у ресторанчиках, які обліпили цю бруковану вулицю із прокладеною колись трамвайною колією. Крамнички зі стилізованими віконницями рятували від спеки, – кондиціонери обливали холодом випадкових покупців, які товклися, вибираючи сувеніри. Марія також прикупила кілька сувенірів і солом'яний жіночий капелюх, який, вийшовши з крамниці, одягнула на голову. Капелюх був із білої соломи і пасував до її засмаглого обличчя, відтіняючи кавовість шкіри. Вирішили тоді пошукати яку-небудь іншу забігайлівку, щоби пообідати. Тобто забратися геть із цієї Рівер-стріт. Покрутившись вуличками, знайшли ресторанчик, який тримала родина з місцевих.

Замовили пиво, суп і смажену рибу. Як сказала власниця, рибу приготують за домашнім рецептом її родини. Південь ліниво похитувався гарячим повітрям на вулицях Саванни, а над нашими головами, високо на стелі гудів вітряк, наче пропелер одномоторного літака. Ми обідали і обговорювали наші плани

на вечір. Марія запропонувала піти на концерт університетського квартету. Концерт, як повідомлялося у інформаційному довіднику для туристів, відбудеться сьогодні в одному з історичних будинків із колоніальних часів. У програмі було зазначено струнний квартет Рахманінова. Марія, покрутивши в руках програмку, сказала: «Принаймні, це Європа, ти ж так любиш Європу». «Повертаємось до готелю? Я мушу одягнути свіжу сорочку». «А я сукню», – і зсунула собі на чоло капелюх. Поки я розраховувався із офіціанткою, донькою власниці, Марія замовила два квитки на дев'яту годину вечора. Наступних два дні ми робили те саме, що й попередні: купалися в басейні, їздили околицями Саванни і вешталися по Рівер-стріт. Повертаючись до Нью-Йорка, ми посварилися через якусь дрібницю. І лише, доїхавши до Північної Кароліни, Марія сказала, що їй потрібно в туалет і я з'їхав на найближчій відпочинковій зоні. Коли ми ще мешкали у Брукліні, у напівпорожній квартирі на четвертому поверсі, у Марії трапився викидень. Протягом цілого дня вона тоді почувалася кепсько. Я вибіг до аптеки, щоби купити якісь пігулки. Аптека знаходилася на сусідній вулиці. Ми знали, що викликати швидку допомогу не можемо, бо не оплатимо потім цей виклик. У нас не було тоді зайвих грошей. Повернувшись, я застав Марію посередині вузької кухні, вона корчилася від болю. Я викликав таксі. Ми з'їхали ліфтом. Таксист довів нас до госпіталю Маймонідес. У приймальній Марія вигадала адресу, ім'я та прізвище. А я сидів на металевій лавці, уявляючи що з нею коїться. Через три дні Марія повернулася до дому, схудла, з глибокими впадинами на щоках і слідами заштриків на обидвох руках. Ми лежали і дивилися "Henry and June". Лежали і мовчали в ліжку, яке пахнуло Маріїним госпіталем. Вона часто лежала із заплющеними очима. Я розумів, що вона думає про смерть. «Якщо ми змінили країну, – одного разу сказав я, – значить, ми торкнулися пам'яті». «Ні. Це просто відключка» – відповіла Марія. «Від чого?» – допитувався я. Я бачив, що Марііна пам'ять дірява, вона не тримається за слова і не триматиметься за каміння Бейтінг Голлов. Одного разу, лежачи в ліжку, вона довірилася мені, і сказала, хто був першим її чоловіком, що від нього зробила перший аборт. «Я боялася того аборту», – і накрилася з головою простиратлом. «Мама бачить його на тролейбусній зупинці. Інколи – біля гастроному «Сільпо». «Якби ви тоді одружилися – невже це б щось змінило?», – запитав я. «Не знаю, тепер це не важливо. У нього сране життя! Чому я тут, у цьому домі, кожен день вслухаюся, що приносять з океану вітри, а він там, в Україні, здихає він цирозу?» «Минуле живе у наших словах». «Живе, живе, – перекинула мене Марія. «А де воно не живе?». «Кожен сам вирішує, що робити йому зі своїм минулим». «Я також вирішу», – сказала вона, встала з ліжка і пішла на кухню. Я знав, що вона буде їсти цукор. У будинку нам дісталися залишки Предрайгової бібліотеки. Я перебирав різні видання, щоби перенести на піддашся свої книжки.

Я зовсім не певен, що солідні, припалі порохом томи Британської Енциклопедії, з побляклими золотими тисненими літерами на коричневих коленкорових обкладинках займали якесь місце у життя попереднього господаря дому. На дерев'яних бібліотечних полицях валялися американські популярні романи і підручники середньої школи. Схоже було, що хтось наче хотів їх згребти і забрати з собою, але, передумавши, залишив, наче каміння на березі океану. Просто залишив і пішов звідси геть. Я намірявся скласти коли-небудь романи і підручники в пачку і подарувати нашому індусові, бо Предрейг сказав, що я можу викинути усі книжки, вони йому більше не потрібні. Тут, було чути, як білки стрибали з дерев на дах будинку. Марія казала, що колись білки проломлять наш дах і його доведеться ремонтувати. «Ми живемо з білками, Маріє», – кричав я зі свого піддашся. На одному стелажі, відсунувши кілька книжок, я побачив старий бінокль. Це була для мене втішна знахідка. Мабуть, Предрейг придбав його, щоби продивлятися усі береги і океанічні простори, які відкривалися з цього піддашся. Від часу знахідки бінокля, коли Марія сідала на кухню, спершись спиною до обшитої деревом стіни і пила чай, охопивши двома руками горнятко, я брав бінокль і бачив кораблі та яхти. Марія сьорбала чай, а я розповідав їй про кораблі, або ж, що на яхті, котра стоїть на якорі від учора, снідають. Тоді Марія запропонувала називати океан не за порами року, ну, зимовий чи літній, а за кольорами, кажучи, що кольорів і їх відтінків набагато більше. Зранку він міг бути сіруватим, наче пір'я чайки, а до обіду уже жовтим, як прибережний пісок, а під вечір, при заході сонця, наливався фіолетом і був схожий на сливовий сад, що колихався перед нашими з Марією очима. Кілька років тому, коли я познайомився з Марією, вона була студенткою у Пітсбурзі і до Нью-Йорка приїхала на вихідні до друзів. Ми зустрілися на вечірці, яку zorganizувала моя приятелька Наташа, одружена із французом. Наташа з французом винаймали на 3-ій вулиці велике приміщення під майстерню і час до часу збирали різноманітний богемний люд. Я прийшов з дощу, ввалившись у гамірну тусівку. Роздивившись, упізнав кількох знайомих. Налив собі вина і біля столика із закусками помітив худорляву дівчину. Вона виловлювала своїми чіпсами овочі з італійського соусу і посміхалася до мене. Я вловив її погляд оливкових очей, які при сильному світлі набирали кольору зелених водоростей, або ставали ультрамариновими. Тепер я кажу, що її очі так само змінюють колір, як океан. Вона каже, що це мої фантазії, що я таким чином хочу її притримати біля себе і біля океану. Ми вийшли разом у нью-йоркську ніч і, перейшовши кілька авеню, попрямували Бродвеєм до Грінвіч Вільдждж. Там влітку я мешкаву невеличкій квартирі, яку на два місяці власник, що виїжджав із Нью-Йорка, передавав мені. Я підливав три вазони і годував його kota, якого він не хотів віддавати у котячий готель. Я запропонував Марії вино і сир у моїм помешканні.

Оливковий сад її очей спочатку стривожився, а потім притих, наче на нього налетіла короткочасна злива. Марія відчувала, що вона мені впала в око і її прихід майже опівночі до мене щось означав. Ми відчинили вхідні двері триповерхового будинку, тонкого, наче коробка сірників, і рипучими сходами вийшли на третій поверх. У кімнаті за день нагріло так, що навіть відчинені вікна не рятували становища. Квартира під дахом, який застелений рубероїдами і политий грубим шаром смоли, як захист від дощу, нагріваючись від нью-йоркської спеки, ставала місцем постійної боротьби за прохолодний простір різними засобами. Я увімкнув вітряк і кондиціонер, сухе спекотне повітря, стиснуте стінами вузького помешкання, перетворювалося на хрусткий звук паперового листка і шелестіння трави. Це була студія, тобто кімната переходила у кухню, і лише глухий коридорчик вів до вбиральні. З холодильника я дістав дві запітнілі пляшки каліфорнійського Піно Гріджіо і кілька шматків сиру, купленого в магазині на розі. Марія всілася в єдине м'яке крісло, яке існувало у цьому помешканні, розстебнувши горішні гудзики її тонкої сорочки, від спеки прилиплої до тіла. Ніякого ліфчика на Марії не було. Видно, вона була прихильницею нью-йоркських феміністок, які баламкали своїми цицьками по вулицях, спеціально одягаючи такі футболки, обтягуючи і стискаючи форму грудей. Розірвані на обох колінах джинси, здається, витискали з Маріїних ніг та впадин усе, що було можна. Марія питала мене звідки я знаю господарів тієї вечірки, на що я відповів, що ми знаємося дуже давно, і що це подружжя влаштовує такі тусівки кілька разів на рік. Я сидів на підлозі, увімкнувши абажур із кольорового скла, який лише наполовину освітлював кімнату. Марію чомусь полюбив Джоржів кіт, за яким мені потрібно було доглядати ще приблизно місяць. Саме тоді повертався до Нью-Йорка мій американський знайомий Джордж. З ним я також познайомився у Наташі. Джордж колись був куратором виставки Наташиного чоловіка на Лонг Айленді. Зустрічаючись на подібних вечірках, ми дійшли згоди про моє проживає протягом літа у Джорджа на Грінвич Вільджі. Пляшка каліфорнійського вина світилася скляною порожнечою. У Маріїних очах знову змінився колір. Вона легко скинула зі своїх ніг сонного кота і, потерши свої заджинсовані литки, відвернувшись від мене, запитала: «Якщо ти не заперечуєш – я прийму душ?» , – сказала це так, наче ми знали роками. «Чистий рушник на полиці. Там їх кілька. Вибирай, який до вподоби». «Я думаю, що кіт зовсім голодний – погодуй його», – і зникла у темному коридорчику. «Точно, я ж його не погодував», – крикнув я навздогін. Коли із лазнички долинала дощова злива води, я відчинив дверцята шафки і насипав котові його вечірню порцію. За якийсь час Марія покликала мене і попросила подати мило. Відхиливши двері, я побачив в перині пари Маріїне тіло з чорною акварельною цяткою між ногами. Так я познайомився з тілом Марії. У вересні, коли повернувся

Джордж, і потрібно було з'їжджати з Мангеттена, ми з Марією переїхали у Бруклін. З Бейтінг Голлов ми їздили до Нью-Йорка два рази на місяць, взимку, звичайно, рідше. Поверталися потягом пізно увечері до станції Рівергед, бо там ми залишали наш «Додж». Часто, спізнюючись на останній потяг, ми добігли, боячись його втратити. Нам не завжди щастило. Але, доїхавши до Рівергеду, всідалися у наш «Додж» і мчали до будинку, який чекав нас, самотньо стоячи перед океаном. Коли покажчик бензину тремтів на позначці «нуль», я завертав до нашого індуса, знаючи, що той навіть поночі чекає на клієнтів. Одного разу Марія запитала мене про усіх жінок, які були в моєму житті. Цей спалах жіночого зацікавлення й одночасно агресії після мого невинного запитання, що її затримало сьогодні, що вона прибилася на додому так пізно, мене поставило перед вибором відмовчатися, або розповісти чоловічу історію, яку переживає майже кожен чоловік у своєму житті: від підліткової мастурбації до першого пізнання жінки. Коли Марія мене прямо про це запитала, її очі змінювали свої кольори й відтінки, нас розділяв кухонний стіл і різниця. Марія запивала своє нервово збудження червоним вином і постукувала по опуклому фужерові нігтем. Я хотів віджартуватися, що усіх своїх жінок просто не пригадаю і що пам'ять мою підмили води зрілості й продірявили наші з нею атлантичні вітри. Але розмова для Марії, як виявилось, була важливою. «Я кажу, – переконувала вона мене, – що усі твої жінки хотіли б лягти до ліжка кожної ночі з нами. Вони можуть легко прийти до нашого дому і сісти на порозі». Марія сама допивала пляшку вина, я їй не перечив, але її від алкоголю починало розхитувати і, здавалося, що білки гупали по даху її п'яної свідомості. Той викидень, що трапився у Брукліні, якось особливо позначився на наших стосунках. З Брукліна ми втекли сюди, але Марія прихопила з собою запах лікарняних простирадла, здається, назавжди. Вона хотіла спровокувати мене на якісь відверту розмову, але я не піддався. «Свобода, – казав я, витримавши черговий Маріїн напад, – це вміння впоратися зі своєю пам'яттю. Мої історії нашкодять тобі». «Тому ти привіз мене у цей дім, щоби я надихалася свободи?». «Ти сама його вибрала». «Я багато чого вибрала і багато чого втратила» «Хто ж повторював мені сотні разів про країну лохів і жуліків, з якої змілися всі, у кого варить кебета?». Марія схилила голову на стіл, наче змучений пес. «Мені – двадцять сім, я пережила ранній аборт і два викидні, один, як знаєш, від тебе. Діти мені не світять, я сьогодні була у лікаря. Ось така штука. Якщо я буду з тобою, ми перетворимося на зогнілі палі. Якщо у нас і є яке-небудь майбутнє, то це – минуле. Чуєш?» Здається, що після цієї розмови вона трималася подаль кущів і припинила розповідати мені про квіти, знайдені в інтернеті. Я відчував її тонку, майже дитячу душу, що висовувалася з оливкового саду її очей, наче збаламучений пес, шукаючи свого господаря. Але я не міг уже бути ні її господарем, ні другом, ані коханцем. Я брав ножиці для

підрізання кущів і виходив із дому. Взимку, звичайно, вони не потрібні, але я мусів якось сам для себе виправдати ходіння навколо дому в ці морозяні години. Я підходив ближче крутого спуску, за яким іржаві, перемерзлі рослини, разом із вбогістю зимового пейзажу тішили мене своєю присутністю. Я помічав тих нечисельних чайок на валунах, які наставляли свої дзьоби і, похитуючись від вітру, несли тут зі мною свою варту. Я вдячно дивився на них, боячись сполохати своїм кашлем, який поселився в моїх бронхах. Я затуляв свій рот, душачись. Океан був схожий на колихку ртуть і від нього, здавалося, пахнуло мертвою рибою. Відвертаючись від вітру я, бачив світло на кухні нашого з Марією дому, яке чомусь віддалялося від мене. Але з океану насувалася синя стіна зі снігу, і темрява проникала, накриваючи собою мій берег і стежку, що тягнулася догори. Я йшов, обминаючи голе каміння, на світло, яке пробивалося, і був вдячний Марії, що вона ще перебуває на кухні. «Він помер», – спокійно сказала Марія. Помовчавши, додала: «Викинувся з вікна, його знайшли біля під'їзду», – і закинула голову до стелі, наче сита чайка. «Мама була на панахиді. Поховали соціальні служби міста». «Співчуваю», – сказав я, дивлячись із вікна на жовтий сніг. Це була, можливо, перша така ніч, коли мені здавалося, що разом із нами не спить і наш дім. І хоча я пішов на своє піддашся, я чув, що внизу, в одній із спалень, лежала Марія, накрившись з головою, і її серце калатало на увесь дім. Вона переверталася на шовкому простирадлі, наче терла наждаком своє тіло, заривалася в подушку, наче кидалася у зимні хвилі Атлантики і від того скавуліла аж до ранку. Два дні опісля, Марія спакувала свої речі й попросила мене підвезти її до залізниці. «Решту заберу, коли влаштуюся на новому місці», – промовила, показуючи на свої книжки і розкиданий на ліжку одяг. Дім тепер був великий, як океан. По даху гучно бігали білки, відчуваючи, що вітри приносять вологість весняного тепла. Я стояв при вікні, тримаючи в руках бінокль, боячись навіть заглянути, якого кольору сьогодні океан.

2014

▶ Nachdem wir mehrere Jahre in Brooklyn gelebt hatten, zogen Maria und ich im letzten Jahr nach Long Island. Wir mieteten in der kleinen Siedlung Baiting Hollow ein Haus, das sich an einen steilen Felsvorsprung über dem Ozean schmiegte, und verschwanden aus New York. Wie sehr hatten wir uns danach gesehnt. Um Baiting Hollow zu erkunden, wählten wir Ende August den Dodge. Auf dem Long Island Express Way sah ich die ersten Gänse, die gen Westen flogen. Ich schaute – und nickte. Den Weg erfragte ich an der Tankstelle. Baiting Hollow erreichten wir später, als wir mit Predraig, dem Hausbesitzer, vereinbart hatten. Maria äußerte sogar, dass dieser Predraig völlig im Recht sei, wenn er nicht mehr auf uns wartete. Tatsächlich hatte er während des letzten Telefongesprächs mit mir vorgeschlagen, er wolle im Oktober alle Fragen hinsichtlich der Vermietung seines Hauses klären, und zum Abschluss gesagt: „Also, wenn Sie wollen, kommen Sie.“ „Überhaupt kein amerikanischer Name“, bemerkte Maria. „Woher kommt er?“ „Weiß nicht, er spricht wie ein Amerikaner. Sehen wir mal.“ Gegen fünf Uhr abends kamen wir an dem Haus an, in dem wir einige Zeit leben wollten. Einige Fenster des ersten Stockwerkes waren erleuchtet. „Der Alte hat auf uns gewartet“, sagte ich Maria. „Super, hierher dampft man zwei Stunden“, gab sie zur Antwort und fügte hinzu: „Und wie immer haben wir uns verirrt.“ Wir klingelten, an der Tür erschien ein hagerer unrasierter Mann. „Predraig. Schön, Sie kennenzulernen“, lächelte er. „Ebenso“, antwortete Maria. Maria trat als erste ein, ich drängte mich zwischen Predraig und dem Türpfosten hinter sie. Mitten im Wohnraum, im Salon, stützte ein offener Kamin aus Backstein die Decke, und über unseren Köpfen hing ein prächtiger, verguldeter Kronleuchter. Der Alte hatte offensichtlich gerade geraucht: In der Luft hing beißender Zigarrengestank. Die Möbel waren alt. Die Ledergarnitur verfleckt. An den Saal grenzte die Küche, wo Tische und Fensterbänke mit Blumentöpfen und allerlei Küchengerät vollgestellt waren. „Bitte“, lud er mit der Hand ein und griff nach der im Aschenbecher glimmenden Zigarre. Gemeinsam mit Maria betrat ich die Treppenstufen, die in den zweiten Stock führten. Wir schauten uns die Zimmer gründlich an, ob sie geeignet waren. Maria wusch sich sogar ihre Hände über dem gesprungenen Waschbecken und ließ in der Toilette Wasser laufen. „Nun, also?“, fragte ich. „Passt! Ich freue mich, dass wir einen offenen Kamin haben werden“, flüsterte sie. „In einem großen Haus über dem Ozean.“ „Du kaufst ein Rad und wirst Brot und Milch holen fahren.“ „Klar, wo gibt’s hier Geschäfte?“ „Fragen wir den Alten.“ Und wir begannen uns ohne ersichtlichen Grund zu küssen, aus dummer Freude, zwischen zweitem und erstem Geschoss. „Wir nehmen das Haus“, prustete Maria voll Freude, als wir wieder vor Predraig standen, wie Brautleute, die um den Segen bitten. „Wenn Sie zwanzig Minuten Zeit haben, zeige ich Ihnen das Ufer des Ozeans.“ Predraig hatte beschlossen, uns die Gegend zu zeigen, die

richtige Stelle, wo man zum Meer hinunterkam. Er ging vorneweg, wir ihm nach. Holzstufen mit einem Geländer führten nach unten, wo sich Dutzende von Steinen und Felsbrocken entlangzogen, und hinter Bäumen und rotbrauner, vom Sommer versengter Vegetation weiße Häuser aneinanderreiheten. Geröll und Wurzeln zogen einen langen Streifen, als hätten Vögel Eier von gigantischer Größe gelegt. Ferne, am zittrigen Horizont, dort, wo sich die Linien der Küsten mit den Linien des Ozeans vereinten, am Übergang von Stein und Wasser, verloren sie ihre Konturen und ersoffen als verschwommene Flecken in bläulichem Dunst.

Zu Füßen der Holzstufen, über die allein man aus diesem von der Natur angelegten Felsspalt kommen konnte, sah man verwaist die schwarzen Pfosten einer verfaulten Mole. Da sagte ich Maria, Baiting Hollow sei ein Ort für Einsiedler. Sie bückte sich, sammelte kleine Steinchen und schnippte sie in den Ozean. Baiting Hollow ist von New York wirklich weit weg, für uns hatte es sich aber gefügt, dass wir ein Jahr lang ohne New York auskommen könnten. Maria hatte beschlossen, ihr Studium ruhen zu lassen. Sie suchte sich irgendeine Beschäftigung im Haus. Ich hatte das Glück, ein einjähriges Stipendium zu erhalten, das man vom Anfang bis Ende strecken konnte. Wir hatten ausgerechnet, dass unsere Ersparnisse reichen würden, um ein einigermaßen günstiges Leben in Baiting Hollow mit gelegentlichen Besuchen in New York zu führen. Außerdem blieben als Rückversicherung Auto und Benzin. Der Winter, den wir nach der Flucht aus New York zu zweit verbringen wollten, war beinahe bis auf den Cent genau kalkuliert. Die Weihnachtsreise nach Paris hatten wir noch nicht erwähnt. Auf dem Weg zurück nach Brooklyn begann Maria aus irgendeinem Grunde über ihre Ankunft in Amerika zu sprechen. „Stell Dir vor, ich bin nur durch absoluten Zufall nach Amerika geraten. Wenn nicht der Volltrottel vom Peace Corps, der in unserer Schule Englisch unterrichtete, gesagt hätte, er würde mir raten, mich um ein Stipendium an einer amerikanischen Uni zu bewerben. Nur weil der...“ Unseren Dodge überzog ein dicker Schatten. „Er sagte, mein Englisch sei gut, wenn ich wüsste, dass Löchlein – дiрка – auf Englisch *dirk* heiße. Stell Dir vor, was für ein Idiot!“ Maria drehte die Scheibe herunter, und von draußen drang die Kälte gemeinsam mit dem Lärm der Schnellstraße herein. „Als sie mir in Kiew das Visum gegeben hatten,“ fuhr Maria fort, „habe ich mir im Hotel die Hucke voll gesoffen, bis ich auf allen vieren kroch. Schluss, dachte ich einfach, ich verlasse diese Hohlköpfe und Rindviecher. Mütterchen Ukraine.“ Ich war fünfundzwanzig, als Maria in Kryvyj Rih geboren wurde. Als ich meine Doktorarbeit schrieb und mich anschließend von Tanja trennte, da wuchs Maria in einer Bergarbeiterfamilie aus Kryvyj Rih auf, in einer Chruschtschow-Zweiraumwohnung, in einer Stadt, in der sich der Duft von Steppengräsern mit dem Gestank des Stahlwerkequalms vermengte. „Mist, außer Bergwerken und Bergleuten und ihren Datschen am Kanal haben sie nichts gesehen. Hier in Amerika aber bin ich voll der Star und eine Schönheit“, sagte sie in Erinnerung an ihre Eltern. Sie lästerte im

Kryvyjriher Dialekt ihrer Mutter, der die Worte zerdehnte und ließ wo immer möglich ein „oso“ einfließen. Ihren Vater hatten in den 90er Jahren unweit ihrer Datscha irgendwelche Kumpels gekillt, und Maria zog zum Lernen nach Kiew, und von dort nach Pittsburgh. Als sie in New York aufschlug, ließ sie sich in Coney Island nieder, in einer billigen Wohnung. Sie war der Meinung, dass Kryvyj Rih mit dem Tod ihres Vaters eingestürzt sei, als wenn jemand unerlaubt ein Gelände mit der Tafel beträte „Zutritt verboten. Ort für eine auserwählte Rasse.“ Als wir uns Brooklyn auf der Straße 278 näherten, erinnerte ich mich, dass ich nach der Trennung von Tanja, die zu ihren Eltern in einem anderen Stadtbezirk zog, in einer Wohnung für Kleinfamilien wohnte und bei einem Typ von der Straße unterkam. Was rauchte ich damals? Ah, Bond. Ich hatte die Angewohnheit, für den Abend drei Zigaretten übrigzulassen, denn der Kiosk hätte in der Nacht abbrennen können. Ich schlief auf Büchern, denn der Typ hatte kein zweites Bett, an Klappbetten herrschte aber gewaltiger Mangel, man brachte sie nach Polen rüber. Nach Brooklyn waren es keine zwanzig Meilen, und auf der Umgehungsstraße Brooklyn Queens Express Way zogen wir vorbei an der Manhattan Bridge und Brooklyn Bridge und fuhren direkt auf dem rechts gelegenen Weg nach Brooklyn in die nächtliche Downtown. Ich weiß nicht, warum ich laut meine Zweifel teilte: „Ich weiß nicht, ich fühle eine Art Schuld“. „Wem gegenüber?“ fragte Maria.

Ich wusste selber nicht, was diese Schuld für mich bedeutete, das heißt, ob sie so dünn war wie das Wetter, das Du nie erklären kannst, oder ob sie ein Gefühl von Verlust war, abgerissen wie vielleicht Lesezeichenfetzchen von Schmierpapier? Ich hatte mir vorgestellt, das Haus, das wir in Baiting Hollow mieten würden, ermutige mich und Maria, von dem Stein zu lernen, auf dem es gebaut war. Sich zu verlieren in dieser Welt unter den Felsen von Long Island. „Ich habe immer von einem eigenen Haus geträumt...“ „... am Ozean?“ „Nein, nur vom eigenen Haus. Wir hatten keine Datscha, nur Opas Hütte. Wenn man im Herbst begann, den Ofen anzufeuern, kamen die Mäuse aus der Stadt herein und lebten dort bis zum Frühjahr.“ In der folgenden Woche fand die Larry-Rivers-Konferenz an der New Yorker Universität statt. Nach einigem Herumfragen stießen Maria und ich auf das Gebäude am Broadway, die Tisch Art School. Während der Pause traf ich meinen alten Bekannten George, der mir die Schlüssel zu seiner Wohnung in Greenwich Village gegeben hatte, dorthin hatte ich Maria gleich gebracht, als wir uns kennengelernt hatten. George trug einen Bart und schaute aus wie eine vollgemästete Bulldogge, in seinem breiten Mund waren die vorderen Zähne herausgebrochen. George hatte die Angewohnheit, den Mund mit seiner Hand zu verdecken, da er um seinen Makel wusste. „Welcome, welcome“, lächelte George und klopfte mir auf die Schulter. Es war eine Überraschung. George war, wie sich herausstellte, Teilnehmer an dieser Konferenz. „Hör zu“, fuhr George fort, ich weiß nicht, wen du da in meine Wohnung mitgebracht hast, aber bei mir hängen noch einige Frauensachen im

Badezimmer.“ Da kam Maria mit zwei Burgern und Limonade, sie kam gerade vom Buffet. „Ich mache euch bekannt, das ist Maria“. George schaute sie an und zeigte erneut den gesamten Palisadenzaun seiner Zähne. „Alter, wirf all die Klamotten in den Müll.“ „Mein Kumpel zieht das manchmal zum Spaß an“, erklärte George fröhlich. War es seltsam, dass Maria daraufhin blieb? Anfang November sind wir dann umgezogen nach Baiting Hollow. Vielleicht weil Maria fühlte, dass ihr Alter langsam an den kritischen Punkt gelangte, das heißt, es waren Eheflöhe, mit denen sie herumstolzierte, denn unser drei Jahre währendes Zusammenleben erinnerte an ein völliges Chaos, fast so wie ihre frühere Wohnung auf Coney Island, wohin sie mich einmal nach einem Spaziergang geführt hatte. Sachen und Kleider waren in den Ecken verteilt, und in Kartons stapelten sich Bücher, Zeitschriften, Kosmetik. Ich schaute in ihren grünen Augen versteckte Spuren ihrer inneren Dämonen. Maria sagte, dass es ihr gefalle, so zu leben und dass das ihr Stil sei. Sie zeigte ihre Tattoos und ihr mit einem silbernen „Industrial-Piercing“ durchstochenes Ohr. Sie sagte, sie würde auch ihre Zunge piercen, wenn mir ihr Piercing nicht gefalle. Die Idee mit dem anschließenden Umzug kam für uns unerwartet, so wie der Regen in New York, mitten auf der Straße. Im letzten Sommer auf dem Astor Place. Maria schleuste mich zu Starbucks, und wir bestellten zwei Erdbeer-Cocktails. Wir saßen hingeflüzt auf weichen Sesseln. Sie liebte Rohrzucker und hatte sich einen ganzen Haufen davon genommen. Er stand vor ihr in einer braunen Papiertüte, sie hatte sie aufgerissen und schüttete ihn sich in den Mund. „Rohrzucker ist nicht schädlich“, sagte Maria immer, um meinem Unwillen über den übermäßigen Genuss zuvorzukommen. „Ich habe wieder aufgehört, Dich zu lieben“, lächelte sie. „Einfach so?“ „Genau... einfach so“, antwortete sie. „Ein bekannter Immobilienmakler schlägt Baiting Hollow vor. Er sagt, der Preis sei anständig, alles da: Ozean, Strand, Steine“. „Und wo ist das?“

„Irgendwo auf Long Island, hab nicht geschaut“. „Ach, was solls, jedenfalls eine Abwechslung“. Sie trank den Cocktail, drehte mit den Fingern ihr von der Hitze klebendes Haar und spielte mit den hölzernen Korallen von einem afrikanischen Baum, die wir bei einem Straßenhändler auf dem Broadway gekauft hatten. Unser Haus in Baiting Hollow, Baujahr 1927, hatte drei Säulen, eine geräumige Veranda und einen gemauerten Schornstein. Es hatte fünf Hausbesitzer überlebt und einige unbedeutende Umbauten. Wir wurden die sechsten, aber nicht Eigentümer, sondern Mieter und erhielten fünf Zimmer, einen Dachboden und einen großen Keller. Die knarrenden Stufen, die in den zweiten Stock führten, hatte niemand aus dem Kreis der bisherigen Eigentümer ausgetauscht. Wasserversorgung und Elektrik funktionieren auf jeden Fall, versicherte uns Predraig, der uns das Haus gab und nun bei seiner Tochter in Massachusetts wohnen würde. Wie sich herausstellte, war Predraigs Frau vor einem halben Jahr verstorben, und um hier nicht auf den Tod zu warten, hatte er entschieden, von hier fortzuziehen. Als ob ihm das auch

erlaubte, dem Tod zu entkommen. Ein altes Haus passt zu einem alten Mann. Ich erblickte in seinen Augen eine kleine Verwunderung, dass uns dies Plätzchen gefiel, das Haus mit windverzogenen Fenstern. „Von hier ziehen alle fort“, sagte er uns dann. Er zeigte auf den alten Chevrolet der Nachbarn und fügte hinzu, überlegen Sie mal, wann dies Fahrzeug einmal neu war. Erst da bemerkte ich das verrostete Auto, das ich jetzt jeden Tag sehe, wenn ich unter der Dusche stehe. Zusammen mit dem Haus, das mit Holzschindeln bedeckt war, die an Fischschuppen erinnerten und die an einigen Stellen von den Außenwänden gefallen waren, ging auch ein Stück Land in unser zeitweiliges Eigentum über, das auf dem Plan eingezeichnet war. Am Eingang selber war ein Holzgatter, ferner Bäume und, von hohem Gras und Unkraut bedeckt, ein Gelände, das sich auf einem natürlichen Felsen bis zur Küstenlinie hinzog. Anfang März beschäftigte sich Maria mit Gartenarbeit, jeden Abend berichtete sie über ihre Vorhaben: was sie säen würde und was herausreißen, wenn es wärmer wird. Ich dagegen verließ oft das Haus und streifte am Ufer entlang; ging in den nächsten Laden und kaufte Lebensmittel für die Woche. Maria war eine schlechte Hausfrau, ihr fiel alles aus der Hand. Die Mehrzahl unserer Sachen, die wir für den Umzug mit Papier in Kartons verpackt hatten, blieb den ganzen Sommer darin. Dann packten wir aus und verteilten sie auf zwei der fünf Zimmer. Der Dachboden blieb leer, im Keller bullerte der alte Kessel, süß roch es nach Heizöl, womit das Haus beheizt wurde. Ein großer Öltank war zwischen die Kellermauern eingepasst, seine Öffnung ragte an der Außenseite des Fundaments heraus. Hier wurde der Brennstoff eingefüllt. Einmal im halben Jahr musste man bei der Firma anrufen, damit sie den Tank mit Heizöl füllte. Predraig erinnerte mehrfach daran und schrieb sogar auf einen gelben Zettel die Telefonnummer der Firma und heftete ihn an den Kühlschrank. Heftige Ozeanwinde und häufiger Schneeregen setzten uns zu: Der Atlantik grummelte beinahe an unserer Schwelle. Möwen saßen auf unserem Gatter wie die Hühner, Haustiere ohne Furcht vor uns. Mit der Zeit gewöhnten wir uns an das Grummeln und die Winde, an den rußgeschwärtzten Kamin und an die Einsamkeit. Die nächsten Nachbarn lebten eine halbe Meile entfernt. Ihr Haus war freilich noch näher an den Ozean herangerückt, in dem großen Hof aber stand der erwähnte rostige Chevrolet, eingesunken in den Boden. Ich bemerkte ihn wie gesagt beim ersten Mal, als wir umherwanderten und das Gebäude und die Gegend erkundeten, in denen wir leben würden. Ich hatte damals den Dodge, auf dessen Tacho hunderttausend Meilen angezeigt wurden; mit ihm und ohne Telefon und Internet kontaktierten wir aus der gottverlassenen Ecke die Welt. Anfang April kaufte Maria einen Johannisbeerstrauch, Berberitze und zwei Bäumchen: einen Tulpenbaum und einen roten Ahorn. Sie liebte das große Grundstück, das unser zeitweiliges Eigentum geworden war. Wenn die Sonne schien, waren wir im Garten beschäftigt. Ich grub Löcher für Bäume und Sträucher, und ich konnte sehen, wie die Uferwellen ausrollten, sich matt an den

Felsbrocken brachen. Maria hatte alte Jeans und Gummistiefel an, kniend lockerte sie die Erde um die eben gepflanzten Bäume. Sie sagte, der Baum wird anwachsen, weil alles nach Anleitung gemacht ist. Zu Abend aß ich dann mit Maria auf der hölzernen Veranda, die mancherorts durch die Feuchtigkeit zu faulen begonnen hatte, und wir schauten auf den Ozean. Auf dem Kunststofftisch, den ich im Getränke-Keller entdeckt hatte, standen eine halbe Flasche kalifornischen Merlots und eine auf dem Gasherd aufgewärmte Lasagne mit Hackfleisch. Unerwartetem Wind gelang es, die Einwegteller und durchsichtigen Plastikbecher durcheinanderzuwirbeln. Ich sammelte sie auf und holte aus der Küche Steine und Minerale vom Strand. Maria fand meinen Einfall gut. Sie sagte, dass diese Naturdekoration zum Schweigen und japanischen Garten passe. Später im Sommer überzog grüne Vegetation alle Beete unseres Gartens. Die jungen Sträucher und Bäume hatten Wurzeln geschlagen, einige kanadische Ahornbäume, die unser Haus umgaben und die nicht weniger als dreißig Jahre alt waren, bändigten mit ihren weit ausgreifenden Kronen und festen Stämmen den Andrang der Winde. Maria sagte einmal, dass sie unsere Nachbarn gesehen habe, sie aber nicht genau erkennen konnte. „Es scheinen Pensionäre zu sein.“ „Das heißt, wir werden sie nie sehen“, antwortete ich. Unser erster Winter am Ozean kam Anfang November und hüllte alle Wege ein. Nur die Turmspitzen zweier Kirchen, der katholischen und der evangelischen, blickten in das Fenster der Dachstube. Dort weilte ich manchmal bis Mitternacht und ordnete meine Papiere und Bücher. Hier hatte man einen Tisch und ein schmales Metallbett ans Fenster gerückt. Vermutlich hatten der Ire und seine Frau sie vor einigen Jahrzehnten gekauft. Solche Dinge kann man heute in Antiquitätenläden finden. Ich wollte hier nichts ändern, schließlich hing an diesen uns überlassenen Möbeln außer dem Geruch die Zeit. Morgens erwachte ich vom Knarzen des trockenen, hundertjährigen Holzes, aus dem sie die Holzplanken für unser Haus gehauen hatten, und verstand, dass der Wind erneut vom Atlantik her kam und graue Nebelschleier sowie eisigen Schnee vor sich hertrieb. Ich verließ das Haus und machte mich auf die Suche nach einer Schneeschaukel. Vom Ozean wehte wirklich ein starker Wind, der wie hungrige Hunde die graufarbenen Schwaden des Wetters zerriss. Der Atlantik war leer, kein einziges Schiff, das sonst gelegentlich entlang unserer Küste fahren mochte. Nur das Licht des fernen Leuchtturms drang durch, das uns bei gutem Wetter nachts die Küche erhellte. Ich schippte den Schnee von unserem Eingang fort und kehrte in die Dachstube zurück. Maria war in der Küche geschäftig, hörte Radio und bereitete das Frühstück zu, Kaffee und frisches Brot. Ich hörte es, denn sie hatte, um Schüsseln und Becher zu schnappen, heftig die Türchen des Unterschranks aufgerissen. Anschließend kroch der Duft des Kaffees bis in die Dachstube, ich lag aber noch auf dem Metallbett, wärmte mich und hatte die Augen geschlossen. Nach einer Weile rief mich Maria. „Das schöne Wetter ist fortgezogen, und du hast das Auto nicht vollgetankt“, ermahnte sie mich.

Und fuhr fort: „Und unser Inder von der Tankstelle hat sie wahrscheinlich mit sieben Schlössern verrammelt. Er hat schlicht Angst vor dem Sturm.“ Der Inder, der die Tankstelle zusammen mit dem Motel pachtete, versuchte seit unserem Einzug die Bekanntschaft mit uns zu pflegen. Wahrscheinlich war er Pakistani oder sogar Bangladeschi, Maria und ich nannten ihn aber den Inder. Er lachte immer sehr fleißig, wenn ich kam, um zu tanken oder ein Bier in seinem Laden zu kaufen. Als ich für den Fall von Unwetter Benzin in Plastikkanister füllte, da begleitete er mich unablässig, plauderte über seine Geschäfte und die schlechte Kundschaft. Im kleinen Raum der Tankstelle lief bei ihm unablässig der Fernseher. Übers Wetter wusste er alles. Im neben der Tankstelle gelegenen einstöckigen Motel mit zwanzig Zimmern machten sich den ganzen Tag seine Frau und zwei ältere Töchter, die noch Schülerinnen waren, zu schaffen. Die Töchter halfen nach der Schule: Sie reinigten die Zimmer und bezogen die Betten. Der Inder war Vater vieler Kinder, er sagte, dass seine Frau beinahe jedes Jahr ein Baby heimbringe. Bei unserem Leben verhielt es sich anders. Maria sagte, es sei inhaltsleer, nur schlafen und essen, Schnee räumen oder Sträucher pflanzen; das Leben bringe nicht mehr die allergeringste Zufriedenheit, wenn es Erfahrung sei. Ich erwiderte, weshalb Erfahrung ein törichtes Wort sei, das nichts bedeute? Wir umkreisten eine Insel, wie ich sagte, um die Krise zu überleben, die während des vergangenen Jahres unsere Begleiterin geworden war. Wir standen am Rande der Trennung, suchten Worte und Ausflüchte. Maria war jung, und ich griff nach allen möglichen Mitteln, um sie bei mir zu halten. New York war für uns ein provisorischer Ort, währenddessen suchte ich nach etwas Beständigerem. In diesem Winter erinnerten wir uns oft an unsere erste Reise über New York hinaus nach Georgia. Da bekannt war, dass in Georgia die gleiche Hitze herrschte wie in New York, wäre selbst für Geld niemand im August gerade dorthin gefahren. Im August gibt es in New York aber außer Hitze noch hohen Luftdruck und große Schwüle. Selbst Regen kann der Stadt nicht helfen, oder ihren Einwohnern. Ich weiß noch, dass wir ein Hotel mit Pool mieteten und zehn Stunden nach Savannah fuhren. Wir fuhren mit jenem Dodge, den ich auch heute fahre. Wir kamen gegen drei Uhr nachts im Hotel an. Die Luft des Südens vibrierte. Sie war so warm, dass wir sogleich, nachdem wir unsere elektrischen Zimmerkarten erhalten hatten, zum Pool gingen. Die Nachtwache an der Rezeption sagte, dass es im Allgemeinen nicht erlaubt sei, nachts zu schwimmen, aber wenn wir nicht lange... Nach einer halben Stunde kehrten wir nass und zufrieden vom nächtlichen Schwimmen zurück. Wir nahmen uns aus dem Kühlschrank Bier und Chips. Nackt saßen wir einander am Tisch gegenüber und tranken Bier. Maria wurde rasch betrunken und legte sich die Bierdose zwischen die Brüste und beobachtete, wie sie herunterglitt. Das Bier rann ihr auf Bauch, Hüften und auf den Teppich. „Henry Miller mochte es, sich mit nackten Frauen zu fotografieren“, rief Maria und suchte einen Kamera-Ausschnitt. „Henry liebte Frauen“, gab ich zur

Antwort. „Aber ich liebe seine Liebe zu Fahrrädern“. „Man kann nicht jemandes Liebe lieben“, wandte Maria ein. „Also, ich meine...“ „Vergiss es.“ Den Film „Henry and June“ haben wir uns einige Male angesehen. Wegen Henry und wegen Paris. Durch das Fenster, das wir nicht rasch geschlossen hatten, und das Rasseln der alten Klimaanlage drangen die Gesänge der Nachtvögel zu uns. Die Vögel schliefen die ganze Nacht nicht. Auch Maria und ich schliefen nicht. Ich schob ihre Unterschenkel auseinander, ich haschte mit meiner Zunge nach der Muschelschale ihrer Zunge, um ihre süße Frucht in mich hineinzusaugen. Ich betäubte mit meinem Mund ihr und mein Schluchzen. Maria sagte, dass Menschen, wenn sie sich lieben, Engeln und Tieren gleichen. Ich berichtigte sie und sagte, dass Engel in der Regel asexuell seien. Sie sagte, wenn ich sie liebe, gliche meine Stimme dem Schrei eines Pfaus. Warum eines Pfaus? Maria hatte eine Erklärung für mich: Einst besuchte sie in Polen ihre Freundin in Posen. Diese lebte in einem Wohnheim, das früher als Frauengefängnis gedient hatte. In der ersten Nacht wurde Maria durch Schreie geweckt, die an Schmirgelpapier erinnerten. Die Pfauen lebten hinter einem Zaun im Privathaus des Ortskauzes. In Savannah blieben wir nur vier Tage. Jeden Morgen verließen wir unser Hotel und legten dreißig Meilen zurück. In der Stadt säumten Jahrhunderte alte Bäume die Straßen, Springbrunnen netzten die trockene Luft mit Feuchtigkeit. Durch die River Street streiften Touristen, und es gab die Möglichkeit, in kleinen Restaurants zu essen, die in diese Pflasterstraße mit den einst hier verlegten Straßenbahngleisen mündeten. Lädchen mit stilisierten Fensterläden retteten vor der Hitze, Klimaanlageen bespülten zufällige, hereinströmende Käufer, während sie ihre Andenken auswählten. Maria kaufte auch ein paar Andenken und einen Strohhut für Damen, den sie sich beim Verlassen des Geschäftes auf den Kopf setzte. Der Hut war aus weißem Stroh und passte zu ihrem gebräunten Gesicht, da er die Kaffeefarbe ihrer Haut in Schatten tauchte. Wir beschlossen dann, irgendein Schnellrestaurant zu suchen, um zu essen. Das hieß, jene River Street zu verlassen. Wir durchquerten die Straßen und fanden ein kleines Restaurant, das im Besitz einer alteingesessenen Familie war. Wir bestellten Bier, eine Suppe und gebratenen Fisch. Wie der Besitzer sagte, bereiteten sie den Fisch nach den Hausrezepten der Familie zu. Der Süden taumelte bei dem heißen Wetter faul durch die Straßen von Savannah, über unseren Köpfen aber summete hoch oben an der Decke wie der Motor eines Einpropeller-Flugzeuges ein Ventilator. Wir dinierten und besprachen unsere Pläne für den Abend. Maria schlug vor, zu einem Konzert des Universitäts-Quartetts zu gehen. Das Konzert sollte nach Auskunft im Informationsheft für Touristen heute in einem der historischen Gebäude aus der Kolonialzeit stattfinden. Im Programm wurde ein Streichquartett von Rachmaninoff aufgeführt. Maria blätterte das Programm durch und sagte: „Wenigstens ist es Europa, Du liebst doch Europa so sehr.“ „Gehen wir zum Hotel zurück? Ich muss ein frisches Hemd anziehen.“ „Und ich ein Kleid“, und sie schob

sich den Hut in die Stirn. Während ich mit der Kellnerin abrechnete, bestellte Maria zwei Tickets für neun Uhr abends. Die nächsten zwei Tage machten wir das Gleiche wie zuvor: im Pool schwimmen, am Stadtrand von Savannah herumlaufen und auf der River Street bummeln. Als wir nach New York zurückkehrten, gerieten wir wegen einer Kleinigkeit in Streit. Erst kurz vor Erreichen von North Carolina sagte Maria, sie brauche eine Toilette, und ich fuhr den nächsten Parkplatz an. Als wir noch in Brooklyn wohnten, in einer halbgefüllten Wohnung im vierten Stock, hatte Maria eine Fehlgeburt erlitten. Den ganzen Tag über hatte sie sich damals schlecht gefühlt. Ich eilte in die Apotheke, um irgendwelche Pillen zu kaufen. Die Apotheke lag in der nächsten Straße. Wir wussten, dass wir keine Erste Hilfe rufen konnten, da wir dann diesen Einsatz nicht bezahlen konnten. Wir hatten damals kein Geld übrig. Als ich zurückkehrte, fand ich Maria mitten in der schmalen Küche, sie krümmte sich vor Schmerzen. Ich rief ein Taxi. Wir fuhren wie der Blitz. Der Taxifahrer brachte uns zum Maimonides-Krankenhaus. Bei der Aufnahme gab Maria Adresse, Name und Vorname an. Ich saß indes auf einer Metallbank und stellte mir vor, was mit ihr angestellt wurde. Nach drei Tagen kam Maria zurück nach Hause, dünn, mit tief eingefallenen Wangen und Spuren von Infusionen an beiden Händen. Wir lagen und schauten „Henry and June“. Lagen und schwiegen im Bett, das nach Marias Krankenhaus roch. Sie lag oft mit geschlossenen Augen da. Ich verstand, dass sie über den Tod nachdachte. „Als wir das Land wechselten,“ sagte ich mit einem Mal, „zerschnitt das unser Gedächtnis.“ „Nein. Das war einfach ein Kurzschluss“, erwiderte Maria. „Von was?“, hakte ich nach.

Ich sah, dass Marias Erinnerung löchrig war, sich nicht an Worten festmachte und nicht an den Steinen von Baiting Hollow festmachen würde. Einmal, als wir im Bett lagen, vertraute sie sich mir an und sagte mir, wer ihr erster Mann war und dass sie von ihm die erste Abtreibung gemacht habe. „Ich fürchtete diese Abtreibung“, und deckte sich bis zum Kopf mit der Bettdecke zu. „Mutter sieht ihn an der Trolleybus-Station. Manchmal im Lebensmittelladen, Silpo“. „Wenn ihr damals geheiratet hättet, hätte das etwas geändert?“ fragte ich. „Ich weiß nicht, jetzt ist das nicht wichtig. Er führt ein anderes Leben! Warum bin ich hier, in diesem Haus, höre ich jeden Tag vom Ozean die Winde herantragen, aber er dort, in der Ukraine, und kriecht an Leberzirrhose?“ „Das Vergangene lebt in unseren Worten.“ „Es lebt, es lebt“, schrie mich Maria an. „Aber wo lebt es endlich mal nicht?“ „Jeder entscheidet selbst, was er mit seiner Vergangenheit macht.“ „Ich entscheide mich auch“, sagte sie, stand vom Bett auf und ging in die Küche. Ich wusste, dass sie dort Zucker essen würde. Im Gebäude bewahrten wir die Reste von Predraigs Bibliothek auf. Ich schaute verschiedene Ausgaben durch, um ein paar Bücher mit in die Dachstube mitzunehmen. Ich bin gar nicht sicher, ob die soliden, von Staub bedeckten Bände der Encyclopedia Britannica mit den verblichenen goldenen Buchstaben auf den bräunlichen Einbänden irgendeinen Platz im Leben des vorhergehenden Hausbe-

sitzers eingenommen hatten. In den hölzernen Bücherregalen drängten sich amerikanische Populärromane und Nachschlagewerke aus der Mittelschule. Es wirkte, als hätte sie jemand herausnehmen und mitnehmen wollen, sich dann aber eines anderen besonnen und sie da gelassen wie die Steine am Ufer des Ozeans. Er hatte sie einfach dagelassen und war verschwunden. Ich hatte immer vorgehabt, alle Romane und Nachschlagewerke in einen Karton zu packen und sie unserem Inder zu schenken, denn Predraig hatte gesagt, man könne alle Bücher wegwerfen, er brauche sie nicht mehr.

Wenn man sich hier aufhielt, konnte man hören, wie die Eichhörnchen von den Bäumen auf das Dach des Gebäudes sprangen. Maria sagte, dass die Eichhörnchen irgendwann einmal durch unser Dach brechen würden und man es dann reparieren müsste. „Wir leben mit den Eichhörnchen, Maria“, rief ich von meiner Dachstube herunter. Als ich einige Bücher umstellte, sah ich auf einem Regalbrett ein altes Fernglas. Dies war für mich ein großer Fund. Wahrscheinlich hatte Predraig es gekauft, um alle Küsten und Gestade abzusuchen, die sich aus dieser Dachstube öffneten. Seitdem ich es gefunden hatte, nahm ich, wenn Maria in der Küche saß, sich mit dem Rücken an die Holzgetäfelte Wand lehnte und Tee trank, die Tasse mit beiden Händen umklammernd, das Fernglas und sah mir Schiffe und Yachten an. Maria trank Tee, und ich erzählte ihr von einem Schiff oder dass sie auf der Yacht, die seit gestern vor Anker lag, frühstückten. Da schlug Maria vor, den Ozean nicht mehr nach den Jahreszeiten, also winterlich oder sommerlich, sondern nach seinen Farben zu benennen, sie sagte, es gebe sehr viel mehr Farben und Nuancen. Am Morgen konnte er schlohweiß sein wie die Federn einer Möwe, und am Mittag schon gelb wie der Küstensand, und am Abend bei Sonnenuntergang lief er violett an und ähnelte einem Pflaumengarten, der sich vor meinen und Marias Augen schüttelte. Vor einigen Jahren, als ich Maria kennenlernte, war sie Studentin in Pittsburgh und für das Wochenende zu Freunden nach New York gekommen... Wir trafen uns auf einer Abendparty, die meine Freundin Natascha, die mit einem Franzosen verheiratet war, organisiert hatte. Natascha hatte mit dem Franzosen in der Dreißigsten eine große Wohnung unter einem Künstler-Atelier gemietet und versammelte von Zeit zu Zeit allerhand Bohemiens.

Ich kam aus dem Regen, wurde in eine laute Gesellschaft hineingeworfen. Als ich mich umschaute, nahm ich mehrere Bekannte wahr. Ich schenkte mir Wein ein und bemerkte neben dem Tisch mit den Häppchen ein schlankes Mädchen. Sie angelte sich zu ihren Chips Früchte mit einer italienischen Soße und lächelte mich an. Ich fing ihren Blick olivfarbener Augen auf, die unter dem starken Licht die Farbe von grünem Seetang annahmen oder ultramarin schienen. Jetzt sage ich, dass ihre Augen genau so die Farbe ändern wie der Ozean. Sie sagt, das sei meine Phantasie, dass ich sie auf diese Weise bei mir und beim Ozean behalten möchte. Wir traten gemeinsam in die New Yorker Nacht hinaus, liefen mehrere Avenues ab, schlugen

den Weg Richtung Broadway und Greenwich Village ein. Dort wohnte ich im Sommer in einer kleinen Wohnung, die mir der Eigentümer, der New York verlassen hatte, für zwei Monate anvertraut hatte. Ich goss drei Blumentöpfe und fütterte seine Katze, die er nicht ins Katzenhotel geben wollte. Ich schlug Maria Wein und Käse in meiner Unterkunft vor. Der Olivengarten ihrer Augen war anfangs offensichtlich verängstigt, dann aber beruhigt, als wäre auf ihn ein winziger Platzregen gefallen. Maria fühlte, dass sie mir ins Auge gefallen war und ihr Mitkommen zu mir beinahe um Mitternacht etwas zu bedeuten hatte. Wir öffneten die Eingangstür zum dreistöckigen Haus, dünn wie eine Streichholzsachtel, und stiegen die knarrenden Stufen in den dritten Stock hinauf. Im Zimmer wurde es im Verlaufe des Tages so warm, dass selbst aufgerissene Fenster die Lage nicht bessern konnten. Das Zimmer unter dem Dach, das zum Schutz gegen Regen mit Dachpappe bedeckt und mit einer dicken Schicht Teer begossen war, erwärmte sich durch die New Yorker Hitze und wurde Schauplatz eines ständigen Kampfes um die Kühlung des Raumes unter Anwendung verschiedenster Mittel. Ich schaltete den Ventilator und die Klimaanlage an, trockene heiße Luft, zusammengepresst durch die Wände der engen Wohnung, wurde beim flatternden Geräusch von Papierblättern und Gräsergeraschel verwirbelt. Es war ein Studio, also ein Zimmer mit Kochnische und nur einem toten winzigen Flur zum Badezimmer. Ich nahm aus dem Kühlschrank zwei von der Feuchtigkeit beschlagene Flaschen kalifornischen Pinot Grigio und einige Stücke Käse, die ich im Geschäft an der Ecke gekauft hatte. Maria setzte sich auf den einzigen weichen Sessel, den es in dieser Unterkunft gab, öffnete die oberen Knöpfe ihres dünnen und von der Hitze verschwitzten Hemdes. Maria trug keinen BH. Offenbar war sie Anhängerin der New Yorker Feministinnen, die ihre Titten auf den Straßen baumeln ließen und extra solche T-Shirts trugen, die die Form der Brüste abformten und herausstrichen. Es schien, als drückten die an beiden Knien aufgerissenen Jeans von Marias Beinen und Löchern alles aus, was möglich war. Maria fragte mich, woher ich die Gastgeber dieser Abendparty kannte, worauf ich antwortete, dass wir uns sehr lange kannten und dass diese Clique solche Parties mehrmals im Jahr gebe. Ich saß auf dem Boden, die Lampe mit einem Schirm aus farbigem Glas war angeschaltet, sie beleuchtete das Zimmer nur zur Hälfte. Aus irgendeinem Grunde liebte Georges Katze Maria. Ich sollte auf sie noch ungefähr einen Monat aufpassen. Erst dann kam mein amerikanischer Bekannter George nach New York zurück. Ihn hatte ich auch bei Natascha kennengelernt. George war einst Kurator der Ausstellung von Nataschas Mann auf Long Island. Als wir uns bei einer ähnlichen Abendparty getroffen hatten, hatten wir vereinbart, ich könne den ganzen Sommer bei George in Greenwich Village leben. Die Flasche kalifornischen Weins funkelte, da das Glas leer war. In den Augen Marias änderte sich erneut die Farbe. Leicht schüttelte sie die schlafende Katze von ihren Füßen, strich sich über ihre jeansgewandeten Unterschenkel, drehte sich von mir

weg und fragte: „Wenn Du nichts dagegen hast, nehme ich eine Dusche?“ Sie sagte das so, als ob wir uns Jahre lang kennen würden. „Ein sauberes Handtuch findest du im Regal. Da sind einige. Nimm, was Dir gefällt.“ „Ich glaube, die Katze ist sehr hungrig, gib ihr was zu essen“, und verschwand im dunklen Korridor. „Stimmt, ich habe sie noch nicht gefüttert“, rief ich ihr hinterher. Als im Badezimmer der Wasserschauer der Dusche strömte, öffnete ich das Türchen des Unterschranks und schüttelte der Katze ihre Abendration hin. Nach einiger Zeit rief mich Maria und bat mich ihr Seife zu geben. Als ich die Tür leicht öffnete, sah ich im Federbett des Dampfes Marias Leib mit schwarz gesprenkeltem Aquarell zwischen ihren Beinen. So machte ich mich mit dem Körper Marias vertraut. Im September, als George zurückkehrte und ich aus Manhattan ausziehen musste, bin ich mit Maria nach Brooklyn gezogen. Aus Baiting Hollow fuhren wir zweimal im Monat nach New York, im Winter natürlich seltener. Wir kehrten spät abends an die Haltestelle Riverhead zurück, weil wir dort unseren Dodge gelassen hatten. Oft, wenn wir den letzten Zug gerade noch erreichen wollten, rannten wir aus Angst, ihn zu verpassen. Wir hatten ehrlich gesagt nicht immer Glück. Wenn wir aber in Riverhead ankamen, setzten wir uns in unseren Dodge und rasten zum Haus, das uns erwartete, allein stand es am Ozean. Wenn die Benzin-Anzeige auf die Markierung Null zusteuerte, bog ich ab zu unserem Inder, von dem ich wusste, dass er selbst um Mitternacht auf Kunden wartete. Einmal fragte mich Maria nach allen Frauen, die es in meinem Leben gegeben hatte. Dieses Aufflammen weiblichen Interesses bei gleichzeitiger Aggression nach meiner unschuldigen Frage, was sie heute aufgehalten habe, warum sie heute so spät nach Hause gekommen sei, stellte mich vor die Wahl, mich in Schweigen zu hüllen oder die Männergeschichte zu erzählen, die beinahe jeder Mann in seinem Leben durchmacht. Von den pubertären Masturbationen bis zum ersten Erkennen einer Frau. Als Maria mich direkt danach fragte, veränderten ihre Augen die Farbe und Schattierung, es trennten uns der Küchentisch und zwanzig Jahre. Maria ertränkte ihre nervöse Erregung im Rotwein und klopfte mit dem rund gefeilten Fingernagel gegen die Flasche. Ich wollte es mit dem Scherz abtun, dass ich mich einfach nicht an alle meine Frauen erinnern könne, dass die Gewässer der Reife meine Erinnerung fortgespült und die atlantischen Winde sie mit ihr verweht hätten. Das Gespräch war jedoch für Maria anscheinend wichtig. „Ich sage dir,“ überzeugte sie mich, „dass sich alle deine Frauen jede Nacht mit uns ins Bett legen wollen. Sie können leicht zu unserem Haus kommen und vor die Haustür setzen.“ Maria leerte die Flasche Wein allein, ich widersprach ihr nicht, sie begann indes vom Alkohol zu taumeln, und es schien, als würden Eichhörnchen auf dem Dach ihres trunkenen Bewusstseins herumpoltern. Jene Fehlgeburt, die sich in Brooklyn zugetragen hatte, machte sich in unserer Beziehung irgendwie eigenartig bemerkbar. Aus Brooklyn waren wir hierher geflohen. Maria aber hatte den Geruch der Krankenhausbetten mit hierhergeschleppt,

es schien für immer. Sie wollte mich zu einem offenen Gespräch herausfordern, aber ich ließ mich nicht darauf ein.

„Freiheit“, sagte ich, um einen weiteren Angriff Marias abzuwehren, „ist die Fähigkeit, mit seinem Gedächtnis zurecht zu kommen. Meine Geschichten schaden dir.“ „Das heißt, du hast mich in dieses Haus gebracht, damit ich Freiheit eingehaucht bekomme?“ „Du hast sie dir selber genommen.“ „Ich habe viel von ihr genommen und viel von ihr verloren“. „Wer hat mir denn hunderte Male immer wieder von dem Land voller Idioten und Betrüger erzählt, von denen alle eingeseift werden, bei denen ein Talent brodelte?“ Maria legte ihren Kopf auf den Tisch wie ein erschöpfter Hund. „Ich bin siebenundzwanzig, habe eine frühe Abtreibung erlebt und zwei Fehlgeburten, eine davon, wie du weißt, von dir. Ich werde keine Kinder kriegen, ich war heute beim Arzt. So ist das. Wenn ich bei dir bleibe, werden wir uns in verfaulten Molenpfosten verwandeln. Wenn es für uns irgendeine Zukunft gab, dann ist sie schon Vergangenheit. Hörst du?“ Nach dieser Unterhaltung hielt sie sich anscheinend fern von den Sträuchern und hörte auf, über Blumen zu erzählen, die sie im Internet gefunden hatte. Ich spürte ihre dünne, fast kindliche Seele, die sich aus dem Olivengarten ihrer Augen fortschlich wie ein verirrter Hund, der sein Herrchen sucht. Ich konnte ihr aber bereits weder Herrchen noch Freund noch Liebhaber sein. Ich nahm die Heckenschere und lief aus dem Haus. Im Winter war das natürlich überflüssig, aber ich musste mir etwas vornehmen für den Gang um das Haus in dieser eisigen Zeit. Ich trat näher an den steilen Abhang, an dem mich rostfarbene, vereiste Pflanzen und die Kargheit der Winterlandschaft mit ihrer Anwesenheit erfreuten. Ich bemerkte jene nicht sehr zahlreichen Möwen auf den Felsbrocken, die ihre Schnäbel aufrichteten und vom Wind zerzaust mit mir Wache hielten. Ich blickte sie dankbar an und fürchtete sie mit meinem Husten aufzuschrecken, der sich in meinen Bronchien eingenistet hatte. Ich hielt meinen Mund zu, bekam keine Luft. Der Ozean ähnelte Quecksilberkügelchen, und aus ihm schien es nach toten Fischen zu stinken. Ich kehrte dem Wind den Rücken und sah in meinem und Marias Haus Licht in der Küche, das irgendetwas von mir widerspiegelte. Vom Ozean aber näherte sich eine blaue Wand aus Schnee, Dunkelheit drang vor, sie umschlang meine Bank und den Weg, den ich hastig ging. Ich lief, die kahlen Steine meidend, zum Licht, das hindurchblinkte und war Maria dankbar, dass sie noch in der Küche war. „Er ist gestorben“, sagte Maria leise. Sie schwieg länger und fügte hinzu: „Er warf sich aus dem Fenster, man fand ihn am Eingang“, und hob den Kopf zur Decke wie eine satte Möwe. „Mutter war bei der Trauerfeier. Begraben vom Sozialdienst der Stadt.“ „Mein Beileid“, sagte ich und schaute aus dem Fenster auf den gelben Schnee. Dies war wohl die erste Nacht, in der ich gewiss war, dass auch unser Haus wie wir nicht schlief. Und obgleich ich in meine Dachstube ging, hörte ich, dass unten in einem der Schlafzimmer Maria lag, mit zugedektem Kopf, und dass ihr Herz im ganzen Haus klopfte. Sie drehte

auf dem glatten seidenen Bettuch, das rauh wie Sandpapier wurde, ihren Körper, vergrub sich im Kopfkissen, als wäre sie in eine winterliche Welle des Atlantiks geworfen, und wimmerte so darüber bis zum Morgen. Zwei Tage später packte Maria ihre Sachen und bat mich, sie zur Bahn zu fahren. „Den Rest bring mir, wenn der neue Ort eingerichtet ist“, sagte sie, und zeigte auf ihre Bücher und die auf dem Bett verstreute Kleidung. Das Haus war nun groß wie der Ozean. Auf dem Dach liefen eifrig die Eichhörnchen. Sie fühlten, dass die Winde die Freiheit der Frühlingswärme herbeitrugen. Ich stand am Fenster, hielt das Fernglas in der Hand und fürchtete mich nachzuschauen, welche Farbe der Ozean heute hatte.

2014

[Übersetzung: Christian Weise]

DOM W BAITING HOLLOW – – – – –

- ▶ Po kilku latach spędzonych w Brooklynie w zeszłym roku przeprowadziliśmy się z Marią na Long Island. Wynajęliśmy dom w osadzie Baiting Hollow, która wrosła w skaliste występy nad oceanem – i zniknęliśmy z Nowego Jorku. Tak chcieliśmy. Obejrząc Baiting Hollow wybraliśmy się pod koniec sierpnia dodgem. Na Long Island Express Way zobaczyłem pierwsze gęsi, które leciały na zachód. Zagapiłem się i minąłem swój zjazd. O drogę zapytałem na stacji benzynowej. Dotarliśmy do Baiting Hollow później, niż byliśmy umówieni z Predragiem, właścicielem domu. Maria nawet powiedziała, że ten Predrag miałby pełne prawo na nas nie czekać. Podczas ostatniej rozmowy telefonicznej wspomniał mi, że chce najpóźniej w październiku załatwić wszystkie sprawy związane z wynajmem domu i na zakończenie powiedział: „Więc jeśli chcecie, przyjeżdżajcie”. „Zupełnie nie amerykańskie imię” – oceniła Maria. „Skąd jest?” „Nie wiem, mówi jak Amerykanin. Zobaczymy”. Koło piątej wieczorem podjechaliśmy pod dom, w którym zamierzaliśmy przez jakiś czas mieszkać. W kilku oknach na parterze paliło się światło. „Stary się nas doczekał” – powiedziałem do Marii. „No fajnie, dwie godziny trzeba się tu będzie telepać” – odpowiedziała, dodając – „I jak zawsze pobłędzimy”. Zadzwoniliśmy, w drzwiach pojawił się chuderlawy, nieogolony człowiek. „Predrag, miło państwa poznać” – uśmiechnął się. „I nam miło” – odpowiedziała Maria. Maria weszła pierwsza, ja precyzyjnie się za nią między Predragiem i futryną. W salonie sufit podpierał obudowany drewnem kominek, a nad naszymi głowami wisiąło wspaniałe złote lustro. Stary najwidoczniej właśnie palił, w powietrzu wisiął cierpki zapach cygara. Meble były stare. Skórzane kanapy z łysinami wytarć. Salon przechodził w kuchnię, gdzie stoły i parapety były zastawione wazonami i całym kuchennym

wyposażeniem. „Proszę” – Predrag wskazał ręką i schylił się po tłące się w popielnicze cygaro. Skierowaliśmy się z Marią w stronę schodów, które prowadziły na piętro. Rozejrzeliśmy się, jak należy, po pokojach. W toalecie Maria nawet umyła ręce nad pękniętą umywalką i spuściła wodę. „No jak?” – zapytałem. „Pasuje! Cieszę się, że będziemy mieli kominek” – szepnęła. „W wielkim domu nad oceanem”. „Kupisz rower i będziesz jeździć po chleb i mleko”. „A dokładnie, to gdzie tu jest sklep?”. „Zapytamy starego”. I ni z tego, ni z owego z głupiej radości zaczęliśmy się całować między pierwszym piętrzem a parterem. „Bierzemy ten dom” – radośnie wypaliła Maria, gdy znowu stanęliśmy przed Predragiem, jak narzeczeni, proszący o błogosławieństwo. „Jeśli macie ze dwadzieścia minut, to pokażę Wam brzeg oceanu”. Predrag postanowił pokazać nam okolicę, dokładniej miejsce, które można zejść nad ocean. Szedł przodem, my za nim. Drewniane schody z poręczą prowadziły w dolinę, wzdłuż której leżało z dziesięć głązów narzutowych, a za drzewami i rudą roślinnością, wypaloną przez lato, widniały białe budynki. Widać było ciągnący się długi pas piachu i kamieni, które przypominały wielkie ptasie jajka. Daleko, na drżącym horyzoncie, gdzie linia brzegowa łączyła się z linią oceanu, traściły one swój kształt i rozmytą plamą tonały w niebieskim powietrzu. A naprzeciw drewnianych schodów, jedynych, którymi można było się wydostać z tego naturalnego zagłębienia, sieroco widniały czarne pale przegniłego pirsu. Powiedziałem wtedy Marii, że Baiting Hollow to miejsce dla samotników. Ona, pochyliwszy się, nabrała w dłoń drobnych kamyków i rzuciła je do oceanu, z którego już wyłaniał się zmierzch. Baiting Hollow jest naprawdę daleko od Nowego Jorku – daleko, ale tak się nam ułożyło, że przez rok mogliśmy bez Nowego Jorku się obejść. Maria postanowiła przerwać studia. Znalazła sobie taką dorywczą pracę, że mogła wykonywać ją w domu. Mnie poszczęściło się z uzyskaniem rocznego stypendium, dzięki czemu mogliśmy związać koniec z końcem i uznaliśmy, że naszych dochodów wystarczy na stosunkowo tanie życie w Baiting Hollow i nieczęste odwiedziny Nowego Jorku. Trochę jeszcze zostawało na ubezpieczenie samochodu i benzynę. Zima, którą chcieliśmy przeżyć we dwoje, czmychnąwszy z Nowego Jorku, była wyliczona niemal do centa. O wycieczce do Paryża na Boże Narodzenie nawet nie myśleliśmy. W drodze powrotnej, do Brooklynu, Maria czemuś zaczęła mówić o swym przyjeździe do Ameryki. „Nigdy bym nie trafiła do Ameryki, wyobraź sobie, gdyby nie przypadek. Gdyby ten kretyn z Korpusu Pokoju, który uczył angielskiego w naszej szkole, nie powiedział, że poradzi mi, jak dostać stypendium z amerykańskiego uniwerku”. Naszego dodge’a nakryła gęsta ciemność. „Powiedział, że mój angielski jest dobry, skoro wiem, że dziurka to po angielsku *dirk*. No powiedz, jaki idiota”. Maria opuściła szybę i z zewnątrz wdarł się chłód wraz z szumem autostrady. „Kiedy dali mi w Kijowie wizę – ciągnęła Maria – w hotelu upiłam się tak, że aż dostałam sraczkę. No, po prostu myślałam, zostawię tych kretynów i to było. Tę matkę Ukrainę”. Miałem dwadzieścia pięć lat, kiedy Maria urodziła się w Krzywym Rogu.

Kiedy pisałem swoją dysertację i rozstawałem się z Tanią, Maria dorastała w rodzinie krzyworoskich górników, w dwupokojowej chruszczówce, w mieście, w którym zapach stepowych traw mieszał się z zapachem dymu z zakładów metalurgicznych. „Kurza stopa, oni przecież prócz kopalni, rudy i swojej daczy koło kanału niczego nie widzieli. A ja tutaj taka świetna i piękna w Ameryce” – tak wspominała swoich rodziców. Przedrzeźniała krzyworoski dialekt swojej matki, która przeciągała słowa i wszędzie, gdzie trzeba i nie trzeba, wstawiała słówko „oto”. Jej ojca w latach 90. na kanale załatwili jacyś kumple – i Maria wyjechała na naukę do Kijowa, a potem do Pittsburgha. A zjawiwszy się w Nowym Jorku, osiedliła się na Coney Island, w jakimś tanim mieszkaniu. Uważała, że Krzywy Róg wraz ze śmiercią jej ojca padł jak ktoś, kto nieostrożnie wszedł na teren z tabliczką „Wstęp wzbroniony. Miejsce dla wybranych”. Bliżej Brooklynu, wjechawszy na 278, przypomniałem sobie, że po rozstaniu z Tanią, która przeprowadziła się do swoich rodziców w inny rejon miasta, mieszkalem w kawalerce, wprowadziwszy się do znajomego chłopaka. Co wtedy paliłem? Aha, „Bondy”. Miałem zwyczaj zostawiać sobie na rano trzy papierosy, bo w ciągu nocy mogli spalić kiosk. Spałem na książkach, bo drugiego łóżka u faceta nie było, a polówki zrobiły się deficytowe, jako że wywozili je do Polski. Do Brooklynu zostało nie więcej niż dwadzieścia mil i obwodnicą Brooklyn Queens Express Way ominęliśmy Manhattan Bridge i Brooklyn Bridge, i wjechaliśmy wprost na brooklyńską drogę, mając po prawej nocne Down Town. Nie wiem, czemu podzieliłem się na głos swoimi wątpliwościami: „Nie wiem, mam jakieś poczucie winy”. „Wobec kogo?” – zapytała Maria. Sam nie wiedziałem, co znaczy dla mnie ta wina, czy jest subtelna jak powietrze, którego nigdy nie da się opowiedzieć, czy bardziej przypomina poczucie straty, niby kostki zdarte ściernym papierem. Pomyślałem, że dom, który postanowiliśmy wynająć w Baiting Hollow, kusi mnie i Marię, byśmy wczepili się w kamień, na którym jest zbudowany. Byśmy zagubili się w tym świecie longislandzkich skał. „A ja zawsze marzyłem o własnym domu...” „...koło oceanu?”. „Nie, po prostu o domu. Nie mieliśmy daczy, ale był dom dziadka. Jesienią, kiedy zaczynano palić w piecu, z ogrodu przychodziły myszy i mieszkały w nim do wiosny”. W następnym tygodniu odbywała się konferencja poświęcona Larry’emu Riversowi na nowojorskim uniwersytecie. Wybraliśmy się z Marią na kilka referatów do gmachu Tisch Arts School na Broadwayu. W przerwie spotkałem dawnego znajomego George’a, który dawał mi klucze od swego mieszkania w Greenwich Village i to tam pierwszy raz przyprowadziłem Marię, kiedy się poznaliśmy. George zgolił brodę i wyglądał teraz jak utuczony buldog, z jego szerokich ust wystawały przednie zęby. George – miał taki zwyczaj – przykrywał je dłonią, wiedząc o swojej wadzie. „Witaj, witaj” – uśmiechnął się i poklepał mnie po plecach. To była niespodzianka, George, jak się okazało, brał udział w tej konferencji. „Słuchaj – ciągnął – nie wiem, kogo przyprowadzałeś do mojego mieszkania, ale jakieś kobiece fatałaszkę wiszą w mojej łazience do dzisiaj”.

Wtedy podeszła Maria z dwoma burgerami i lemoniadą, właśnie wracała z bufetu. „Poznajcie się – to Maria”. George popatrzył na nią i znów wystawił szpaler swych zębów. „Chłopie, wyrzuć te rzeczy na śmietnik”. „Mój partner czasem lubi się w nie ubierać dla zabawy” – wesoło poinformował George. Ciekawe, co tam wtedy została Maria? Na początku listopada przeprowadziliśmy się jednak do Baiting Hollow. Może dlatego, że Maria uważała, że jej wiek zbliża się do krytycznej granicy, stąd były jej muchy w nosie związane z zamążpójściem, którym najwyraźniej grała – dlatego nasze trzyletnie wspólne życie przypominało całkowity bezład, prawie jak w jej poprzednim mieszkaniu na Coney Island, gdzie pewnego razu przyprowadziła mnie po spacerze. Rzeczy i ubrania wały się rozrzucone po kątach, a książki, czasopisma, kosmetyki w kartonowych pudłach. Widziałem w jej zielonych oczach ukryte ślady wewnętrznych demonów. Maria powiedziała, że lubi tak żyć i że to jest jej styl. Pokazywała swój tatuaż i przekłute srebrną szpadą ucho. I powiedziała, że jeśli nie podoba mi się jej szpada, przekłuje sobie także język. Pomysł z kolejną przeprowadzką spadł na nas nieoczekiwanie, jak nowojorski deszcz, na ulicy: zeszłego lata na Astor Place. Maria zaciągnęła mnie do Starbucks i zamówiliśmy dwa truskawkowe koktajle. Siedzieliśmy, rozwaliwszy się na miękkich krzesłach. Lubiała trzciny cukier i wzięła go sobie całą górę. Położyła przed sobą brązowe papierowe pakieciki i rozrywając je, wsypywała do ust. „Trzciny cukier nie jest szkodliwy” – zawsze mówiła Maria, uprzedzając moje niezadowolenie z tego, że używa go w nadmiarze. „Znowu przestałam cię kochać” – zaśmiała się. „Naprawdę?”. „No tak... jakoś tak” – odpowiadała. „Znajomy agent nieruchomości proponuje Baiting Hollow. Mówi, że cena jest dobra, wszystko pod bokiem: ocean, plaże, kamienie”. „A gdzie to?”. „Gdzieś na Long Island, jeszcze nie oglądałam”. „No, cóż, to jakiś wariant”. Pijąc koktajl, nakręcała na palec swoje lepkie od upału włosy i bawiła się drewnianymi koralami z afrykańskiego drewna, które kupiliśmy u ulicznego sprzedawcy na Broadwayu. Nasz dom w Baiting Hollow, zbudowany w 1927 roku, miał trzy kolumny, prostą werandę i ceglany komin. Przeżył bodaj pięciu gospodarzy i jakieś nieznanne przebudowy.

My zostaliśmy szóstymi, ale nie właścicielami, a lokatorami, dostawszy w użytkowanie pięć pokoi z poddaszem i wielką piwnicą. Skrzypiących schodów, które prowadziły na piętro, zdaje się, nie wymieniał żaden z poprzednich właścicieli. Instalacja wodociągowa i elektryczna były sprawne, tak przynajmniej zapewnił nas Predrag, który przekazał nam ten dom, a sam mieszkał teraz u córki w Massachusetts. Jak się okazało, żona Predraga umarła półtora roku temu i żeby nie czekać tutaj na śmierć, postanowił się stąd wynieść. Tak jakby to gwarantowało mu ucieczkę przed śmiercią. Stary budynek pasował do starego człowieka. Zobaczyłem w jego oczach lekkie zdziwienie, że przypadła nam do gustu ta miejscina i rozchwiany przez wiatry dom. „Stąd wszyscy wyjeżdżają” – powiedział nam wtedy. I pokazując na starego chevroleta sąsiada, powiedział, że pamięta to auto, jak było

jeszcze nowe. Właśnie wtedy zauważyłem zardzewiały samochód, który teraz widzę każdego dnia, kiedy stoję pod prysznicem. Razem z budynkiem, poszytym gontem, który przypominał rybią łuskę i który miejscami poodpadał od zewnętrznych ścian, na naszą tymczasową własność przeszła też działka ziemi, zaznaczona na planie. Przed samym wjazdem – drewniane ogrodzenie, a dalej drzewa i zarosłe trawą i chwastami przestrzenie, które podchodziły do linii brzegowej nad naturalnym urwiskiem. Na początku marca Maria wychodziła krzątać się w ogródku, co wieczora opowiadała mi o swoich planach: co posadzi, a co wykarczuje, kiedy zrobi się cieplej. A ja też częściej opuszczałem dom i chodziłem wzdłuż brzegu, jeździłem do najbliższych sklepów, kupowałem jedzenie na cały tydzień. Maria była kiepską gospodynią, wszystko leciało jej z rąk. Większość naszych rzeczy, które podczas przeprowadzki spakowaliśmy do kartonowych pudeł, pozostała w nich przez całe lato. Potem rozłożyliśmy się, wypełniając tylko dwa pokoje z pięciu. Poddasze było puste, w piwnicy huczał stary kocioł, słodko pachniało olejem solarowym, którym opalany był dom. Wielka cysterna na olej stała przytwierdzona do ściany piwnicy, a jej otwór wychodził na zewnątrz z fundamentów. Przez niego wlewano paliwo. Raz na pół roku trzeba było zadzwonić do kompanii, żeby przewieźli cysternę oleju. Parę razy zwracał na to uwagę Predrag i nawet napisał na żółtej kartce numer telefonu kompanii i przykleił go na lodówce. Dokuczały nam silne oceaniczne wiatry i częste deszcze ze śniegiem: Atlantyckie huczały niemal przed naszym progiem, mewy siadały na naszym ogrodzeniu, jak kury, po domowemu, nie bojąc się nas. Z czasem przyzwyczailiśmy się do tego huku i wiatrów, do pasów poczerniałych kamieni, i do samotności. Najbliżsi sąsiedzi byli w odległości pół mili. Ich dom, co prawda, był wysunięty bliżej oceanu, a na wielkim podwórzu stał ten sam zardzewiały chevrolet, zapadnięty w ziemię. Zauważyłem go, jak już mówiłem, za pierwszym razem, kiedy przyjechaliśmy obejrzeć sam dom i okolice, w której przyjdzie nam mieszkać. Miałem wtedy dodge'a, na liczniku którego było prawie sto tysięcy mil; to on, prócz telefonu i internetu, łączył nas ze światem z tego zapomnianego przez Boga zakątka. Na początku kwietnia Maria kupiła krzaki czarnej porzeczki, berberysu i dwa drzewka: tulipanowiec oraz czerwony klon. Polubiła tę wielką działkę, która przeszła w nasze tymczasowe władanie. Kiedy przygrzewało słońce, walczyliśmy w ogródku. Ja kopałem dołki pod drzewa i krzewy i widziałem, jak przybrzeżne fale, rozpędzając się, bezsilnie rozbijają się o głazy. Maria w starych dżinsach i gumiakach wyrównywała ziemię pod właśnie posadzonymi drzewkami. Mówiła, że się przyjma, bo wszystko zostało zrobione zgodnie z instrukcją. Potem jedliśmy z Marią obiad na drewnianej werandzie, miejscami przegniłej od wilgoci, i patrzyliśmy na ocean. Na plastikowym stoliku, który znalazłem w piwnicy, stało pół butelki kalifornijskiego Merlota i podgrzane na gazowej kuchni lasagne z mięsnym farszem. Nagły podmuch wiatru zdołał porzucić jednorazowe talerze i przezroczyście plastikowe szklanki. Pozbierawszy je, przyniosłem z kuchni

plażowe kamienie i minerały. Maria nawet pochwaliła moją wynalazczość. Powiedziała, że ta przyrodnicza dekoracja przypomina milczenie i japoński ogród. Bliżej lata zielona trawa pokryła wszystkie brązowe łaty na naszym podwórku. Przyjęły się młode krzewy i drzewa, a kilka kanadyjskich klonów, które otaczały nasz budynek i które miały nie mniej niż trzydzieści lat, szerokimi koronami i mocnymi pniami powstrzymywało agresję wiatrów. Pewnego razu Maria powiedziała, że widziała naszych sąsiadów, ale dobrze się im nie przyjrzała. „Wygląda na to, że to emeryci”. „Więc nigdy ich nie zobaczymy” – odpowiedziałem. Nasza pierwsza zima nad oceanem przysła pod koniec listopada – zasypało wszystkie drogi. I tylko iglice dwóch kościołów, katolickiego i protestanckiego, zaglądały w okno poddasza. Tam zostawałem czasami do północy, porządkując swoje papiery i książki. Tu przy oknie stał stół i wąskie metalowe łóżko. Być może Irlandczyk z żoną kupili je kilkadziesiąt lat temu. Takie rzeczy można było teraz spotkać w sklepach antykwarycznych. Nie zamierzałem niczego tutaj zmieniać, zresztą na tych zostawionych nam meblach oprócz zapachu zatrzymał się też czas. Rano budziłem się od skrzypienia stuletniego suchego drewna, z którego wyciosano konstrukcję naszego budynku i wiedziałem, że wiatr znowu nadszedł od Atlantyku i przygnał szarą mgłę i marznący deszcz. Wyszedłem z domu i poszedłem szukać plastikowej łopaty. Znad oceanu naprawdę dał silny wiatr, rzucający się jak głodne psy by rozszarpać szarą zasłonę powietrza. Atlantyk był pusty, żadnego statku, czasem przepływającego w dali obok naszego brzegu. I tylko przebijało się światło dalekiej latarni morskiej, które przy dobrej pogodzie oświetlało nocą naszą kuchnię. Odgarnąłem śnieg ze swojego wyjazdu i wróciłem na poddasze. Maria krzątała się w kuchni, słuchała radia i przygotowywała śniadanie, czyli robiła kawę i smażyła grzanki. Słyszałem to, bo wyciągając miski i kubeczki, mocno trzasnęła drzwiczkami szafki. Potem zapach kawy dotarł na poddasze, a ja leżałem na metalowym łóżku, rozgrzewałem się, zamknąwszy oczy. Po pewnym czasie Maria mnie zawołała. „Pogoda całkiem się zepsuła, a ty nie zapaliłeś samochodu” – zauważyła. I ciągnęła: „A nasz Hindus zamknął stację na siedem spustów”. „Po prostu panicznie boi się burzy”. Hindus, który dzierżawił stację benzynową wraz z motelem, od czasu naszej przeprowadzki starał się podtrzymać naszą znajomość. Być może był Pakistańczykiem albo nawet Banglijczykiem, ale z Marią nazywaliśmy go Hindusem. Gorliwie się uśmiechał, kiedy przyjeżdżałem zatankować albo kupić piwo w jego sklepie. A kiedy brałem benzynę, na wszelki wypadek również do plastikowego kanistra, nieodmiennie mi towarzyszył, gadając o swoich sprawach i narzekając na klientów. W małym pomieszczeniu stacji nieodmiennie grał telewizor. O pogodzie wiedział wszystko. A obok stacji, w parterowym dwunastopokojowym motelu cały dzień tłukła się jego żona i dwie starsze córki-uczennice. Córki przychodziły po szkole pomagać: sprzątały pokoje i zmieniały pościel. Hindus był wielodzietnym ojcem, mówił, że jego żona prawie każdego roku przynosi do domu dziecko. Nasze życie układało

się inaczej. Maria mówiła, że ono nie ma sensu, to znaczy, jeśli tylko się śpi i je, odgarnia śnieg czy sadzi krzewy, życie jako doświadczenie nie przynosi już najmniejszego nawet zadowolenia. Ja odpowiadałem, że doświadczenie to głupie słowo, które nic nie znaczy. Przeprowadziliśmy się na półwysep, jak mówiłem, żeby przetrwać kryzys, który towarzyszył nam przez ostatni rok. Byliśmy na krawędzi rozstania, szukaliśmy słów i usprawiedliwienia. Maria była młoda, a ja chwytalem się wszelkich możliwych sposobów, żeby ją zatrzymać przy sobie. Nowy Jork był dla nas miejscem tymczasowym, przynajmniej ja szukałem czegoś trwalszego.

Tej zimy często wspominaliśmy naszą pierwszą podróż poza granice Nowego Jorku do Georgii. Gdybyśmy wiedzieli, że w Georgii panuje taki sam upał jak w Nowym Jorku, to za żadne skarby nie pojechalibyśmy tam w sierpniu. Ale w sierpniu, w Nowym Jorku, oprócz upału był też ciężki zaduch i wysoka wilgotność. Nawet deszcze nie mogą pomóc temu miastu ani jego mieszkańcom. Przypominam sobie, że znaleźliśmy hotel z basenem i dziesięć godzin jechaliśmy do Savannah. Jechaliśmy tym dodgem, którym jeżdżę do dzisiaj. Dotarliśmy do hotelu koło trzeciej w nocy. Południowe powietrze drżało. Było na tyle ciepłe, że od razu, ledwie dostaliśmy elektroniczne klucze do naszego numeru, poszliśmy na basen. Dyżurująca na recepcji powiedziała, że w nocy w ogóle nie wolno się kąpać, ale jeśli my niedługo... Wróciliśmy za pół godziny mokrzy i zadowoleni z nocnej kąpieli. Z lodówki wyjęliśmy piwo i chipsy. Siedzieliśmy nadzy przy stole naprzeciw siebie – i piliśmy piwo. Marii szybko zaszumiało w głowie i włożyła puszkę po piwie między piersi i patrzyła, jak się zsuwa. Piwo wylało się na jej brzuch, uda i dywan. „Henry Miller kochał fotografować się z nagimi kobietami” – krzyczała Maria, szukając wzrokiem aparatu fotograficznego. „Henry kochał kobiety” – odpowiedziałem. „Ale ja kocham jego miłość do rowerów”. „Nie można kochać czyjejś miłości” – zaprzeczyła Maria. „Wiesz, miałem na myśli...”. „Przejechali”. Film *Henry i June* oglądaliśmy kilka razy. No, dlatego, że Henry, i dlatego, że Paryż. Przez okno, którego w pośpiechu nie zamknęliśmy, i poprzez hurkot starego klimatyzatora, dochodziły do nas śpiewy ptaków. Ptaki nie spały całą noc. I my z Marią nie spaliśmy. Rozsuwałem jej uda. Szukałem jej słonych ust, łowiłem swoim językiem szorstkość jej języka, żeby wciągnąć w siebie jego słodki owoc. Głuszyłem swoimi ustami jej i moje pojękiwania. Maria mówiła, że ludzie, którzy się kochają, upodobniają się do aniołów i zwierząt. Ja zaprzeczałem, mówiąc, że anioły w ogóle są bezpłciowe. Ona mówiła, że kiedy ja ją kocham, mój głos upodabnia się do krzyku pawia. Dlaczego pawia? Maria miała dla mnie jedno wytłumaczenie: kiedyś, jeszcze w Polsce, odwiedziła przyjaciółkę w Poznaniu. Ta mieszkała w akademiku, który przerobiono z kobiecego więzienia. Już pierwszej nocy Marię zbudziły krzyki, które swą ostrością przypominały papier ścierny. Pawie żyły za parkanem sąsiedniej posesji należącej do jakiegoś dziwaka. W Savannah spędziliśmy tylko cztery dni. Każdego ranka, wyjeżdżając z naszego hotelu, pokonywaliśmy 30 mil. W mieście stuletnie drzewa

zszywały ulice, fontanny zwilżały suche powietrze. Po River Street chodzili turyści i można było tu przekąsić w restauracyjkach, które oblepiły całą tę ulicę wyłożoną brukiem, przeciętym przez położone tu niegdyś tory tramwajowe. Sklepiki ze stylizowanymi okiennicami ratowały przed upałem – klimatyzatory oblewały chłodem przypadkowych kupujących, którzy tłoczyli się, wybierając pamiątki. Maria też kupiła kilka drobiazgów i słomiany kobiecy kapelusz, który włożyła na głowę po wyjściu ze sklepu. Kapelusz był z białej słomy i pasował do jej opalonej twarzy, podkreślając kawową barwę jej skóry. Postanowiliśmy wtedy poszukać jakiegoś innego bistra, żeby zjeść obiad. Czyli uciec gdzieś z tej River Street. Pokręciliśmy się po okolicznych uliczkach, znaleźliśmy restauracyjkę, którą prowadziła mieszkająca tu od pokoleń rodzina. Zamówiliśmy piwo, zupę i smażoną rybę. Jak powiedziała właścicielka, rybę zrobią wedle rodzinnego przepisu, który wyniosła z domu. Południe leniwie kołysało gorącym powietrzem na ulicach Savannah, a nad naszymi głowami wysoko pod sufitem huczał wiatrak, jak śmigło jednosilnikowego samolotu. Jedliśmy i omawialiśmy plany na wieczór. Maria zaproponowała pójście na koncert uniwersyteckiego kwartetu. Koncert, jak podawał informator dla turystów, odbędzie się dziś w jednym z historycznych budynków z czasów kolonialnych. W programie figurował kwartet skrzypcowy Rachmaninowa. Maria, pokręciliśmy w rękach program, powiedziała: „Przynajmniej to Europa. Ty przecież tak kochasz Europę”. „Wracamy do hotelu? Muszę włożyć świeżą koszulę”. „A ja sukienkę” – i zsunęła sobie kapelusz na czoło. Kiedy rozliczałem się z kelnerką, córką właścicielki, Maria zamówiła dwa bilety na dziewiątą wieczorem. Następne dwa dni robiliśmy to samo, co wcześniej: kąpaliśmy się w basenie, jeździliśmy po okolicach Savannah i włączyliśmy się po River Street. Wracając do Nowego Jorku, pokłóciliśmy się o jakiś drobiazg. I dopiero dojechawszy do Północnej Karoliny, Maria powiedziała, że chce do toalety i zjechałem na najbliższy parking. Kiedy jeszcze mieszkaliśmy w Brooklynie, w półpustym mieszkaniu na trzecim piętrze, Marii przytrafiło się poronienie. Cały dzień wtedy czuła się kiepsko. Pobiegłem do apteki, żeby kupić jakieś pigułki. Apteka znajdowała się na sąsiedniej ulicy. Wiedzieliśmy, że nie możemy wezwać pogotowia ratunkowego, bo nie opłacimy potem tego wezwania, Nie mieliśmy żadnych wolnych pieniędzy. Wróciwszy zastałem Marię na środku wąskiej kuchni, zwijającą się z bólu. Wezwałem taksówkę, Zjechaliśmy windą. Taksówkarz dowiózł nas do szpitala Majmonides. W izbie przyjęć Maria podała adres, imię i nazwisko, A ja siedziałem na metalowej ławce, wyobrażając sobie, że z nią się pieprzę. Po trzech dniach Maria wróciła do domu, wychudzona, z głębokimi zapadniętymi policzkami i śladami po zastrzykach na obu rękach. Leżeliśmy i oglądaliśmy *Henry’ego i June*. Leżeliśmy w łóżku i milczeliśmy, ale pachniało szpitalem Marii. Ona często leżała z zamkniętymi oczami. Wiedziałem, że myśli o śmierci. „Tak jak zmieniliśmy kraj – powiedziałem jednego razu – to znaczy, że dotknęliśmy pamięci”. „Nie, to po prostu wyłączenie” – odpowiedziała Maria.

„Z czego?” – dopytywałem. Widziałem, że pamięć Marii jest dziurawa, i nie trzyma się ani słów, ani kamieni Baiting Hollow. Pewnego razu, leżąc w łóżku, zwierzyła mi się, mówiąc, kto był pierwszym jej mężczyzną i że to z nim zaszła w tę pierwszą ciążę, którą usunęła. „Bałam się tej aborcji” – i nakryła głową prześcieradłem. „Mama widuje go na przystanku trolejbusowym. Czasami – koło sklepu spożywczego *Silpo*”. „Gdybyś wtedy wyszła za męża, czy to by coś zmieniło?” – zapytałem. „Nie wiem. Teraz to nieważne. On ma przesrane życie! Dlaczego ja tutaj, w tym domu, każdego dnia wsłuchuję się, co przynoszą z oceanu wiatry, a on tam, na Ukrainie zdycha na marskość wątroby?”. „Przeszłość żyje w naszych słowach”. „Żyje, żyje” – przedrzeźniała mnie. „A gdzie ona nie żyje?”. „Każdy sam decyduje, co zrobić ze swoją przeszłością”. „Ja też zdecyduję” – powiedziała, wstała z łóżka i poszła do kuchni. Wiedziałem, że będzie jadła cukier. W domu zachowały się pozostałości z biblioteki Predraga. Przebierałem różne wydania, żeby przenieść na poddasze swoje książki. Zupełnie nie jestem pewien, czy solidne, oprószone kurzem tomy Encyklopedii Britanniki, z wyblakłymi złotymi wyciskany literami na brązowych okładkach z angielskiego płótna, zajmowały jakieś miejsce w życiu poprzedniego gospodarza domu. Na drewnianych półkach biblioteki walały się popularne amerykańskie powieści i licealne podręczniki. Wyglądało, jakby ktoś chciał je pozbiierać i zabrać ze sobą, ale przemyślawszy sprawę, zostawił jak kamienie na brzegu oceanu. Po prostu zostawił i odszedł. Zamierzałem je kiedyś spakować i podarować naszemu Hindusowi, bo Predrag powiedział, że mogę wyrzucić wszystkie książki, one już nie są mu potrzebne. Przebywając tu, słyszało się, jak wiewiórki skaczą z drzew na dach domu. Maria mówiła, że kiedyś wiewiórki zniszczą nam dach i trzeba będzie go remontować. „Żyjemy z wiewiórkami, Mario” – wołałem ze swego poddasza. Na jednym regale, odsunawszy kilka książek, zobaczyłem stare binokle. To było dla mnie radosne odkrycie. Może zdobył je, żeby oglądać wszystkie brzegi i oceaniczne przestrzenie, jakie odsłaniały się z tego poddasza. Od czasu znalezienia binokli, kiedy Maria siadała w kuchni, oparłszy się plecami o obitą drewnem ścianę, i piła herbatę, obejmując dwoma dłońmi garnuszek, ja brałem binokle i oglądałem statki i jachty. Maria siorbała herbatę, a ja opowiadałem jej o statkach albo że na jachcie, który od wczoraj stoi na kotwicy, jedzą śniadanie. Wtedy Maria zaproponowała, by nazywać ocean nie wedle pór roku, a kolorów, mówiąc, że kolorów i ich odcieni jest dużo więcej. Rano mógł być szaroniebieski jak pióra mewy, przed południem już żółty, jak przybrzeżny piasek, a pod wieczór, przy zachodzie słońca, napełniał się fioletem i był podobny do śliwowego sadu, który kołysał się przed Marii i moimi oczami. Kilka lat temu, kiedy poznałem Marię, ona była studentką w Pittsburghu i do Nowego Jorku przyjechała na wakacje do przyjaciół. Spotkaliśmy się na wieczorku, który zorganizowała moja przyjaciółka Natasza, która była zamężna z Francuzem. Natasza z Francuzem wynajmowali na 30. ulicy wielkie pomieszczenie na pracownię i od czasu do czasu zbierali tam

wszelkiego rodzaju bohemę. Przyszedłem z deszczu, wpadając w hałaśliwy tłumek. Rozejrzawszy się, rozpoznałem kilku znajomych. Nalałem sobie wina i przy stoliku z zakąskami zauważyłem chuderlawą dziewczynę. Wyławiała swoimi chipsami owoce z włoskiego sosu i uśmiechała się do mnie. Schwyciłem spojrzenie jej oliwkowych oczu, które przy silnym świetle nabierały koloru zielonych wodorostów albo stawały się ultramarynowe. Teraz mówię, że jej oczy tak samo zmieniają barwę jak ocean. Ona mówi, że to moje fantazje, że w ten sposób chcę ją zatrzymać przy sobie i przy oceanie. Wyszliśmy razem w nowojorską noc i przeszedłszy kilka alei, skierowaliśmy się Broadwayem do Greenwich Village.

W lecie mieszkałem tam w niewielkim mieszkaniu, które na dwa miesiące przekazywał mi właściciel, który wyjeżdżał z Nowego Jorku. Podlewałem trzy doniczki z kwiatkami i karmiłem jego kota, którego nie chciał oddawać do hotelu dla kotów. Zapropnowałem Marii wino i ser w moim mieszkaniu. Oliwkowy sad jej oczu z początku najwidoczniej się przestraszył, a potem ucichł, jakby spadła na niego krótkotrwała ulewa. Maria czuła, że wpadła mi w oko i że jej przyście do mnie prawie o północy coś by oznaczało. Otworzyliśmy wejściowe drzwi dwupiętrowego budynku, cienkiego jak pudełko zapalek, i po skrzypiących schodach weszliśmy na drugie piętro. Pokój przez dzień nagrzał się tak, że nawet otwarte okna nie ratowały sytuacji. Mieszkanie pod dachem, który pokryty jest papą i grubą warstwą smoły, jako ochroną od deszczu, nagrzewające się od nowojorskiego upału, stawało się miejscem nieustannej bitwy o chłodną przestrzeń przy użyciu najróżniejszych sposobów. Włączyłem wiatrak i klimatyzację, suche gorące powietrze ściśnięte w ścianach ciasnego pomieszczenia przetwarzało się w chrzęszczący dźwięk papierowej kartki i szeleszczącej trawy. To było studio, a więc pokój przechodził w kuchnię i tylko ślepy korytarzyk prowadził do ubikacji. Z lodówki wyciągnąłem dwie zapotniałe butelki kalifornijskiego Pinot Grigio i kilka plastrów sera, kupionego w sklepie na rogu. Maria usiadła na jedynym w tym mieszkaniu miękkim krześle, rozpiąwszy górne guziki cienkiej i lepiącej się od upału bluzki. Nie miała biustonosza. Widać była zwolenniczką nowojorskich feministek, które potrzasały cyckami na ulicach, specjalnie ubierając się tylko w sportowe koszulki, obcisłe i uwydatniające kształt piersi. Rozerwane na obu kolanach dżinsy zdawały się wyciskać z nóg Marii i jej zagłębien wszystko, co tylko można. Maria pytała mnie, skąd znam gospodarzy tego wieczorka, na co odpowiedziałem, że znamy się już od dawna i że przyjaciółka urządza takie spedy kilka razy w roku. Siedziałem na podłodze, włączywszy lampę z kolorowego szkła, która tylko w połowie oświetlała pokój. Marię czemuś polubił kot George'a, którego musiałem doglądać mniej więcej przez miesiąc. Właśnie wtedy mój amerykański znajomy George wracał do Nowego Jorku. Jego też poznałem u Nataszy. George był kiedyś kuratorem wystawy męża Nataszy na Long Island. Spotykając się na podobnych wieczorkach, doszliśmy do porozumienia co do mojego przemieszkiwania u George'a na Greenwich Village

w ciągu lata. Butelka kalifornijskiego wina świeciła szklaną pustką. Oczy Marii znów zmieniły kolor. Lekko zrzuciła z nóg sennego kota i przesunawszy dłonią po swych udzińsowionych udach, odwróciła się ode mnie i spytała: „Jeśli nie masz nic przeciwko temu, wezmę prysznic?” – powiedziała to tak, jakbyśmy znali się od lat. „Czysty ręcznik jest na półce. Jest ich kilka. Wybierz, jaki zechcesz”. „Myślę, że kot jest bardzo głodny, nakarm go” – i znikła w ciemnym korytarzyku. „Rzeczywiście, nie nakarmiłem go” – krzyknąłem w odpowiedzi. Kiedy z łazienki dobiegał szum deszczowej ulewy, otworzyłem drzwiczki szafki i nasypałem kotu jego wieczorną porcję. Po jakimś czasie Maria zawołała mnie i poprosiła, żebym podał jej mydło. Uchyliwszy drzwi, zobaczyłem w chmurze pary ciało Marii z czarną akwarelową cętką między nogami. Tak poznałem ciało Marii. We wrześniu, kiedy wrócił George i trzeba było wynosić się z Manhattanu, przeprowadziliśmy się z Marią na Brooklyn. Z Baiting Hollow do Nowego Jorku jeździliśmy dwa razy w miesiącu, zimą, oczywiście, rzadziej. Wracaliśmy późnym wieczorem pociągiem do stacji Rivergrade, bo tam zostawialiśmy naszego dodge’a. Często, żeby nie spóźnić się na ostatni pociąg, biegliśmy, bojąc się go stracić. Z zasady nie zawsze się nam udawało. Jednak dojechawszy do Rivergrade, wsiadaliśmy do naszego dodge’a i mknęliśmy do domu, który czekał na nas, samotnie stojąc nad oceanem. Kiedy wskaźnik benzyny drżał na punkcie „zero”, zajeżdżałem do naszego Hindusa, wiedząc, że ten nawet w nocy czeka na klientów. Pewnego razu Maria zapytała mnie o wszystkie kobiety, które były w moim życiu. Ten wybuch kobiecej ciekawości i jednocześnie agresji po moim niewinnym pytaniu o to, co dziś ją zatrzymało, że dotarła do domu tak późno, postawił mnie przed wyborem czy zmilczeć, czy opowiedzieć męską historię, jaką przeżywa prawie każdy facet w swoim życiu: od nastoletniej masturbacji do pierwszego poznania kobiety. Kiedy Maria wprost mnie o to pytała, jej oczy zmieniały swoje kolory i odcienie, dzielił nas kuchenny stół i różnica dwudziestu lat. Maria zapijała swoje nerwowe pobudzenie czerwonym winem i postukiwała paznokciem po pękatym kieliszku. Chciałem zażartować, że po prostu nie pamiętam wszystkich swoich kobiet i że moją pamięć podmyły wody dojrzałości i podziurawiły nasze, moje z nią, atlantyckie wiatry. Jednak ta rozmowa, jak się okazało, dla Marii była ważna. „Mówię – przekonywała mnie – że wszystkie twoje kobiety każdej nocy chciałyby kłaść się do łóżka z nami. One mogą łatwo przyjść do naszego domu i sięść na progu”. Maria sama dopijała butelkę wina, a ja się temu nie sprzeciwiałem, jednak od alkoholu zaczynało nią huścić i zdawało się, że wiewiórki tupią po dachu jej świadomości. To poronienie, które zdarzyło się na Brooklynie, jakoś szczególnie odcisnęło się na naszych stosunkach. Z Brooklynu uciekliśmy tutaj, ale Maria zabrała ze sobą zapach szpitalnych prześcieradeł, zdaje się, na zawsze. Chciała sprowokować mnie do jakiejś otwartej rozmowy, ale się nie poddałem. „Wolność – powiedziałem, wytrzymując kolejny jej napad – to umiejętność poradzenia sobie ze swoją pamięcią. Moje historie tobie zaszkodzą”. „Dlatego przy-

wiozłeś mnie do tego domu, żebym nawdychała się wolności?”. „Sama ten dom wybrałaś”. „Wiele wybrałam i wiele straciłam”. „Kto setki razy powtarzał mi o kraju kretynów i żuli, z którego zmyli się wszyscy ci, co mają trochę rozumu?”. Maria oparła głowę o stół, jak zmęczony pies. „Mam dwadzieścia siedem lat. Przeżyłam wczesną aborcję i dwa poronienia, jedno, jak wiesz, z tobą. Na dzieci się nie zanosi, byłam dziś u lekarza. Taki egzemplarz. Jeśli będę z tobą, zmienimy się w przegniłe pale. Jeśli mamy jakąś przyszłość, to to jest przeszłość. Słyszysz?”. Zdaje się, po tej rozmowie trzymała się z dala od krzewów i przestała opowiadać mi o kwiatach, znalezionych w internecie. Czułem jej delikatną, prawie dziecięcą duszę, która wysuwała się z oliwkowego sadu jej oczu, jak zbałamucony pies, szukający swego pana. Ale nie mogłem już być jej panem, ani przyjacielem, ani kochankiem. Brałem nożyce do przycinania krzaków i wychodziłem z domu. W zimie, naturalnie, one nie są potrzebne, ale musiałem jakoś sam przed sobą usprawiedliwić chodzenie wokół domu w te mroźne godziny. Podchodziłem bliżej do ostrego spadku, za którym pordzewiałe, przemarznięte rośliny razem z ubogością zimowego pejzażu cieszyły mnie swą obecnością. Zauważałem też niezliczone mewy na głazach, które wystawiały swoje dzioby i chwiejąc się na wietrze, trzymały tutaj ze mną swoją wartość. Patrzyłem na nie z wdzięcznością, bojąc się je spłoszyć swoim kaszlem, który usadowił się w moich oskrzelach. Zasłoniłem usta, dusząc się. Ocean przypominał kołyszącą się rtęć i zdawało się, że pachnie martwymi rybami. Odwracając się do wiatru plecami, widziałem światło w kuchni mojego i Marii domu, które czemuś oddalało się ode mnie. Jednak z oceanu sunęła szara ściana śniegu i ciemność przenikała, nakrywając sobą mój brzeg i ścieżkę, która prowadziła do góry. Szedłem, omijając nagie kamienie, na światło, które się przebijało, i byłem wdzięczny Marii, że jeszcze jest w kuchni, „On umarł” – spokojnie powiedziała Maria. Pomilczała chwilę i dodała: „Wyskoczył z okna, znaleźli go koło klatki”, i podniosła głowę do sufitu, jak najedzona mewa. „Mama była na pogrzebie. Pochowała go opieka społeczna”. „Współczuję” – powiedziałem, patrząc z okna na żółty śnieg. To była być może pierwsza taka noc, kiedy wydawało mi się, że razem z nami nie śpi również nasz dom. I chociaż poszedłem na swoje poddasze, słyszałem, że w dole, w jednej z sypialni, leżała Maria, nakrywszy się z głową i jej serce kołatało na cały dom. Przewracała się na jedwabnym prześcieradle, jakby tarła ściernym papierem swoje ciało. Zagrzebywała się w poduszkę, jakby rzucała się w zimne fale Atlantyku i od tego jęczała aż do rana. Dwa dni później Maria spakowała swoje rzeczy i poprosiła, żebym odwiózł ją na stację kolejową. „Resztę zabiorę, kiedy urządzę się na nowym miejscu” – powiedziała, pokazując na swoje książki i na rozrzucone na łóżku ubrania. Dom teraz był wielki jak ocean. Po dachu głośno biegały wiewiórki, czując, że wiatry przynoszą wilgoć wiosennego ciepła. Stałem przy oknie, trzymając w rękach binokle, i bałem się nawet zerknąć, jakiego koloru jest dzisiaj ocean.

[Tłumaczenie: Bohdan Zadura]

ВАСИЛЬ МАХНО (1964, Україна) – поет, есеїст, перекладач. Закінчив Тернопільський педагогічний інститут, викладав літературу в Тернопільському національному педагогічному університеті та Ягеллонському університеті (Краків). З 2000 року живе в Нью-Йорку. Є автором дев'яти поетичних збірок, серед яких – *Схима* (1993), *Самотність Цезаря* (1994), *Книга пагорбів та годин* (1996), *Лютневі елегії та інші вірші* (1998), *Плавник риби* (2002), *38 віршів про Нью-Йорк і не тільки* (2004), *Cornelia Street Café* (2007), *Зимові листи* (2011), *я хочу бути джазом і рок-н-ролом* (2013), книг есеїстики *Парк культури та відпочинку імені Гертруди Стайн* (2006), *Котилася торба* (2011), драматичних творів *Coney Island* (2006) *Beach/Bitch Generation* (2007). Перекладає сучасну американську, польську, сербську поезію.

WASYL MACHNO (1964, Ukraine) – Dichter, Essayist, Übersetzer. Er beendete sein Studium am Institut für Pädagogik in Ternopil, anschließend dozierte er Literaturwissenschaft an der Nationalen Universität Ternopil und an der Jagiello-nen Universität in Krakau. Seit 2000 lebt er in New York. Er ist Autor von neun Gedichtbänden, u. a. – *Schema* (1993), *Das Buch der Anhöhen und der Stunden* (1996), *Die Fischflosse* (2002), *38 Gedichte über New York und nicht nur* (2004), *Cornelia Street Café* (2007), *Die Winterbriefe* (2011), *Ich möchte so sein wie Jazz und Rock'n'Roll* (2013), dem essayistischen Buch *Der Gertrude-Stein-Park für Kultur und Erholung* (2006), der Dramen *Coney Island* (2006), *Beach/Bitch Generation* (2007). Er übersetzt amerikanische, polnische und serbische zeitgenössische Dichtung.

WASYL MACHNO (1964, Ukraina) – poeta, eseista, tłumacz. Ukończył Tarnopolski Instytut Pedagogiczny, wykładał literaturę na Tarnopolskim Państwowym Uniwersytecie Pedagogicznym oraz Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Od 2000 roku mieszka w Nowym Jorku. Jest autorem dziewięciu tomów poetyckich, m. in. – *Schemat* (1993), *Samotność Cezara* (1994), *Księga wzgórz i godzin* (1996), *Lutowe elegie i inne wiersze* (1998), *Płetwa ryby* (2002), *38 wierszy o Nowym Jorku i nie tylko* (2004), *Cornelia Street Café* (2007), *Zimowe listy* (2011), *Pragnę być jak jazz i rock'n'roll* (2013), książki eseistycznej *Park kultury i wypoczynku imienia Gertrudy Stein* (2006), dramatów *Coney Island* (2006) *Beach/Bitch Generation* (2007). Tłumaczy amerykańską, polską, serbską poezję współczesną.

© Rostyslav Shpuk

ЗАХАРІЯ ZACHARIA ZACHARIA

Фрагменти Romanauszug fragmenty

- ▶ Уперше в житті я заснула ще до того, як літак знявся у повітря. Клаус тоді відхилився на спинку крісла і сказав, що завжди спить у літаках, наче пере-прошував, що не зможе дорогою говорити зі мною. Та щойно він це вимовив – я ще й підтакнула – ми обоє відключилися, немов за командою.

Людей було небагато, тож нам вдалося зайняти зручні місця. Клаус наполягав, щоб ми сіли у хвості літака, мовляв, так безпечніше. Я ж переконувала його, що в разі аварії хвіст нас навряд чи врятує, а зараз до салону ринуть інші пасажири, тож ми з носа насилу доберемося навіть до крил. Він нехотячи погодився. Я обрала місце біля ілюмінатора, Клаус уместився поряд зі мною на середньому сидінні. До нас більше ніхто не підсів. Натомість підійшла стюардеса і запитала, чи не хотіли б ми пересісти в ряд із аварійним виходом. Я спросоння не одразу зрозуміла, про що йдеться, і мене здивувала реакція Клауса: він стрепенувся й твердо сказав, що ми заперечуємо. Стюардеса перепросила і відійшла. «Ну хіба ж так можна! – Клаус не на жарт розпалився.

– От уяви, раптом щось станеться, всі рвонуть до аварійного виходу, а його ж іще треба відкрити! Якщо ми сядемо біля аварійного виходу, то відкривати його муситиму я! Я не хочу відповідати за всі ці сотні життів! Якщо вона просить нас туди пересісти, це означає, що вона думає, ніби ми виглядаємо як герої, вона переконана, що ми відкриємо вихід і всіх врятуємо, а я не хочу брати на себе такої відповідальності!

Я взагалі боюся літати!»

Надійний празький поїзд із півгодинним запізненням прибув майже о п'ятій, тож нам довелося брати таксі до аеропорту. Із водієм домовлялась я – польською,

– і він зробив нам знижку. Авто рушило, і таксист обережно запитав, чи ми поспішаємо на рейс до Києва. Я підтвердила, а він знітився.

«Там страшно, – сказав водій, – мені клієнти розповідали, що там скрізь треба давати на лапу, що доріг немає... Ви ненадовго? Ви ж повернетесь?» Це питання мене трохи навіть розважило. «Так, – відповіла я, – повернемось».

– «А житимете ви в готелі?» – «У друзів». – «Це добре, будьте уважні, вважайте на свої гаманці...»

А взагалі-то це не надто добрий час для подорожей, краще б ви почекали, доки потеплішає», – провадив таксист. – «Ми на похорон», – сказала я, і водій замовк, нахилившись над кермом, немов велогонщик. Клаус не розумів жодного слова, тож запитально на мене подивився. «Він переконаний, що я полька», – сказала я і ввічливо посміхнулася.

«Глянь, ми їдемо по якомусь селу. Ти впевнена, що це дорога до аеропорту?»

– Клаус нервував і в машині. – «Він несамовито жене, може, їхав би трохи повільніше?» Я переклала це зауваження водієві, а він натомість запитав, чи дійсно ми хочемо встигнути на літак. Клаус у відповідь досить голосно форкнув. «Я одного разу потрапила в аварію», – почала я. Клаус обернувся з переднього сидіння й подивився на мене з підозрою. «Якось ми з подругою їхали в автобусі, такому старому „Ікарусі“ для далеких подорожей, не знаю, чому його випустили на той звичайний міський маршрут. Ми з Аліною зайняли два місця одразу за водієм, у салоні смерділо бензином, як в усіх старих машинах. Їхали мовчки, бо перед тим трохи сварились. Я сиділа біля вікна й дивилася на дорогу. Раптом побачила, як з гори ліворуч спускається вантажівка. Хай вона трохи петляла, та я точно розуміла, що ця машина їде просто на нас. Я відвернулася й знову подивилася у вікно. Машина була ще ближче, і я вже точно знала, що вона вріжеться в автобус. Це тривало якихось кілька секунд. Я тільки встигла подумати, що це, мабуть, і все, як відчула дуже сильний поштовх – мене вдарило головою у вікно, у вухах задзвеніло. Схоже, я на якийсь час знепритомніла, Аліна впала з сидіння. І на цьому все закінчилося. Минуло кілька хвилин, мене ще трохи нудило, але ми вибралися з автобуса слідом за шерогою інших пасажирів, обійшли його спереду й вступились у величезну вм'ятину, яка лишилася після удару вантажівки. Навіть швидкої ніхто не викликав. Відтоді я не боюся літати». Клаус тільки скося глянув на мене й зауважив, що різниця між автобусами й літаками колосальна.

Та подорож минула без пригод. У літаку я прокинулася швидше за Клауса і побачила, що спить він із відкритим ротом, сопе через закладений ніс.

«Зараз ми почнемо знижуватись, і йому розриватиме голову від нежитю», – подумала я. Однак розбудити цього здорованя могли хіба що оплески вдячних пасажирів.

«Краєвиду не позаздриш», – Клаус зайшов до кімнати. Він не зняв черевиків, і мене це роздратовало. Я підозрювала, що Клаус як архітектор оцінить будинок, що його видно з вікна – лише його. «Тут усі будинки однакові». – «Це Троєщина». – «Ти давно тут живеш?» – «П'ять років із перервами». – «Тобі подобається?» – «Клаусе, я завжди живу там, де живу, я ще ніколи не обирала собі помешкання». – «Я тобі щось покажу». – «Що це?» – Клаус витягнув із рюкзака невеличку книжку, сів поряд зі мною і розгорнув її в себе на колінах. – «Це кишеньковий альбом скандинавської архітектури. Я завжди маю його при собі, це ніби ідеально, для мене це як нуль, себто як точка відліку. Звісно, в кожній країні свої традиції, але для мене це ідеал. Я люблю гортати цей альбом, коли мені стає сумно або незатишно. Гарно, що в тебе такі світлі стіни. Ти знаєш, що це? – Клаус приніс із кухні круглу табуретку на гнутих ніжках. – Це табуретка Алвара Аалто. Мені у тебе подобається». – «Роззуйся, будь ласка, і поїмо».

Я лежала і думала про маму, котлети й пироги, які вона зазвичай пече на Різдво: великі штруделі, пиріг із яблуками, з капустою, булочки з корицею і маленькі пиріжки з яблуками й маком. Мама замішувала опару, потім тісто, воно підходило біля батареї у великій каструлі, загорнутій у картатий плед. Я ходила дивитись, як воно там поживає, дуже боялася, що буде, як у казці – й тісто втече.

У моїй улюбленій дитячій казці жінка замішує тісто й лишає його на ніч доходити. Тісто підходить швидко, його вже видно з-під рушника, що ним накрито діжку, а господиня все спить. Удосвіта тісто втекло до лісу. Дорогою воно досхочу наїлося ягід, напилоса води, втомилось і лягло на пеньку подрімати. Вийшло сонечко, побачило тісто, зраділо й спекло з нього справжнісінький коровай. На запах свіжого хліба збіглися зайчики, лисички, їжачки. Нарешті прокинулася жінка й дуже засмутилася, коли не знайшла тіста. Прилетіла пташечка й наспівала, що воно в лісі на галявині. Господиня побачила духмяний коровай і страшенно зраділа! Аж тут збіглися звірята й попросили кожен по шматочку. Добра жінка роздала малятам по крайцю, а сама лишилася ні з чим. Сіла вона й заплакала. Тоді прибігли їжачки й принесли ягід та грибів, білочка – горіхів, лисичка – меду. Втішилася господиня й побігла додому зустрічати гостей. Ось і казці кінець. Насправді ж я дуже боялася, що наше тісто загине, бо в хрущовці рятувати його було би нікому, тож постановила не спускати з нього ока. Так було роками: я стежила за бабусею, яка заводила опару, стежила за мамою, яка замішувала тісто, стежила за тістом, яке підходило, помагала різати яблука, чистити вишні від кісток і терти мак, що завжди

виявлялося заняттям непосильним. Я помагала мазати сирі пироги яйцем, а готові – молоком, застеляла стіл газетами й ховалася, коли мама несла гарячі дека із розпашілим печивом, накривала їх рушником і щохвилини мацала, перевіряючи, чи воно вже достатньо вистигло, аби його нарешті можна було їсти. Ось мені майже тридцять, я сама ще ніколи не робила пирогів від початку до кінця, мама застелила мені ліжко й приготувала обід, а я, немов у дитсадку, борюся з тихою годиною попри страшну втому й чекаю, коли ж мене нарешті заберуть додому.

«Захаро?» – ми нарешті повлягались, я не могла позбутися враження, ніби шкарпетки печуть мені ноги. – «Я тут». – «Ви були дуже близькі, якщо ти так прилетіла?» – Клаус лежав за метр від мене, але його голос звучав ніби здалеку. – «Ми були дуже близькі, коли вчилися в університеті». – «Але ж це було вже досить давно, що потім?» – «Потім кожна з нас була зайнята своїми справами». – «І що?»

– «І ми довго не бачились, дуже довго». – «Але ж вона для тебе дуже важлива, якщо ти так усе покинула й навіть погодилася прийняти мене?»

– «Я дуже багато пропустила. Якраз перед моїм від'їздом до Польщі вона народила дівчинку, Олесю, подзвонила й запросила в гості, але в мене вже були якісь плани, тож я сказала, що іншим разом. Потім зібралася й поїхала. Ну а позавчора мені написали, що в Аліні зупинилося серце. Зараз її доньці рік і сім місяців, я її жодного разу не бачила». – «Мені дуже шкода». – «Мені також». Вночі у Києві майже мінус тридцять. Клаус через нежить голосно сопє уві сні, я встаю, щоб дістати ще одну ковдру для нього. Мені самій зараз хотілося б укритись пуховою периною. Або навіть опинитись у якійсь теплій країні – бодай на одну сьогоднішню ніч. Уже майже засинаючи, докладаю всіх зусиль, аби не думати про Аліну. «Завтра», – кажу я собі. Та подумки повертаюсь до літа.

За сніданком Клаус розповідав ще й про Бунюеля, я слухала його одним вухом. Він казав, що цей всесвітньовідомий режисер любив узимку в Іспанії розгулювати в самому лишені плащі на голе тіло, бо хотів відчутти холод, який би сягав самих його нутроців. «Але він не навіть не підозрював, що таке справжній холод! Що таке справжня російська зима!» – вигукнув Клаус. «Але ж це не Росія!» – заперечила я. «Але ж і не Іспанія!» – не вгавав Клаус. Я згадала, в чому він приїхав: джинси, легесенькі, достоту тенісні черевики, осіння куртка, тоненькі шкіряні рукавички, що аж ніяк не рятували від холоду.

Він наполягав, що йому конче потрібне «відповідне взуття», я зголосилася запровадити його до магазину. «Я ще ніколи не їздив так далеко на схід!»

– не вгавав Клаус. Щойно минула восьма ранку, а він аж шкварчав у передчутті героїчних звершень, заповнюючи собою всю мою маленьку кухню. Я повернулась до кімнати й зібрала найтепліший одяг, що в мене був: довгий пуховик, хутряні чоботи, вовняні підштанки і светр, шапку-вушанку й рукавиці. Швидко вдяглась, а Клаус усе копирсався у валізі. Я вже спітніла й починала злитися. Можна було б сказати, що мені не хотілось, аби цей день минав, себто щоб він і далі собі розгортався, адже я навіть уявити не могла, що на мене чекає, та сидіти із Клаусом вдома було несила.

Від батьків повертаюся вже по десятій вечора. Я віддала Клаусу свій єдиний комплект ключів. Двері виявились незамкнені. В кухні на столі стоїть три порожні пляшки з-під пива, Клаус вбраний лежить на дивані – він уже заснув. Кімната смердить алкоголем і тютюновим димом. Я мовчки роздягаюся й напускаю ванну, лежу у воді, аж доки тіло не вкривається зморшками. Вилажу, обгортаю голову рушником і довго дивлюсь на себе у дзеркало. Починаю вищипувати брови й зупиняюся тільки тоді, коли від правої лишається половина. Серед ночі прокидаюся від власного крику: Клаус встав із дивана, підійшов до мого ліжка й навалився на мене всім своїм тілом, душачи й стискаючи в обіймах. Я скрикую й реaguю неймовірно швидко, і збагнувши, що в руках сили недостатньо, викручуюсь та відштовхую його ногами. Раптом Клаус нехотячи підводиться й повертається на диван, на ходу мурмочучи собі щось під ніс. Після цього всього я несподівано легко засинаю, а зранку все так, немов нічого не сталося. Розповідаю Клаусу про його нічну навалу, він відказує, що не пригадує нічого подібного. Я аж похлинула чаєм, коли він додав, що найбільше його дивує не сам факт того, що сталося, а те, що він цього не пам'ятає.

Я весь час стримувалась, а зараз вибухаю і починаю сама пакувати його валізи – просто на льоту. Клаус замикається в туалеті. Ще за годину він забереться до готелю, де проведе наступні два дні – до свого повернення в Німеччину. Післязавтра Святвечір.

► Zum ersten Mal im Leben schlief ich ein, bevor das Flugzeug abhob. Klaus hatte sich gerade in seinem Sitz zurückgelehnt und gesagt, dass er im Flugzeug immer schlief. Quasi als Entschuldigung dafür, dass er sich unterwegs nicht mit mir unterhalten würde. „OK“, sagte ich. Dann schalteten wir beide wie auf Kommando ab.

Das Flugzeug war fast leer, wir hatten uns die Plätze aussuchen können. Klaus wollte unbedingt im hinteren Teil sitzen, weil es dort angeblich sicherer war. Dass würde uns im Falle eines Absturzes kaum nützen, erklärte ich ihm. Außerdem war im Gedrängel der anderen Fluggäste eh kein Durchkommen. Höchstens bis zu den Tragflächen. Klaus gab unwillig nach. Ich setzte mich ans Fenster, Klaus in die Mitte. Der Platz am Gang blieb frei. Dafür kam die Stewardess und fragte, ob wir uns nicht an den Notausstieg setzen könnten. Schläfrig wie ich war, begriff ich nicht gleich, worum es ging. Umso mehr war ich von Klaus' Reaktion überrascht: Er schreckte auf und sagte, dass wir das auf keinen Fall könnten. Die Stewardess entschuldigte sich und ging wieder. „Das gibt's doch nicht!“, regte sich Klaus fürchterlich auf. „Stell dir vor, es passiert was und alle stürmen plötzlich zum Notausstieg. Den muss dann natürlich jemand öffnen! Und wenn wir am Notausstieg sitzen, bin dieser jemand ich! Ich übernehme doch nicht die Verantwortung für all diese hundert Menschenleben! Warum bittet sie ausgerechnet uns, dass wir uns dahin setzen? Sehen wir wie Helden aus? Sehen wir aus wie jemand, der den Notausstieg öffnet und allen das Leben rettet? Ich übernehme diese Verantwortung nicht! Ich hab' so schon Angst vorm Fliegen!“

Der Zug aus Prag hatte zuverlässig eine halbe Stunde Verspätung und war erst kurz vor fünf da. Wir mussten mit dem Taxi zum Flughafen. Weil ich Polnisch sprach, war es nicht ganz so teuer. Der Fahrer fragte gleich, ob wir es wegen dem Flieger nach Kiew so eilig hätten. Als ich ja sagte, verzog er das Gesicht. „Dort ist es schlimm“, sagte er. „Ich hatte mal Kunden, die haben erzählt, dass dort alle korrupt sind und es keine Straßen gibt... Bleiben Sie lange da? Sie kommen doch zurück, oder?“ Die Frage fand ich sogar lustig. „Ja“, sagte ich, „wir kommen zurück.“ „Übernachten Sie im Hotel?“ „Nein, bei Freunden.“ „Das ist gut. Seien Sie bloß vorsichtig und passen Sie auf Ihr Geld auf... Eigentlich ist jetzt keine gute Reisezeit. Besser Sie würden warten, bis es wärmer wird“, sagte der Taxifahrer noch. „Wir müssen zu einer Beerdigung“, antwortete ich. Da sagte der Taxifahrer nichts mehr und beugte sich über's Lenkrad wie ein Rennfahrer. Klaus hatte nichts von alledem verstanden und schaute mich fragend an. „Er denkt, ich bin aus Polen“, sagte ich und lächelte höflich.

„Schau mal, hier ist doch ein Dorf. Bist du sicher, dass das der Weg zum Flughafen ist?“ Klaus hatte auch im Auto Angst. „Der rast aber, kann er nicht langsamer fahren?“ Ich übersetzte es dem Fahrer. Der fragte nur, ob wir das Flugzeug wirklich noch erreichen wollten. Klaus antwortete mit einem ziemlich lauten Schnauben.

„Ich hatte mal einen Unfall“, sagte ich zu Klaus, der auf dem Beifahrersitz saß. Er drehte sich argwöhnisch zu mir um. „Ich saß mit einer Freundin in so einem alten Ikarus-Fernreisebus. Ich weiß gar nicht, warum sie den auf so einer gewöhnlichen Stadtroute eingesetzt hatten. Alina und ich saßen direkt hinter dem Fahrer. Wie in allen alten Autos stank es nach Benzin. Wir schwiegen, weil wir uns vorher gestritten hatten. Ich saß am Fenster und schaute auf die Straße. Plötzlich sah ich, wie von links ein Laster den Berg runter rollte. Er schlingerte ganz schön und mir war klar, dass er direkt auf uns zukam. Ich schaute kurz weg. Als ich wieder hinsah, war der Laster schon ganz nah. Da wusste ich hundertprozentig, dass er gleich in unseren Bus knallen würde. Das Ganze dauerte nur wenige Sekunden. Ich dachte noch, das war´s jetzt wahrscheinlich. Dann spürte ich einen heftigen Stoß, knallte mit dem Kopf gegen die Fensterscheibe und war, glaube ich, kurz bewusstlos. Alina fiel von ihrem Sitz. Das war´s. Ein paar Minuten später, mir war immer noch schwindlig, kletterten wir hinter den anderen Passagieren aus dem Bus, liefen nach vorn und betrachteten die riesige Delle, die der Laster hinterlassen hatte. Ein Krankenwagen wurde nicht gerufen. Seitdem habe ich keine Angst mehr vorm Fliegen.“ Klaus schaute mich nur schief an und sagte, dass man einen Bus nicht mit einem Flugzeug vergleichen könne.

Der Flug verlief ruhig. Ich war vor Klaus wach und bemerkte, dass er mit offenem Mund schlief und durch die verstopfte Nase schnaufte. „Beim Landeanflug wird es ihm den Kopf zerreißen mit diesem Schnupfen“, dachte ich. Aber diesen Hünen konnte höchstens das dankbare Klatschen der Passagiere wecken.

Klaus trat ins Zimmer. „Um die Aussicht bist du nicht gerade zu beneiden“. Es ärgerte mich, dass er die Schuhe nicht auszog. Ich hatte den Verdacht, dass Klaus, der Architekt war, alles nur anhand dieses einen Gebäudes beurteilte, das er vom Fenster aus sah. „Hier sind alle Häuser gleich.“ „Das ist eben Trojeschtschina, ein Schlafbezirk.“ „Wohnst du schon lange hier?“ „Mit Unterbrechungen 5 Jahre.“ „Gefällt es dir?“ „Klaus, ich wohne, wo ich wohne. Ich habe mir die Wohnungen nie ausgesucht.“ „Ich zeig dir was.“ „Was ist das?“ Klaus holte ein kleines Büchlein aus seinem Rucksack. Er setzte sich neben mich, legte das Buch auf den Schoss und blätterte darin herum. „Das ist ein Taschenbildband skandinavischer Architektur.“

Ich habe ihn immer dabei. Das ist das Ideal, das Höchste, ein Anker. Klar hat jedes Land seine Traditionen, aber das hier ist das Ideal. Wenn ich traurig bin oder mich nicht wohl fühle, dann blättere ich sehr gern darin. Schön, dass du so helle Wände hast. Weißt du, was das ist?“ Klaus brachte einen runden Hocker mit gekrümmten Beinen aus der Küche. „Das ist ein Hocker von Alvar Aalto. Es gefällt mir bei dir“. „Zieh dir bitte die Schuhe aus. Dann können wir essen“.

Ich lag auf dem Bett und dachte an meine Mutter, wie sie an Weihnachten immer Frikadellen und Piroggen zubereitete: Große Strudel, Piroggen mit Äpfeln, Piroggen mit Kraut, Zimtbrötchen und kleine Piroshki gefüllt mit Äpfeln und Mohn. Mutter setzte einen Vorteig an, knetete alles durch und dann stellte sie den Teig in einem großen Topf, eingewickelt in eine karierte Decke an die Heizung, damit er aufging. Ich schaute immer wieder nach, wie es dem Teig dort so ging, und hatte große Angst, dass es so wie im Märchen käme und der Teig wegliefe. Das war mein absolutes Lieblingsmärchen in der Kindheit. Eine Frau knetet Teig und lässt ihn über Nacht stehen, damit er aufgeht. Der Teig geht sehr schnell auf, er drückt schon durch das Tuch, mit dem der Topf bedeckt ist, aber die Frau schläft noch. Da läuft der Teig in den Wald. Unterwegs schlägt er sich den Bauch mit Beeren voll, trinkt Wasser, wird müde und legt sich auf einen Baumstumpf, um auszu-ruhen. Da geht die Sonne auf, sieht den Teig, freut sich und bäckt daraus einen richtigen Festtagskuchen. Weil es so schön duftet, kommen Häslein, Füchlein und Igelein. Da wacht endlich auch die Frau auf und ist ganz bestürzt, weil der Teig fort ist. Ein Vögelchen kommt geflogen und trällert vom Teig auf der Waldlichtung. Als die Hausfrau den Festtagskuchen sieht, freut sie sich riesig! Da kommen auch schon die Tiere und betteln jedes um ein Stück vom Kuchen. Die gute Frau verteilt alles und hat selbst nichts mehr. Sie fängt an zu weinen. Da kommen die Igelein und bringen ihr Beeren und Pilze, das Eichhörnchen bringt Nüsse und die Füchsin Honig. Die Frau freut sich und läuft nach Hause um ihre Gäste zu empfangen. Das war´s. Ehrlich gesagt hatte ich ziemlich große Angst, dass unser Teig wegkommt. Denn in unserer Chruschtschowka gab es niemanden, der ihn gerettet hätte. Also ließ ich ihn nicht aus den Augen. So ging das jahrelang: Ich sah meiner Großmutter zu, wie sie den Vorteig ansetzte, beobachtete meine Mutter, wie sie den Teig knete- te und schaute dem Teig beim Aufgehen zu. Ich half Äpfel schneiden, Kirschen ent- kernern und Mohn mahlen, was sich jedes Mal als zu schwer für mich herausstellte. Ich bestrich die Piroshki vor dem Backen mit Ei und nach dem Backen mit Milch und legte den Tisch mit Zeitungen aus. Und wenn meine Mutter die heißen Bleche mit dem duftenden Gebäck gebracht und mit einem Tuch bedeckt hatte, fasste ich die Piroshki mindestens einmal pro Minute an, um herauszufinden, ob sie schon soweit ausgekühlt waren, dass man sie essen konnte. Und obwohl ich jetzt schon

knapp dreißig bin, habe ich noch kein einziges Mal Piroggen vom ersten bis zum letzten Schritt selbst gebacken. Meine Mutter hatte mir das Bett bezogen und Essen gekocht. Und wie früher im Kindergarten während des Mittagsschlafs kämpfte ich gegen die Müdigkeit und wartete darauf, dass mich endlich jemand abholte.

„Zacharia?“, wir hatten uns endlich hingelegt. Irgendwie wurde ich das Gefühl nicht los, dass die Socken mir die Füße verbrannten. „Ja.“ „Wart ihr eigentlich eng befreundet, dass du herfliegen wolltest?“ Klaus lag nur einen Meter von mir entfernt. Seine Stimme klang aber so, als wäre sie weit, weit weg. „Wir waren mal sehr eng befreundet, während des Studiums.“ „Das ist aber schon lange her. Was ist dann passiert?“ „Wir waren jede mit sich selbst beschäftigt.“ „Na und?“ „Wir haben uns lange nicht gesehen. Sehr lange.“ „Aber sie muss dir sehr, sehr wichtig sein, wenn du alles stehen und liegen lässt und sogar damit einverstanden bist, dass ich bei dir übernachte, oder?“ „Ich habe sehr viel verpasst. Kurz vor meiner Abreise nach Polen hat sie eine Tochter geboren, Olesja. Sie rief mich an und lud mich zu sich ein. Ich hatte an dem Tag aber schon etwas vor und vertröstete sie auf ein anderes Mal. Dann packte ich und fuhr weg. Vorgestern habe ich die Nachricht erhalten, dass Alina einen Herzstillstand hatte. Ihre Tochter ist jetzt ein Jahr und sieben Monate alt. Ich habe sie noch kein einziges Mal gesehen.“ „Das tut mir sehr leid.“ „Mir auch.“

In der Nacht war es in Kiew fast minus dreißig Grad. Klaus schnaufte wegen des Schnupfens laut. Ich stand auf und holte ihm noch eine Decke. Ich selbst hätte mich am liebsten in eine Daunendecke gekuschelt. Oder wäre gern in einem warmen Land gewesen, nur für diese eine Nacht. Ich schlief schon fast und gab mir große Mühe, nicht an Alina zu denken. „Morgen“, sagte ich mir. In Gedanken war wieder Sommer.

Beim Frühstück erzählte Klaus auch noch von Buñuel. Ich hörte nur mit einem Ohr hin. Dieser weltbekannte Regisseur aus Spanien soll im Winter fast nackt, das heißt nur mit einem Mantel bekleidet, spazieren gegangen sein. Er habe die Kälte spüren wollen, bis in sein Innerstes die Kälte spüren wollen. „Der hatte ja keine Ahnung von richtiger Kälte! Davon, was ein richtiger russischer Winter ist!“ sagte Klaus. „Das hier ist nicht Russland“, erwiderte ich. „Aber auch nicht Spanien!“, sagte Klaus beharrlich. Ich erinnerte mich, wie er hier ankam: Jeans, leichte Tennisschuhe, eine Herbstjacke und dünne Lederhandschuhe, die absolut nicht warm halten. Er bestand darauf, dass er unbedingt „angemessene“ Schuhe brauchte. Ich schlug ihm vor, ihn ins Geschäft zu begleiten. „Ich war noch nie so weit im Osten.“ Klaus

kriegte sich kaum ein. Es war kurz nach acht in der Frühe. Im Vorgefühl heldenhaf-
ter Taten nahm er meine kleine Küche völlig ein. Ich ging ins Zimmer und suchte
mir meine wärmsten Sachen heraus: eine Daunenjacke, Pelzstiefel, dicke Unter-
hosen, Wollpullover, eine Ohrenmütze und Handschuhe. Klaus wühlte in seinem
Koffer. Ich schwitzte schon und wurde wütend. Und obwohl es nicht unbedingt ein
schöner Tag werden würde, wusste ich doch, dass es besser war als mit Klaus in der
Wohnung sitzen zu müssen.

Erst nach zehn kehrte ich von meinen Eltern zurück. Klaus hatte ich meinen ein-
zigen Schlüsselbund überlassen. Die Tür war nicht verschlossen. In der Küche
standen drei leere Bierflaschen, Klaus lag in Sachen auf dem Sofa. Er war schon
eingeschlafen. Im Zimmer roch es nach Alkohol und Zigaretten. Ich zog mich
schweigend aus und ließ mir ein Bad ein. Ich blieb im Wasser, bis die Haut ganz
runzelig war. Ich stieg aus der Wanne, wickelte mir ein Handtuch um den Kopf
und schaute mich lange im Spiegel an. Ich zupfte mir die Augenbrauen, bis rechts
nur noch ein dünner Strich übrig war.

In der Nacht wachte ich von meinem eigenen Schreien auf: Klaus war vom Sofa
aufgestanden und zu meinem Bett gekommen. Er hatte sich mit seinem ganzen
Gewicht auf mich gelegt. Es war, als würde er mich ersticken oder erdrücken. Ich
schrie und reagierte unheimlich schnell. Als mir klar war, dass ich mit den Armen
nichts ausrichten konnte, wand ich mich und strampelte mit den Beinen. Plötz-
lich drehte er sich mürrisch ab und kehrte zum Sofa zurück. Dabei murmelte er
etwas vor sich hin. Nach dieser Sache schlief ich überraschend schnell wieder ein.
Am nächsten Morgen schien es, als ob nichts passiert wäre. Ich erzählte Klaus von
seinem nächtlichen Überfall. Er sagte, dass er sich gar nicht daran erinnern könne.
Während ich an meinem Tee nippte, sagte er noch, die Tatsache, dass er sich nicht
erinnern könne, wäre seltsamer als der Überfall selbst.

Ich hatte mich wirklich lange beherrscht, aber jetzt explodierte ich. Ich stopfte
Klaus' Sachen in den Koffer. Er schloss sich in der Toilette ein. Eine Stunde spä-
ter fuhr er in ein Hotel, wo er die nächsten zwei Tage bis zur seiner Abreise nach
Deutschland wohnen sollte. In zwei Tagen war Heiligabend.

[Übersetzung: Kati Brunner]

© Rostyslav Shpuk

- ▶ Pierwszy raz w życiu zasnąłam jeszcze przed tym, jak samolot wzbiał się w powietrze. Klaus oparł się na fotelu i powiedział, że zawsze śpi w samolotach, jakby chciał przeprosić, że podczas lotu nie będzie ze mną rozmawiał. Przytaknęłam mu, odpłynęliśmy niemalże jednocześnie.

Na pokładzie nie było zbyt wielu ludzi, dlatego udało się znaleźć wygodne miejsca. Klaus nalegał, byśmy usiedli na ogonie samolotu, mówiąc, że tak bezpieczniej. Przekonywałam go, że jest mało prawdopodobne, żebyśmy się uratowali podczas awarii, bo zaraz na pokład wylegną wszyscy pasażerowie, dlatego nawet siłą nie dostaniemy się do wyjścia przy skrzydłach. Chcac nie chcąc, musiał się zgodzić. Wybrałam miejsce przy oknie, Klaus umościł się obok mnie, na środkowym fotelu. Nikt więcej się nie przysiadł. Podeszła do nas tylko stewardessa i zapytała, czy nie chcielibyśmy się przesiąść do rzędu przy wyjściu awaryjnym. Byłam senna, dlatego nie od razu zrozumiałam, o co chodzi, ale zdziwiła mnie reakcja Klause – natychmiast się ocknął, po czym stanowczo odmówił. Stewardessa przeprosiła i odeszła. – Przecież tak nie można! – Klaus oburzył się nie na żarty. – Wyobraź sobie, że coś się stanie, wszyscy rzucą się do wyjścia, a przecież trzeba je jeszcze otworzyć! Jeśli tam usiadziemy, ja to będę musiał zrobić! Nie chcę być odpowiedzialny za tych wszystkich ludzi! Jeśli ona prosi, byśmy się przesiedli, to znaczy, że wyglądamy na bohaterów, jest przekonana, że otworzymy wyjście i wszystkich uratujemy, a ja nie chcę brać na siebie takiej odpowiedzialności! Naprawdę boję się latać!

Niestrudzony pociąg z Pragi przez półgodzinne opóźnienie dotarł na dworzec w Katowicach tuż przed piątą. Musieliśmy wziąć taksówkę na lotnisko. Dogadałam się z kierowcą po polsku, dostaliśmy zniżkę. Taksówkarz ruszył i ostrożnie zapytał, czy spieszymy się na lot do Kijowa. Przytaknęłam.

– Tam jest strasznie – mruknął i spuścił głowę. – Klienci opowiadali, że wszędzie trzeba dawać w łapę, że nie ma dróg... Jedziecie na długo? Wróćcie, prawda?

Nawet mnie rozbawiło to pytanie.

– Tak – opowiedziałam – wrócimy.

– A gdzie będziecie mieszkać? W hotelu?

– U przyjaciół.

– To dobrze. Uważajcie na siebie i swoje portfele. Tak w ogóle to nie najlepszy czas na podróż, lepiej, żebyście poczekali aż się ociepli – kontynuował.

– Jedziemy na pogrzeb – oznajmiłam, a taksówkarz zamilkł, pochylił się nad kierownicą jak kolarz.

Klaus niczego nie zrozumiał, dlatego spojrzał na mnie pytająco.

– Myśli, że jestem Polką – wytłumaczyłam, a on uśmiechnął się uprzejmie.
– Patrz! Jedziemy przez jakąś wieś. Jesteś pewna, że to droga na lotnisko? – Klaus znów był zdenerwowany. – Ten taksówkarz strasznie pędzi, może mógłby odrobinę zwolnić?

Przetłumaczyłam prośbę. Kierowca ponownie zapytał, czy naprawdę chcemy zdążyć na samolot. Klaus wymownie odburknął.

– Kiedyś miałam wypadek – zwróciłam się do Klause siedzącego obok kierowcy. Obrócił się i spojrzał na mnie podejrzliwie. – Jechaliśmy z przyjaciółką autobusem, takim starym Ikarusem, przeznaczonym na długie dystanse, nie wiem, dlaczego wypuścili go na zwykłą drogę miejską. Usiadliśmy z Aliną zaraz za kierowcą, w środku śmierdziało benzyną, jak we wszystkich starych samochodach. Jechaliśmy w milczeniu, wcześniej się trochę pokłóciłyśmy. Siedziałam przy oknie i gapiłam się na drogę. Nagle zobaczyłam jak z lewej strony stacza się ciężarówka. Dachuje. Zrozumiałam, że pędzi prosto na nas. Odwróciłam wzrok. Kiedy spojrzałam ponownie, była jeszcze bliżej, wiedziałam, że się zderzymy. Trwało to kilka sekund. Zdażyłam jedynie pomyśleć, że to może być koniec. Poczułam bardzo silne uderzenie – walnęłam głową w okno, zadzwoniło mi w uszach. Pewnie na chwilę straciłam przytomność. Alina spadła z siedzenia. Na tym koniec. Minęło kilka minut, byłam jeszcze trochę oszołomiona, ale wyszliśmy z autobusu za innymi pasażerami, obeszliśmy go z przodu i wdepnęliśmy w olbrzymią wyrwę, która została po uderzeniu ciężarówki. Nikt nie zadzwonił po karetkę. Od tego momentu nie boję się latać.

Klaus tylko z ukosa popatrzył na mnie i zauważył, że jest różnica między samolotem a autobusem.

Lot minął spokojnie. Obudziłam się szybciej niż Klaus. Spał z otwartą buzią, sapał przez zatkany nos. – Za chwilę lądujemy, a jemu pewnie rozerwie łeb przez ten katar – pomyślałam. Jednak tego siłacza mogły obudzić tylko oklaski wdzięcznych pasażerów.

Klaus wszedł do pokoju.

– Nie zazdrozczę widoku z okna.

Rozzłościł mnie, nie zdjął butów. Jak podejrzewałam, jako architekt, ocenił budynek, który widać z okna.

– Tutaj wszystkie bloki są jednakowe.

– To jest Trojeszczyna. Tu się tylko śpi.

– Jak długo tu mieszkasz?

- Pięć lat z przerwami.
- Podoba ci się?
- Klausie, mieszkam tam, gdzie mieszkam, jeszcze nigdy nie wybierałam sobie domu.
- Coś ci pokażę.
- Co to?

Klaus wyjął z plecaka maleńką książeczkę, siadł obok mnie i otworzył ją na kolanach.

- Kieszonkowy album architektury skandynawskiej. Zawsze mam go przy sobie, to mój punkt odniesienia. Oczywiście, każdy kraj ma swoje tradycje, ale dla mnie to znaczy ideał. Lubię go kartkować, kiedy jest mi przykro lub niezbyt przytulnie. Fajnie, że masz takie jasne ściany. Wiesz co to jest? – Klaus przyniósł z kuchni okrągły taboret z wygiętymi nogami. – To taboret Alvara Aalto. Podoba mi się u ciebie.
- Zdejmij buty, proszę. Zjemy coś.

Leżałam i myślałam o mamie, kotletach i ciastach, które zazwyczaj piecze na Boże Narodzenie: ogromne strudle, jabłecznik, kapuśniaczki, bułeczki z cynamonem, maleńkie ciasteczka z jabłkami i makiem. Mama najpierw robiła zaczyn, później ciasto, które rosło przy kaloryferze w wielkim garnku, zawinięte w kraciasty koc. Podchodziłam patrząc, jak wyrasta, bardzo bałam się, że będzie jak w bajce – i ciasto ucieknie. W mojej ulubionej historyjce dla dzieci kobieta ugniatała ciasto i zostawiła je na noc, by urosło. Ciasto rosło bardzo szybko, wychodziło spod tkaniny, którą zostało przykryte, w tym czasie gospodyni ciągle spała. O świcie ciasto uciekło do lasu. Po drodze napełniło brzuszek jagodami, wypilo wodę, zmęczyło się i ucięło sobie drzemkę na pieńku. Wyszło słońce, zobaczyło ciasto, ucieszyło się i upiekło z niego prawdziwy kołacz. Zajączki, liski, języki wabione zapachem świeżego pieczywa przybiegły do niego. Gdy gospodyni się obudziła, zrobiło jej się bardzo przykro, że nie znalazła ciasta. Przyleciał ptak i wyśpiewał, że znajdzie je na leśnej polanie. Kobieta na widok pachnącego kołacza podskoczyła z radości. Aż nagle zbiegły się wszystkie zwierzątka i poprosiły o kawałeczek. Dobra gospodyni rozdała maleństwu po kęsku, a sama została z pustymi rękoma. Usiadła i zapłakała. Wtedy przybiegły języki i przyniosły jagody oraz grzyby, wiewiórka – orzechy, a lisiczka – miód. Gospodyni ucieszyła się i pobiegła do domu witać gości. Ot, i koniec bajki. Naprawdę bardzo się bałam, że ciasto ucieknie, bo w naszej chruszczowce nikt by go nie uratował, dlatego postanowiłam nie spuszczać go z oczu. Tak mijały lata. Podpatrywałam babcię, która robiła zaczyn, podpatrywałam mamę, która ugniatała ciasto, podpatrywałam ciasto, które rosło, pomagałam kroić jabłka, drylować wiśnie, ucierać mak, co zawsze okazywało się zbyt trudnym zadaniem. Pomagałam smarować surowe ciasto roztrzepanym jajkiem, a gotowe – mlekiem, ścieliłam stół gazetami i chowałam się, kiedy mama wносиła rozgrzane tace z pachnącymi wypiekami, nakrywałam je ściereczką i co chwilkę dotykałam,

czy już wystarczająco wystygło, by móc je nareszcie zjeść. Mam prawie trzydzieści lat, a jeszcze nigdy nie robiłam ciasta sama od początku do końca. Mama pościeliła mi łóżko i przygotowała obiad, a ja jak w przedszkolu walczyłam z leżakowaniem mimo ogromnego zmęczenia i czekałam, kiedy mnie nareszcie zabiorą do domu.

Położyliśmy się, nie mogłam oprzeć się wrażeniu, że skarpetki palą moje stopy.

– Zachario?

– Jestem tutaj.

– Byłyście bardzo blisko, skoro tak nagle przyleciałaś? – Klaus leżał metr ode mnie, ale jego głos wydawał się dobiegać z oddali.

– Byłyśmy bardzo blisko podczas studiów.

– To dosyć dawno, co potem?

– Każda z nas miała swoje sprawy...

– I?

– Bardzo dawno się nie widziałyśmy, bardzo dawno.

– Była dla ciebie kimś ważnym, skoro rzuciłaś wszystko i nawet zgodziłaś się mnie przyjąć?

– Bardzo dużo przegapiłam. Tuż przed moim wyjazdem do Polski urodziła córeczkę, Olesię, zadzwoniła i zaprosiła mnie do siebie, ale ja miałam pewne plany, powiedziałam, że innym razem. Później spakowałam się i wyjechałam. No, a przedwczoraj napisali, że Alina miała atak serca. Jej córeczka ma rok i siedem miesięcy, nie widziałam jej ani razu.

Temperatura nocą w Kijowie sięga minus trzydziestu. Klaus ma katar, dlatego bardzo głośno sapie przez sen, wstaję, by wyciągnąć jeszcze jedną kołdrę dla niego. Sama chciałabym się teraz ukryć w puchowej pierzynie. Albo nawet znaleźć się w jakimś ciepłym kraju – tylko na tę jedną noc. Prawie zasnęłam, opadłam ze wszystkich sił, nie chcę myśleć o Alinie. „Jutro” – powtarzam w myślach. Wspomnienia wracają.

Przy śniadaniu Klaus opowiadał o Buñuelu. Słuchałam go jednym uchem. Mówił, że ten światowej sławy reżyser lubił zimą w Hiszpanii spacerować jedynie w samym płaszczu, chciał poczuć chłód przeszywający go do szpiku kości.

– On nawet nie zdawał sobie sprawy, co znaczy prawdziwy chłód! Co znaczy prawdziwa rosyjska zima! – krzyknął Klaus.

– Ale my nie jesteśmy w Rosji! – zaprotestowałam.

– Ale i nie w Hiszpanii! – wrzeszczał uparcie.

Przypomniałam sobie jego strój w dniu przyjazdu: jeansy, lekkie tenisówki, jesienna

kurtka, cieniutkie skórzane rękawiczki, które w ogóle nie chroniły przed zimnem. Uparcie podkreślał, że jest mu potrzebne „odpowiednie obuwie”, zgodziłam się zaprowadzić go do sklepu.

– Jeszcze nigdy nie byłem tak daleko na wschodzie! – podkreślił.

Właśnie minęła ósma rano, on gotował się przekonany o swoich bohaterskich poczynaniach i było go wszędzie pełno w mojej małej kuchni. Wróciłam do pokoju, wyjęłam najcieplejsze ciuchy, jakie miałam: długi puchowy płaszcz, futrzane buty, wełniane rajtuzy i sweter, czapkę-uszatkę i rękawice. Szybko się ubrałam, a Klaus cały czas grzebał w walizce. Zaczęłam się pocić. Chciałabym, żeby ten dzień nie miął, żeby się nie rozwijał. Nawet nie zdawałam sobie sprawy z tego, co mnie czeka, choć to było o niebo lepsze od siedzenia w domu z Klausem.

Wróciłam od rodziców po dziesiątej wieczorem. Oddałam Klausowi mój jedyny komplet kluczy. Okazało się, że drzwi są otwarte. W kuchni na stole trzy puste butelki po piwie. Klaus w ubraniu leży na kanapie – już zasnął. W pokoju śmierdzi alkoholem i papierosami. W milczeniu się rozbieram, napuszczam wodę do wanny, leżę w wodzie, aż moje ciało nie pokryje się zmarszczkami. Wychodzę, okrywam głowę ręcznikiem i długo patrzę w lustro. Zaczynam skubać brwi i zatrzymuję się tylko wtedy, gdy z prawej zostaje połowa. W środku nocy budzę się od własnego krzyku. Klaus wstaje z kanapy, podchodzi do łóżka i kładzie się na mnie ciężarem swojego ciała, dysząc i ściskając mnie w objęciach. Płaczę, reaguję szybko, ale zrozumiałwszy, że nie mam wystarczająco siły w rękach, wykręcam się i odpycham go nogami. Nagle Klaus nieświadomie wstaje i wraca na kanapę. Po drodze mruczy coś pod nosem. Po wszystkim z łatwością zasypiam. Rano tak jakby nic się nie stało. Opowiadam Klausowi o jego nocnym napadzie, a on odpowiada, że niczego sobie nie przypomina. Aż zachłystuję się herbatą, kiedy dodaje, że najbardziej dziwi go nie sam fakt, że coś takiego miało miejsce, a to, że on tego nie pamięta. Naprawdę bardzo długo się powstrzymuję, ale w tej chwili eksploduję i zaczynam pakować jego walizki – w locie. Klaus zamyka się w toalecie. W godzinę zbiera się do hotelu, w którym spędzi kolejne dwa dni – do momentu powrotu do Niemiec. Pojutrze Wigilia.

[Tłumaczenie: Urszula Pieczek]

КСЕНЯ ХАРЧЕНКО (1984, Україна) – письменниця, перекладачка та редакторка, випускниця Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. У 2006 році опублікувала повість *Історія*, яка була відзначена нагородою журналу «Сучасність». Фрагменти повісті були перекладені польською, німецькою, чеською, фінською та російською мовами. Друкувалася в часописах «Сучасність», «Потяг 76», «Кур'єр Кривбасу», «Lichtungen», «Korespondencja z ojcem», «RADAR», «PLAV». Окремі оповідання увійшли до антологій *Сновиди* (А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2010) та *Ludzie, miasta* (Ha!art, 2008), а також збірки *Зросла собі квітка* (Грані-Т, 2008). Учасниця міжнародних літературних фестивалів в Україні, Польщі та Фінляндії, а також програм *Homines Urbani* (Villa Decius, Краків, Польща, 2007), *Kurzstipendium w IHAG*, Грац, Австрія, 2008 і *Gaude Polonia* (Вроцлав, Польща, 2012). З 2008 до 2014 року як редакторка каталогу, програмна координаторка та модераторка співпрацювала з Міжнародним фестивалем документального кіно про права людини *Docudays UA*.

KSENJA CHARTSCHENKO (1984, Ukraine) – Autorin, Übersetzerin und Redakteurin, Absolventin des Instituts für Journalistik der Nationalen Taras-Schewtschenko-Universität Kiew. 2006 veröffentlichte sie die Erzählung *Geschichte*, die von der Zeitschrift „Sutschasnist“ ausgezeichnet und in Auszügen ins Polnische, Deutsche, Tschechische, Finnische und Russische übersetzt wurde. Ihre Texte wurden in den Zeitschriften „Sutschasnist“, „Potjah 76“, „Kurjer Krywbasu“, „Lichtungen“, „Korespondencja z ojcem“, „RADAR“ und „PLAV“ veröffentlicht, einzelne Erzählungen in verschiedenen Anthologien. Chartschenko hat an internationalen Literaturfestivals in der Ukraine, Polen und Finnland teilgenommen sowie an den Programmen *Homines Urbani* (Villa Decius, Krakau 2007), *Kurzstipendium IHAG*, Graz 2008 und *Gaude Polonia* (Wrocław 2012). Von 2008 bis 2014 arbeitete sie als Katalogredakteurin, Programmkoordinatorin und Moderatorin für das Internationale Dokumentarfilmfestival zum Thema Menschenrechte *Docudays UA*.

KSENIA CHARCZENKO (1984, Ukraina) – pisarka, tłumaczka, redaktorka, absolwentka Instytutu Dziennikarstwa Kijowskiego Uniwersytetu Państwowego im. T. Szewczenki. W 2006 r. opublikowała powieść *Historia*, za którą autorka otrzymała nagrodę czasopisma „Suczasnist”. Fragmenty książki zostały przetłumaczone na język polski, niemiecki, czeski, fiński i rosyjski oraz zostały przedrukowane w czasopiśmie „Suczasnist”, „Potiah 76”, „Kurier Krywbasu”, „Lichtungen”, „Korespondencja z ojcem”, „RADAR”, „PLAV”. Osobne opowiadania zostały opublikowane w antologiach *Snowydy* (Wydawnictwo: A-ba-ba-ga-la-ma-ga, 2010) oraz

Ludzie miasta (Ha!art, 2008) a także zbioru *Zrosła sobi kwytka* (Hrani-T, 2008). Uczestniczka wielu międzynarodowych festiwali literackich w Ukrainie, Polsce, Finlandii, stypendystka *Homines Urbani* w 2007 roku, stypendium w IHAG w Gratzu (Austria) w 2008 r. oraz *Gaude Polonia* we Wrocławiu w 2012 roku. W latach 2008-2014 była redaktorką katalogu, koordynatorką programu i moderatorką podczas Międzynarodowego Festiwalu Filmów Dokumentalnych o Prawach Człowieka *Docudays UA*.

© Rostyslav Shpuk

T ТИСЯЧА ШМАТОЧКІВ TAUSEND TEILE TYSIĄC KAWAŁKÓW

- Звісно, мені не щодня випадає їздити у трамваї. Як правило, я беру таксі. Або користуюся одним із двох моїх автомобілів: великим рожевим або маленьким чорним. А ще, буває, потреба транспорту взагалі не постає, бо мене, як Ганімеда, щось підхоплює і несе. І одне незрозуміло: чому я щодня по два рази на день опиняюся у громадському транспорті.

**

- Ану встаньте! Якого чорта ви всілися на місце кондуктора?!
- Бо це місце уже не належить кондуктору. Проїзд давно безкоштовний!
- До чого тут? Я працюю кондуктором на залізниці, а це – моє місце. Я заклала пальцем книгу, в яку ще кілька секунд тому була глибоко занурена, і перейшла на вільне місце поруч. Але і тут мене спіткала задовбаща цьоця:
- Дівчино, встаньте, будь ласка, це місце для вагоновожатого. Місця для студентів у другому вагоні, до того ж усі стоячі.
- Я не студентка! – Голосно заперечила я, відпихнувши носочком чобітка

яблучний качан, який щойно до мене докотився, – я – філолог.

– Місця для осіб із вищою освітою гуманітарного профілю так само у другому вагоні, – доброзичливо посміхнулася жіночка, яка сиділа на сусідньому кріслі під табличкою «місце для водія фунікулера».

**

Місце для філолога посів грубезний мужик, який читав газету «Дзеркало тижня».

– Перепрошую, – кажу, – виглядає, що це місце для філолога.

– Ну так і є, – сказав грубим голосом грубий мужик, відірвавшись від читання.

– Я філолог, тому тут і всівся.

– Мені доведеться висловити сумнів у тому, що ви філолог. Бо у цьому трамваї філолог я.

– Що ж, аби підтвердити це, вам доведеться показати диплом із додатком.

Я показала.

– Матінко моя! – заголосив мужик. – Але ж і філолог! З рідної мови яка низька оцінка!

– Це тому, – кажу, – що оцінку ставлять не середню, а останню. А останнім у вивченні мови іде синтаксис.

– А синтаксис, значить, вчити не треба?!?! – театралью вигукнув грубий.

– Та треба. Але була одна обставина.

– Яка?

Я нахилилася до мужика і дещо прошепотіла йому на вухо.

– О Боже! – обурився мужик.

– Та це ще не все. Потім виявилось, що вона зовсім не... Я знову нахилилася до нього і вшепотіла другу частину історії. Грубий аж гавкнув від обурення.

Потім заспокоївся і сказав:

– Тепер я бачу, що ви – справжній філолог. І я таки мусив би поступитися вам місцем. Але ситуація така: я – бухгалтер, але працюю в одному великому видавничому домі. Тому, коли побачив, що на місце бухгалтера сіла бабуся, я вирішив посісти місце філолога. Але якщо ви умовите бабусю пересісти на місце для пенсіонерів, я охоче сяду на своє місце і звільню ваше.

Як не дивно, бабуся, до якої я ішла, уже чула нашу розмову.

– Люба пташечко, – сказала вона, – мила зозуленько. Перепілочко. Ти б не смикала зайвий раз літніх людей, а сіла б отам в куточку на місце домогосподарки.

У мене по щоках потекли гарячі сльози:

– Навіщо стільки років вчитися?! Щоби їхати у трамваї на місці домогосподарки?!

– Ну то знайди собі роботу! – закричав хтось.

– Та я знайшла, але на моє місце сів отой чоловік, оскільки на його місце сіла оця бабуся.

– Порятуйте хоч ви цю жахливу ситуацію, – звернулося до бабусі кілька голосів.

– Я б із радістю пересіла на місце для пенсіонерів, – незворушно відповіла бабуся, – але по-перше, на ньому уже хтось сидить, а по-друге, я ще працюю, я – працівник рибного господарства. А такого місця взагалі немає, я двічі обійшла весь салон.

– Як це немає?! – почувся голос огрядної тітки. – Як це немає місця для працівника рибгоспу, якщо я саме на нього всілася?! Ви просто не бачите відповідної таблички, бо її закриває моя величезна спина. Але і я не можу вирішити цього прикрого інциденту, бо ж я співробітник водоканалу, а такого місця точно нема, і я підозрюю, що раніше воно було там, де тепер виламане крісло. Тому вам, любонько, я просто раджу сісти на місце для вагітних.

Я впала у відчай і вирішила вийти з вагона на найближчій зупинці. Але це помітили, і мене спинили.

– Чому ж Ви так впевнені, що не вагітні? У наш час ніхто не може знати напевне! До того ж те, що місце залишається порожнім, означає, що хтось у нашому вагоні вагітний, просто цього ще не усвідомив. Тому нічого страшного не станеться, якщо поки що там посидите Ви. І я скорилася долі, і півзупинки, яких мені лишалося, проїхала сидячи і в сльозах. З трамвая мій шлях вів до наукової бібліотеки. В інтересах моєї наукової діяльності було швидко відксерити кілька розділів рідкісної книги. Проте, отримавши її на руки і вистоявши довжелезну чергу на ксерокс, я була прикро здивована почути от що:

– На жаль, я не маю права відксерити для Вас розділи цієї книги, бо її читання заборонено вагітним.

– Та я ж не вагітна!

– Я мушу висловити сумнів у щойно сказаному Вами, оскільки я їхала з вами в одному трамваї і чітко пам'ятаю, що Ви сиділи на місці для вагітних.

– Так, це чиста правда. Але я змушена була туди сісти, бо на місце для філолога сів бухгалтер, тому що на місце для бухгалтера сіла працівниця рибгоспу, оскільки на місце працівника рибгоспу сіла співробітниця водоканалу, яка не мала місця, оскільки його було кимось виламано.

– Що ж, ця історія видається мені досить правдивою, – завважила оператор ксерокопіювального апарата. – Але я не можу просто так переступити через наші правила. Мені потрібне від Вас певне документальне підтвердження Ваших слів. Я знаю адресу людини, яка виламує крісла у трамваях. Зайдіть, будь ласка, до нього, аби він підтвердив, що справді виламав місце працівника водоканалу у відповідному трамваї. Його звати Мірошниченко Євген Павлович, 1954 року народження, адреса проживання – вулиця Горшеніна, 37, помешкання 20.

Євген Павлович зустрів мене надзвичайно приязно, пригостив чаєм із печивом, від якого я відмовилась. Тоді дав кілька величезних груш із власної дачі. Він підтвердив, що справді виламав у трамваях чотири крісла, аби зробити

симпатичну лавочку у себе на дачі в селі Снітинка Фастівського району Київської області. Але то були, як правило, місця для керівників підприємств, які переважно все одно не їздять у трамваях. А от місце для співробітника водоканалу він би ніколи не посмів виламати зі структури трамвая.

– Що ж мені робити!?! – У відчаї відкусила шматок груші я. – Як тепер знайти того, хто виламав водоканальне місце!?

– О, не журіться так. Горе не біда. Подзвоніть на гарячу лінію і спитайте. Ось, можете скористатися моїм домашнім телефоном.

Я подякувала Євгенові Павловичу за добру пораду і за телефон, і набрала номер гарячої лінії.

Там довго не могли зрозуміти предмет мого звернення. Потім знов-таки досить довго шукали потрібну мені людину по базі. Зв'язок кілька разів обривався через перевантаженість гарячої лінії. Але кінець-кінцем мені таки пощастило дізнатися, що місце для працівника водоканалу у трамваї 251, який працює на маршруті 27, було виламане Мельниченком Олександром Анатолійовичем, 1979 р. н., який проживає за адресою: вул. Металістська, 24, помешкання 71.

Олександр Анатолійович виявився не таким гостинним, як Євген Павлович, проте суть моєї справи швидко зрозумів. Він повідомив, що крісло, яке було місцем працівника водоканалу, виламав у трамваї з метою облаштування власного побуту. Але, оскільки поза структурою трамвая крісло не може постійно зберігати вертикального положення, Олександр згоден повернути його назад. Втім, дати розписку про те, що це він виламав крісло, Мельниченко відмовився. Натомість він наполіг на тому, щоби я забрала крісло із собою, пред'явивши його операторові ксерокопіювального апарату як доказ того, що я не вагітна. Також Мельниченко попросив мене взяти на себе обов'язок передзвонити на гарячу лінію і уточнити, що крісло більше не знаходиться у О. А. Мельниченка, а потім занести зазначений предмет у трамвай і встановити його на його ж законне місце.

Вийшовши від Мельниченка на вулицю із трамвайним кріслом в руках, я ніби подивилася на себе збоку і зазначила, що виглядаю з ним не так і погано.

Навпаки, крісло навіть доповнювало мій зовнішній вигляд, гармонізуючи кольори вбрання, які без крісла не так гарно та вдало поєднувалися.

Хвилин за двадцять, проте, мене було зупинено представником міліції за підозрою у виламуванні водоканального крісла зі структури трамвая.

Я пояснила, що несу водоканальне крісло операторові ксерокопіювального апарату і виклала усю історію, зазначену вище. Представник міліції, втім, вирішив залишити поки що водоканальне крісло у себе, попросивши мене принести від оператора ксерокопіювального апарату довідку про те, що їй необхідне пред'явлення мною водоканального трамвайного крісла для користі справи.

Коли я звернулася із цим проханням до оператора, вона висловила подив щодо того, що я несла їй ціле крісло замість простого письмового свідчення Євгена Павловича про те, що так, він справді одного листопадового туманного вечора виламав місце співробітника водоканалу зі структури трамвая номер 27.

Мені довелося пояснити, що Євген Павлович не виламував місць працівників водоканалу, а що це зробив Мельниченко О. А., який не захотів видавати мені ніяких документів, а натомість як свідчення моєї правоти дав саме крісло, яке я щасливо несла сюди, коли мене спинив представник міліції, попросивши звернутися до оператора ксерокопіювального апарату (тобто до Вас) по документальне свідчення того, що Вам потрібне крісло працівника водоканалу як документальне свідчення того, що Ви не переступите жодних правил тим, що повернете мені ксерокси відповідних розділів потрібної мені книги.

Отже, вузол було розплутано. І навіть крісло встановлено на законне місце. Я навіть передзвонила на гарячу лінію і розтлумачила операторові гарячої лінії, що Мельниченка варто викинути з бази, оскільки крісло більше не знаходиться у нього. Але операторка не погодилася видаляти Мельниченка, оскільки свого часу мала особисту зустріч із ним, і в неї склалося враження, що він схильний повертатися до видирання крісел зі структури трамвая, навіть пересвідчившись у тому, що поза його структурою вони не мають сталого вертикального положення.

Вночі я ніяк не могла заснути. І навіть ксерокси вищезазначених розділів згаданої книги не могли мені в цьому допомогти. Я зрозуміла, що прикрі випадки траплятимуться зі мною весь час, поки крісла чотирьох начальників підприємств не повернуто у структури відповідних трамваїв, поки вони стоять біля хати на дачі Євгена Павловича у Снітинці Фастівського району Київської області.

Тому мені довелося ще раз, втретє, подзвонити на гарячу лінію і спитати номер телефону, з якого я дзвонила туди вперше.

Євген Павлович також не спав. Він читав книгу. Мою думку він швидко зрозумів і повністю із нею погодився.

У Снітинку ми поїхали першою ж електричкою, о 4.59 ранку від станції Київ-Пасажирський (метро Вокзальна). Дорогою Євген Павлович читав книгу Г.Г.Гадамера. Коли не погоджувався із викладеними у ній думками, нам доводилося довго обговорювати те чи інше місце, щоби нарешті прийти до загальної згоди. Але випав перший сніг. За вікном, коли розвиднілось – знову огорнулося. Туманом.

Лавку Євген Павлович швидко розібрав. Але ми зрозуміли, що нам доведеться зробити ще один рейс, оскільки за раз кожен із нас міг узяти лише одне крісло. Від дачі Павловича до залізничної станції «Снітинка» ішли уже не так весло,

як від станції до дачі. Жоден із нас не додумався взяти рукавички, тож руки змерзли, аж нили. Але ми про щось таки весело балакали. Аж тут запищала моя мобілочка голосом срібних дзвіночків, які розпочинають свій спів, коли відкривається золота табакерка.

Ні, то була не велика чорна моя мобілка, номер якої знають триста осіб (зрештою, його можна знайти вконтакті), а маленька, зелена. Її номер знає тільки одна особа. Мало того, вона обіцяла дзвонити мені лише в одному випадку. Від несподіванки я випустила з рук крісло. Воно бахнуло об змерзлий асфальт і розлетілося на тисячі шматочків.

© Mikołaj Łoziński

- Ich habe nicht jeden Tag das Glück, mit der Straßenbahn zu fahren. Normalerweise fahre ich mit dem Taxi. Oder ich nehme eines meiner beiden Autos: das große rosa Auto oder das kleine schwarze. Es kommt vor, dass sich die Frage nach dem Transportmittel nicht stellt, denn ich werde wie Ganymed von irgendetwas gepackt und davongetragen. Nur eines bleibt dabei ein Rätsel: Wieso finde ich mich zweimal am Tag in einem öffentlichen Verkehrsmittel wieder.

„Stehen Sie auf! Warum in Gottes Namen sitzen Sie auf dem Platz des Schaffners!?“

„Weil dieser Platz nicht mehr für den Schaffner reserviert ist. Das Benutzen der Straßenbahn ist schon lange gratis!“

„Was hat das damit zu tun? Ich bin Schaffnerin bei der Bahn, und das ist mein Platz.“ Ich schlug das Buch zu, in das ich noch wenige Sekunden zuvor vertieft gewesen war, und setzte mich auf den freien Platz daneben. Aber auch da ließ man mich nicht in Ruhe:

„Junge Frau, stehen Sie bitte auf, das ist der Platz für Straßenbahnfahrer. Die Plätze für Studenten sind im zweiten Waggon, außerdem sind es Stehplätze.“

„Ich bin keine Studentin!“, widersprach ich laut und kickte mit der Schuhspitze einen Apfelrest weg, der eben zu mir herübergerollt war, „ich bin Philologin.“

„Der Platz für Personen mit Universitätsabschluss in einer geisteswissenschaftlichen Richtung ist auch im zweiten Waggon“, lächelte mir die Frau auf dem Platz neben mir, der das Schild „Platz für Funikularfahrer“ trug, wohlwollend zu.

Auf dem Platz für Philologen saß ein breiter Mann, der die Zeitung „Dzerkalo tyzhnia“ las.

„Entschuldigen Sie bitte“, sagte ich, „es sieht so aus, als wäre das der Platz für Philologen.“

„So ist es“, sagte der dicke Mann mit tiefer Stimme und schaute von seiner Zeitung auf. „Ich bin Philologe, deshalb sitze ich hier.“

„Ich bezweifle, dass Sie Philologe sind. Denn in dieser Straßenbahn bin ich die Philologin“

„Um das zu beweisen, müssen Sie mir schon ihr Diplom inklusive Diplomprüfungszeugnis zeigen.“

Ich zeigte es ihm.

„Ach du liebe Neune“, rief der Mann. „Eine Philologin! Und so eine schlechte Note in Ukrainisch!“

„Das kommt daher“, erklärte ich ihm, „dass nicht die Durchschnittsnote sondern

die Note der letzten Prüfung eingetragen wird. Und als letztes wird Syntax durchgenommen.“

„Ist Syntax etwa nicht wichtig, oder wie ist das zu verstehen?!“ rief der Dicke theatralisch.

„Natürlich ist Syntax wichtig. Aber es gab besondere Umstände.“

„Und zwar?“

Ich beugte mich zu dem Mann hinunter und flüsterte ihm etwas ins Ohr.

„Oh mein Gott“, rief der Mann empört.

„Das ist noch nicht alles. Später stellte sich heraus, dass sie gar nicht...“

Ich beugte mich wieder zu ihm hinunter und flüsterte ihm den zweiten Teil der Geschichte ins Ohr.

Der Dicke schnappte vor Entrüstung nach Luft.

„Ich sehe, Sie sind eine echte Philologin. Und ich müsste Ihnen den Platz wirklich überlassen. Aber die Situation ist folgende: Ich bin Buchhalter, arbeite aber in einem großen Verlagshaus. Als ich sah, dass auf dem Platz für Buchhalter eine alte Frau sitzt, beschloss ich, den Platz für Philologen zu nehmen. Aber wenn Sie die alte Frau dazu bringen, sich auf den Platz für Rentner zu setzen, räume ich gerne Ihren Platz und setze mich auf meinen.“

Die alte Frau, auf die ich zusteuerte, hatte unser Gespräch natürlich gehört.

„Schätzchen“, sagte sie, „Engelchen. Mein Herzchen. Hör auf, ältere Leute zu belästigen und setz dich besser auf den Platz für Hausfrauen, dort drüben in der Ecke.“

Heiße Tränen kullerten meine Wangen hinunter:

„Habe ich dafür so viele Jahre studiert?! Um in der Straßenbahn auf dem Platz für Hausfrauen zu sitzen?!“

„Dann such dir doch eine Arbeit!“, rief jemand.

„Ich arbeite ja, aber auf meinem Platz sitzt dieser Herr, weil auf seinem Platz diese alte Frau hier sitzt.“

„Retten Sie diese schreckliche Situation“, richteten sich ein paar Stimmen an die alte Frau.

„Ich würde mich liebend gerne auf den Platz für Rentner setzen“, antwortete sie unbeeindruckt, „aber erstens ist er besetzt und zweitens arbeite ich noch, und zwar beim Wirtschaftshof. Und für Mitarbeiter des Wirtschaftshofes gibt es keinen Platz, ich bin den Waggon zweimal abgegangen.“

„Wie bitte?!“, ertönte die Stimme einer beleibten Frau. „Es soll keinen Platz für Mitarbeiter des Wirtschaftshofes geben? Auf dem sitze ich ja! Sie sehen bloß das Schild nicht, weil es von meinem breiten Rücken verdeckt wird. Aber auch ich kann diese bedauerliche Situation nicht aufklären, weil ich bei den Wasserwerken arbeite, und so einen Platz gibt es garantiert nicht, ich vermute, er war dort drüben, wo der Sitz herausgerissen wurde. Darum, meine Liebe, rate ich Ihnen, sich

einfach auf den Platz für Schwangere zu setzen.“

Ich war am Rand der Verzweiflung und beschloss bei der nächsten Station auszu-
steigen. Aber die anderen Fahrgäste bemerkten mein Vorhaben und hielten mich auf.
„Warum sind Sie sich so sicher, dass Sie nicht schwanger sind? In der heutigen Zeit
kann sich niemand hundertprozentig sicher sein! Außerdem weist die Tatsache,
dass dieser Platz frei ist, doch darauf hin, dass jemand in diesem Waggon schwan-
ger ist, es aber noch nicht weiß. Darum ist es nicht weiter schlimm, wenn Sie sich
derweil auf diesen Platz setzen.“

Ich fügte mich meinem Schicksal und fuhr die halbe Station, die mir geblieben war,
sitzend und weinend.

Von der Straßenbahn führte mein Weg in die Bibliothek. Für meine wissenschaftli-
che Tätigkeit wollte ich schnell ein paar Kapitel aus einem seltenen Buch kopieren.
Als ich das Buch endlich bekommen und den Anfang der elendiglichen langen
Schlange vor dem Kopiergerät erreicht hatte, bekam ich zu meiner Verwunderung
Folgendes zu hören:

„Wir können Ihnen die betreffenden Kapitel aus diesem Buch leider nicht kopieren,
da Schwangeren die Lektüre untersagt ist.“

„Aber ich bin nicht schwanger!“

„Das bezweifle ich, denn ich bin mit Ihnen in einer Straßenbahn gefahren und kann
mich genau daran erinnern, dass Sie auf dem Platz für Schwangere gesessen sind.“

„Das stimmt. Aber ich musste mich auf diesen Platz setzen, weil auf dem Platz
für Philologen ein Buchhalter saß, dessen Platz von einer Mitarbeiterin des Wirt-
schaftshofes besetzt war, auf deren Platz eine Angestellte der Wasserwerke saß, die
keinen Platz hatte, weil dieser herausgerissen worden war.“

„Die Geschichte klingt plausibel“, bemerkte die Kopierdame. „Aber ich kann mich
nicht über die Regeln hinwegsetzen. Ich brauche eine kurze schriftliche Dokumen-
tation des Vorfalles. Ich kenne jemanden, der Sitze aus Straßenbahnen heraus-
reißt. Gehen Sie zu ihm und lassen Sie sich bestätigen, dass er den Sitz für Mitar-
beiter der Wasserwerke aus eben dieser Straßenbahn entfernt hat. Er heißt Jewhen
Pawlowytsch Miroschnytschenko, geboren 1954, wohnhaft in: Horschenin-Straße
37, Tür 20.“

Jewhen Pawlowytsch war außergewöhnlich zuvorkommend und bat mir Tee und
Kekse an, doch ich lehnte ab. Dann gab er mir ein paar riesengroße Birnen von
seiner Datscha.

Er bestätigte mir, vier Sitze aus verschiedenen Straßenbahnen herausgerissen zu
haben, um bei sich auf der Datscha, im Dorf Snitynka, im Bezirk Fastiwskyj, Region
Kiew, eine hübsche Bank zu bauen. Aber das seien Plätze für Geschäftsführer gewesen,
die in der Regel ohnehin nicht mit der Straßenbahn fahren. Er hätte sich im Traum
nicht an einem Sitz für Mitarbeiter der Wasserwerke vergriffen.

„Was soll ich jetzt tun?“, verzweifelt biss ich von einer der Birnen ab. „Wie soll ich

denjenigen finden, der den Wasserwerke-Sitz herausgerissen hat!?“

„Machen Sie nicht so ein Gesicht. Es gibt Schlimmeres. Rufen Sie bei der Hotline an und fragen Sie dort nach. Hier, Sie können mein Telefon benutzen.“

Ich bedankte mich bei Jewhen Pawlowytsch für den Tipp und für das Telefon und wählte die Nummer der Hotline.

Dort konnten sie lange nicht verstehen, was ich wollte. Danach suchten sie eine halbe Ewigkeit in ihrer Datenbank nach der richtigen Person. Die Verbindung riss ein paar Mal ab, weil die Hotline überlastet war. Zu guter Letzt erfuhr ich dennoch, dass der Platz für Mitarbeiter der Wasserwerke in der Straßenbahn 251, die auf der Linie 27 verkehrt, von Oleksandr Anatolijowytsch Melnytschenko, Geburtsjahr 1979, wohnhaft in der Metalistska-Straße 24, Tür 71, herausgerissen worden war. Oleksandr Anatolijowytsch war nicht ganz so gastfreundlich wie Jewhen Pawlowytsch, verstand den Grund meines Besuches aber sofort. Er teilte mir mit, den Sitz für Mitarbeiter der Wasserwerke herausgerissen zu haben, um sein Wohnungsinventar aufzubessern. Da der Sitz außerhalb der Straßenbahn aber keine vertikale Position beibehalten könne, sei er bereit ihn zurückzugeben. Eine Bestätigung, dass er den Sitz herausgerissen habe, wollte er mir jedoch nicht ausstellen. Stattdessen bestand er darauf, dass ich den Sitz mitnahm, als Beweis dafür, dass ich nicht schwanger sei. Außerdem bat mich Melnytschenko darum, bei der Hotline anzurufen und dort zu Protokoll zu geben, dass sich der Sitz nicht mehr im Besitz von O. A. Melnytschenko befände. Den betreffenden Gegenstand sollte ich an seinen vom Gesetz vorgesehenen Platz zurückbringen.

Als ich die Wohnung von Melnytschenko mit dem Straßenbahnsitz in der Hand verließ, betrachtete ich mich von der Seite und stellte fest, dass er mir gar nicht so schlecht stand. Ganz im Gegenteil, der Sitz ergänzte mein Aussehen ausgesprochen gut, er stellte zwischen den Farben meiner Kleidungsstücke eine Harmonie her, die es ohne den Sitz nicht gab.

Zwanzig Minuten später wurde ich von einem Milizionär aufgehalten, da ich unter dem dringenden Verdacht stand, den Sitz für Mitarbeiter der Wasserwerke aus einer Straßenbahn entfernt zu haben. Ich erklärte, dass ich den Sitz zu der für den Bibliothekskopierer zuständigen Frau brächte, und schilderte dem Milizionär die ganze Geschichte. Dieser beschloss, den Sitz für Mitarbeiter der Wasserwerke einstweilen an sich zu nehmen und bat mich, von der für den Kopierer zuständigen Frau eine Bestätigung zu verlangen, in der sie darlegte, dass für die Lösung des Problems das Vorweisen des Sitzes für Mitarbeiter der Wasserwerke unerlässlich sei.

Als ich mit dieser Bitte zur Kopierdame zurückkehrte, wunderte sie sich darüber, dass ich ihr den Sitz brachte anstatt einer einfachen schriftlichen Erklärung von Jewhen Pawlowytsch, dass er an einem nebligen Novemberabend den Sitz für Mitarbeiter der Wasserwerke aus einer Straßenbahn der Linie 27 entfernt habe. Ich erklärte ihr, dass nicht Jewhen Pawlowytsch den Sitz für Mitarbeiter der

Wasserwerke herausgerissen hätte, sondern Melnytschenko O. A., welcher mir keine Bestätigung hatte ausstellen wollen, mir jedoch als Beweis dafür, dass ich im Recht war, den Sitz selbst aushändigte. Mit diesem war ich auf dem Weg zu ihr gewesen, als ich von einem Polizisten aufgehalten wurde, der mich bat von ihr, der für den Kopierer Zuständigen, eine schriftliche Bestätigung zu bringen, dass sie den Sitz für Mitarbeiter der Wasserwerke als Beweis brauche, um keine Regeln zu verletzen, wenn sie mir die Kopien der betreffenden Kapitel anfertige.

Der gordische Knoten war gelöst. Und der Sitz kehrte an seinen vom Gesetz vorgesehenen Platz zurück. Ich rief sogar bei der Hotline an und erklärte, dass Melnytschenko O. A. aus der Datenbank gelöscht werden könne, da sich der Sitz nicht mehr bei ihm befinde. Die Telefonistin war jedoch nicht bereit, Melnytschenko zu löschen, da sie ihn seinerzeit persönlich kennengelernt und den Eindruck gehabt hatte, dass er jederzeit wieder dazu fähig sei, einen Sitz aus einer Straßenbahn zu reißen, auch wenn er nun wusste, dass Straßenbahnsitze von selbst keine vertikale Position beibehalten.

Am Abend konnte ich nicht einschlafen. Sogar die bereits erwähnten Kopien waren mir dabei keine Hilfe. Ich kam zu dem Schluss, dass mir derartige Dinge immer wieder passieren würden, solange die vier Sitze für Geschäftsführer hinter der Datscha von Jewhen Pawlowytsch in Snitynka, im Bezirk Fastiwsykyj, Region Kiew stehen und nicht in die betreffenden Straßenbahnen zurückkehren würden. Deshalb musste ich ein drittes Mal bei der Hotline anrufen, um nach der Nummer zu fragen, von der aus ich beim ersten Mal dort angerufen hatte.

Jewhen Pawlowytsch schlief auch nicht. Er las ein Buch. Er verstand mein Anliegen sofort und war vollkommen meiner Meinung.

Wir nahmen den ersten Vorortzug nach Snitynka; morgens um 4.59 Uhr fuhren wir vom Kiewer Hauptbahnhof (U-Bahnstation „Wokzalna“) ab. Unterwegs las Jewhen Pawlowytsch in einem Buch von Hans-Georg Gadamer. Als er mit den darin dargelegten Theorien nicht einverstanden war, mussten wir die eine oder andere Stelle lange diskutieren, um am Ende zu einem gemeinsamen Schluss zu kommen.

Es schneite zum ersten Mal. Als es dämmerte, sah man, dass alles in dichten Nebel gehüllt war.

Jewhen Pawlowytsch nahm die Bank schnell auseinander. Uns wurde jedoch klar, dass wir ein zweites Mal würden kommen müssen, da jeder von uns nur einen Sitz tragen konnte.

Auf dem Weg von der Datscha zur Bahnstation „Snitynka“ waren wir nicht mehr ganz so fröhlich wie auf dem Weg von der Station zur Datscha. Keiner von uns hatte daran gedacht, Handschuhe mitzunehmen, sodass wir kalte, eiskalte Hände bekamen. Trotzdem plauderten wir angeregt miteinander. Plötzlich läutete mein Handy – wie die Silberglöckchen, die erklingen, wenn sich das goldene Tabakdöschen öffnet. Nein, es war nicht mein großes schwarzes Handy, dessen Nummer dreihundert

Leute kennen (schließlich findet man sie im Internet), sondern mein kleines grünes. Seine Nummer hat nur eine Person. Und die hatte mir versprochen nur in einem einzigen Fall anzurufen.

Vor Überraschung ließ ich den Sitz fallen. Er knallte auf den eiskalten Asphalt und zersprang in tausend Teile.

[Übersetzung: Maria Weissenböck]

TYSIĄC KAWAŁKÓW

► Oczywiście, nie jeżdżę tramwajem codziennie. Najczęściej wybieram taksówkę. Albo jeden z moich dwóch samochodów: duży różowy lub mały czarny. Czasem bywa, że w ogóle nie potrzebuję środków transportu, bo ktoś mnie zabiera i niesie niczym Ganimedesa. I tylko jedno pozostaje niezrozumiałe: dlaczego dwa razy dziennie ląduję w komunikacji miejskiej.

**

No proszę wstać! Po jakiego diabła zajmuje się miejsce konduktora?!

Bo to miejsce już nie należy do konduktora.

Przejazd już od dawna jest bezpłatny!

Ale jaki to ma związek? Pracuję jako konduktor w pociągach i to jest moje miejsce. Założyłam palcem książkę, w której jeszcze kilka sekund temu byłam głęboko zatoniona i przeszłam na wolne miejsce obok. Ale i tutaj dopadła mnie natrętna paniusia:

– Niech dziewczyna wstanie, to jest miejsce dla kierownika wagonu. Miejsca dla studentów znajdują się w drugim wagonie i są stojące.

– Nie jestem studentką! – głośno zaprzeczyłam, odrzucając czubkiem buta ogryzek jabłka, który przed chwilą się do mnie podtoczył. – Jestem filolożką.

– Miejsca dla osób z wyższym wykształceniem humanistycznym również znajdują się w drugim wagonie. Życzliwie uśmiechnęła się kobietka, która siedziała na sąsiednim fotelu pod tabliczką „miejsce dla motorniczego kolejki linowej”.

**

Miejsce dla filologa okupował tłustawy facet, który czytał „Dziewięć Tyżnia”.

– Przepraszam – mówię – wygląda na to, że jest to miejsce dla filologa.

– No tak właśnie jest – powiedział grubym głosem tłusty facet, oderwawszy się od lektury. – Jestem filologiem i dlatego usiadłem.

– Śmiem wątpić, iż jest pan filologiem. Bo w tym tramwaju filologiem jestem ja.

– No cóż, w celu potwierdzenia będzie pani musiała pokazać dyplom wraz z załącznikiem.

Pokazałam.

– O mamusiu! – zajęczał facet. – Co za filolog! Z języka ojczystego taka niska ocena!

– To dlatego – mówię – że nie wpisują oceny średniej, a tylko tę ostatnią. A ostatnim etapem w nauczaniu języka jest składnia.

– To składni, znaczy się, już nie trzeba się uczyć?!!! – teatralnie huknął gruby.

– Tak, trzeba. Ale była jedna okoliczność.

– Jaka?

Nachyliłam się do faceta i coś wyszeptałam mu do ucha.

– O Boże! – oburzył się facet.

– I to jeszcze nie wszystko. Potem okazało się, że ona wcale nie jest...

Znowu nachyliłam się nad nim i wyszeptałam drugą część historii.

Gruby aż huknął z oburzenia. Potem uspokoił się i powiedział:

– Teraz widzę, że pani jest prawdziwą filolożką. I powinienem ustąpić pani miejsca. Ale sytuacja wygląda następująco: jestem księgowym, ale pracuję w pewnym wydawnictwie. Dlatego też, kiedy zobaczyłem, że na miejscu księgowego usiadła babcia, postanowiłem zająć miejsce filologa. Ale jeśli namówi pani tę babcie, żeby przesiadła się na miejsce dla emerytów, chętnie zajmę swoje i ustąpię pani miejsce. Jak można się domyśleć, babcia, w kierunku której ruszyłam, już usłyszała naszą rozmowę.

– Serdeńko moje – powiedziała – jaskółeczko miła. Przepióreczko. Nie czepiałabyś się starszych ludzi bez potrzeby, a usiadłabyś w kąciku na miejscu dla gospodyń domowych.

Po policzkach pociekły mi gorące łzy:

– I po co uczyć się tyle lat?! Żeby jechać w tramwaju na miejscu dla gospodyń domowych?!

– No to znajdź sobie pracę! – ktoś krzyknął.

– Ale ja znalazłam, ale na moje miejsce usiadł ten człowiek, ponieważ na jego miejscu usiadła ta babcia.

– Niech chociaż pani rozwikła tę straszliwą sytuację – zwróciło się do babci kilka głosów.

– Z chęcią przesiadłabym się na miejsce dla emerytów – niewzruszenie odpowiedziała babcia – ale po pierwsze, ktoś już tam siedzi, a po drugie jeszcze pracuję, jestem pracownicą gospodarstwa rybnego. A takiego miejsca wcale nie ma, dwukrotnie obeszałam cały wagon.

– Jak to nie ma?! – dał się słyszeć głos postawnej paniusi. – Jak to nie ma miejsca dla pracownika gospodarstwa rybnego, jeśli sama na nim siedzę?! Pani po prostu nie widziała odpowiedniej tabliczki, ponieważ zasłaniają ją moje ogromne plecy. Ale i tak nie mogę zaproponować rozwiązania tego przykrego incydentu, ponieważ współpracuję z Regionalnym Zarządem Dróg Wodnych, a takiego miejsca z pewnością nie ma. Co więcej, podejrzewam, iż poprzednio było tam, gdzie

znajduje się teraz to wyłamane siedzenie. Dlatego radzę ci serdecznie, usiądź po prostu na miejscu dla ciężarnych. Wpadłam w szal i postanowiłam, że wyjdę z wagonu na najbliższym przystanku. Ale zauważono to i powstrzymano mnie. – A dlaczego jest pani taka pewna, że nie jest pani w ciąży? W naszych czasach niczego nie można być pewnym! Poza tym, to miejsce pozostaje puste, co oznacza, że ktoś w naszym wagonie jest ciężarny, tylko po prostu jeszcze sobie tego nie uświadomił. Dlatego nic strasznego się nie stanie, jeśli póki co posiedzi tam właśnie pani. Poddałam się losowi i pól przystanku, które mi jeszcze zostało, przejechałam, siedząc i we łzach.

Z tramwaju mój szlak wiódł do biblioteki naukowej.

W sferze moich zainteresowań naukowych leżało szybkie skserowanie kilku rozdziałów rzadkiej książki. Jednak, otrzymawszy ją do rąk i odstawszy swoje w długiej kolejce do ksero, zaznałam przykrego rozczarowania, usłyszawszy:

– Nie mam prawa skserować dla pani rozdziałów z tej książki, ponieważ jej czytanie jest zabronione ciężarnym kobietom.

– Ale ja nie jestem w ciąży!

– Pozostaję sceptyczna wobec tej wypowiedzi, jechałam bowiem z panią w jednym tramwaju i dokładnie pamiętam, iż siedziała pani na miejscu dla kobiet w ciąży.

– Tak, to czysta prawda. Ale byłam zmuszona tam usiąść, ponieważ na miejscu dla filologa siedział księgowy, dlatego że na miejscu księgowego usiadła pracownica gospodarstwa rybnego, ponieważ na jej miejscu usiadła współpracowniczka Zarządu Regionalnych Dróg Wodnych, która nie miała siedzenia, ponieważ ktoś je zdewastował.

– No cóż, ta historia wydaje mi się dosyć prawdziwa – zauważyła operatorka kserokopiarki. – Nie mogę jednak po prostu, ot tak sobie, złamać obowiązujących nas reguł. Potrzebuję pewnych dokumentów zaświadczających pani słowa. Znam adres człowieka, który dewastuje siedzenia w tramwajach. Proszę się do niego udać, aby uzyskać potwierdzenie, że naprawdę wyłamał miejsce pracownika Zarządu Dróg Wodnych w rzeczonym tramwaju.

Nazywa się Miroszenko Jewhen Pawłowicz, urodzony w roku 1954, adres zamieszkania – ul. Horszenina 37, mieszkanie 20.

Jewhen Pawłowicz przywitał mnie nadzwyczaj przyjaźnie, częstował herbatą z ciastkami, od których się wymówiłam. Wówczas zaoferował kilka ogromnych gruszek z własnej daczy.

Potwierdził, że faktycznie wyłamał w tramwajach cztery krzesła, w celu zbudowania sympatycznej ławeczki u siebie na daczy we wsi Snitynka rejonu Fastwskiego w obwodzie kijowskim. Były to jednak miejsca dla kierowników przedsiębiorstw, którzy przeważnie i tak nie jeżdżą tramwajami. A tego miejsca dla pracownika Regionalnego Zarządu Dróg Wodnych nigdy nie śmiałyby wyłamać ze struktury tramwaju.

– Co mam zrobić!? – W rozpaczę odgryzłam kawałek gruszki. – Jak teraz odnaleźć

tego, kto zdewastował miejsce kanałów wodnych!?

– O, proszę się nie martwić. Smutek to jeszcze nie tragedia. Radzę zadzwonić na gorącą linię i zapytać. Może Pani skorzystać z mojego domowego telefonu. Podziękowałam Jewhenowi Pawłowiczowi za jego dobrą radę oraz za telefon i wykreśliłam numer gorącej linii.

Tam najpierw długo nie mogli zrozumieć przedmiotu mojej prośby. Następnie długo szukali w bazie potrzebnej mi osoby. Ale w końcu udało mi się dowiedzieć, że miejsce dla pracownika Regionalnego Zarządu Dróg Wodnych w tramwaju 251, który jeździ po linii 27 zostało zdewastowane przez Melnyczenkę Ołeksandra Anatolijowycza, ur. 1979, który mieszka pod adresem: ul. Metalistska 24, mieszkanie 71. Ołeksandr Anatolijowycz nie był taki gościnny jak Jewhen Pawłowicz, jednak szybko zrozumiał sedno sprawy. Poinformował, iż siedzenie, które było miejscem pracownika Regionalnego Zarządu Dróg Wodnych, wyłamał w celu lepszej organizacji swojego gospodarstwa domowego. O ile jednak, poza strukturą tramwaju siedzenie nie utrzymuje położenia wertykalnego, Ołeksandr jest skłonny zwrócić je z powrotem. Jednak nie zgodził się wydać zaświadczenia, iż to on wyłamał siedzenie. Nalegał natomiast, abym zabrała siedzenie ze sobą, jako dowód dla operatorki kserokopiarki, iż nie jestem w ciąży. Melnyczenko poprosił mnie także, abym zobowiązała się do zadzwonienia na gorącą linię i ustalenia, iż siedzenie nie znajduje się już u O. A. Melnyczenki, a następnie do zaniesienia ww. przedmiotu do tramwaju i postawienia go na właściwe miejsce.

Wyszędłszy od Melnyczenki na ulicę z tramwajowym siedzeniem w rękach, popatrzyłam na siebie jakby z boku i pomyślałam, że nie wyglądam z tym siedzeniem tak źle. Przeciwnie. Siedzenie nawet dopełniało mój wygląd zewnętrzny, harmonizując różne barwy mego stroju, które bez siedzenia nie łączyłby się tak udanie.

Za dwadzieścia minut zostałam jednak zatrzymana przez przedstawiciela milicji, z podejrzeniem o wyłamywanie siedzenia dla pracownika Regionalnego Zarządu Dróg Wodnych ze struktury tramwaju. Wyjaśniłam, iż niosę siedzenie Regionalnego Zarządu Dróg Wodnych do operatorki kserokopiarki i wyjaśniłam całą, wyżej wyłożoną historię. Przedstawiciel milicji tymczasem zdecydował, iż póki co siedzenie zostanie u niego i poprosił mnie o przyniesienie od operatorki kserokopiarki zaświadczenia, iż dla dobra sprawy powinnam przedłożyć fotel pracownika Regionalnego Zarządu Dróg Wodnych.

Kiedy zwróciłam się z tą prośbą do operatorki, wyraziła ona podziw, iż niosłam jej całe siedzenie, zamiast przedstawić zaświadczenie pisemne od Jewhena Pawłowicza o tym, iż faktycznie pewnego mglistego wieczora wyłamał miejsce dla pracownika Regionalnego Zarządu Dróg Wodnych ze struktury tramwaju nr 27.

Przyszło mi wyjaśniać, iż Jewhen Pawłowicz nie wyłamał miejsca pracownika Regionalnego Zarządu Dróg Wodnych, a że zrobił to Melnyczenko O. A., który odmówił sporządzania jakichkolwiek dokumentów, natomiast jako dowód na prawdziwość

mych słów wydał mi siedzenie, które niosłam tu szczęśliwie, dopóki nie zostałam zatrzymana przez przedstawiciela milicji, który poprosił, aby operatorka kserokopiarki (czyli, że pani) wydała mi zaświadczenie, że potrzebne jest pani siedzenie Regionalnego Zarządu Dróg Wodnych jako dowód na to, że nie łamie pani żadnych przepisów przez to, że wyda mi pani kserokopie odpowiednich rozdziałów potrzebnej mi książki. Super udało się rozwiązać. I nawet siedzenie trafiło na odpowiednie miejsce. Zadzwo- niłam nawet na gorącą linię i wytłumaczyłam operatorce, że warto usunąć Melny- czenkę z bazy, gdyż siedzenie nie znajduje się już u niego. Jednak operatorka nie zgodziła się usunąć Melnyczenki z bazy, ponieważ swego czasu miała osobiste z nim spotkanie i ma wrażenie, iż jest skłonny do wrywania ze struktury tramwaju siedzeń, nawet upewniwszy się, że poza jego strukturą nie mają one położenia wertykalnego. W nocy nie mogłam zasnąć. Nawet kserówki ww. książki nie mogły mi w tym pomóc. Zrozumiałam, że nadal będą przytrafiać mi się przykre wypadki, dopóki siedzenia czterech naczelników przedsiębiorstw nie zostaną zwrócone do struktury odpowiednich tramwajów, dopóki stać będą na dacy Jewhena Pawłowicza we wsi Snitynka rejonu Fastwskiego w obłasti Kijowskiej. Dlatego przyszło mi znowu, już po raz trzeci, zadzwonić na gorącą linię i zapytać o numer telefonu, z którego połą- czyłam się po raz pierwszy.

Jewhen Pawłowicz także nie spał. Czytał książkę. Szybko zrozumiał mój pomysł i w pełni się z nim zgodził. Do Snitynki pojechaliśmy pierwszym pociągiem pod- miejskim o godzinie 4.59 rano ze stacji Kijów Pasażerski (metro Dworcowa). W drodze Jewhen Pawłowicz czytał książkę Gadamera. Kiedy nie zgadzał się z jego wywodami, długo omawialiśmy to czy inne miejsce, żeby wreszcie dojść do porozu- mienia. Spadł jednak pierwszy śnieg. Za oknem, kiedy się tylko rozwidniło – znowu się otuliło. Mgłą.

Jewhen Pawłowicz szybko rozebrał ławkę. Zrozumieliśmy jednak, że trzeba będzie wykonać jeszcze jeden kurs, ponieważ każde z nas mogło udźwignąć za jednym razem tylko jedno krzesło.

Z dacy Pawłowicza do stacji kolejowej Snitynka szliśmy już nie tak wesoło, jak ze stacji do dacy. Żadne z nas nie wpadło na to, żeby wziąć rękawiczki, tak więc ręce zmarzły nam do bólu. Jednak gawędziliśmy o czymś wesoło. Aż tu moja komórka zapiszczała głosem srebrnych dzwoneczków, które rozpoczynają swój śpiew, kiedy otwiera się złota tabakierka.

Nie, to nie była ta duża czarna komórka, której numer zna trzysta osób (można go zresztą znaleźć na facebooku), a malutka zielona. Jej numer zna tylko jedna osoba. Mało tego, obiecała, że zadzwoni do mnie tylko w jednym wypadku.

Z zaskoczenia wypuściłam krzesło z rąk. Uderzyło o zmarznięty asfalt i rozleciało się na tysiąc kawałeczków.

[Tłumaczenie: Zofia Bluszcz]

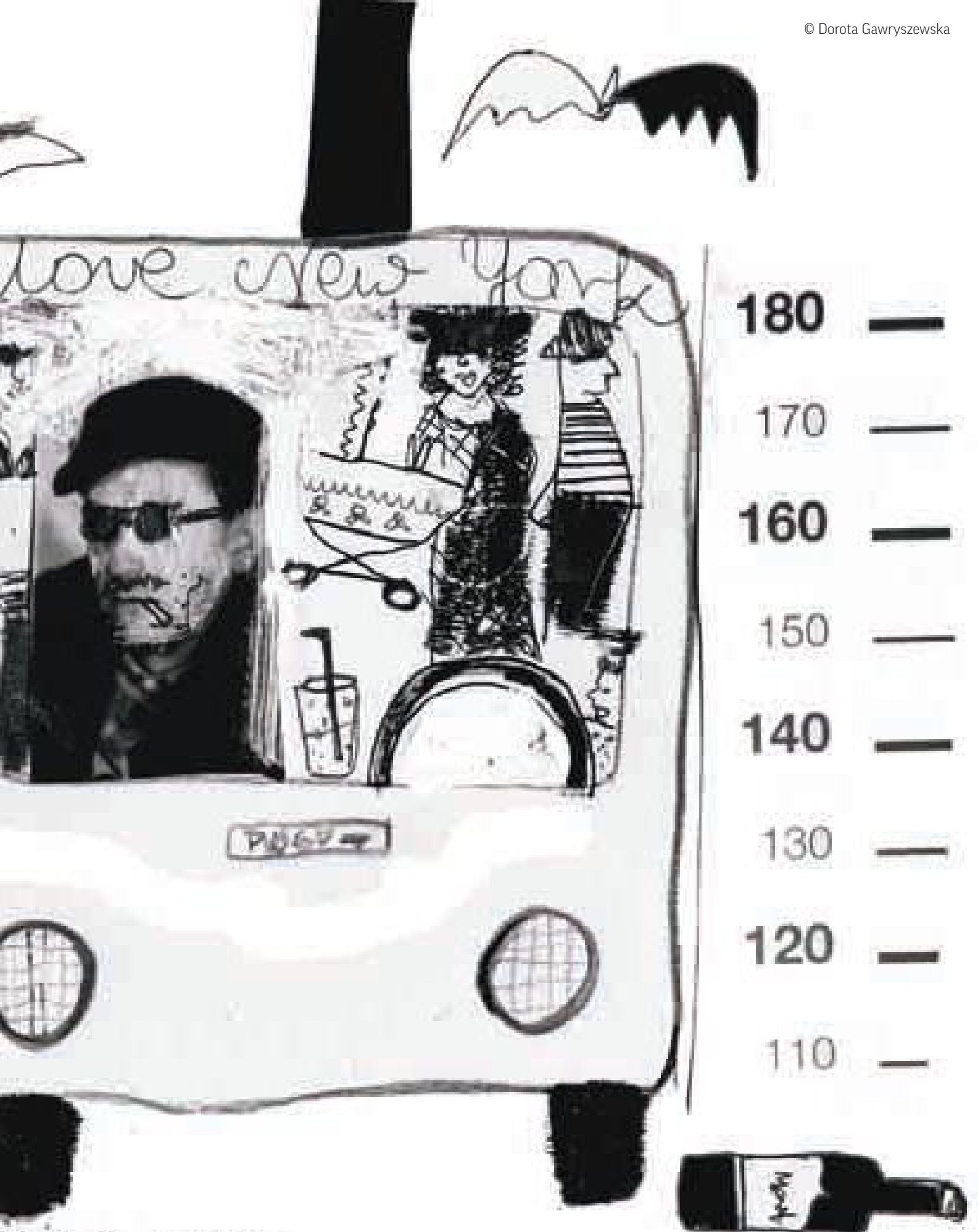

ГАЛИНА ТКАЧУК (1985, Україна) – поетка, авторка прози та літературної критики. Опублікувала поетичну книгу *Біле Благо* (2002) та прозову *Славка* (2006). Вірші Галини Ткачук виходили друком у перекладі російською, проза – польською мовами.

HALYNA TKATSCHUK (1985, Ukraine) – Dichterin, Prosaikerin und Literaturkritikerin. Verfasserin des Gedichtbandes *Weißes Gut* (2002) und des Romans *Slawka* (2006). Ihre Gedichte erschienen in russischer, ihre Prosa dagegen in polnischer Übersetzung.

HAŁYNA TKACZUK (1985, Ukraina) – poetka, prozaiczka, krytyczka literacka. Autorka tomu poezji *Białe dobro* (2002) i powieści *Sławka* (2006). Wiersze Hałyny Tkaczuk ukazywały się drukiem w przekładach na język rosyjski, zaś proza w przekładach na język polski.

MIAREM I NAGRZANA LUDZKA SKÓRA

СЯРОД УСЯГО UNTER ALLEDEM WSZYSTKO TO

- Чаго толькі няма ў Сьвіслачы!
Паглядзі!
З моста ўсё ўбачыш.

Тут ёсьць: рэшткі электрагітары са струнамі, шыны, зусім цэлая з выгляду рыдлёўка (яе можна паспрабаваць выцягнуць), пляшкі самыя розныя. Зялёныя цяжкія сьметніцы патрапілі ў ваду з прысадаў парку, паламаная лаўка – таксама адтуль.

Што яшчэ? Шмат таямнічага ды неспазнанага!

Вось нешта белае і брыдкае зачাপілася на дне і цяпер калыхаецца, выгінаецца, трапечацца ў вадзе. Нават ня хочацца казаць, да чаго яно падобнае.

Вось куртка, яна таксама зачাপілася і ня можа плысьці далей. Думаю, гаспадар ня будзе шукаць яе на дне ракі. Напэўна, яна яму ўжо непатрэбная.

Пільна ўзіраюся ў па-зімоваму празрыстую ваду:

можа, прагляне сярод усяго бледны твар чалавека, які страціў у Сьвіслачы ня толькі куртку, але й жыцьцё.

І ўсё гэта можна назіраць кожны дзень па дарозе на працу.

Ідзеш праз мост – і глядзі сабе колькі заўгодна, любуйся, калі толькі не халодна і ня сорамна, што прымуць за шызу.

Ёсьць яшчэ пад мостам нешта накшталт снараду ці бомбы. Дакладней, гэтая незразумелая рэч там была да нядаўняга часу. Кажу "ёсьць", бо ўвесь час забываюся, што яе там няма. Так мы звыкліся з ёю. Тры гады мы спрачаліся з-за яе, бо кожны з нас хаця б раз на дзень пераходзіў мост.

Сакратарка Люда казала:

– Гэта не снарад, а вялікая рыба. У яе хвост.

– Такія рыбы ў Сьвіслачы ня водзяцца, – пераконвала я яе, – гэта бомба альбо снарад, паглядзі нармальна.

– Рыба, – настойвала Люда, – яна прыплыла аднекуль, але ня здолела жыць у Сьвіслачы, таму і здохла.

– А чаму яна так добра захавалася?

– Таму, што вада халодная.

– Яе б даўно зьелі іншыя рыбы.

– А калі яны ня хочуць яе есьці?

– Ты лепей згадай кінахроніку. Помніш, як там паказваюць? З самалётаў падаюць вось такія самыя хвастатыя бомбы.

– Дык гэта бомба ці снарад?

– Нешта такое...

Мы глядзім з моста ў ваду, а людзі, якія праходзяць міма, глядзяць на нас. Робіцца няёмка. Яны думаюць, што мы дурныя.

– Усё адно, гэта бомба, – кажу я. Люда маўчыць, і мы ідзем, куды ішлі.

Тое, што гэта ўсё ж ня рыба, высветлілася. Вясной і летам вада была каламутная, а восеньню зноў – празрыстая. Вось тады мы і ўбачылі, што тая штука пад вадой як ляжала, так і ляжыць.

Ляжала яна там, ляжала да сакавіка 1996 году, а пасья зьнікла. Куды? А хто ведае? Адноўчы гляджу – быццам усё на месцы, але няма самага галоўнага – бомбы. Зьнікла. Няма пра што казаць.

Перад сьвятам перамогі над фашыстамі пайшлі з дзецьмі – Адасём і Янаю на Сьвіслач. Хацелі паглядзець жабаў. Адразу ўразіла мноства вялікіх і шырокіх маціцовых ракавінаў. А жабаў не было.

– Дзе жабы? – пытаўся Адаць.

– Павінны быць.

Мы ішлі ўздоўж бруднага берагу. Двухгадовая Яна з радасьцю шпурляла ў ваду каменьчыкі. А жабаў не было. Мне пашчасыціла ў іншым – знайшла манету.

– Глядзі, Адаць, манета!

– Дзе?

Вось, – я паказала сямігадоваму Адацю знаходку, – і тут яшчэ арол.

– Арол!?

– Расейскі.

– А... – расчараваўся Адаць.

Цікава, а якога арла ён хацеў пабачыць?

– Гэта пяць расейскіх рублёў, – патлумачыла я.

– А дзе жабы?

– Будзем шукаць... Хадзем, Яна, давай руку. А можа, жабы яшчэ не нарадзіліся...
І ў вадзе, і на беразе хапала рознага... Не было толькі таго, што мы шукалі.

– Во, Адаць, глядзі: яшчэ адна манета, – я падабрала з пяску зусім чорны круглячок.

– Зноў расейская?

– Савецкая. Пятнаццаць капеек, за іх можна было тэлефанаваць у іншы горад.
А вось і жаба.

– Дзе?

– Вось, на кавалку пенапласту.

– Дзе?

– Зараз пабачыце...

Жаба была зусім невялічкая і занадта спакойная, на нас зусім не рэагавала.
Звычайна яны толькі пры набліжэнні адразу плюхаюцца ў ваду.

Азіраюся, шукаю, чым бы паганяць жабу, каб яна скочыла. Знаходжу дубец,
варушу ім жабку – сядзіць, як прыклееная. І колер у яе нейкі металёвы. Можа,
нежывая? Выцягваю з вады пенапласт разам з жабай – як сядзела, так і сядзіць.

– Яна памерла, – канстатуе Адаць.

– Не, яна дыхае, паглядзі на яе горла.

– Жаба, жаба! – радуецца Яна.

– Зараз пабачым, ці можа яна плаваць, – кажу я і сьпіхваю жабку з пенапласту.
Плыве!

З трафеемі – маціцовымі ракавінамі і дзвьюма манетамі – пакідаем бераг
Сьвіслачы.

Дарогай згадваю манету 1570 году з Пагоняй, якая дзесяць гадоў таму на
даўгім срэбным ланцужку вісела ў мяне на шыі. Манета страчаная – шкада,
мне падаравала яе маці.

У 1986 годзе ў Менску на раскопках Дамініканскага касцёлу тым, хто знаходзіў
манету з Пагоняй, даплочвалі пяцьдзясят савецкіх капеек за штуку – такая
была прэмія. Маладыя людзі, які зараблялі на адпачынак ў Крыме, знаходзілі па
тры за зьмену. А я за пяць месяцаў – ніводнай. А як хацелася! Не для таго, каб
атрымаць пяцьдзясят капеек, а проста, каб знайсці!

Аднойчы ўбачыла нешта круглае ў пяску, думала ўсё – знайшла. З Пагоняй! Узяла,
а там манета, але на ёй – усё той самы двухгаловы арол. І што з ім рабіць?
Манеты, знойдзеныя праз стагодзьдзі, нагадваюць пра тое, што існавала, пра
дзяржавы, якія зьнікалі, каб не адрадіцца. І вось я думаю пра тое, што ніхто
ня знойдзе дробнай беларускай манеты нашага часу на беразе ракі.

► Was liegt nicht alles in der Swislatsch!
Schau hin!
Von der Brücke aus wirst du es sehn.

Da gibt es: ein E-Gitarren-Wrack samt Saiten, Autoreifen, einen scheinbar noch unversehrten Spaten (man kann versuchen ihn herauszuziehen), allerart Flaschen. Schwere grüne Müllcontainer gelangten ins Wasser von der Allee da drüben im Park, von ebenda – eine zerlegte Bank.

Was noch? Geheimnisvolles und Unbekanntes zuhauf!

Dort hat sich etwas Weißes, Widerliches am Grund verfangen und schaukelt, gaukelt, schlängelt nun durchs Wasser. Wonach es aussieht wage ich kaum zu sagen.

Dort eine Jacke, ebenfalls verfangen, kann nicht weiterschwimmen. Ihr Besitzer sucht sie wohl nicht auf dem Grunde eines Flusses. Vermutlich braucht er sie auch nicht mehr.

Unverwandt starre ich in das winterlich-klare Wasser: Womöglich schaut unter alledem das fahle Gesicht eines Menschen hindurch, der in der Swislatsch nicht nur die Jacke verlor, sondern auch sein Leben.

Und all das gibt es täglich auf dem Arbeitsweg zu sehen.

Überquerst du die Brücke – schau solange du willst, schau dich satt, wenn dich die Kälte nicht stört und dass sie dich für einen Schizo halten.

Außerdem gibt es unter der Brücke etwas Granatenähnliches, oder eine Bombe. Genauer gesagt, bis vor Kurzem lag dieser nebelhafte Gegenstand da unten. Ich sage „gibt“, denn ich vergesse immer, dass er weg ist. So sehr hatten wir uns an ihn gewöhnt. Drei Jahre lang stritten wir seinetwegen, denn wir alle gingen täglich wenigstens einmal über die Brücke.

Luda, die Sekretärin, sagte:

- Das ist keine Granate, sondern ein großer Fisch. Es hat doch einen Schwanz.
- Solche Fische gibt es in der Swislatsch nicht, – widersprach ich ihr, – es ist eine Bombe oder eine Granate, schau doch richtig hin.
- Ein Fisch, – beharrte Luda, – ist von irgendwoher gekommen, konnte aber in der Swislatsch nicht leben, drum ist er tot.
- Und warum ist er so gut erhalten?
- Weil das Wasser kalt ist.
- Die anderen Fische hätten ihn doch längst aufgefressen.
- Und wenn sie ihn nicht fressen wollen?
- Denk lieber an diese Kriegsdokumentationen. Erinnerst du dich, was sie da zeigen? Aus Flugzeugen fallen Bomben mit genau solchen Schwänzen.

- Ist es nun eine Bombe oder eine Granate?
- Sowas halt...

So schauten wir von der Brücke ins Wasser, die vorübergehenden Leute schauten auf uns. Unangenehm.

Sie dachten, wir wären blöd.

– Und doch, es ist eine Bombe, – sagte ich. Luda schwieg, und wir gingen unseres Weges.

Später zeigte sich, dass es wirklich kein Fisch war. Im Frühling und im Sommer war das Wasser trüb, im Herbst jedoch wurde es – klar. Und da sahen wir, dass dieses Ding noch immer im Wasser lag, wie es gelegen hatte. So lag es dort und lag, bis zum März 1996, dann verschwand es. Wohin? Wer weiß das schon? Eines Tages schaute ich – scheinbar alles am Platz, doch das Wichtigste fehlte – die Bombe. Verschwunden. Da gab es nichts mehr zu sagen.

Kurz vor dem Tag des Sieges über die Faschisten gingen wir mit den Kindern, Adas und Jana, an die Swislatsch. Wir wollten Frösche anschauen, doch sofort faszinierten uns die vielen großen, perlmuttfarbenen Muscheln. Frösche waren nicht zu sehen.

– Wo sind die Frösche? – fragte Adas.

– Irgendwo müssen sie eigentlich sein.

Wir gingen am schmutzigen Ufer entlang. Begeistert warf die zweijährige Jana Steinchen ins Wasser. Frösche waren nicht zu sehen. Dafür hatte ich anderweitiges Glück – ich fand eine Münze.

– Schau, Adas, eine Münze!

– Wo?

– Hier, – ich zeigte dem siebenjährigen Adas meinen Fund, – und hier ist der Adler.

– Der Adler!?

– Der russische.

– Aah.. – sagte Adas enttäuscht.

Was für einen Adler er wohl erwartet hatte?

– Das sind fünf russische Rubel, – erklärte ich.

– Und wo sind die Frösche?

– Wir suchen weiter... Komm, Jana, gib mir die Hand. Vielleicht sind die Fröschlein ja noch nicht geboren...

Im Wasser und am Ufer gab es alles Mögliche... Nur was wir suchten, fehlte.

– Da, Adas, schau: noch eine Münze, - aus dem Sand hob ich den vollkommen schwarzen Rundling auf.

– Wieder eine russische?

– Eine sowjetische. Fünfzehn Kopeken, dafür konnte man ein Ferngespräch führen. Und da ist auch ein Frosch.

- Wo?
- Da, auf dem Stück Schaumstoff.
- Wo denn?
- Gleich werdet ihr ihn sehen...

Der Frosch war ganz klein und ungemein still, auf uns reagierte er gar nicht. Gewöhnlich hüpfen sie doch, sobald sich jemand nähert, sofort ins Wasser. Ich schaute mich um, überlegte, womit man den Frosch zum Hüpfen bringen könnte. Ich fand ein Stöckchen, stupste das Fröschlein an – doch es saß da wie angeklebt. Und seine Farbe wirkte so metallisch. Ob es schon tot war? Ich zog den Schaumstoff samt Frosch aus dem Wasser – wie er gesessen hatte, so saß er.

- Er ist tot, – stellte Adas fest.
- Nein, er atmet, schau auf seine Kehle.
- Ein Frosch, ein Frosch! – freute sich Jana.
- Kommt, wir schauen, ob er schwimmen kann, – sagte ich und schubste den Frosch vom Schaumstoff. Schwimm schon!

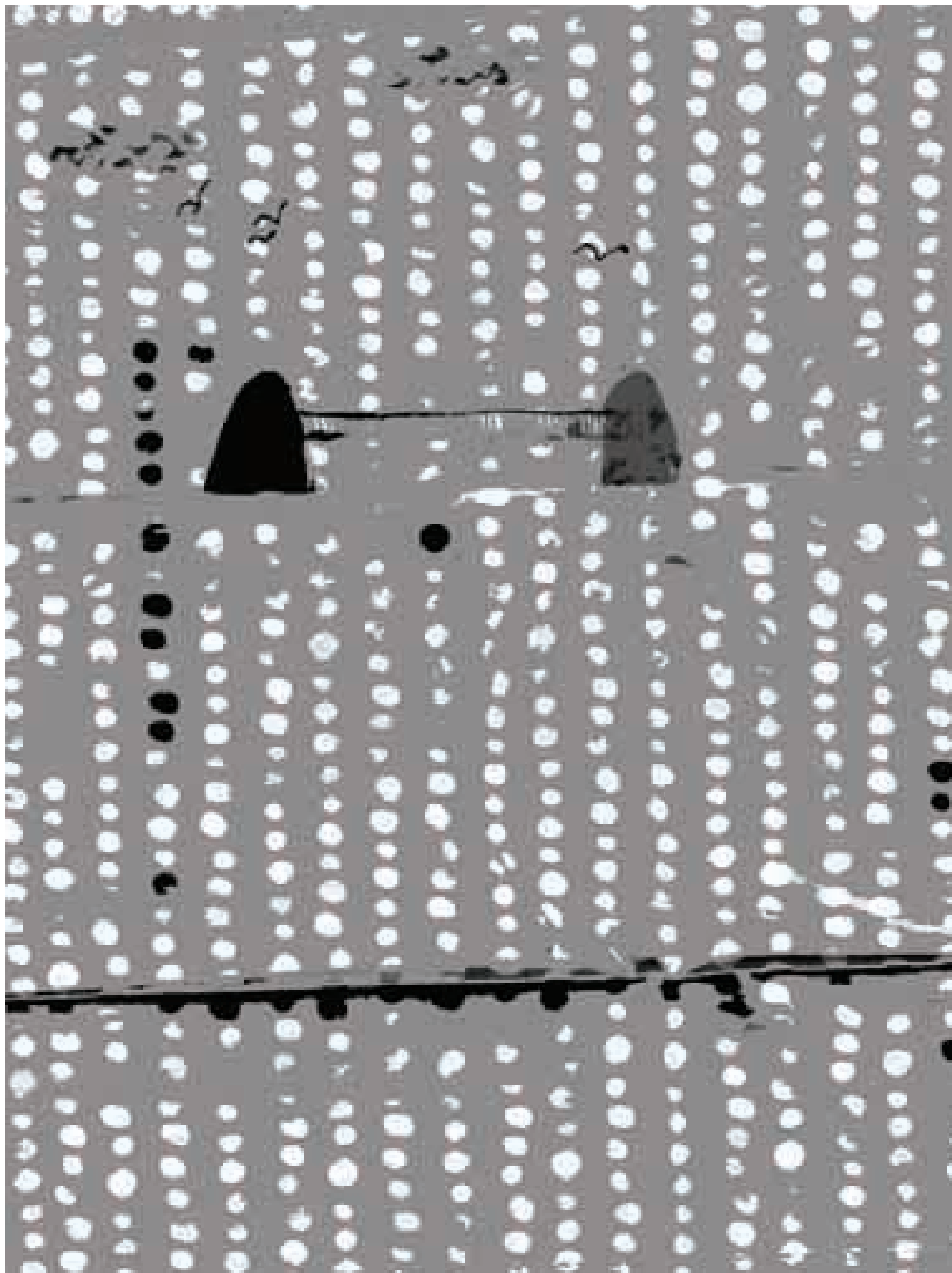
Die Trophäen – perlmutterne Muscheln und zwei Münzen – im Gepäck verließen wir das Swislatschufer.

Unterwegs dachte ich an die Münze von 1570 mit der Pahonja, die ich vor zehn Jahren an einem langen silbernen Kettchen um den Hals getragen hatte. Die Münze war verloren gegangen – schade, sie war ein Geschenk meiner Mutter gewesen. Im Jahr 1986, bei den Ausgrabungen des Dominikanerklosters in Minsk, erhielt jeder, der eine Münze mit der Pahonja fand, fünfzig sowjetische Kopeken pro Stück – zur Belohnung. Die jungen Leute, die für den Krim-Urlaub sparten, fanden bis zu drei per Schicht. Und ich in fünf Monaten – keine einzige. Und dabei wollte ich so! Nicht wegen der fünfzig Kopeken, sondern allein um des Findens willen!

Einmal sah ich etwas Rundes im Sand und dachte schon – jetzt, jetzt hab ich eine. Mit Pahonja! Ich hob es auf, es war eine Münze, doch darauf – wieder derselbe zweiköpfige Adler. Was sollte ich mit dem?

Münzen, Jahrhunderte später gefunden, erinnern an das, was einmal war, an Staaten, die verschwanden, um nicht wieder aufzuerstehen. Und so sinne ich darüber nach, dass niemand je eine kleine belarussische Münze unserer Zeit an einem Flussufer finden wird.

[Übersetzung: Tina Wünschmann]

► Czego tylko nie ma w Świsłoczy!

Patrz!

Z mostu zobaczysz wszystko.

Wszystko to: resztki gitary elektrycznej ze strunami, opony, całkiem sprawną na pierwszy rzut oka łopatę (można by ją wyciągnąć) i najróżniejsze butelki. Ciężkie zielone kosze na śmieci trafiły do rzeki z parkowych alejek, połamana ławka – również. Co jeszcze? Całe mnóstwo tajemniczych niezidentyfikowanych obiektów! Jakieś białe paskudztwo zahaczyło o dno i teraz kołysze się, wije i szamoce w wodzie. Strach nawet mówić, co mi przypomina. Dalej: kurtka, też o coś zahaczyła i nie może odpłynąć. Właściciel raczej nie będzie jej szukał na dnie rzeki. Pewnie mu niepotrzebna.

Bacnie wpatruję się w zimowo już przejrzystą wodę: może spośród wszystkiego tego wyjrzy blada twarz człowieka, który stracił w Świsłoczy nie tylko kurtkę, ale i życie. I wszystko to można obserwować codziennie w drodze do pracy. Idziesz przez most i patrzysz sobie ile wlezie, sama frajda, o ile nie jest zimno i nie obawiasz się, że wezmą cię za wariatkę.

Leży też pod mostem coś w rodzaju pocisku czy bomby. Właściwie jeszcze do niedawna leżało. Mówię „leży”, bo cały czas zapominam, że już nie leży. Bo już się do tego czegoś przyzwyczailiśmy. Trzy lata kłóciliśmy się, bo każdy z nas przynajmniej raz dziennie szedł przez most.

Sekretarka Luda mówiła:

– To nie pocisk, tylko wielka ryba. Ma ogon.

– W Świsłoczy nie ma takich ryb – odpowiadałam. – To bomba albo pocisk, weź no się przyjrzyj.

– Ryba – obstawała przy swoim Luda. – Pewnie skądś przyplęnęła, ale nie chciała żyć w Świsłoczy i zdechła.

– To czemu tak dobrze się trzyma?

– Bo leży w zimnej wodzie.

– Inne ryby dawno by ją zjadły.

– A jak nie chcą jej jeść?

– Lepiej przypomnij sobie kroniki filmowe. Pamiętasz, co tam pokazywali?

Z samolotów leciały identyczne ogoniaste bomby.

– To w końcu co, bomby czy pociski?

– No coś w tym rodzaju, wszystkie te...

Patrzemy z mostu w wodę, a mijający nas ludzie patrzą na nas. Robi nam się głupio. Myślą, że jakieś stuknięte.

– Tak czy inaczej to bomba – mówię. Luda milczy i idziemy dalej.
W końcu okazało się, że to jednak nie ryba. Wiosna i latem woda była mętna, jesienią znowu przejrzysta. Wtedy zobaczyliśmy, że to coś pod wodą leży jak leżało.

Leżało tak do marca 1996 roku, a potem zniknęło. Jak? Nie wiadomo. Patrząc któregoś razu: niby wszystko na miejscu, a bomba zniknęła. Na amen. Nie ma o czym gadać. Przez Dzień Zwycięstwa poszliśmy nad Swisłocz z dziećmi, Adasiem i Janą. Popatrzyć na żaby. Zdumiało nas mnóstwo wielkich i szerokich perłowych muszli.

A żab nie było.

– Gdzie żaby? – pytał Adaś.

– Powinny być.

Szliśmy wzdłuż brudnego brzegu. Dwuletnia Jana radośnie wrzucała do wody kamyczki. A żab nie było. Ale i tak miałam szczęście – znalazłam monetę.

– Patrz, Adaś, moneta!

– Gdzie?

– O – pokazałam siedmioletniemu Adasiowi monetę. – A tutaj jeszcze orzeł.

– Orzeł?!

– Rosyjski.

– A... – mruknął rozczarowany Adaś.

Ciekawe, jakiego orła się spodziewał?

– To rosyjskie pięć rubli – wyjaśniłam.

– A gdzie żaby?

– Poszukamy... Chodź, Jana, daj rączkę. Może żaby jeszcze się nie urodziły...

I w wodzie, i na łądzie było co oglądać... Z wyjątkiem tego, czego szukaliśmy.

– O, zobacz, Adasiu. Jeszcze jedna moneta – podniosłam z piasku całkiem czarny krążek.

– Znowu rosyjska?

– Radziecka. Piętnaście kopiejek, można było za to zadzwonić do innego miasta.

O, jest żaba.

– Gdzie?

– Tam, na tym styropianie.

– Gdzie?

– Zaraz zobaczycie...

Żaba była zupełnie malutka i podejrzanie spokojna, całkiem na nas nie reagowała. Zazwyczaj żaby wskakiwały do rzeki, kiedy tylko się do nich zbliżaliśmy.

Rozglądam się, szukam czegoś, żeby przestraszyć żabę, żeby skoczyła. Biorę patyk szturchem – siedzi jak przyklejona. I kolor ma jakiś taki metaliczny. Może nie żyje?

Wyciągam z wody styropian razem z żabą – siedzi jak siedziała.

– Umarła – stwierdza Adaś.

– Nie. Oddycha, popatrz na gardło.
– Żaba, żaba! – cieszy się Jana.
– Sprawdzimy, czy umie pływać – mówię i zrzucam żabę ze styropianu. Płynie!
Ze zdobyczą – perłowymi muszlami i dwiema monetami – opuszczamy brzeg Świsłoczy.

Po drodze wspominam monetę z 1570 roku z Pogonią; dziesięć lat temu wisiała na mojej szyi na długim srebrnym łańcuszku. Potem ją zgubiłam – szkoda, to był prezent od mamy.

W 1986 roku w Mińsku na wykopaliskach w kościele dominikanów tym, którzy znajdowali monety z Pogonią, dopłacali pięćdziesiąt radzieckich kopiejek za sztukę – w ramach premii. Młodzi ludzie, którzy zarabiali na wakacje na Krymie, znajdowali po trzy podczas jednej zmiany. A ja przez pięć miesięcy – ani jednej. A tak chciałam! Nie po to, żeby dostać pięćdziesiąt kopiejek, ale żeby po prostu znaleźć! Któregoś dnia zobaczyłam w piasku coś okrągłego i pomyślałam – jest! Z Pogonią! Podnoszę, owszem – moneta, ale na niej orzeł, i też dwugłowy. Po co mi ich orzeł? Monety znajdowane po wiekach przypominają o tym, co było, o państwach, które zniknęły, żeby się już nie odrodzić. I myślę, jak to nikt nie znajdzie we wszystkim tym na brzegu rzeki drobnej białoruskiej monety naszych czasów.

Mińsk, czerwiec 1996

[Tłumaczenie: Małgorzata Buchalik]

ПАЛІНА КАЧАТКОВА (1968, Беларусь) – празаік, літаратуразнаўца. З 1990 па 1998 год працавала ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча ў Мінску, падчас працы ў музеі далучалася да праваабрончай ініцыятывы „Вясна-96”. У жніўні 1998 года перайшла на сталую працу ў Праваабарончы цэнтр „Вясна”. Аўтар шматлікіх сцэнарыяў дакументальных фільмаў, у т.л. пра праблему смяротнага пакарання ў Беларусі. Аўтар аповесці *Паэт. Аповесць пра Максіма Багдановіча* пра юнацкія гады М. Багдановіча, зборніка навэлаў *Начныя размовы*. У 2012 г. выйшаў зборнік *Матэлі*, у склад якога уваходзіць прадстаўлены тут тэкст і які намінаваўся на прэмію ім. Гедройца у 2013 г.

PALINA KAČATKOVA (1968, Belarus) – Prosaautorin, Literaturwissenschaftlerin. Sie arbeitete von 1990 bis 1998 im Maksim-Bahdanovič-Literaturmuseum in Minsk, während dieser Zeit schloss sie sich der Menschenrechtsinitiative „Viasna-96“ an.

Seit 1998 ist sie für das Menschenrechtszentrum Viasna tätig. Sie schrieb Drehbücher für zahlreiche Dokumentarfilme, u.a. über das Problem der Todesstrafe in Belarus. Autorin der Novelle *Der Poet. Erzählung über Maksim Bahdanovič* über die Jugendjahre des Schriftstellers, sowie des Erzählbandes *Načnyja razmovy (Nächtliche Gespräche)*. 2012 erschien der Band *Matyli (Schmetterlinge)*, der auch vorliegenden Text enthält und für den Jerzy-Giedroyc-Literaturpreis 2013 nominiert wurde.

PALINA KACZATKOWA (1968, Białoruś) – literaturoznawczyni; pisze prozę. W latach 1990-1998 pracowała w Literackim muzeum Maksyma Bohdanowicza, wtedy też rozpoczęła współpracę z organizacją obrony praw człowieka „Wiasna-96”, gdzie pracuje od 1998 r. Autorka wielu scenariuszy filmów dokumentalnych m.in. o karze śmierci na Białorusi. Autorka książki *Poeta. Historia o Maksymie Bahdanowiczu* (o młodości Bahdanowicza) i zbioru opowiadań *Nocne rozmowy*. Prezentowany tekst pochodzi z tomu prozy *Motyle* (2012), nominowanego do Nagrody Giedroycia 2013.

© Matthieu Gafsou

ПАРАНОИЯ PARANOIA PARANOJA

Romanauszug
отрывок из романа
fragment powieści

▶ Министерство госбезопасности

Протокол аудиодокументирования
объекта «Жилая квартира
по адр. ул. Серафимовича, д. 16, кв. 7». 30 сентября

Ст. лейтенант Гробарь П.

Наблюдаемые проникли на объект, открыв дверь своим ключом, в 17.07. В прихожей (микрофон 2) у них состоялась беседа о Серафимовиче – они высказывали предположения о том, кем он мог быть (Гоголь: партизанский комиссар, попавший на небо, к серафимам; Лиса: партийный деятель, ведущий родословную от преподобного Серафима Саровского). Гоголь пригласил Лису на микрофон 3 (кухня), выпить чайку (с ударением на 1 слог). В процессе приготовления по репликам (Гоголь: «Какой он черный, байховый») стало понятно, что речь идет не о чайке, а о чае. Цель смыслового искажения не выявляется, признаков желания создания превратного понимания у прослушки не было. Возможно, такое поведение было продиктовано обычной «придурью». В процессе распития чая, судя по сосущим звукам, объекты начали целоваться, после чего у них началась сучка. Судя по звуку упавшего стула и характерным репликам (Лиса: «Ой, я сползаю, подтянусь»), Гоголь разместил ее на кухонном столе (схема прилагается). В процессе сучки они решили переместиться в спальню (микрофон 1), где случивались еще 45 минут. Вслед за этим Гоголь лежал и издавал гудение с помощью губ, носа, рота и других органов дыхания, подражая то ли паровозу, то ли кораблю. С помощью этих не оформленных в слова звуков Гоголь пытался сообщить некую особенность своего состояния, о чем свидетельствуют следующие речевые повороты: «Это сначала было похоже на „уууу“, а потом мы ускорились,

и оно стало таким „ууууээээ“. Или «Мы стали так, ритмично, и началось просто „эээээаааа“». Лиса вела себя так, будто это словесное поведение Гоголя является понятным ей и в целом соответствует манере поведения нормального человека. Так, во время второго «ууууэээээ» она переспросила, не было ли это более грудным, таким «уууу–эээээ–ееееexxxx», и он согласился, что было. Не исключено, что наблюдаемые изъяснялись неким шифрованным языком, о звукозначениях которого сговорились ранее. Также нельзя исключать, что в этом фрагменте беседа велась под воздействием галлюциногенов, наблюдаемые обсуждали какой-то свой наркотический «приход». Через 10 мин. беседа пошла более-менее по существу.

Лиса. Как ты думаешь, нас вычислили? Нас могут слушать сейчас?

Гоголь. Мне все равно. Правда. Мне все равно.

Лиса. Все наши стоны, все наши словечки, все то, что только для нас?

Гоголь. Клянусь тебе, это неважно. Но я думаю, что нас, скорей всего, слушают.

Лиса. Но как они узнали? Квартиру ты ведь снимал через Борьку?

Гоголь. Знаешь, если ступить на путь параноидальных допущений, придешь к выводу, что первым, кто мог им позвонить, был как раз Борька. Вся эта затея – нужна квартира для родственницы знакомой, а она сама не может – согласишься, звучит как хороший повод для звонка им. Но я не думаю, что Борька нас сдал.

Я вообще не хочу думать о том, почему нас слушают.

Лиса. Раз или два раза в неделю я выхожу в салон красоты. Тот факт, что, заходя в подъезд с этим салоном красоты, я прохожу мимо его входа и поднимаюсь наверх, в снятую для нас квартиру, отнюдь не лежит на поверхности. Для того чтобы его установить, нужно отслеживать публику в салоне, а никого подозрительного я там никогда не видела.

Гоголь. Теория красивая. Работает только в том случае, если исключить вероятность того, что у тамошних визажисток лейтенантские погоны. Послушай. Раз или два раза в неделю мы оказываемся в одном и том же месте. Ну один раз мне удалось уйти от наружки, пройдя через сквозные подъезды (если только они не играли со мной, показывая, что да, мол, ушел), ну два... Ну возникло у меня впечатление, что за мной сейчас не следят, но ведь это можно трактовать и как прямое доказательство того, что наша берлога найдена и поставлена на аудиомониторы. Скорей всего, им известно, что наши с тобой маршруты совпадают в районе улицы Серафимовича. Все, что дальше, – вопрос личного выбора товарища Муравьева.

Лиса. Ты думаешь, они были здесь? Трогали... нашу кровать? Видели наши... дурости? Люди в серых костюмах, в свитерах, в ботинках? Чужие, пахнущие ужасными одеколонами люди?

Гоголь. Давай не будем это исключать.

Лиса. И он... Он здесь был?

Гоголь. Я не знаю. Может, нас и не слушают, глупая! Не отстраняйся, иди ко мне.

Лиса. Они слышат наши тайные имена, они знают, что ты – медведь, они слышат, как мы копошимся, как говорим об оргазмах?

Гоголь. Маленькая, не бойся. Здесь никого нет. МГБ – пидарасы! Вот, слышишь, если бы они были рядом, они бы запротестовали, милая, не колотись.

Лиса. Мне холодно.

Гоголь. Тебе не может быть холодно... Не бойся, слышишь, не бойся! Слушай, вот слушай меня:

я думаю, что никакого МГБ на самом деле не существует...

Лиса. Бгга. Это как?

Гоголь. Спокойно, слушай. Вот представь: действительно есть ведомство, со своими целями, своими интересами, охраняют порядок. Так в любой стране такое ведомство есть. Там работают обычные, нормальные люди, как вот этот опер, о котором «Эсбэшка» написала. Ну, ловят кого-то, ну, может, даже слушают. Обычные люди. Семья есть, дети, под гитару поют, на звезды смотрят. Чего их бояться? Это черное липкое чувство, в котором мы сейчас, Лиза, тонем, – это чувство не имеет к ним никакого отношения. Это чувство производим мы. Ну да, у них – табельный ПМ, хорошая зарплата, пенсия, жилье. Ну да, стекла тонированные и морда внимательная. Но они – не страшные. Они обычные! Ну ты прикинь, вот про наши оргазмы слушать! Или, как ты меня с кровати скидываешь, писать! Ну? Серьезная работа?

Вся их страшность, всеведущность – плод нашей паранойи. Перестанем бояться их – они перестанут быть серьезными. Ну что нам грозит? Вот по максимуму? Ну что? Тюрьма? Наркоты подбросят, и в тюрьму? Ну? Этого мы боимся? Того, что щами будут кормить и в камерах с парашей содержать?

Нет, мы трясемся от того, что они – ох уж это страшное местоимение, – что они все знают. Что они могут забрать у нас – нас самих. Что они одним сжиманием губ во время допроса нас раздавят. Что они видят нас насквозь, знают, что мы следующим скажем. А они – обычные семьянины, которые думают, как бы себе тачку поновей прикупить и с работы к жене пораньше слинять. Без нашего страха, этих липких волн...

Лиса. Но мне страшно.

Гоголь. Это – не плод их работы. Это – твоя паранойя. Изгони ее из себя, и нам ничто не будет угрожать!

Лиса. Всего один аргумент против. Сераковский, о котором ты рассказывал. Не моя паранойя его выкрала.

Гоголь. Послушай. Зигмунд Сераковский, Валерий Врублевский, Ярослав Домбровский – это... Это очень сложно. Они... были романтиками и идеа-

листами. Ну и дураками, конечно, они были. Они, как декабристы, – взяли чистыми руками копать счастье на всей земле. Мотылек против танка... Лучше бы сидели и историю Великого княжества Литовского учили... Я одно тебе скажу: никакой необходимости их похищать не было. Их заговор изначально был утопией, романтической мечтой, в которую только они и верили. На них бы шикнуть, как на детей, сами бы разбежались... А потому я не знаю, что с ними стало и при чем здесь МГБ. Не знаю. Очень странная история. И все.

Лиса. И все? Ты говорил с вдовой одного из них. Вдовой. Его уже нет, а она – есть. Ничего не понятно, но его нет. С ней нет. Мне страшно. Я вижу, что и тебе страшно. Они тебя слышат. Не надо так, не надо. Можно, я оденусь? *Гоголь.* Боишься, что они услышат тебя голую? Внимание! Елизавета надевает трусики! Они с трудом натягиваются на ее маленькую попку!

Лиса. Прекрати, медведь!

Гоголь. Елизавета затягивает лифчик! О, одна грудка вывалилась!

Лиса. Ну прекрати ж ты, ну!

Гоголь. Продолжаем репортаж для офицеров прослушки, которых нелегкая доля оторвала сегодня от жены и детей и бросила в пучину борьбы со шпионами. Блузка застегнута и одернута, но видели бы вы, мои знаменосные, тот вид, который открывается сзади! О, объект уходит! Объект заперся в санузле! Вот сейчас, родимые, я понимаю, какая сложная у вас служба: я ни черта не вижу, но вот эти сдавленные звуки, издаваемые впихиваемой в джинсы тугой поп-кой, просто сводят меня с ума! Как же тяжело вам, родимые!

Микрофон 4

Лиса. Да замолчи ж ты, медведина!

Наблюдаемые спешно одеваются и покидают объект. Гоголь напоследок кричит: «Не скучайте, товарищ офицер!»

Министерство госбезопасности

Протокол аудиодокументирования
объекта «Жилая квартира
по адр. ул. Серафимовича, д. 16, кв. 7». 4 октября

Мл. лейтенант МГБ Геворкян А. М.

Появившись на объекте в 16.00 (дверь открыл ключом), Гоголь что-то долго делал на кухне: судя по характеру звуков, готовил ужин. Лиса появилась в 19.30, они прошли на микрофон 3, кушали. После ужина уединились в спальне (микрофон 1), где занимались любовью. После этого вели разговоры личного, интимного характера либо говорили о вещах, не имеющих информативной ценности и отношения к текущей общественно-политической ситуации.

В частности, вспоминали детство. Ввиду отсутствия мотивов для документирования этих сведений, эти разговоры, интересные только им двоим, опускаются. После этого объекты заснули и спали всю ночь на объекте. В 08.35 Гоголь проснулся, чем-то гремел на кухне, затем, зайдя на секунду в спальню к Лисе, покинул объект, не разбудив ее. Лиса ушла с объекта в 10.30.

Протокол возвращен в управление аудирования с резолюцией «повтори, аудиодекриптация».

Министерство госбезопасности

Повторную расшифровку аудирования объекта «Жилая квартира по адр. ул. Серафимовича, д. 16, кв. 7» от 4 октября выполнил *ст. оп. уп. Цупик Е. П.*

Гоголь встретил Лису на микрофоне 2 словами: «Курица в ананасах там». После еды пошли на микрофон 1, где наблюдаемые ок. 1 часа издавали звуки страстного, животного происхождения. Разговор завел Гоголь.

Гоголь. Расскажи мне про детство.

Лиса. Я выросла в городе Кобрине, осененном колесом обозрения. Это была главная постройка Кобрина, колесо возвышалось над ним, как ратуша над стареньким европейским городком, и у меня до сих пор ощущение, что жизнь в Кобрине неким тайным образом регулировалась с этого колеса, рисовавшегося на закатах мрачным паучьим силуэтом. В Кобрине я закончила среднюю школу и уехала поступать в город Минск. Там мое детство закончилось.

Гоголь. Я ведь не анкету у тебя спрашиваю. Скажи, что ярче всего помнишь из детства? Какой образ приходит в голову при слове «детство»?

Лиса (после долгого молчания). Наш дом был деревянным, трехэтажным, на пять семей: такие строили сразу после войны. Он гнезвился в зарослях шиповника, и перед ним была лужайка с малюсенькими розами, бабушка их поливала и подрезала. Я там однажды видела настоящего ежа: он бежал трусцой, как собака, и настолько не вязался с картинкой ежа в букваре, что я уже тогда заподозрила, что взрослый мир – сплошное вранье.

Гоголь. Что детский мир, придуманный взрослыми, вранье, ты хочешь сказать?
Лиса. Нет. Именно взрослый мир вранье, а не детский. К детскому миру у меня до сих пор никаких претензий нет. Дом был на глиняном обрыве, внизу – овраг с пересохшим ручьем, овраг, поросший такой пекучей крапивой... Однажды в овраге появился старый автобус, с которого буквально за ночь сняли все полезное: колеса, двигатель, радиатор. Осталась только кабина с рулем и кучей кнопок. Я буквально переселилась в него. Я помню, что дверь открывалась таким рычагом, до которого я едва доставала, а по центру приборной доски был огромный, с мое лицо, спидометр, стрелка которого двигалась по мере того, как я разгонялась. Теперь уже не вспомню, удавалось ли мне на нем взлететь... Я возила на автобусе совсем немного людей: старого пенсионера-соседа, который все время ходил в коричневом костюме, прямой, добрый, да таким и умер. Папу с мамой, которых я уже тогда толком не помнила. Девочку из соседнего дома, которая не могла ходить – у нее было что-то с ногами. И она сидела у окна и постоянно смотрела вниз, а я срывала розы и выкладывала перед ее глазами слова: «папа», «мама» – два парных слога, которых у меня никогда не было.

На приборной доске было два круглых, выпуклых индикатора зеленого и красного цвета. Когда солнце попадало на них, они загорались таким рубиновым, таким изумрудным оттенками, которые я позже видела лишь у Шагала. Перезимовав, автобус провалился крышей, в нем стало мокро и неудобно, к тому же кто-то свинтил руль, просто ради прихоти, – он валялся рядом, беспомощный, как сбитое машиной животное. Я еще некоторое время ездила, но это давалось все сложнее, воображение как будто закаменело, и переключатели теперь не загорались драгоценным сиянием, да и в спидометре кто-то разбил стекло и вытащил стрелку. Взрослый мир, с настоящими машинами и полетами, оказался полной фальшивкой... Твой ход.

Гоголь. Рассказать тебе о детстве?

Лиса. Что первое приходит тебе в голову при этом слове: «детство»?

Гоголь. Дай подумать. Чернильная синева ночи...

Лиса. Чернильная синева? Это как?

Гоголь. Это как взгляд в чернильницу на просвет.

Лиса. Чернильница. Это бутылка с плодово-ягодным вином? Краситель для принтера? Метафора немножко скисла. Ее прибил прогресс!

Гоголь. Хорошо, темно-синяя, похожая на окантовку ярлычка Internet Explorer синева ночи...

Лиса. Ладно, хватит дурачиться. Я не буду перебивать.

Гоголь. Чернильная чернота ночи, с хрусталем созвездий над головой, и мама, огромная, теплая мама подставляет горячий, живой сосок, наполненный сонным молоком, но сосок еще нужно нащупать среди покрывшегося

ледяной коркой, заиндеветшего меха. Тыкаешься в него своим влажным носом, и сгораешь от нетерпения, и мерзнешь, и дрожишь. Чуть позже – ныряние в полынью, трепетные вздрагивания враз перекушенной рыбины во рту, фосфоресцирующее, как будто на компьютере нарисованное, полярное сияние над головой, и главное – осознание того, что, какой бы долгой ни была жизнь, рыба в океане и мерцание сияния над головой не кончатся никогда... Блин, ну что ты делаешь!

Лиса. Анатолий Невинский: родился в семье полярных медведей, а общению с дамами учился в Институте картофелеводства, но я ведь с тобой серьезно! Я была с тобой искренна! Искрометно искренна!

Гоголь. А я тебя не скидывал с кровати.

Лиса. Давай рассказывай, медведь. И без дурашества! Ну, серьезно!

Гоголь. Солнечный зайчик на огромных досках пола. Сонный полдень, мама готовит на кухне, а дома – такая тишина, что слышно, как трутся друг о друга пылинки в луче света. Хотя нет, не трутся, скорей – сталкиваются с едва слышным стеклянным звоном. Я лежу в солнечном пятне на полу, полностью в него поместившийся, закомпонованный, заключенный в него. Закрываешь глаза и видишь изнанку собственных век – ярко-красное марсианское марево в бесформенных радужных пятнах. Я, наверное, играл тогда в каких-нибудь солдатиков, но все ушло: остался только яркий, теплый, но не горячий свет, обнимающий меня на полу. Сейчас, пожалуй, для меня этот образ наполнен почти религиозным смыслом: я и солнце. Солнце не изменилось, даже доски пола все на своем прежнем месте, но эта детская открытость новому, не нуждающемуся в интерпретации, – ушла. Условно говоря, мне не лежать больше в том пятне света, не лежать с теми же мыслями, теми же сказочными замками, рисовавшимися в оранжевых облаках внутренней поверхности век.

Лиса. А давай встретимся в городе. По-настоящему, в реале.

Гоголь. В смысле?

Лиса. Устроим себе классическое свидание.

Тихая прогулка, макиато в кафе.

Гоголь. Ну. Это как-то не приходило мне в голову. Ты помнишь, за нами могут следить? Помнишь, как боялась прослушки? Нас же моментально опознают – идентифицируют камеры слежения или просто мои топтуны сообщат, что у меня – новый контакт. Если до сих пор не знают.

Лиса. Давай придумаем, как их обмануть. Я хочу идти по улице, кутаясь в твое плечо. И чтобы шел дождь, и чтобы по отдельности было холодно, а вместе – тепло.

Гоголь. Нужно подумать. Но, что бы мы ни придумали, вероятность того, что мы сможем разгуливать по городу незамеченными, довольно мала... Помнишь, как быстро к нам приклеился тот рыжий боров в гавайской

рубашке на генеральной репетиции? Так что вся эта затея – безумие. Но мы можем наметить маршрут и прогуляться по нему с разницей в час. Сначала ты, потом – я. А потом соберемся здесь и обсудим... Хотя такое поведение тоже будет подозрительным. Мы можем прогуляться так: ты в субботу, в восемь вечера, я – в воскресенье, в восемь вечера. Наши глаза будут видеть одно и то же – прохожих, огни машин, фонари, воздух, ветер... Мы будем как бы вместе. *Лиса*. Я не хочу «как бы». Давай рискнем. Ты и я. Один воздух, один ветер, одни прохожие на двоих. *Гоголь*. Но «наружка»! *Лиса*. Ты ведь сам сказал, все это – паранойя. А даже если нет... Гори оно все...

PARANOIA

► **Ministerium für Staatssicherheit**

Protokoll akustische Wohnraumüberwachung
Objekt Mietwohnung
ul. Serafimowitscha, Hs 16, Whg 7
30. September

Oberstlt P. Grobar

Die observierten Personen betraten das Objekt nach schlüsselmäßiger Öffnung der Tür um 17.07 Uhr.

In der Diele (Mikrofon 2) führten sie ein Gespräch über Serafimowitsch: Sie äußerten Vermutungen über dessen möglichen Hintergrund (Gogol: Kommissar einer Partisaneneinheit, der im Himmel gelandet ist, bei den Serafim; Fuchsie: Parteifunktionär, dessen Stammbaum sich bis zum Heiligen Seraphim von Sarow zurückverfolgen lässt). Gogol bat Fuchsie zum Mikrofon 3 (Küche), auf ein „Grauöhr!“ (unsicher). Im Zuge der Zubereitung ließen weitere Äußerungen (Gogol: „Der ist ja schön schwarz, mit Fruchtstückchen“) darauf schließen, dass von einem Tee die Rede war, evtl. einem Schwarztee der Sorte Pekoe. Der Zweck der mutwilligen Entstellung wurde nicht ersichtlich, Anhaltspunkte für eine gezielte Täuschung der akustischen Überwachung konnten nicht ermittelt werden. Möglicherweise ist dies Verhalten lediglich der üblichen „Spinnerei“ geschuldet. Im Zuge des Teekonsums begannen die Objekte, den Sauggeräuschen nach zu schließen, einander Küsse

zu verabfolgen, anschließend kam es zur Kopulation. Dem Geräusch eines umgefallenen Stuhles und charakteristischen Äußerungen nach zu schließen (Fuchsie: „Ah, ich rutsch ab, ich zieh mich wieder hoch“), hat Gogol sie auf dem Küchentisch platziert (Schema beil.). Im Zuge der Kopulation beschloss man, ins Schlafzimmer (Mikrofon 1) umzuziehen, wo weitere 45 Minuten kopuliert wurde. Anschließend tätigte Gogol liegend Pfeifgeräusche unter Zuhilfenahme von Lippen, Nase, Mund und weiteren Atemwegsorganen, in der Art einer Dampflokomotive oder eines Nebelhorns. Vermittels dieser nicht in Worte gefassten Geräusche wollte Gogol seinem besonderen Zustand Ausdruck verleihen, was aus den folgenden Wendungen ersichtlich wird: „Erst war es so 'uuuu', dann sind wir schneller geworden und es war so ein 'uuuuuuuuuu'“. Oder: „Wir waren so im Rhythmus und dann ging es einfach 'eeeeaaaa'“. Fuchsies Verhalten ließ darauf schließen, Gogols verbales Gebaren sei ihr verständlich und erscheine ihr in keinster Weise unnormale. So fragte sie während des zweiten 'uuuuuuuuuu' nach, ob es nicht ein eher brushtiges 'uuuu-eeeehhhhh' gewesen sei, was er bejahte. Es kann nicht ausgeschlossen werden, dass die observierten Personen sich einer chiffrierten Sprache bedienten, deren Lautbedeutungen vorab vereinbart worden waren. Ferner kann nicht ausgeschlossen werden, dass dieser Gesprächsabschnitt unter dem Einfluss halluzinogener Substanzen stand und die observierten Personen ihren Rauschzustand erörterten. Nach 10 Minuten wurde das Gespräch mehr oder weniger wesentlich.

Fuchsie. Glaubst du, die haben uns auf dem Schirm? Können die uns jetzt hören?

Gogol. Ist mir egal. Ehrlich, das ist mir ganz egal.

Fuchsie. Unser ganzes Gestöhn, unsere kleinen Worte, alles, was nur uns gehört?

Gogol. Das spielt keine Rolle, ganz ehrlich. Aber ich nehme eher an, dass sie uns abhören.

Fuchsie. Aber wie sind sie dahinter gekommen?

Du hast die Wohnung doch über Borka gemietet?

Gogol. Weißt du, wenn du dich auf paranoide Verdächtigungen einlassen willst, musst du zu dem Schluss kommen, dass der erste potentielle Anrufer ausgerechnet Borka ist. Diese ganze Geschichte – ich brauche eine Wohnung für die Verwandte einer Bekannten, aber die kann nicht selbst – das klingt doch wirklich nach einem guten Grund, bei ihnen anzurufen. Aber ich glaube nicht, dass Borka uns verpiffen hat. Ich will überhaupt nicht überlegen, warum wir abgehört werden.

Fuchsie. Ein- oder zweimal die Woche gehe ich in den Schönheitssalon. Dass ich zwar den entsprechenden Hauseingang nehme, dann aber nicht in den Salon, sondern hoch in die für uns gemietete Wohnung gehe, ist alles andere als offensichtlich. Um das herauszubekommen, müsste man das Publikum im Salon ausspionieren, da habe ich aber nie verdächtige Gestalten gesehen.

Gogol. Nette Theorie. Aber nur, wenn man von vornherein ausschließt, dass

die Visagistinnen auch Schulterklappen mit Sternchen tragen könnten. Pass auf. Ein- oder zweimal die Woche sind wir beide an einem Ort. Einmal bin ich dem Außendienst durch die Hintertür entwischt (falls die nicht nur mit mir gespielt haben), lass es zweimal gewesen sein. Jetzt kommt es mir nicht mehr so vor, als würde ich überwacht, aber das kannst du genauso gut als handfesten Beweis dafür nehmen, dass unsere Bärenhöhle schon entdeckt und verwanzt ist. Sie wissen höchstwahrscheinlich, dass sich unsere Wege irgendwo in der Serafimowitscha kreuzen. Alles weitere dürfte im persönlichen Ermessen des Genossen Murawjow liegen.

Fuchsie. Du meinst, sie waren hier? Sie haben... unser Bett angefasst? Unsere Spinnereien gesehen? Männer in grauen Anzügen, in Pullovern, Stiefeln? Fremde Männer mit widerlichem Rasierwassergeruch?

Gogol. Wir sollten es nicht ausschließen.

Fuchsie. Und er... Er war auch hier?

Gogol. Weiß ich nicht. Vielleicht hören sie uns ja auch gar nicht ab, Dummelein! Nein, komm her.

Fuchsie. Sie hören unsere heimlichen Namen, sie wissen, dass du mein Bär bist, sie hören, wie wir hier rummachen und über unsere Orgasmen reden?

Gogol. Hab keine Angst, Kleines. Hier ist niemand. Beim MfS sind alle schwul! Siehst du, wenn sie hier wären, hätten sie jetzt schon protestiert, Schatz, ganz ruhig.

Fuchsie. Mir ist kalt.

Gogol. Dir kann gar nicht kalt sein. Komm, du brauchst keine Angst zu haben! Hör mir jetzt mal zu: Ich glaube, es gibt eigentlich gar kein MfS.

Fuchsie. Pfft. Wie bitte?

Gogol. Warte, hör mir zu. Stell dir mal vor: Es gibt tatsächlich diese Behörde mit ihren Zielen, ihren Interessen, und sie erhalten die Ordnung aufrecht. So eine Behörde gibt es in jedem Land. Da arbeiten ganz normale Durchschnittstypen, wie dieser Operative, über den was in der SB stand. Die schnappen mal einen, hören vielleicht sogar wen ab. Ganz normale Menschen. Die haben Familie, Kinder, singen zur Gitarre, schauen sich die Sterne an. Wozu sich vor denen fürchten? Dieses schwarze, klebrige Gefühl, Lisa, in dem wir gerade ertrinken, das hat überhaupt nichts mit denen zu tun. Dieses Gefühl erzeugen wir selbst. Okay, sie haben ihre Makarow, fettes Gehalt, Rente, Wohnung. Okay, sie haben getönte Scheiben und diese Habt-Acht-Visage. Aber sie sind nicht schrecklich. Sie sind stinknormal! Stell dir einfach vor, wie sie sich das über unsere Orgasmen anhören! Oder mitschreiben, wie du mich aus dem Bett schmeißt! Was ist denn das für ein Job?

Ihr ganzer Schrecken und ihre Allwissenheit sind nur aus unserer Paranoia geboren. Wir müssen nur aufhören, uns vor ihnen zu fürchten, schon können wir sie nicht mehr ernst nehmen. Was kann uns denn passieren? Im schlimmsten Fall? Was denn? Gefängnis? Sie jubeln uns Drogen unter und stecken uns ins Gefängnis?

Und?

Haben wir etwa Angst davor? Dass wir Suppe löffeln müssen und der Kübel direkt in der Zelle steht?

Nein, wir schlottern davor, dass sie – immer dieses grässliche Pronomen –, dass sie alles wissen. Dass sie uns um uns selbst berauben. Dass sie uns beim Verhör mit ihren zusammengepressten Lippen zerquetschen. Dass sie uns in- und auswendig kennen und wissen, was wir als nächstes sagen werden. Dabei sind sie bloß normale Familienväter, die sich überlegen, wie sie sich ein neues Auto zulegen und heute mal ein bisschen früher Feierabend machen könnten. Ohne unsere Angst sind diese klebrigen Wellen ...

Fuchsie. Ich habe aber Angst.

Gogol. Die kommt aber nicht von ihrer Arbeit. Das ist deine Paranoia. Reiß sie dir aus, und wir haben nichts mehr zu befürchten!

Fuchsie. Ein einziges Gegenargument. Serakowski, von dem du erzählt hast.

Der ist nicht von meiner Paranoia verschleppt worden.

Gogol. Pass auf. Sigmund Serakowski, Waleri Wrublewski und Jaroslaw Dombrowski sind... Das ist sehr kompliziert. Sie waren Romantiker, Idealisten. Und dumme Jungs, das natürlich auch. Wie die Dekabristen wollten sie mit bloßen Händen die ganze Welt beglücken. Schmetterlinge gegen Panzer. Die hätten sich besser auf den Hosenboden gesetzt und die Geschichte des Großfürstentums Litauen studiert. Nur soviel: Es wäre überhaupt nicht nötig gewesen, sie verschwinden zu lassen. Ihre Verschwörung war von Anfang an utopisch, ein romantischer Traum, an den nur sie selbst glaubten. Hätte man sie einmal richtig angeraunt, sie hätten sich von selber verkrümelte. Deshalb weiß ich auch nicht, was aus ihnen geworden ist und was das MfS damit zu schaffen hat. Ich weiß es nicht. Eine wirre Geschichte. Nichts weiter.

Fuchsie. Weiter nichts? Du hast mit einer der Witwen gesprochen. Seiner Witwe. Er ist nicht mehr da, sie schon. Alles völlig unklar, aber er ist nicht mehr da. Nicht mehr bei ihr. Und ich habe Angst. Ich sehe doch, dass du auch Angst hast. Sie hören dich. Das geht doch so nicht. Ich zieh mich lieber an, ja?

Gogol. Hast du etwa Angst, dass sie dich nackt hören? Achtung, Achtung! Jelisaweta steigt in ihren Schlüpfer! Er spannt gewaltig über ihrem kleinen Po!

Fuchsie. Hör auf damit, Bär!

Gogol. Jelisaweta zieht den BH an! Hoppla, eine Brust ist rausgepoppt!

Fuchsie. Du sollst aufhören damit!

Gogol. Wir setzen unsere Live-Übertragung für die Offiziere der Firma Horch und Guck fort, die das unerbittliche Schicksal heute von Weib und Kind getrennt und in den Schützengraben des Spionageabwehrkampfes geworfen hat. Die Bluse ist zugeknöpft und strammgezogen, aber wenn ihr sehen könntet, teure Bannerträger, welches Bild sich nun von hinten bietet! Oh, das Objekt tritt ab! Das Objekt hat

sich in der Nasszelle verbarrikadiert! Nun wird mir klar, ihr lieben Brüder, welcher schweren Dienst ihr tut: Ich sehe überhaupt nichts mehr, aber das gedämpfte Fauchen, mit dem der straffe Po grad in die Jeans einfährt, bringt mich um den Verstand!

Ich leide mit euch, liebe Brüder!

Mikrofon 4

Fuchsie. Halt endlich die Klappe, du Riesenbär!

Die observierten Personen kleideten sich hastig an und verließen das Objekt.

Gogol rief im Hinausgehen:

„Fühlen Sie sich wie zu Hause, Genosse Offizier!“

Ministerium für Staatssicherheit

Protokoll akustische Wohnraumüberwachung

Objekt Mietwohnung

ul. Serafimowitscha, Hs 16, Whg 7

4. Oktober

Unterlt MfS A.M. Geworkjan

Nach Betreten des Objektes um 16.00 Uhr (Tür schlüsselmäßig geöffnet) war Gogol lange in der Küche zugange. Den Geräuschen nach zu urteilen, bereitete er das Abendessen zu. Fuchsie erschien um 19.30 Uhr, sie wechselten zu Mikrofon 3 und aßen. Nach dem Abendessen zogen sie sich ins Schlafzimmer (Mikrofon 1) zurück und machten dort Liebe. Danach führten sie Gespräche persönlich-intimer Natur oder sprachen über nicht operativ relevante Sachverhalte ohne Bezug zur Staats- und Gesellschaftsordnung. Unter anderem ging es um Kindheitserinnerungen. Aufgrund mangelnder Relevanz wurde von einer schriftlichen Dokumentation dieser Äußerungen, deren Inhalt nur für die beiden von Interesse ist, Abstand genommen. Später schliefen die Objekte ein und verbrachten die ganze Nacht schlafend im Objekt. Um 08.35 Uhr erwachte Gogol, hantierte in der Küche herum und verließ nach kurzzeitiger Rückkehr ins Schlafzimmer zu Fuchsie das Objekt, ohne diese zu wecken. Fuchsie verließ das Objekt um 10.30 Uhr.

Protokoll zurück in die Abteilung Akustische Wohnraumüberwachung mit dem Vermerk „nochmalige Audiodekodierung“.

Ministerium für Staatssicherheit

Zweitdekodierung Audioaufzeichnung Objekt
Mietwohnung ul. Serafimowitscha, Hs 16, Whg 7
vom 4. Oktober, erstellt von *LtdOpBev J.P. Zupik*

Gogol empfing Fuchsie an Mikrofon 2 mit den Worten: „Ich hab Hühnchen in Ananas gemacht.“ Nach dem Essen wechselten die observierten Personen zu Mikrofon 1, wo sie ca. 1 Stunde lang Lautäußerungen tierisch-heftigen Charakters tätigten. Gogol eröffnete anschließend das Gespräch.

Gogol. Erzähl mir von deiner Kindheit.

Fuchsie. Aufgewachsen bin ich in Kobrin, im Schatten eines Riesenrads. Es war das beherrschende Bauwerk, das Riesenrad thronte über Kobrin, wie ein Rathaus über einem historischen europäischen Städtchen, und ich habe immer noch den Eindruck, dass das Leben dort insgeheim von diesem Rad aus gesteuert wurde, das sich in der Abenddämmerung als düsteres Spinnennetz vom Himmel abhob. In Kobrin bin ich zur Mittelschule gegangen, anschließend zum Studium nach Minsk. Dort war es mit meiner Kindheit dann vorbei.

Gogol. Ich wollte doch keine Fragebogenauskunft von dir. Erzähl mir, woran du dich am deutlichsten erinnerst. Welches Bild steht dir vor Augen, wenn du „Kindheit“ hörst?
Fuchsie (nach längerer Pause). Wir lebten in einem Holzhaus, zwei Etagen für fünf Familien, so war in der Nachkriegszeit bei uns gebaut worden. Es lag eingebettet in Heckenrosensträucher, und vor dem Haus war eine kleine Grasfläche mit winzigen Rosen, die Großmutter goss und schnitt. Dort habe ich einmal einen richtigen Igel gesehen. Er lief dort ganz gemütlich wie ein Hund und hatte so gar nichts mit dem Igelbild in der Fibel zu tun, dass mir schon damals der Verdacht kam, die Erwachsenenwelt sei nichts als Lüge.

Gogol. Du meinst, die von Erwachsenen erdachte Kinderwelt ist Lüge.

Fuchsie. Nein. Die Erwachsenen-, nicht die Kinderwelt. Gegen die Kinderwelt habe ich bis heute keinerlei Vorbehalte. Das Haus lag an einem Hang, der zu einem versandeten, von Brennesseln überwucherten Flusstal abfiel. Irgendwann stand da plötzlich ein alter Bus, aus dem buchstäblich über Nacht alles Verwertbare verschwunden war: Räder, Motor, Kühler. Aber die Fahrerkabine mit Lenkrad und allen möglichen Schaltern war noch da.

In die bin ich praktisch eingezogen. Ich weiß noch, dass die Tür sich mit einem Griff öffnen ließ, an den ich geradeso herankam, und mitten auf dem Armaturenbrett war ein riesiger Tacho, so groß wie mein Gesicht, und die Nadel bewegte sich, wenn ich beschleunigte. Ob ich mit dem Bus auch abheben konnte, weiß ich gar nicht mehr... Mitfahren durften nur wenige Auserwählte: der Rentner von

nebenan, der immer in seinem braunen Anzug unterwegs war, immer aufrecht und freundlich, so ist er auch gestorben. Papa und Mama, an die ich mich schon damals nicht mehr richtig erinnern konnte. Das Mädchen aus dem Nachbarhaus, das nicht laufen konnte, sie hatte irgendetwas mit den Beinen. Deshalb saß sie immer am Fenster, und ich pflückte Rosen und legte für sie damit Wörter: „Papa“, „Mama“ – zwei paarige Silben, die ich nie hatte.

Auf dem Armaturenbrett waren auch zwei runde, hervorstehende Schaltknöpfe, ein roter und ein grüner. Wenn die Sonne darauf schien, leuchteten sie in Rubin- und Smaragdtönen, wie ich sie später nur noch bei Chagall gefunden habe.

Im Winter stürzte dann das Busdach ein, danach war es drinnen feucht und ungemütlich, außerdem hatte jemand das Lenkrad abgeschraubt, einfach so, jetzt lag es in den Brennesseln wie ein angefahrenes Tier. Ich fuhr zwar noch einige Zeit, es ging aber immer schlechter. Die Fantasie war eingerostet, die Schalter wollten nicht mehr so schön leuchten, und jemand hatte den Tacho eingeschlagen und die Nadel geklaut.

Die Erwachsenenwelt mit ihren echten Autos und Flugzeugen war nichts als Lug und Trug... Du bist dran.

Gogol. Mit meiner Kindheit?

Fuchsie. Was fällt dir bei „Kindheit“ als erstes ein?

Gogol. Mal überlegen. Tintenblaue Nacht ...

Fuchsie. Tintenblau? Wie sieht das aus?

Gogol. Wie ein Tintenfläschchen gegen das Licht gehalten.

Fuchsie. Ein Tintenfläschchen. Vielleicht eine Flasche Rotwein? Oder eine Druckerpatrone? Die Metapher ist schon ein bisschen angesäuert. Vom Fortschritt überrollt!

Gogol. Okay: dunkelblaue, in etwa der Rahmenfarbe des Internet-Explorer-Logos entsprechende Nacht...

Fuchsie. Ist ja gut. Ich quatsche auch nicht mehr dazwischen.

Gogol. Tintenschwarze Tintennacht, kristallene Sternbilder über mir, und Mama, die riesige, duftige Mama, hält mir ihre heiße, pulsierende Zitze hin, prall von schlafender Milch, aber diese Zitze will erst einmal gefunden sein in dem eisgepanzerten, verharschten Pelz. Du stupst sie mit deiner feuchten Nase an, glühst, frierst und bibberst gleichzeitig vor Ungeduld. Kurz darauf: der Sprung in das Eisloch, das panische Zucken des auf einen Sitz verschlungenen Fisches im Hals, über dir das phosphoreszierende, wie am Computerbildschirm entworfene Nordlicht, und vor allem die Erkenntnis, dass der Fisch im Meer und das flimmernde Licht über dir niemals ausgehen werden, solange das Leben auch sein mag...

He, was fällt dir ein!

Fuchsie. Anatoli Newinski: geboren in einer Eisbärenfamilie, Studium der Praktischen Konversation mit jungen Damen an der Hochschule für Runkelrübenkunde, das war ernst gemeint! Ich hab mich hier vor dir nackig gemacht! Splittergranatennackig!

Gogol. Aber ich hab dich nicht aus dem Bett geschmissen.

Fuchsie. Jetzt erzähl schon, Bär. Aber ohne Quatsch!

Ganz im Ernst!

Gogol. Ein Sonnenfleck auf den gewaltigen Dielen am Fußboden. Mittagssonne, Mama steht in der Küche, in der Wohnung herrscht eine Stille, dass man die Staubkörner im Sonnenlicht sich reiben hört. Nein, sie reiben sich nicht, sie berühren einander mit einem kaum wahrnehmbaren, glasklaren Ton. Ich liege in dem Sonnenfleck am Fußboden, ganz in ihn eingepasst, hineinkomponiert, aufgehoben in ihm. Mit geschlossenen Augen siehst du die Innenseite deiner Lider – eine leuchtend rote Marsoberfläche mit unförmigen, schillernden Punkten. Bestimmt hatte ich damals mit meinen Soldaten gespielt, aber das war alles weit weg. Nur noch das helle, warme, aber nicht zu warme Licht, das mich auf dem Fußboden umschloss. Heute hat dieses Bild eine fast religiöse Dimension für mich: Die Sonne und ich. Die Sonne hat sich nicht verändert, selbst die Dielen sind immer noch da, aber meine kindliche Offenheit für das Neue, das nicht interpretiert werden muss, ist Vergangenheit.

Ich kann nicht mehr in jenem Sonnenfleck liegen, nicht mehr mit jenen Gedanken, jenen Luftschlössern, die sich aus orangefarbenen Wolken auf der Innenseite meiner Lider aufgeschichtet haben.

Fuchsie. Ich will mich mit dir in der Stadt treffen.

Aber richtig, ganz real.

Gogol. Wie meinen?

Fuchsie. Wir arrangieren ein klassisches Rendezvous. Gemütlicher Spaziergang zu zweit, Macchiato im Café.

Gogol. Hm. Daran habe ich irgendwie noch gar nicht gedacht. Hast du vergessen, dass wir vielleicht beschattet werden? Weißt du noch, dass du Angst hattest, abgehört zu werden? Die erkennen uns doch sofort, entweder identifizieren sie uns mit ihren Überwachungskameras oder mein Begleitschutz gibt durch, dass ich einen neuen Kontakt habe. Falls sie es nicht längst wissen.

Fuchsie. Dann lass uns überlegen, wie wir sie austricksen. Ich will an deiner Schulter draußen spazieren gehen.

Und regnen soll es und kalt sein, aber zusammen kuschlig warm.

Gogol. Ich weiß nicht. Wir können uns sonst was ausdenken, aber die Wahrscheinlichkeit, dass wir unbemerkt durch die Stadt spazieren können, ist minimal. Weißt du noch, wie schnell der rothaarige Schrank im Hawaiihemd an uns dran war? Das wäre Wahnsinn. Aber wir könnten eine Route verabreden und sie zeitversetzt ablaufen. Erst du, dann ich. Und anschließend treffen wir uns hier und reden drüber...

Wobei das auch wieder verdächtig wäre. Vielleicht so: du gehst Samstag Abend um Acht, ich Sonntag Abend um Acht. Dann sehen wir genau dasselbe – Fußgänger, Autoscheinwerfer, Laternen, Luft und Wind. Wir sind quasi zusammen unterwegs.

Fuchsie. Ich will aber kein „quasi“. Lass es uns riskieren. Du und ich. Dieselbe Luft, derselbe Wind, dieselben Fußgänger für uns beide.

Gogol. Aber der Außendienst!

Fuchsie. Du hast doch gesagt, das ist bloß Paranoia.

Und selbst wenn nicht... Seis drum...

[Übersetzung: Thomas Weiler]

PARANOJA

► Ministerstwo Bezpieczeństwa Wewnętrznego

Protokół audiodokumentacji
obiektu „Lokal mieszkalny
pod adresem ul. Serafinowicza 16 m. 7”. 30 września

starszy lejtnant P. Grobar

Obserwowani wkroczyli do obiektu, otwierając drzwi własnym kluczem, o godz. 17.07. W przedpokoju (mikrofon nr 2) odbyli rozmowę o Serafinowiczu – wyrażali przypuszczenia dotyczące jego tożsamości (Gogol: komisarz partyzancki, żywcem wzięty do nieba, do serafinów; Lisa: działacz partyjny, potomek świętego Serafina z Sarowa). Gogol zaprosił Lisę do mikrofonu nr 3 (kuchnia) na herbatkę (wyraźne zdrobnienie). Podczas procesu zaparzania z towarzyszącym mu uwag (Gogol: „Ale czarna, same wierzchołki”) wynikało, że mowa nie o herbatce, ale o herbacie. Cel wypaczenia sensu słowa pozostaje nieznany, nie stwierdzono też symptomów świadomej próby wyprowadzenia podsłuchu w pole. Być może zachowanie to zaliczyć trzeba do kategorii zwykłych „wygłupów”. Podczas konsumpcji herbaty, sądząc z odgłosów zasysania, obiekty zaczęły się całować, następnie zaś doszło do kopulacji. Sądząc z odgłosu przewracania krzesła i charakterystycznych uwag (Lisa: „Oj, spadam, podciągnę się”) Gogol umieścił ją na stole kuchennym (rysunek sytuacyjny w załączniku). W procesie kopulacji obiekty postanowiły alokować się do sypialni (mikrofon nr 1), gdzie kopulowały jeszcze 45 minut. Następnie Gogol leżał i wydawał z siebie dźwięki za pomocą warg, nosa, gardła i innych organów układu oddechowego, naśladując lokomotywę lub statek. Za pomocą tychże zbitych w słowa dźwięków Gogol usiłował zakomunikować jakąś cechę swojego stanu, o czym świadczą następujące produkcje leksykalne:

Gogol: Nie wiem. Chodź no, głupia, może wcale nas nie podsłuchują! Gdzie się odsuwasz?

Lisa: Słyszą, jak do siebie mówimy... wtedy, wiesz. Wiedzą, że jesteś miś, słyszą jak się kotłujemy, jak rozmawiamy o orgazmach?

Gogol: Nie bój się, malutka. Nikogo tutaj nie ma. Bezpieka to pedały! O, widzisz, gdyby gdzieś tu byli, na pewno by się wściekli. Nie trzęś się, kochanie.

Lisa: Zimno mi.

Gogol: Nie może ci być zimno... Nie bój się, halo! Przestań i posłuchaj: myślę, że w ogóle nie ma żadnej bezpieki...

Lisa: Jak to?

Gogol: Spokojnie, posłuchaj. Patrz: faktycznie jest taki urząd i ma swoje cele, swoje zadania, pilnuje porządku. W każdym kraju jest taki urząd. Pracują tam zwykli, porządni ludzie, jak na przykład ten oficer operacyjny, o którym napisała „Esbeczka”. Może i kogoś tam łapią, może nawet podsłuchują. Zwyczajni ludzie. Mają rodziny, dzieci, śpiewają przy gitarze, patrzą na gwiazdy. Czemu tu się bać? To czarne lepkie uczucie, Liso, które nas teraz zalewa – to uczucie nie ma z nimi nic wspólnego. Na to uczucie nakręcamy się sami. OK, mają służbową broń, dobre pensje, emerytury, mieszkania. OK, przyciemniane szyby i mordy że nie daj Bóg. Ale nie są straszni. Są zwyczajni! I co, wyobrażasz sobie, że słuchają naszych orgazmów? Albo opisują, jak zrzucasz mnie z łóżka? I co? To ma być poważna praca?

Cały ten strach, że wszystko o nas wiedzą, to tylko wytwór naszej paranoi. Jeżeli przestaniemy się ich bać, przestaną być tacy ważni. W sumie co nam grozi? Nawet w najgorszym wypadku? No co? Więzienie? Podrzucają nam narkotyki i zapuszczają? Tego się tak boimy? Tego, że będą karmić nas kapuśniakiem i pozamykają w celach z kubłem zamiast kibla?

Nie. Boimy się tego, że oni – okropny zaimek, co? – wszystko o nas wiedzą. Że mogą nam zabrać nas samych. Że jednym grymasem, zaciśnięciem ust złamią nas na przesłuchaniu. Że przejrzą nas na wskroś, wiedzą, co za chwilę powiemy. A oni są zwykłymi facetami z własnym życiem i tylko myślą, jak tu sobie kupić nowszą furę albo wcześniej wyrwać się z roboty do żony. Bez naszego strachu, bez tych lepkich fal...

Lisa: Ale ja się boję.

Gogol: To nie przez nich się boisz. To twoja paranoja. Wyrzuć ją z siebie i nic nam nie będzie grozić!

Lisa: Jest jedno „ale”. Sierakowski, o którym mi mówiłeś. To nie moja paranoja go porwała.

Gogol: Posłuchaj. Zygmunt Sierakowski, Walery Wróblewski, Jarosław Dąbrowski... To... To skomplikowane. Oni... Oni byli romantykami i idealistami. I idiotami, oczywiście. Tak jak dekabryści chcieli czystymi rękami wykuć szczęście na świecie. Motyl szarżuje na czołg... Lepiej siedzieliby cicho i studiowali historię Wielkiego Księstwa Litewskiego... Powiem ci coś: wcale nie trzeba było ich pory-

wać. Ich spisek był od początku utopią, romantycznym marzeniem, w które nie wierzył nikt poza nimi. Wystarczyło fuknąć na nich jak na dzieci – i sami by się rozbiegli... Dlatego nie wiem, co się z nimi stało i co ma do tego bezpieczeństwa. Nie wiem. To bardzo dziwna historia, i tyle.

Lisa: I tyle? Rozmawiałeś z wdową po jednym z nich. Z wdową. Jego już nie ma, a ona została. Nikt nic nie rozumie, ale jego nie ma. Nie ma go z nią. Boję się. Widzę, że ty też się boisz. Słyszają cię. To nie może tak być. Czeka, ubiorę się.

Gogol: Boisz się, że podsłuchają cię gołą? Uwaga! Jelizawieta wkłada majtki! Ledwo-ledwo włożą na jej maleńką pupę!

Lisa: Misiu, przestań!

Gogol: Jelizawieta zapina stanik! O, jeden cycuszek jej wypadł!

Lisa: No przestań już!

Gogol: Kontynuujemy reportaż dla oficerów posłuchu, których ciężki los rozłączył dzisiaj z żonami i z dziećmi i rzucił na front walki ze szpiegami. Bluzka zapięta i obciągnięta, ale gdybyście tylko widzieli, co się ukazało z tyłu! Oj, obiekt się oddala! Obiekt zamknął się w łazience! Dopiero teraz, kochani, rozumiem, jak ciężką macie pracę: ni cholery nie widzę, ale te przytłumione odgłosy wciskania w dzinsy jędrnej dupki zaraz doprowadza mnie do szaleństwa! Ależ wy macie, chłopcy, przechłapanie!

Mikrofon nr 4

Lisa: Misiek, zamknij się już!

Obserwowani w pośpiechu ubierają się i opuszczają obiekt. Gogol krzyczy na dowidzenia: „Uszy do góry, towarzyszu oficerze!”

Ministerstwo Bezpieczeństwa Państwa

Protokół audiodokumentacji
obiektu „Lokal mieszkalny
pod adresem ul. Serafinowicza 16 m. 7”. 4 października

mł. lejtnant MBP A. Gieworkijan

Zjawiwszy się w obiekcie o godz. 16.00 (drzwi otworzył własnym kluczem), Gogol długo robił coś w kuchni: sądząc z typu odgłosów, przygotowywał kolację. Lisa przysłała o 19.30, przemieścili się w zasięg mikrofonu nr 3, jedli. Po kolacji zamknęli się w sypialni (mikrofon nr 1), gdzie spółkowali. Następnie prowadzili rozmowy o charakterze osobistym, intymnym albo o sprawach nie mających związku z bieżą-

cą sytuacją społeczno-polityczną. Między innymi wspominali dzieciństwo. Z braku powodów dokumentowania tych materiałów ich rozmowy, interesujące wyłącznie dla nich dwojga, zostają pominięte. Następnie obiekty zasnęły i przez całą noc spały w obiekcie. O godz. 08.35 Gogol obudził się, robił coś głośno w kuchni, potem na sekundę zajrzał do sypialni, do Lisy, i nie budząc jej opuścił obiekt. Lisa wyszła z obiektu o godz. 10.30.

Protokół został zwrócony do wydziału nadzoru z uwagą „powtórzyć audiodeskrypcję”.

Ministerstwo Bezpieczeństwa Państwa

Powtórny protokół audiodokumentacji obiektu „Lokal mieszkalny pod adresem ul. Serafinowicza 16 m. 7” z dn. 4 października wykonany przez p/o st. śl. P. Cupika

Gogol powitał Lisę w mikrofonie nr 2 słowami: „Tam masz kurczaka z ananasek”. Po konsumpcji obiekty przeszły w zasięg mikrofonu nr 1, gdzie ok. 1 godz. wydawały odgłosy namiętneho, zwierzęcego typu. Rozmowę zaczął Gogol.

Gogol: Opowiedz mi o swoim dzieciństwie.

Lisa: Urodziłam się w Kobryniu, w cieniu karuzeli widokowej. Był to najważniejszy obiekt w mieście, karuzela górowała nad nim jak ratusz nad starym europejskim miasteczkiem, do dziś zdaje mi się, że życie Kobrynia jakimś tajemniczym sposobem koordynowano właśnie z tej karuzeli, rysującej się o zachodzie słońca ciemną sylwetą na niebie. Chodziłam w Kobryniu do liceum, potem wyjechałam na studia do Mińska. Tam skończyło się moje dzieciństwo.

Gogol: Przecież nie pytam cię o życiorys. Powiedz, jakie jest twoje najwyrazistsze wspomnienie z dzieciństwa? Jaki obraz widzisz, kiedy mówisz „dzieciństwo”?

Lisa (po długim milczeniu): Mieszkaliśmy w drewnianym dwupiętrowym domu, w pięć rodzin; zaraz po wojnie budowano takie domy. Gnieździł się w zaroślach dzikiej róży, a przed nim była łączka z małymi różyczkami, babcia podlewała je i przycinała. Kiedyś widziałam tam prawdziwego jeża: biegł kłusem, jak pies, i tak bardzo nie przypominał jeża z obrazka w elementarzu, że już wtedy nabrałam podejrzeń, że świat dorosłych to jedno wielkie kłamstwo.

Gogol: Chcesz powiedzieć, że dziecięcy świat wymyślony przez dorosłych to kłamstwo?

Lisa: Nie. To właśnie świat dorosłych, nie dzieci, jest kłamstwem. Jak dotąd do świata dzieci nie mam żadnych pretensji. Dom stał na gliniastej skarpie, w dole był wąwóz z wyschniętym strumieniem, wąwóz zarośnięty taką piekącą pokrzywą... Kiedyś w wąwozie zjawił się stary autobus, z którego dosłownie w jedną noc powykręcali wszystko, co mogło się przydać: koła, silnik i grzejnik. Została tylko

kabina z kierownicą i mnóstwem przycisków. Prawie się tam przeprowadziłam. Pamiętam, że drzwi trzeba było otwierać taką klamką, do której ledwie sięgałam, a na środku deski rozdzielczej był wielki jak moja twarz szybkościomierz i wskazówka ruszała się na nim w miarę jak rozpędzałam autobus. Teraz już nie pamiętam, czy umiałam nim latać... Woziłam niewielu ludzi: starego sąsiada emeryta, który zawsze chodził w brązowym garniturze i aż do śmierci był bardzo dobroduszny. Tatę i mamę, których wtedy już mało pamiętałam. Dziewczynkę z sąsiedniego domu, która nie mogła chodzić – miała coś z nogami. Siedziała przy oknie i ciągle patrzyła w dół, a ja zrywałam róże i układałam na jej oczach słowa: „mama” i „tata” – dwie parzyste sylaby, których nigdy nie miałam.

Na desce rozdzielczej były dwie okrągłe, wypukłe lampki, zielona i czerwona. Kiedy padało na nie słońce, błyszcząły rubinowo i szmaragdowo, takie kolory widziałam później tylko u Chagalla. Po zimie w autobusie zawalił się dach, w środku zrobiło się mokro i niemiło, poza tym ktoś wyrwał kierownicę, ot tak, leżała kilka kroków dalej, bezbronna, jak przejechane przez samochód zwierzę. Jeździłam jeszcze przez jakiś czas, ale wychodziło mi to coraz gorzej, wyobrażnia jakby skostniała i lampki nie rozpalały się już drogocennym blaskiem; zresztą ktoś rozbił szkło w szybkościomierzu i wyciągnął wskazówkę. Świat dorosłych z ich prawdziwymi samochodami i prawdziwym lataniem okazał się zwykłą ściemą... Twój ruch.

Gogol: Opowiedzieć ci o moim dzieciństwie?

Lisa: Jakie masz pierwsze skojarzenie ze słowem „dzieciństwo”?

Gogol: Czekaj, niech pomyślę. Atramentowy błękit nocy...

Lisa: Atramentowy błękit? Jak to?

Gogol: Jakbyś patrzyła pod światło przez atrament.

Lisa: Atrament. Cos jakby denaturat? Fioletowy? Jak tusz do drukarki? Ciut przestarzała metafora. Postęp ją wykończył.

Gogol: No dobra, ciemnoniebieski, podobny do ramki Windows Explorer błękit nocy...

Lisa: Dobra, weź się już nie wygłupiaj. Nie będę ci wchodzić w słowo.

Gogol: Atramentowa czerń nocy z kryształowymi konstelacjami gwiazd nad głową i mama, wielka, ciepła mama podstawia mi gorący, żywy sutek, pełen sennego mleka, ale sutek trzeba jeszcze wymacać wśród pokrytego lodową skórą, oszronionego futra. Szturcham go mokrym noskiem i spalam się z niecierpliwości, i marznę, i drzę. Trochę później – nurkowanie w przerębli, trzepot i drgawki ryby zagryzionej w pyszczku, fosforyzująca, jak narysowana w komputerze zorza polarna nad głową i przede wszystkim poczucie, że jakkolwiek długie będzie życie, ryby w oceanie i blask zorzy nad głową nie skończą się nigdy... Cholera, co robisz!

Lisa: Anatolij Niewinskij: urodził się w rodzinie niedźwiedzi polarnych, edukację z zakresie stosunków z damami przeszedł w Instytucie Kartoflogologii. A ja z tobą serio! Mówiłam z tobą szczerze! Absolutnie szczerze!

Gogol: A ja nie zrzuciłem cię z łóżka.

Lisa: Dobra, misek, opowiadaj. Tylko bez wygłupów. Ma być serio!

Gogol: Słoneczny zajęczek na wielkich deskach podłogi. Senne południe, mama gotuje w kuchni, a w domu taka cisza, że słyhać, jak ocierają się o siebie pyłki kurzu w smudze światła. Nie, nie ocierają się, raczej zderzają z ledwie słyszalnym szklanym brzękiem. Leżę w plamie słońca na podłodze, cały się na niej mieszczę, wkomponowany, zamknięty. Zamykam oczy i widzę spód własnych powiek – ja-skrawoczerwony marsjański miraż w bezkształtne tęczowe ciapki. Pewnie bawiłem się wtedy jakimiś żołnierzami, ale nic nie pamiętam: pozostało tylko jasne, ciepłe, ale nie gorące światło, otaczające mnie na podłodze. Teraz ten obraz ma dla mnie sens niemal religijny: ja i słońce. Słońce się nie zmieniło, nawet deski podłogi leżą wciąż na swoich miejscach, wszystkie, ale dziecięca otwartość na to, co nowe, bez żadnych interpretacji – zniknęła. Nie będę już nigdy leżał w tej plamie światła, z tymi myślami, z tymi bajkowymi zamkami, kreślonymi w pomarańczowych obłokach po wewnętrznej stronie powiek.

Lisa: Chodź spotkamy się gdzieś na mieście. Tak naprawdę, w *realu*.

Gogol: To znaczy jak?

Lisa: No, klasyczna randka. Spokojny spacer, *macchiato* w kawiarni.

Gogol: Aha. Jakoś nie przyszło mi to do głowy. Pamiętasz, że mogą nas śledzić? Pamiętasz, jak się bałaś, że nas podsłuchują? Zaraz nas rozpoznają – zidentyfikują na monitoringu albo po prostu mój ogon zamelduje, że mam nowy kontakt. O ile już tego nie zrobił.

Lisa: Chodź wymyślimy, jak ich oszukać. Chcę spacerować ulicą wtulona w twoje ramię. I żeby padał deszcz, i żeby osobno było nam zimno, a razem – ciepło.

Gogol: Trzeba pomyśleć. Ale cokolwiek wymyślimy, prawdopodobieństwo spaceru po mieście bez ogona jest bliskie zeru... Pamiętasz, jak szybko przykleił się do nas ten rudy wieprz w hawajskiej koszuli na próbie generalnej? Cały ten plan to szaleństwo. Ale możemy ustalić trasę i przespacerować się nią najpierw jedno, godzinę później drugie. Najpierw ty, potem ja. A potem spotkamy się i omówimy wrażenia... Chociaż takie zachowanie też będzie podejrzane. Lepiej spacerować tak: ty w sobotę, o ósmej wieczorem, a ja w niedzielę, o ósmej wieczorem. Nasze oczy będą widziały to samo – przechodniów, światła samochodów, latarnie, powietrze, wiatr... Będziemy jakby razem.

Lisa: Nie chcę żadnego „jakby”. Możemy zaryzykować. Ty i ja. To samo powietrze, ten sam wiatr, ci sami przechodnie dla nas obojga.

Gogol: Ale „ogon”!

Lisa: Sam przecież mówiłeś, że to paranoja. A nawet jeśli nie... Chrzanić to.

[Tłumaczenie: Małgorzata Buchalik]

ВІКТАР МАРЦІНОВІЧ (1977, Беларусь) – пісьменнік, публіцыст. У 2009 годзе выдаў раман *Параноя*, які быў забаронены на радзіме, аднак пачаў спрытна разыходзіцца за мяжой (Moskva: AST 2010). Толькі ў Сеціве раман спампавала больш за 100 тысяч чытачоў. Раман перакладаецца на ангельскую мову пры дапамозе перакладчыскага гранту амерыканскага ПЭН-Цэнтру, вытрымкі змешчаныя ў студзеньскім нумару нью-ёркскага літаратурнага часопісу „Epiphany”. Апавяданьне Марціновіча *Табу* ўвайшло ў зборнік *Best European Fiction 2011*, выдадзены выдавецтвам Dalkey Archives з Ілінойсу. У 2011 годзе Віктар дэбютаваў -беларуску, выдаўшы раман *Сьцюдзёны вырай*, які ў 2012 годзе трапіў у лонг-ліст галоўнай літаратурнай прэміі Беларусі.

VIKTAR MARCINOVİČ (1977, Belarus) – Schriftsteller und Publizist. 2009 erschien sein Roman *Paranoia*, der in Belarus verboten wurde, sich aber außerhalb des Landes rasch verbreitete (Moskva: AST 2010). Allein die Internetfassung wurde über 100.000 Mal heruntergeladen. Der Roman wird, gefördert durch ein Übersetzungsstipendium des amerikanischen PEN-Zentrums, gegenwärtig ins Englische übertragen, Auszüge erschienen bereits in der Januarausgabe der New Yorker Literaturzeitschrift „Epiphany“. Die Erzählung *Tabu* wurde in der Anthologie *Best European Fiction 2011* bei Dalkey Archives in Illinois veröffentlicht. Im Jahr 2011 legte der Autor mit *Eisiger Süden* sein belarussisches Romandebüt vor, das 2012 auf der Longlist für den wichtigsten belarussischen Belletristikpreis stand.

WIKTAR MARCINOWICZ (1977, Białoruś) – pisarz i publicysta. W 2009 r. wydał powieść *Paranoja*, zakazaną na Białorusi, ale dystrybuowaną za granicą (Moskwa, AST 2010) i w Internecie, skąd ściągnięto go ponad 100 000 razy. Powieść została przetłumaczona na angielski dzięki grantowi amerykańskiego PEN-Clubu. Opowiadanie *Tabu* ukazało się w zbiorze *Best European Fiction 2011* (Dalkey Archives, Illinois). W 2011 r. Marcinowicz debiutował po białorusku powieścią *Mroźne ciepłe kraje*; w 2012 r. książka trafiła na długą listę Nagrody Giedroycia.

ПЕЛЯ DER SUMPFTÜMPEL TOPIEL

▶ Аднойчы здарыўся са мною выпадак, пра які доўгі час чамусьці нават успамінаць было сорамна.

Было гэта ў ліпені. Я толькі што здаў сесію за першы курс інстытута і праз некалькі дзён павінен быў ехаць у сельгасатрад, у Крым, а пакуль сядзеў у сваёй вёсцы і нудзіўся. Не ведаючы, куды сябе прыткнуць, я ці чытаў, ці ўключаў сярод белага дня тэлевізар, ці проста сноўдаўся па двары, пакурваючы, – і, далібог, не таму, што ў Мінску зрабіўся нейкім лайдаком. У першы ж дзень я спрабаваў быў падступіцца да чаго-небудзь, хацеў перасыпаць стары плот, паднавіць паўразбураны куратнік, але ўсё аказалася такім спаракнелым, што відаць было – пацягні адно, паваліцца другое. Тут трэба было капітальнае абнаўленне, новыя шулы, жэрдкі, дошкі, трэба быў час – месяц, а то і болей, каб хоць трохі давесці ўсё да ладу, а інакш і зусім не брацца.

Мяне цягнула ў Крым, дзе я ніколі не быў, да пальмаў, кіпарысаў, мора, на магілу Багдановіча, мне хацелася, каб і «мой цень лёг на гэтыя святыя камяні»... А тут? Што я, не бачыў гэтага бульбоўніку, буракоў, гэтага лесу, які падлез пад самыя соткі і ў якім я, здавалася, ведаў кожнае дрэўца?

І толькі калі надышоў доўгачаканы апошні дзень (сімферопальскі цягнік спыняўся на пару хвілін на станцыі каля самай вёскі), мне зрабілася неяк настальгічна, сумна; зусім новымі вачыма я аглядаў двор, загоны, куратнік, да якога так і яе дайшлі рукі, – глядзеў і шкадаваў, як жывое... Я вось паеду, шмат што ўбачу, а гэтае ўсё так і будзе тут. Мне захацелася расцягнуць гэты настрой развітання, прайсціся па знаёмых мясцінах, а калі ўдасца, дык і палавіць рыбкі. Матка была ў ягадах, але я вырашыў не пакідаць ніякай запіскі. Навошта? Гадзін у дзевяць-дзесяць вечара вярнуся, хопіць часу сабрацца, пачытаю да ночы, а потым у цягніку буду адсыпацца. Я пераапрунуўся ў сваё старое вайсковае адзенне, капануў чарвякоў, запінуў у кішэню скручаную вудку

і пайшоў па любімым маршруце – на Ткачовае балота, якое кіламетры за чатыры.

Было гадзін шэсць вечара. Грэла мяккае сонца, лёгка і прыемна ішлося лясной, не выбітай машынамі дарогай; я злавіў, нарэшце, свой рытм: час больш не скакаў, не цёгся да раздражнёнасці нудна, я плыў неяк суладна маім крокам. Пахі ляснога долу, верасу і чарнічніку былі ў суладдзі з птушыным шчэбетам, з нязыркім сонцам, з шорганнем кедар па зямлі – і доўгачаканая гармонія прыходзіла і ў думкі. Я адчуваў сябе: вось я ёсць, я – живу, усё цудоўна, я вучуся, а значыць, на некалькі гадоў ці нават назаўсёды выбраў сабе жыццёвую лінію; я прайдуся па гэтым цудоўным лесе, палаўлю карасёў, а потым цягнік паімчыць, мяне да дзівосных берагоў, пра якія столькі наслухаўся і начытаўся.

Неўпрыкмет я дайшоў да таго месца, дзе трэба было паварочваць на балота, але нідзе не аказалася ні сцежкі, ні ходу, ні следу. Я чуў, што балота амаль высахла, але каб так, што нават дарогі да яго пазарасталі... Паўсюль быў самы звычайны лес, з ягаднікам, з высокімі кустамі буякоў. Не без страху – помню, колькі тут было гадзюк, – падзёрся я праз гэтыя буякі і неўзабаве набрыў на палянку, дзе мы колісь, малымі, калі ездзілі «лісапетами» на рыбалку, палілі вогнішча і абедалі. Пазналі не вочы, а ногі, яны самі спыніліся. Вось тут некалі быў бераг, ад гэтай бярозы пачыналася вада, і мы закідвалі адсюль вуды... Цяпер толькі высахлы суцэльны мох пад нагамі паказваў, што я не заблудзіўся, што некалі тут было балотнае дно. Я пайшоў па гэтым імху далей, бярозкі пакрысе радзелі, трава гусцела, усё больш пачало трапляцца сухастояў, аж пакуль не ўбачыў авальную, дыяметрам у кіламетр, нізінку, усю ў купінах, парослую асакою і сям-там крывымі нізенькімі дрэўцамі. Ад такога вялікага некалі балота засталася, як у нас называюць, пеля. З усіх бакоў ціснуў на гэтую пелю лес, наступаў, займаў яе тэрыторыю, і было відаць – яшчэ некалькі гадоў, і пелі – хана.

Я выламаў дзве раўнейшыя алешынкi: адну пад вудзільна, другую каб апірацца, і па купінах, падмінаючы пад ногі асаку, хвілін за пятнаццаць дабраўся да вады. У самым цэнтры пелі была невялікая праваліна, мініяцюрнае, але, відаць, вельмі глыбокае возерка, у якога берагамі былі купіны. Але варта было мне спыніцца, пару разоў злёгка прытупнуць, як падманныя берагі гэтыя зачмокалі, расквасіліся, неяк аселі і ногі па костачкі аказаліся ў іржавай, халаднючай вадзе. Добра, што метраў за колькі, каля самай вады, расла цімалая алешынка з астраўком вакол каранёў. Дабраўшыся да яе, я гэты астравок абтупаў, падвесіў на галіну сетку пад рыбу, прытапіўшы палавіну ў вадзе,

прывязаў да свае палкі вудку – і гатоў.

Вада была нават не цёмная, а чорная, як нафта, зацягнутая каля берагоў трохліснікам і жабурэннем, але ў цэнтры чыстая. Я начапіў чарвяка і кінуў, праўда, няўдала, у самае жабурэнне; да таго ж, відаць, грузік быў цяжкі, бо пацягнуў за сабою пярыну-паплавок.

Я выцягваць... і ледзь не зляцеў сам, цудам паспеўшы неяк ухапіцца за алешынку... Сарвалася! І не абы-што!..

Папраўляючы чарвяка, я дрыжачым голасам мармытаў:

– Вось дык цяжкі грузік... Гэта ж зусім, аказваецца, і не грузік...

На гэты раз я закінуў з вывертам, далей, наколькі дазваляла палка, у прасвет паміж трохліснікамі. Пярына як падала, так і патанула. Я счакаў, падсек і па вадзе, не могучы падняць, падцягнуў да астраўка нешта чорнае, якое страшна было і цягнуць. Гэта быў балотны карась, нейкая помесь з лінём, – у іх чорная, дробненькая луска, самі доўгія, тоўстыя, з маленькімі чорнымі вочкамі. У нас іх толькі сушаць на таранку, бо балотны пах ад іх не высмажваецца і не выварваецца. Такіх я лавіў некалі, і багата, але такога вось таўстуна – упершыню.

Я зразумеў, што напароўся на неруш, на месца, дзе, можа, некалькі гадоў ніхто не рыбачыў. Карасі амаль не супраціўліся. Хутка мне надакучыла механічна іх выцягваць, і я пачаў забаўляцца: знарок спазняўся падсякаць альбо несалідна, як чалавек, што ні разу ў жыцці вуды ў руках не трымаў, шморгаў, калі паплавок не паспяваў нават легчы на ваду... Бралася бездакорна. Нейкі і не заўважалася, што сонца ўжо села, што ад купінаў падымаюцца камары і, самае галоўнае, што за туманам ужо не відаць нават узлеску. Але было яшчэ зусім светла.

Пасля кожнага закіду я казаў сабе – гэтая, і ўсё, і, злавіўшы, думаў – ат, колькі там ісці. А такі клёў не так часта ў жыцці выпадае. І вось гэты азарт, які робіць чалавека глухім да ўсяго, ледзь не пагубіў мяне. Вядома, я чуў і камароў, і цмоканне рыбы ў сетцы, і крумканне жаб, і іншыя гукі вечаровага балота, але здуру не даваў ім вялікай увагі, не дужа прыслохоўваўся і быў расслаблены. Між тым ужо хвілін колькі за спінаю чуўся нейкі не балотны, чалавечы нейкі гук – быццам хтосьці набіраў у рот паветра і з сіпеннем выпускаў праз сціснутыя зубы.

З купіны проста на мой астравок перапазўала метровая чорная вяроўка
– добра помню, што без усялякіх жоўтых вушак.

– Ц-с-с!

Нас падзяляла паўметра.

Я цяпер веру, што ёсць у гэтых гадаў нейкі гіпноз, і я проста аказаўся
паралізаваны, бо стаяў і не мог зварухнуцца; але потым – забіце, калі ведаю
чаму! – зрабіў самае горшае, што можа зрабіць чалавек адзін на адзін з га-
дзюкаю – я тупнуў.

Відаць, проста яшчэ не прыйшоў той мой час. Край астраўка, які і так ледзь
ліпеў, на маё шчасце раптам у адзін міг адламаўся, і я наўзнач боўтнуўся
ў чорную, халодную прорву. Ногі не дасталі дна і блізка. Адразу ж і рукамі,
і плячыма, і шчокамі я адчуў густую, вязкую мякаць. Агіда ды плюс халодная
вада і памаглі мне скінуць гіпноз. Я схапіўся мокрымі пальцамі за пук травы,
за мяккі бераг, які адрываўся, бы гліна, але вось намацаўся карань, па якім
я досыць лёгка выкарабкаўся на свой корч. Ззаду булькала растрывожаная
пеля, нясло балотным смуродам, на мне вісела жабурынне, карэньчыкі, ка-
мякі гразі, з парэзаных пальцаў цякла кроў, але тое, што я толькі цяпер
убачыў, змусіла мяне забыць і на гэта, і нават на гадзюку, якая, можа, сядзе-
ла дзесьці побач. Туман – густы, сівы – уладна насунуўся на балота і схаваў
не толькі ўзлесак, але і бліжэйшыя кусты. Толькі пад нагамі нешта можна
было яшчэ разгледзець. Дарыбачыўся!.. Я схапіў сетку з уловам – кілаграмаў
восем – і злосна, рашуча ступіў на свой след. Я не паспеў ні спалохацца, ні
адскочыць, як шухнуў па самыя пахі. Пад рукамі захадзіла ўжо знаёмая
мяккая кашка.

«А зоры тут ціхія... Спакойна, цяпер трэба толькі не ўтапіцца!..» Патрошку
мне ўдалося выцягнуць палку, якая старчака ўвайшла ў твань амаль уся,
і хоць, пакуль выцягваў, трохі ўсмактаўся глыбей, але ўдалося пакласці пал-
ку ўпоперак. Здаецца, лягла на купіны. Падцягваючыся рыўкамі, я неяк
вылузаўся аж да пояса, потым ірвануўся штосілы і аберуч ухапіўся
за сваю алешынку. Выпаўз.

«Як жа я прайшоў?! Я ж сюдою прабіраўся! Спакойна, тут адно – не трэба
панікі!»

Я, як мог, абчысціўся, абмыўся ржавай вадою і пачаў аглядацца. На тым шля-
ху, якім я дабіраўся да астраўка, цяпер чарнела гразёю ямка, і ў гэтай гразі,
нікуды не ўцякаючы, ляніва плюхалі мае карасі. Ну, нічога. Ісці, дзякуй Богу,
ёсць кудою – на ўсе два бакі: злева – пеля, прама – ямка...

На гэты раз я пайшоў асцярожненька, прабуючы купіны, тыркаючы наперад палкаю. Раптам метры праз тры купіны зніклі і адкрылася роўная, зарослая зялёнай траўкаю, дарога. Палка лёгка прабіла гэтую дарогу і боўтнула.

Вось гэта было ўжо сур'ёзна.

Я ўявіў сабе план гэтай пасткі, і на лбе выступіў халодны пот. Я стаяў у самым цэнтры пелі. Вакол досыць шырокай паласою, дзе адкрытая, дзе закрытая зверху мохам, была багна. Яна была ў форме падковы з вельмі вузенькім прасветам паміж краямі. Сюды мне неяк удалося прайсці гэтым прасветам, а цяпер ямка, з якой толькі што вылез, злучыла краі.

Магчыма, былі яшчэ хады, магчыма, было нейкае вузкае месца, якое можна было пераскочыць ці нават пераступіць – але калі б гэта было ўдзень! А цяпер, калі не бачыш далоні перад носам?..

Яшчэ пра гадзюку можна было падумаць, што так, выпадак... Але калі ўсё разам, адно на адно – гэта ўжо нешта больш сур'ёзнае, недаацэненае; быццам некаму не хочацца мяне адсюль адпусцаць...

Ужо не было відаць ні вады, нічога. Я сядзеў пад алешынкаю, на астраўку, аб'едзены камарамі, атупелы, і мне здавалася, што гадзюка ззаду пракусіла мне спіну і смоча кроў. Я ўстаў – калі была б гадзюка, адчуў бы цяжар, – памацаў. Тоўстая п'яўка, як шына, скручаная ў шар, цёплая, рабрыстая... З нагі адарваў яшчэ дзвюх.

З'ездзіў у Крым, палавіў рыбкі, прайшоўся па лесе! Далёка ўжо мой цягнік.

Каб я так папаўся дзесь далёка, ды хоць бы дзе каля суседняй вёскі – быў бы адчай, была б агіда, але адчування нейкай трагедыі не было б. А гэтыя ж мясціны я ведаў з маленства, любіў іх і думаў заўсёды, што і яны мяне любяць, лічаць сваім. Не было тут сцежкі, па якой бы я не хадзіў – у грыбы, у ягады, ставіць сок з бярозаў; каля гэтых пеляў зімою і летам мы секлі дровы, ганялі сюды тавар... Я ніколі не чуў ніякіх страшных гісторый, з гэтым балотам звязаных, і не баяўся яго ніколі...

Стаяла ноч.

Час ад часу я ўсхопліваўся, хапаў палку, кідаўся то ў адзін бок, то ў другі. Палка лезла ў прорву. Твар распух ад камароў; ад іхняга звону, ад густога балотнага паху, ад укусаў п'явак і ад нерваў у мяне кружылася галава. Чужым, сіпатым голасам я пачаў гаварыць да балота:

– Ты хочаш, каб я тут здох... Але я выжыву, мне проста смешна!.. Я ўсё роўна за гэтую ноч не змянюся, ніяк яна на мне не адаб'ецца... Ты папсуеш матцы здароўя за гэтую ноч, паламаеш мне лета – вось і ўсё, самае большае... Нават і лета не паламаеш – я знайду занятак, хоць платы параблю! І я плюю на цябе, смурод, гадзючнік – мала вас паасушалі!.. У мяне яшчэ ўсё наперадзе, я ўбачу новыя гарады, новае жыццё, – я буду жыць, а ты – смярдзец тут, зарастаць, пакуль не высахнеш к чорту!..

У адказ мне толькі звінела, чмокала, булькала, і калыхаўся такі густы туман, што яго відаць было нават у цемры.

Раніца надышла надзіва хутка. Ужо ў сярэдзіне ночы без сонца пачало святлець, паменела камароў, зашчабятала птушка. Я змог разглядзець ваду, свае ногі, кусты. Пасярод пелі плавала вудка, ад якой разыходзіліся дробныя хвалі – карась тармасіў... Здранцвелымі нагамі, паўз саменькую ваду, каля ямкі, якая ўчора ледзь не стала маёй магілаю, я выбраўся на свой учарашні след і хутка быў ужо на сухім беразе. На пелю мне не хацелася нават азірацца... Цяпер, праз пэўны час, ужо не сорамна ўспамінаць, як каля самай сваёй хаты ўмудрыўся заблудзіцца і ледзь ацалеў. Але і не смешна. Пажыў я за гэтыя гады «новым жыццём», пабачыў новыя гарады, нават у Крым з'ездзіў. А згадваюцца чамусьці не інтэрнатаўскія пракуранныя скразнякі, не аднастайныя, на ноч, бязрадасныя п'янкі, не блуканні па чужых кватэрах, калі баішся прызнавацца гаспадарам, якія баяцца радыяцыі, што родам – з Гомельскай вобласці... Пеля згадваецца.

Можна сказаць – ну і што, дужа нам цікавая твая настальгія па нейкіх балотах.

А я скажу: тым летам атрад наш быў расфарміраваны, бо на другі дзень па прыездзе, у Крыму, аўтобус, які вёз студэнтаў на вінаграднік, урэзаўся ў скалу. Адзін чалавек загінуў і два засталіся калекамі. Мог я сярод іх апынуцца? І калі гэта выпадковасць, дык што ж тады – наканаванне?

Радзіма мая – вёска, балота... Няўжо і цяпер я яшчэ нешта значу для цябе, няўжо і цяпер ты абараняеш мяне ад нечага? Нашто ж ты ўсё часцей і часцей прыходзіш у думкі, ва ўспаміны, у сны, і так упарта, кожнай травінкаю з пасохлых пеляў – не адпускаеш?..

- Mir passierte einmal eine Geschichte, an die ich mich lange Zeit auch nur zu erinnern schämte, ich weiß nicht warum.

Es geschah im Juli. Ich hatte soeben das erste Studienjahr beendet, die Prüfungen abgelegt und sollte in ein paar Tagen in ein sommerliches Arbeitslager auf der Krim fahren, und bis dahin hockte ich im Dorf herum und langweilte mich mächtig. Ich wusste nicht, was ich mit mir anfangen sollte, ich las ein wenig oder schaltete am helllichten Tag den Fernseher ein, oder ich schlenderte mit einer Zigarette durch den Hof – und das keineswegs deshalb, weil ich mir in Minsk das Arbeiten abgewöhnt hätte. Gleich am ersten Tag wollte ich etwas in Angriff nehmen, einen alten Zaun umsetzen, den halb zerfallenen Hühnerstall reparieren, aber alles war so morsch, dass man auf den ersten Blick sah – wenn man auf einer Seite anfang, würde es auf der anderen zusammenbrechen. Da bräuchte es schon eine grundlegende Erneuerung, neue Pfosten, Balken, Bretter und Zeit, ein Monat oder mehr, um das alles zumindest oberflächlich in Ordnung zu bringen, sonst hätte es gar keinen Sinn, damit anzufangen.

Es zog mich nach der Krim, wo ich noch nie gewesen war, zu den Palmen, Zypressen, dem Meer, zum Grab von Bohdanowicz, ich wollte, dass auch „mein Schatten auf diese heiligen Steine fiel“... Was hatte ich denn hier schon groß zu erwarten? Hatte ich vielleicht diesen Kartoffelacker noch nie gesehen, das Rübenfeld, den Wald, der sich bis zu den schmalen Feldstreifen erstreckte, in dem ich wahrscheinlich jeden einzelnen Baum kannte?

Erst als der lang erwartete Tag der Abreise gekommen war (der Zug nach Simferopol hielt für ein paar Minuten an der Station gleich hinter dem Dorf) wurde ich irgendwie nostalgisch, traurig; mit einem Mal sah ich den Hof mit ganz neuen Augen, die Beete, den Hühnerstall, den ich am Ende doch nicht in Angriff genommen hatte – und ich sah das alles voll Mitleid, lebendig... Ich fahre weg, sehe ein Stück der Welt, während das alles bleibt wie es ist und so bleiben wird. Ich wollte die Abschiedsstimmung noch länger auskosten, die bekannten Orte abgehen und vielleicht bei dieser Gelegenheit ein paar Fische fangen.

Die Mutter war Beeren klauben gegangen, aber ich beschloss, keine Nachricht zu hinterlassen. Wozu auch? Ich würde gegen neun oder zehn Uhr abends zurück sein, zeitlich genug, um zu packen, dann würde ich bis in die Nacht hinein lesen und mich im Zug ausschlafen. Ich zog meine alten Militärsachen an, grub ein paar Würmer aus, steckte eine Schnur mit Vorfach und dem übrigen Zeug in die Tasche und schlug meinen geliebten Weg ein – zum Tkaczowo-Sumpf, etwa vier Kilometer vom Dorf entfernt.

Es war sechs Uhr abends. Die niedrig stehende Sonne wärmte, es ging sich leicht und angenehm auf dem von keinen Autospuren zerpflegten Waldweg; endlich fand ich meinen Rhythmus: die Zeit hörte auf zu hüpfen, sie dehnte sich nicht langweilig aus, ich schwamm im Takt der eigenen Schritte dahin. Die Gerüche des Unterholzes, von Heidekraut und Heidelbeeren vermischten sich mit dem Gezwitscher der Vögel, mit der milden Sonne, dem Scharren der Turnschuhe über den Boden – und die lang ersehnte Harmonie ordnete auch meine Gedanken. Ich spürte mich selber: ich bin, ich lebe, alles ist wunderbar, ich studiere, also habe ich für die nächsten Jahre oder sogar für immer meinen Lebensweg gewählt; ich gehe durch diesen herrlichen Wald, fange ein paar Karauschen, dann bringt mich der Zug an ferne Ufer, von denen ich so viel gehört und gelesen habe.

In der Zwischenzeit war ich zu dem Ort gekommen, wo man zum Sumpf abbiegen musste, aber ich fand keine Spuren eines Pfades. Ich hatte schon gehört, dass der Sumpf beinahe ausgetrocknet war, aber so sehr, dass sogar die Wege zugewachsen waren... Ringsum war überall gewöhnlicher Wald, mit Beeren, mit hohen Sumpfbeerensträuchern. Nicht ohne Bangen – ich dachte daran, wie viel Schlangen es hier gab – kämpfte ich mich durchs Dickicht und kam bald zu einer Lichtung, auf der wir früher einmal, in der Kindheit, während eines Fahrradausflugs zum Fischen ein Feuer entzündet und zu Mittag gegessen hatten. Es waren nicht meine Augen, die diese Stellen erkannten, sondern die Beine, sie blieben von selber stehen. Aha, hier war das Ufer, von dieser Birke weg erstreckte sich schon das Wasser, und von hier aus warfen wir die Angeln aus... Jetzt zeugte nur verdorrtes, verflechtes Moos unter den Füßen davon, dass ich mich nicht verirrt hatte, dass hier einst der Boden des Morastes gewesen war. Ich ging weiter über das Moos, die Birken lichteten sich, das Gras wurde dichter, immer öfter stieß ich auf dürres Gestrüpp, bis ich schließlich zu einer ovalen Senke mit einem Durchmesser von ungefähr einem Kilometer kam, voller Erdstumpen, bewachsen mit Riedgras und hier und da verkrüppelten niedrigen Bäumen. Vom einst weiten Sumpf war nur mehr ein Tümpel übrig geblieben. Von allen Seiten rückte und drängte der Wald gegen den Sumpftümpel vor, eroberte sein Territorium, und man konnte sehen, dass es in ein paar Jahren um den Sumpftümpel geschehen sein würde.

Ich brach zwei gerade Erlenstangen ab: eine für die Angel, die andere, um mich darauf zu stützen, und über die Stumpen, mit den Füßen das Riedgras auseinander schiebend, gelangte ich in einer Viertelstunde zum Wasser. In der Mitte des Sumpfgebietes befand sich eine nicht sonderlich große Vertiefung mit einem miniaturhaften, aber offenbar ziemlich tiefen Seelein, eingesäumt von bewachsenen Stumpen. Es genügte, dass ich stehen blieb und ein paar Mal leicht aufstampfte, gleich wurde das Ufer trügerisch feucht, weich, gab ein wenig nach, so dass ich gleich bis zu

den Knöcheln im rostfarbenen, eisigen Wasser stand. Nur gut, dass ein paar Meter weiter, direkt am Sumpf, eine niedrige Erle stand, mit einer kleinen Insel rund um die Wurzeln. Ich gelangte dorthin, klopfte mit Tritten die Insel ab, hängte auf einen Zweig den Kescher, so dass er zur Hälfte im Wasser war, knüpfte die Schnur an die Stange – und fertig.

Das Wasser war nicht dunkel, sondern geradezu schwarz, wie Erdöl, in Ufernähe überwachsen von Froschlöffel und Entengrütze, doch in der Mitte ganz klar. Ich befestigte einen Wurm und warf aus, aber ungeschickt, hinein in die Entengrütze; obendrein hatte ich wohl ein zu schweres Gewicht gewählt, weil es den befiederten Schwimmer gleich nach unten zog. Ich holte die Schnur ein... und wäre beinahe hineingefallen, wie durch ein Wunder bekam ich gerade noch ein Bäumchen zu fassen... Er hatte sich losgerissen! Und was für einer!

Während ich den Wurm richtete, murmelte ich mit zittriger Stimme:

„Ja, zu viel Gewicht...“ Nur dass es gar nicht ums Gewicht ging...

Diesmal warf ich, mit einem Schlenker, weiter aus, so weit die Angel es erlaubte, in die lichten Entenlöffel. Der Federkiel fiel ins Wasser und setzte sich. Ich wartete kurz, schlug an und zog, herausheben ging nicht, etwas Schwarzes zur kleinen Insel, was schrecklich zu ziehen war. Eine Sumpfkarausche, eine Kreuzung mit einer Schleie – lang, dick, mit schwarzen, kleinen Schuppen und winzigen schwarzen Augen. Solche isst man bei uns für gewöhnlich nur getrocknet, weil sie sogar gebraten oder gekocht noch sumpfig riechen. Früher einmal hatte ich viele davon gefangen, aber so einen fetten Brocken zum ersten Mal.

Ich begriff, dass ich an eine Stelle geraten war, wo vielleicht seit ein paar Jahren keiner mehr geangelt hatte. Die Karauschen leisteten fast keinen Widerstand. Bald begann mich das mechanische Herausziehen zu langweilen, und ich spielte mich: ich schlug absichtlich zu spät an oder ungeschickt, wie jemand, der noch nie im Leben eine Angelrute in der Hand hatte, ich zog, bevor sich der Schwimmer noch, wie erforderlich, aufs Wasser gelegt hatte... Die Karauschen bissen ständig an. Irgendwie hatte ich ganz übersehen, dass die Sonne bereits niedrig stand, aus den Graspolstern stiegen Wolken von Mücken, und vor allem war der Wald durch die Schwaden nicht mehr zu sehen. Aber es war immer noch hell.

Nach jedem Wurf sagte ich mir – nur mehr dieses eine Mal und Schluss, ich angelte und dachte – ach, der Weg ist ja nicht so weit. Und ein solcher Fang begegnet einem schließlich nicht alle Tage.

Und dieses Hasardieren, durch das man taub wird für alles andere, wäre mir beinahe zum Verhängnis geworden. Natürlich hörte ich die Mücken und auch das Plätschern der Fische im Netz und das Quaken der Frösche und die anderen Geräusche des abendlichen Sumpfes, aber aus Dummheit schenkte ich ihnen keine größere Aufmerksamkeit, ich hörte nicht hin, war völlig gelöst. Dabei war schon seit ein paar Minuten hinter meinem Rücken nicht etwa ein Sumpfgeräusch, sondern eher eine menschliche Stimme zu hören: als würde jemand die Backen mit Luft füllen und diese dann durch die geschlossenen Zähne mit einem Zischen wieder ausblasen. Aus den Grasbüscheln direkt auf mein Inselchen zu schlängelte sich ein meterlanger Strang – ich weiß es noch genau, ohne irgendwelche gelbe Flecken an den Seiten des Kopfes.

– Zs – zs – sss!

Uns trennte ein halber Meter.

Jetzt glaube ich es, dass diese Reptilien die Fähigkeit besitzen, jemand zu hypnotisieren, denn ich war wie gelähmt, ich stand einfach da und konnte mich nicht rühren; aber dann machte ich – schlagen! totschiagen! Ich weiß nicht, warum – das Dümme, was ein Mensch bei einer Begegnung mit einem Reptil machen kann: ich stampfte auf.

Offenbar war noch nicht meine Stunde gekommen. Der Uferrand der kleinen Insel, der schon so reichlich schwankte, brach zum Glück sofort ab, und ich fiel rücklings ins schwarze, kalte Sumpfwasser. Ich spürte keinen Boden unter den Füßen. Dafür fühlte ich sogleich, an den Händen, den Schultern, den Wangen eine dichte, klebrige Masse. Der Ekel und das kalte Wasser rissen mich aus meiner Trance. Ich packte mit nassen Fingern ein Büschel Gras, das weiche, lehmig bröckelnde Ufer, und dann ertastete ich schon eine Wurzel, an der ich mich ohne größere Probleme auf die Insel zog. Hinter meinem Rücken gurgelte der aufgerührte Sumpf, ein modriger Gestank stieg hoch, an mir klebten Entengrütze, kleine Zweige, Schlammbrocken, und von meinen zerschnittenen Fingern rann Blut, doch in diesem Moment sah ich etwas, was mich sofort das alles, sogar die Schlange, die vielleicht irgendwo in der Nähe lauerte, vergessen machte.

Nebelschwaden – dicht und grau – zogen über das Sumpfgebiet und verhüllten den Wald und sogar die in der Nähe befindlichen Büsche. Nur unter den Füßen war etwas zu sehen. Ich hatte ausgefischt!... Ich packte das Netz mit dem Fang – gut acht Kilo – und trat voll Zorn, mit Schwung in meine alte Spur. Ich kam gar nicht dazu, zu erschrecken oder zurückzuspringen, weil ich sofort bis zu den Achseln einsank.

Unter den Armen gurgelte die mir schon bekannte weiche Masse. „Wie ein Stein im Wasser ... Nur ruhig, du darfst hier ja nicht ertrinken!...“ Langsam gelang es mir, den Stock herauszuziehen, der fast zur Gänze im Morast versunken war, und obwohl ich beim Herausziehen noch ein wenig tiefer sank, schaffte ich es, ihn flach hinzulegen. Er hatte sich offenbar in den Erdstumpen gebohrt. Mich an den Händen hochziehend, gelang es mir, mit dem Rücken bis zu den Hüften herauszutauchen, dann gab ich mir mit aller Kraft einen Ruck und krallte beide Hände in meine Erle. Ich zog mich heraus.

„Wie bin ich nur hierher gelangt? Das hat doch geklappt! Nur ruhig, nur keine Panik!“ Ich säuberte mich oberflächlich, wusch mich im rostfarbenen Wasser und schaute mich um. Auf dem Weg, über den ich zur Insel gekommen war, glänzte jetzt schwarz ein schlammgefüllter Trichter, und in dem Trichter planschten, ohne flüchten zu wollen, meine Karaschen. Irgendwie wird es schon gehen. Gott sei Dank gibt es einen Ausweg – entweder links der Sumpftümpel oder rechts der Trichter...

Diesmal machte ich mich vorsichtig auf, prüfte die Grasbüschel, indem ich sie mit dem Stock abklopfte. Nach drei Metern verschwanden die Büschel mit einem Mal und vor mir lag ein gerader, von grünem Gras bewachsener Weg. Der Stock stieß mühelos durch den Weg und platschte ins Wasser.

Das war kein Witz mehr.

Ich hielt mir den Plan dieser Falle vor Augen und spürte, wie mir der Schweiß auf die Stirn trat. Ich stand in der Mitte des Morastes. Ringsherum lag in einem ziemlich weiten Kreis – hier offen, dort, von oben dünn bedeckt, trügerisch tief – der Sumpftümpel. Er hatte die Gestalt eines Hufeisens mit einem ganz schmalen Streifen zwischen den Armen. Über diesen Streifen war ich hierher gelangt, und jetzt schloss der Trichter, aus dem ich soeben gekrochen war, den Ring des Hufeisens. Vielleicht gab es noch andere Übergänge, etwa eine schmale Stelle, über die man springen oder die man sogar durchschreiten konnte – aber am Tag. Doch jetzt, da man nicht einmal die eigene Hand vor den Augen sah?...

Die Schlange konnte einfach passiert sein, so was kommt vor. Aber das alles zusammen, gebündelt, sah ernst aus, zu ernst: als wollte mich jemand nicht fortlassen von hier...

Man konnte kein Wasser mehr sehen und auch sonst nichts. Ich saß unter der Erle, auf der winzigen Insel, gefressen von Mücken, abgestumpft, und es schien mir, als hätte sich die Schlange in meinen Rücken verbissen und sauge mir das Blut aus. Ich stand auf – wenn das die Schlange wäre, würde ich ihr Gewicht spüren – und tastete mich ab. Ein dicker Blutegel, zusammengeringtelt wie ein Reifen, warm und

fleischig... Zwei weitere riss ich mir vom Bein.

Ich fuhr auf die Krim, fischte, wanderte durch den Wald! Das gab es nicht, den Zug zu versäumen.

Wenn ich mich irgendwo weit weg verirrt hätte, und sei es nur in der Nähe eines Nachbardorfes, dann wäre ich sicher auch verzweifelt, angeekelt, aber ich hätte nicht das Gefühl, eine Tragödie zu durchleben. Doch diese Umgebung kannte ich seit meiner Kindheit, ich liebte sie und hatte immer geglaubt, sie liebe mich auch, sie würde mich als zugehörig betrachten. Ich kannte hier jeden Pfad, ich war sie alle gegangen: in die Pilze, die Beeren, um Birkensaft zu sammeln; hier rings um den Morast hatten wir winters wie sommers Holz geschlagen und die Kühe geweidet... Und nie hatte ich irgendwelche Schauergeschichten in Verbindung mit diesem Sumpf gehört, hatte mich nie gefürchtet vor ihm...

Es war Nacht...

Von Zeit zu Zeit schreckte ich hoch, packte den Stock und warf mich einmal auf diese, dann wieder auf die andere Seite. Der Stock sank in den Morast ein. Das Gesicht schwoll an von den Mücken; von ihrem Gesumse, dem Brodem des Sumpfes, den Bissen der Blutegel und dem Flattern meiner Nerven begann es sich mir im Kopf zu drehen. Mit fremder, heiserer Stimme redete ich auf den Sumpf ein:

„Du willst haben, dass ich hier verrecke... Aber daraus wird nichts, ich werde überleben, das wäre ja zum Lachen!... Ich werde mich auf keinen Fall im Verlauf einer einzigen Nacht ändern, das alles wird nicht die geringsten Spuren bei mir hinterlassen... Du ruinierst die Gesundheit meiner Mutter, vermiest mir den Sommer, mehr nichth... Im übrigen machst du gar nichts kaputt, ich werde mir eine Beschäftigung finden, und sei es nur ein Zaun. Ich pfeife auf dich, du Stinker, du hinterhältige Schlange, du nicht ausgetrocknete Pfütze... Alles liegt noch vor mir, ich werde neue Städte sehen und ein neues Leben, weil ich leben werde, und du bleibst in diesem Gestank zurück, bis du endlich elendiglich zugewachsen sein wirst!

Es antwortete ein Summen, Saugen und Gurgeln, und die Nebelschwaden ballten sich so dicht, dass man sie sogar in der Dunkelheit sehen konnte.

Das Morgengrauen zog überraschend schnell auf. Schon in der Mitte der Nacht, ohne Sonne, wurde es heller, die Mücken verschwanden, die Vögel begannen zu zwitschern. Ich konnte bereits das Wasser sehen, meine Füße, die Büsche. In der Mitte des Morastes schwamm die Angel, und um sie herum plätscherten sanfte Wellen – eine Karausche hatte angebissen... Mit steifen Beinen ging ich, dicht am Wasser, gleich neben dem Trichter, der mir beinahe zum Grab geworden wäre, meine gestrigen Spuren entlang und gelangte rasch ans Ufer. Den Sumpftümpel wollte ich gar nicht mehr sehen...

Jetzt, nach einiger Zeit, schäme ich mich nicht mehr, zurückzudenken, wie ich ganz in der Nähe meines Hauses vom Weg abgekommen war und mich nur mit Mühe gerettet hatte. Es ist mir gar nicht zum Lachen. Ich habe in diesen Jahren ein „neues Leben“ erfahren, habe neue Städte gesehen und war sogar auf der Krim. Aber irgendwie erinnere ich mich nicht an die verrauchte Luft der Studentenheime, nicht an die trüben, durchsoffenen Nächte, nicht an die Wanderungen durch fremde Wohnungen, in denen man nicht wagt, den Besitzern, die Angst vor der Strahlung haben, zu eröffnen, dass man aus Homel stammt... Nein, ich erinnere mich an den Sumpftümpel.

Na und, was ist schon dabei, werdet ihr jetzt sagen.

Ich aber sage: in diesem Sommer löste sich unsere Truppe auf, weil einen Tag nach der Ankunft auf der Krim der Autobus, der die Studenten zur Weinlese bringen sollte, gegen einen Felsen prallte. Eine Person kam ums Leben, zwei trugen bleibende Schäden davon. Hätte ich unter ihnen sein können? Und wenn es ein Zufall ist, was ist dann Bestimmung?

Meine Heimat – das Dorf, der Sumpf... Bedeute ich dir immer noch etwas, nimmst du mich immer noch gegen etwas in Schutz? Warum kehrst du immer öfter in meinen Gedanken wieder, in meinen Erinnerungen, meinen Träumen, und lässt mich so hartnäckig, mit jedem Halm aus dem ausgetrockneten Morast – nicht los?

[Übersetzung: Martin Pollack]

TOPIEL

► Przydarzyła mi się kiedyś taka historia, którą długo nie wiedzieć czemu wstydziłem się nawet wspominać.

Rzecz działa się w lipcu. Właśnie skończyłem pierwszy rok studiów, zdałem egzaminy i za parę dni miałem jechać na letni obóz pracy, na Krym, a tymczasem siedziałem u siebie na wsi i mocno się nudziłem. Sam nie wiedziałem, co ze sobą zrobić, trochę czytałem albo w biały dzień włączałem telewizor, albo snułem się po podwórku z papierosem – i wcale nie dlatego, że w Mińsku odwykłem od roboty. Zaraz pierwszego dnia próbowałem zabrać się za coś, przełożyć stary płot, zreperować na wpół zrujnowany kurnik, ale wszystko było tak spróchniałe, że od razu widać – ruszysz z jednej strony, z drugiej się rozsypie. Przydałby się gruntowny

remont, nowe słupki, belki, deski i czas, miesiąc albo i dłużej, żeby choć trochę doprowadzić sprawy do porządku, inaczej nie było sensu się za nie zabierać.

Ciągnęło mnie na Krym, gdzie nigdy nie byłem, do palm, cyprysów, morza, na grób Bahdanowicza, chciałem, żeby i „mój cień padł na te święte kamienie”... A tutaj co? Co ja, nie widziałem tego kartofliska, buraków, tego lasu, który podkradł się do samych poletek i w którym znałem już chyba każde drzewo?...

Dopiero kiedy nadszedł długo wyczekiwany dzień wyjazdu (pociąg do Symferopola przystawał na parę minut na stacji zaraz przy wiosce), zrobiło mi się jakoś nostalgicznie, smętnie; całkiem nowym spojrzeniem patrzyłem na podwórko, grządki, kurnik, za który się w końcu nie zabrałem – i patrzyłem z litością, jak na żywe... Pojadę sobie, zobaczę kawał świata, a to wszystko zostanie jak jest i będzie stało. Chciałem przeciągnąć jakoś ten nastrój pożegnania, obejść znajome miejsca, a przy okazji może nałapać trochę ryb.

Matka wyszła na jagody, ale postanowiłem nie zostawiać żadnej wiadomości. Po co? Wrócę koło dziewiątej czy dziesiątej wieczorem, akurat będzie dość czasu, żeby się spakować, poczytam sobie do nocy i odeśpię w pociągu. Przebrałem się w swoje stare wojskowe ubranie, nakopałem trochę robaków, włożyłem do kieszeni żyłkę z przyponem i resztą i ruszyłem swoją ulubioną trasą – na Tkaczowe Bagno, jakieś cztery kilometry za wsią.

Była szósta wieczorem. Grzało niskie słońce, leśną drogą, nie rozjeżdżoną przez samochody, szło się lekko i miło; wreszcie złapałem swój rytm: czas przestał skakać, nie ciągnął się irytująco nudnie, płynąłem w takt własnych kroków. Zapachy runa leśnego, wrzosu i borówek zmieszały się ze szczebiotem ptaków, z łagodnym słońcem, z szuraniem tenisówek po ziemi – i długo wyczekiwana harmonia poukładała też myśli. Czułem sam siebie: jestem, żyję, wszystko jest wspaniale, studiuje, a więc na parę lat czy nawet na zawsze wybrałem już drogę życiową; przespaceruję się po tym cudownym lesie, nałowię karasi, a potem pociąg zabierze mnie na daleki brzeg, o którym tyle nasłuchiwałem się i naczytałem...

Tymczasem doszedłem do miejsca, gdzie należało skrócić na bagna, ale nie znalazłem tam ani śladu ścieżki. Słyszałem, że bagna niemal wyschły, ale żeby aż tak, żeby nawet drogi pozarastały... Wszędzie wokół był najzwyczajniejszy las, z jagodami, z wysokimi krzakami bagiennej borówki. Nie bez obaw – pamiętałem, ile tu było zmij – przedarłem się przez te zarośla i wkrótce wyszedłem na polankę, na której kiedyś, w dzieciństwie, podczas wypraw rowerem na ryby paliliśmy ogniska i jedliśmy obiad. Poznały ją nie oczy, ale nogi, i same przystały. O, tutaj kiedyś był

brzeg, od tej brzozy stała już woda i stąd zarzucaliśmy wędki... Teraz tylko zeschnięty spleciony mech pod stopami dowodził, że nie zabłądziłem, że kiedyś było tutaj dno moczaru. Poszedłem po tym mchu dalej, brzożki przerzedzały się nieco, trawa gęstniała, wokół trafiało się coraz więcej zeschniętych chaszczki, aż wreszcie zobaczyłem owalną dolinkę o średnicy jakiegoś kilometra, całą w kępach, porośniętą turzycą i tu i ówdzie krzywymi niskimi drzewkami. Po tak wielkim kiedyś bagnisku została tylko topiel. Ze wszystkich stron napierał na tę topiel las, wciskał się, zajmował jej terytorium i widać było, że za kilka lat będzie już po topieli.

Wyłamałem dwa prościutkie pręty olszyny: jeden na wędzisko, drugi – żeby się podpierać, i po kępach, rozgarniając nogami turzycę, w kwadrans dotarłem do wody. W samym środku moczaru było niewielkie zagłębienie, miniaturowe, ale zdaje się bardzo głębokie jezioro, obramione kępami. Wystarczyło jednak, że przystanąłem i parę razy lekko tupnąłem, i już zdradliwe brzegi zacmokały, rozmiękły, ciut się obsunęły i oto tkwiłem po kostki w rdzawej, lodowatej wodzie. Dobrze, że kilka metrów dalej, przy samym bajorze, rosła mała olcha z wysepką wokół korzeni. Dolazłem do niej, otupałem wysepkę, powiesiłem na gałęzi siatkę na ryby, do połowy zanurzoną w wodzie, przywiązałem żyłkę do pręta – i gotowe.

Woda była nawet nie ciemna, ale czarna, jak ropa, przy brzegach zaciągnięta żabieńcem i rzęsą, ale pośrodku czysta. Nabiłem robaka i zarzuciłem, ale niezgrabnie, w rzęsę; w dodatku dałem chyba za duży ciężarek, bo wciągnął za sobą spławik z pióra. Wyciągam... i mało sam nie wpadłem, cudem zdążyłem jakoś złapać się za drzewko... Zerwała się! I to jaka!

Poprawiając robaka, drżącym głosem mamrotałem:

– Ta, za duży ciężarek... Tyle że to wcale nie ciężarek...

Tym razem zarzuciłem z podkręceniem, dalej, na ile pozwoliło wędzisko, w prześwit pomiędzy żabieńce. Pióro spadło w wodę i zapikowało. Odczekałem, zaciąłem i po wodzie, podebrać nie było jak, dociągnąłem do wysepki coś czarnego, co strasznie było ciągnąć. Był to bagieny karaś, jakaś krzyżówka z linem – długi, gruby, z czarną, drobniutką łuską i maleńkimi czarnymi oczkami. Jedzą je u nas właściwie tylko suszone, bo nawet po smażeniu czy ugotowaniu dalej śmierdzą mułem. Swego czasu nałapałem ich sporo, ale tak tłustą sztukę trafiłem pierwszy raz. Zrozumiałem, że trafiłem na miejsce, gdzie może ładnych kilka lat nikt nie wędkował. Karasie same prosiły się na haczyk. Szybko znudziło mi się mechaniczne wyciąganie i zacząłem zabawę: zacinałem specjalnie za późno albo koślawo, jak człowiek, który nigdy w życiu nie trzymał wędki w rękach, szarpałem, zanim jeszcze spławik zdążył jak trzeba położyć się na wodzie... Karasie ciągle brały. Jakoś nawet nie zauważyłem, że słońce jest już nisko, z kęp podniosły się chmury

komarów i przede wszystkim, że przez mgłę nie widać lasu. Ale wciąż jeszcze było całkiem jasno.

Po każdym rzucie mówiłem sobie – tylko ten jeden raz i koniec, łowiłem i myślałem – e, ile tam tej drogi. A nie tak znów często w życiu zdarza się takie branie.

I właśnie ten hazard, przez który człowiek robi się głuchy na wszystko, omal mnie nie zgubił. Oczywiście słyszałem i komary, i pluskanie ryb w siatce, i kumkanie żab, i inne odgłosy wieczornego bagna, ale z głupoty nie zwracałem na nie większej uwagi, nie wsłuchiwałem się zbyt, całkiem straciłem czujność. Tymczasem już od paru minut zza moich pleców dobiegał nie bagienny - ludzki raczej dźwięk: jakby ktoś nabierał powietrza w usta i z sykiem wydychał przez zaciśnięte zęby. Z kępy wprost na moją wysepkę pełzła metrowa czarna lina – dobrze pamiętam, że bez żadnych tam żółtych plam na skroniach.

– C-s-s!

Dzieliło nas pół metra.

Teraz wierzę, że te gady mają jakieś zdolności hipnotyczne, byłem po prostu sparaliżowany, bo stałem i nie mogłem się ruszyć; ale potem – bij-zabij, nie wiem dlaczego! – zrobiłem najgorsze, co może zrobić człowiek przy spotkaniu ze żmiją: tupnąłem.

Widać jeszcze nie przyszła na mnie moja godzina. Brzeg wysepki, który i tak ledwie się trzymał, na moje szczęście zarwał się w mgnieniu oka i padłem na wznak w czarne zimne bajoro. Nie wymacałem pod stopami dna. Natychmiast poczułem i rękami, i ramionami, i policzkami gęstą, lepkać maź. Obrzydzenie i zimna woda wyrwały mnie z transu. Chwyciłem mokrymi palcami pęk trawy, miękką, kruszącą się jak glina brzeg, i już wymacałem korzeń, po którym bez większych kłopotów wdrapałem się na wysepkę. Za plecami bulgotało poruszone mokradło, dolatywał bagienny odór, byłem oblepiony rzęsą, patykami, grudami błota, z pociętych palców leciała krew, ale wtedy zobaczyłem coś, przez co natychmiast zapomniałem i o tym wszystkim, i nawet o żmii, która może siedziała gdzieś obok.

Mgła – gęsta, sina – nasunęła się na całe bagno i skryła nie tylko las, ale i pobliskie krzaki. Tylko pod nogami było cokolwiek widać. Dowędkowałem się!... Chwyciłem siatkę z połowem – dobre osiem kilo – i ze złością, z rozmachu postawiłem stopę na swoim starym śladzie. Nie zdążyłem przestraszyć się ani odskoczyć, wpadłem po same pachy. Pod rękami zbulgotała znajoma już miękka maź. „Kamień w wodę... Spokojnie, byle się tu nie utopić!...” Powolutku udało mi się wyciągnąć kij, niemal cały wbity w bagno, i chociaż wyciągając go, zapadłem się ciut głębiej, udało mi się położyć go na płask. Chyba zahaczył o kępy. Podciągając się na rękach, jakoś plecami wypęzłem aż do pasa, potem szarpnąłem się z całej siły i wczepiłem obiema

dłońmi w swoją olchę. Wylazłem.

„Jak ja tutaj przyszedłem? Dało się przecież! Spokojnie, tylko bez paniki!”

Wyczyściłem się z grubsza, umyłem w rdzawej wodzie i rozejrzałem wokoło. Na trasie, którą przyszedłem na wysepkę, czerniał teraz błotnisty dołek, i w dołku ani myśląc uciekać, leniwie pluskały moje karasie. Jakoś to będzie. Dzięki Bogu, jest którądy iść – do wyboru: na lewo topiel, a na prawo dołek...

Tym razem ruszyłem ostrożnie, badając kępy, ostukując je kijem. Raptem po jakichś trzech metrach kępy zniknęły i ukazała się równa, porośnięta zieloną trawką ścieżka. Kij bez trudu przebił ścieżkę i chlupnął.

Żarty się skończyły.

Wyobraziłem sobie plan tej pułapki i poczułem, jak pot występuje mi na czole. Stałem na samym środku moczaru. Wokół dość szerokim kręgiem leżała – to odsłonięta, to pokryta z wierzchu cieniutkim płem – topiel. Miała kształt podkowy z bardzo wąskim pasem między ramionami. W tę stronę jakoś trafiłem owym pasem, a teraz dołek, z którego właśnie wylazłem, zamknął podkowę w krąg.

Być może były jeszcze jakieś przejścia, może zwężenie, które można przeskoczyć czy nawet przejść – ale za dnia! A teraz, kiedy nic nie widać na wyciągnięcie ręki?...

Żmija mogła się po prostu przydarzyć, bywa. Ale wszystko to razem do kupy wyglądało poważnie, zbyt poważnie: jakby ktoś nie chciał mnie stąd wypuścić...

Nie było już widać wody ani nic. Siedziałem pod olchą, na wysepce, zjedzony przez komary, otępiały, i zdawało mi się, że żmija wżarła mi się w plecy i wysysa krew.

Wstałem – gdyby to była żmija, poczułbym jej ciężar – i pomacałem. Gruba pijawka, zwinięta w krąg, jak opona, ciepła, mięsista... Dwie kolejne oderwałem z nogi. Pojechałem na Krym, nałowiłem ryb, przeszedłem się po lesie! Nie ma to jak spóźnić się na pociąg.

Gdybym tak wpadł gdzieś daleko, czy choćby pod sąsiednią wsią, też, wiadomo – rozpacz, obrzydzenie, ale nie poczucie, że to jakaś tragedia. Tę okolicę znałem jeszcze z dzieciństwa, lubiłem ją i zawsze mi się zdawało, że ona też mnie lubi, uważa za swojego. Znałem tu każdą ścieżkę, przeszedłem je wszystkie: na grzyby, na jagody, zbierać brzozy sok; tutaj koło moczaru zimą i latem rąbaliśmy drwa i paśliśmy krowy... I nigdy nie słyszałem żadnych strasznych historii związanych z tym bagnem, nigdy się go nie bałem...

Była noc.

Od czasu do czasu zrywałem się, chwytalem kij i macalem to z jednej strony, to z drugiej. Kij wlaził w moczar. Twarz spuchła mi od komarów; od ich bzyczenia, od gęstego bagiennego odoru, od ugryzień pijawek i z nerwów kręciło mi się w głowie. Obcym ochryplym głosem zacząłem mówić do bagna:

– Chcesz, żebym tutaj zdechnął... Ale nic z tego, przeżyję, po prostu chce mi się śmiać!... Przecież i tak nie zmienię się w ciągu tej jednej nocy, to wszystko nie zostawi we mnie żadnego śladu... Napsujesz matce zdrowia, schrzaniś mi lato i tyle, nic więcej... Zresztą nic nie zepsujesz, znajdę sobie zajęcie, choćby naprawię płoty. Gwiżdżę na ciebie, ty smrodzie, ty podstępna żmijo, niedosuszona kałużo!... Wszystko jeszcze przede mną, zobaczą nowe miasta i nowe życie, bo będę żył, a ty zostaniesz w tym smrodzie, aż w końcu zarośniesz w cholere!

Odpowiadało bzyczenie, cmokanie i bulgot, i mgłą kłębiła się tak gęsta, że widać ją było nawet w ciemności.

Świt nadszedł zadziwiająco szybko. Już w środku nocy, bez słońca, zaczęło się robić jaśniej, ubyło komarów, zaszczebotał ptak. Widziałem już wodę, swoje stopy, krzaki. Pośrodku bajora pływało wędzisko i wokół niego rozbiegały się drobne fale – brał karaś... Na zdrętwiałych nogach, brzeżkiem nad samą wodą, tuż obok dołka, który omal stał się moim grobem, wyszedłem na swój wczorajszy ślad i szybko dotarłem na brzeg. Na topiel nie chciało mi się nawet oglądać...

Teraz, po czasie, nie wstydzę się już wspominać, jak to pod samym domem zgubiłem prostą drogę i ledwie ocalałem. Nie jest mi też do śmiechu. Pożyłem przez te lata „nowym życiem”, zobaczyłem nowe miasta i nawet byłem na Krymie. Ale dlaczegoś pamiętam nie zadymione i zimne pokoje w akademikach, nie monotonne nocne niewesołe pijaństwa, nie tułaczkę po cudzych mieszkaniach, w których strach przyznać się zastraszonemu promieniowaniu właścicielom, że jesteś spod Homla... Pamiętam topiel.

No i co z tego, powiecie?

A ja powiem: tego lata nasz hufiec rozwiązano, bo dzień po przyjeździe, na Krymie, autobus wiozący studentów na winobranie wpadł na skałę. Jedna osoba zginęła, dwie zostały kalekami. Mogłem być wśród nich? I jeśli to przypadek, to czym jest przeznaczenie?

Moja ojczyzna – wiosko, topieli... Czy wciąż jeszcze znaczą coś dla ciebie, czy wciąż przed czymś mnie bronisz? Po co coraz częściej wracasz w myślach, wspomnieniach, snach i tak uparcie, każdym źdźbłem z wyschniętych moczarów – nie puszczasz?...

[Tłumaczenie: Małgorzata Buchalik]

АНДРЭЙ ФЕДАРЭНКА (1964, Беларусь) – скончыў Мазырскі палітэхнікум, служыў у Савецкай Арміі, працаваў мулярам, транспартным рабочым, бібліятэкарам, загадчыкам аддзела навукі, культуры, грамадскага жыцця і публіцыстыкі часопіса «Полымя», рэдактарам аддзела прозы часопіса «Маладосць». Піша па-беларуску і па-руску. Кнігі: *Гісторыя хваробы* (1989), *Смута* (1994), *Шчарбаты талер* (1999), *Афганская шкатулка* (2002), *Нічыё* (2009), *Мяжа* (2011), *Сечка* (2012), *Ланцуг* (2012).

ANDREJ FIEDARENKA (1964, Belarus) – Studium an der Polytechnischen Hochschule Mazyr, Wehrdienst in der Roten Armee, arbeitete als Maurer, Transportarbeiter, Bibliothekar, Ressortleiter Wissenschaft/Kultur/Leben/Publizistik der Zeitschrift „Połymia“, Prosa-Redakteur der Zeitschrift „Maladosc“. Fiedarenka schreibt auf Russisch und Belarussisch. Bisher erschienen die Bücher *Geschichte einer Krankheit* (1989), *Unruhe* (1994), *Der schartige Taler* (1999), *Die afghanische Schatulle* (2002), *Niemandsleute* (2009), *Die Grenze* (2011), *Häcksel* (2012), *Die Kette* (2012).

ANDREJ FIEDARENKA (1964, Białoruś) – absolwent technikum w Mozyrzcu, służył w Armii Czerwonej, pracował jako murarz, tragarz, bibliotekarz oraz szef działu nauki, kultury, życia społecznego i publicystyki pisma „Połymia” i reaktor działu prozy czasopisma „Maładość”. Pisze po białorusku i po rosyjsku. Książki: *Historia choroby* (1989), *Smuta* (1994), *Wyszczerbiony talar* (1999), *Afgańska szkatułka* (2002), *Niczyi* (2009), *Granica* (2011; 3 miejsce Nagrody Giedroycia 2012), *Sieczka* (2012), *Łańcuch* (2012).

© Dorota Gawryszewska

WYDAWCA / HERAUSGEBER / ВИДАВЕЦЬ / ВЫДАВЕЦ

Dofinansowano ze środków / Mitfinanziert aus den Mitteln des / фінансова підтримка / фінансавая падтрымка:

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.

FUNDACJA WSPÓŁPRACY
POLSKO-NIEMIECKIEJ
STIFTUNG
FÜR DEUTSCH-POLNISCHE
ZUSAMMENARBEIT

FORUM FOR DIALOGUE
OF CULTURES
Project cofinanced by
the Municipality of Krakow

Małopolska
KRAKÓW Region

projekt graficzny / Graphik / графічний дизайн / дизайн:

Dorota Gawryszewska, Anna Jaworska-Kruk
(Pracownia Grafiki)

egzemplarz bezpłatny/kostenloses Exemplar/ безкоштовний примірник/ бесплатны экзэмпляр

► wszystkie prawa zastrzeżone/alle rechte vorbehalten/усі права застережено/усе права абароненыя